

axel munthe

1267

axel munthe
cartea de la san michele

„Se pare că le-a venit destul de greu criticilor să clasifice *Cartea de la San Michele*, și nu-i de mirare. Unii au prezentat-o ca pe-o autobiografie, alții au numit-o „Memoriile unui medic”. După cît socot eu, nu-i nici una, nici alta. Cu siguranță că n-aș fi avut nevoie de cinci sute de pagini ca să aștern pe hîrtie povestea vieții mele, chiar să nu fi renunțat la capitolele cele mai triste și mai bogate în evenimente. Tot ce pot spune este că nu m-am gîndit niciodată să scriu o carte despre mine; ba dimpotrivă, tot timpul preocuparea mea constantă a fost să mă scutur de această vagă personalitate. Dacă totuși cartea a ieșit pînă la urmă o autobiografie, îmi vine a crede, judecînd după cifra vînzării, că cea mai simplă metodă de a scrie o carte despre tine înșuși este să încerci din toate puterile să te gîndești la altcineva.»

AXEL MUNTHE

axel munthe

Vol. I—II, lei 15

editura minerva

Ilustrația copertei : Anacapri — vila San Michele — interior.

axel munthe

cartea de la san michele

TRADUCERE DE TEODORA SADOVEANU
PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE DAN GRIGORESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1986
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Axel Munthe
THE STORY OF SAN MICHELE
John Murray, London
1962

PREFAȚA

Cînd Axel Munthe a început să scrie *Cartea de la San Michele*, avea 71 de ani ; povestea lui de dragoste începuse de mult, de pe vremea cînd, la 18 ani, student în medicină la Paris, venise pentru-întîia dată la Anacapri, urcînd cele 777 de trepte tăiate în stîncă de împăratul Tiberiu, cel transformat de legendele țărănilor localnici într-o piază-rea ce veghează amenințătoare locurile acestea sălbatice și superbe. Tînărul suedez, venit de la Paris, nu se putuse împotrivi ispitei : duhul nepieritor al insulei, înveșmîntat în manta roșie, îl îndemnase să vină aici să-și afle fericirea, așa cum, în urmă cu două mii de ani, îl chemase și pe împăratul copleșit de deznădejde să-și caute liniștea și uitarea pe insula unde marea, muntele și cerul se întîlnesc.

Vreme de peste 50 de ani, din ziua în care un tînăr cutezător a călcat pe pămîntul ars de soare de la Capri, pînă cînd un-bătrîn ostent de toate își lăsa capul pe umărul lui Francisc din Assisi, viața lui Axel Munthe se scurge în umbra ruinelor fostului palat imperial, loc al păcatului, devenit casă a iertării. În povestea vieții acesteia, miracolul se întîlnește cu tragedia adevărată, basmul spiridușilor cu imaginile înspăimîntătoare, reale, ale epidemiilor și războiului. Fără să fi avut pretenția de a crea o frescă a istoriei dramatice a unei jumătăți de secol, cartea de față e una dintre cele mai emoționante mărturii ale împotrivirii umanității față de tot ceea ce îi primejduiește liniștea și aspirațiile la frumusețe.

Unii istorici literari, obsedați de strictele împărțiri în genuri narative, s-au întrebat cărei categorii îi aparține *Cartea de la San Michele* : roman ? autobiografie ? proză memorialistică ? Autorul a primit cu multe rezerve încercările unor istorici literari de a-i plasa opera într-un loc precis al schemelor puse de ei la punct cu minuție și, într-un interviu publicat la scurt timp după apariția volumului, declara că unica lui preocupare fusese aceea „de a răspunde cu deplină onestitate unor întrebări care îl torturează pe oricine vrea să afle sensurile reale ale existenței lui și a altora”¹.

Axel Munthe nu era un debutant : în 1885, publicase un volum de povestiri, *Scrisori din Napoli*, evocând experiența tinărului medic care participase la combaterea unei înfricoșătoare epidemii de holeră. Tablourile orașului pustiit de molimă, ale cartierelor sărace unde sicriile așteaptă la porțile cimitirelor, casele goale, cu ușile larg deschise, asemenea unor strigoi, spitalele înțesate cu oameni ce-și așteaptă moartea sînt pictate cu un simț exact al tragicului. Însușire pe care o va păstra și volumul *Schițe*, apărut în 1888 : descrierea vădește aceeași putere de a crea o atmosferă tragică, de a schița portrete de o mare simplitate, respingînd deopotrivă grandilocvența și sentimentalismul. Unele dintre aceste povestiri își vor relua locul în ampla evocare a anilor de tinerețe din scenele pariziene și napolitane ale *Cărții de la San Michele*, păstrîndu-și calma lumină a încrederii în bine și în frumos ce învăluie lumea aceasta a suferinței și a dureroasei resemnări. Un volum din 1909 de *Scrisori și schițe* ilustra aceeași tematică, relevînd aceeași aspirație fundamentală la solidaritate între toți oamenii lumii.

În timpul primului război mondial, doctorul Munthe a plecat voluntar pe frontul de pe Somme, într-o echipă a Crucii Roșii. Gest care nu putea să surprindă pe nimeni : medicul suedez se aflate pretutindeni printre victimele marilor catastrofe, printre bolnavii de holeră de la Napoli, printre înfometajii rămași în ruinele Messinei năruite de cutremur, în spitalele pentru săraci din marile orașe ale Europei. Volumul din 1916, *Crucea Roșie și*

¹ G. Munthe, G. Vexhuli, *The Story of San Michele* (Povestea lui San Michele), New York, 1953, p. 121.

Crucea de Fier, e un eseu scris pe un ton polemic mult mai violent decît cel din scrierile anterioare. Munthe compune o diatribă împotriva celor care au adus nenorocirea războiului asupra popoarelor lumii, înțelegînd că zecile de mii de cadavre ce acopereau cîmpurile de luptă din Franța erau rezultatul unei politici de un revoltător cinism, urmărind creșterea profiturilor celor bogați. Mizeria din tranșee și din spitalele de campanie, deseurajarea soldaților și spaima celor rămași în spatele frontului, imaginea tragicelor convoaie de refugiați, toate contrastează cu emfaticile fraze din comunicatele de război și din broșurile distribuite de comandamentele armatelor beligerante.

Dezorganizarea rețelilor de aprovizionare, micile hoții ale bucătarilor și ale ofițerilor de intendență, marile afaceri ale firmelor ce furnizează provizii și îmbrăcăminte regimentelor aruncate în luptă sînt descoperite pe rînd și înfățișate într-un vast tablou al corupției, descrisă cu o precizie a ansamblului care face din Axel Munthe un maestru (din păcate prea puțin cunoscut) al pamfletului. Semnificativ, cartea lui era publicată în același an cu unul dintre cele mai de seamă romane de război, *Focul* lui Barbusse. Evident, sînt multe deosebiri de temperament între cei doi scriitori; dar îi unește aceeași profundă convingere umanistă, amîndoi detestă cu aceeași oroare tot ceea ce îl rănește și îl umilește pe om.

Pe vremea aceea, Axel Munthe era o personalitate recunoscută a vieții medicale europene. Prestigiul său se constituise încă din tinerețe, cînd absolventul celebrelor universități de la Uppsala și Paris obținuse răsunătoare succese și ca medic al săracilor din Cartierul Latin, și al lumii bune din cartierele elegante. O aflăm din mărturisirile cuprinse în cartea de față, cele despre viața lui printre cei sărmani scrise cu învăluitoare duioșie, celelalte cu un umor și cu o autoironie acidă.

S-a născut la 31 octombrie 1857 în orașelul suedez Oskarshamn din provincia Kalmar, pe țărmul Balticeii, în sudul țării. Tatăl, farmacistul orașului, descindea dintr-o veche familie flamandă care, cu foarte multă vreme în urmă, emigrase în Germania, la Lübeck, și, de aici, în secolul al XVI-lea, în Suedia. Axel a primit o educație foarte îngrijită; ca și fratele său, Arnold, cu un

an mai mare decât el (care va ajunge dramaturg de succes, dar celebritatea lui se va datora mai ales studiilor de istorie navală a Suediei, domeniu în care va deveni personalitatea cea mai de seamă a țării sale), a învățat temeinic matematica, istoria și, firește, limbile străine.

În 1881, a absolvit cursurile Școlii de Medicină a Universității pariziene, unde a studiat cu celebrul Jean Martin Charcot, al cărui nume era destul să fie rostit pentru a-i umple de admirație și de spaimă pe studenți. Studiile în clinica de la Salpêtrière — pe care Charcot o conducea ca un adevărat despot — s-au încheiat rău (așa cum își amintește Munthe în cartea de față, încă înfiorat, după 50 de ani, de figura încruntată, neiertătoare a magistrului). Tânărul suedez fusese, pur și simplu, alungat din clinică pentru că voise să o salveze pe una dintre fetele cu care Charcot își făcea experiențele publice — transformate întotdeauna în dureroase și umiltoare spectacole. Intervenția lui Munthe e foarte caracteristică pentru firea unui om care nu accepta tortura nici unei ființe, nici măcar în beneficiul științei. Îl indigna și folosirea ciinilor, a cobailor, a șoarecilor pentru studierea diverselor maladii. La judecata sufletului care se pregătește, în finalul *Cărții de la San Michele*, să își părăsească trupul, e apărât de bunul San Rocco, prietenul ciinilor, primind astfel răsplata pentru mila arătată făpturilor necuvântătoare. Și cel care îi aduce iertarea e Francisc din Assisi însuși : el vine înconjurat de păsări, „în fruntea unui alai de cerșetori și osîndiți“, întruchipare a blindeții pe care Axel Munthe însuși a slujit-o întreaga viață. Poate că printre păsările din cortegiul blindului Francisc se aflau și câteva dintre cele pe care le salvase singuraticul de la San Michele când propunerea lui de a se interzice vînătoarea păsărilor călătoare ce treceau prin Capri a fost acceptată de guvernul italian și a devenit lege.

Conflictul cu Charcot e unul dintre episoadele cele mai semnificative ale biografiei lui Munthe. Se deslușește cu ușurință, de altminteri, în povestirile sale cu caracter rectiliniar, puțin înclinat spre concesii dacă știa că dreptatea e de partea lui. Nu a avut ceea ce se cheamă „talent diplomatic“, ci mai curînd a știut să-și folosească puterea de convingere, argumentele ca să

obțină cîte un avantaj pentru protejații lui — oameni obidiți sau sărmane ființe lipsite de grai. Episodul *John din Cartea de la San Michele*, în care medicul îl caută pe copilul părăsit de mamică-sa, îl găsește după stăruitoare investigații și, în cele din urmă, îi asigură un cămin unde va avea parte de căldura — întotdeauna refuzată pînă atunci — e elocvent în această privință. Lecția aspră pe care, în capitolul *Avenue de Villiers*, o dă contesei, ipohondră cu distincție, ajutînd-o să descopere adevărata față a Parisului e, desigur, un alt exemplu convingător.

Dar înfruntarea profesorului Charcot e cu totul altceva : personalitatea lui era recunoscută de întreaga Franță, studenți și medici cu experiență veneau la lecțiile de la Salpêtrière, unde — spun istoriile medicinei — el a creat cea mai importantă clinică de neurologie din vremurile moderne. Era un om cu o cultură extraordinar de cuprinzătoare (la sfîrșitul deceniului în care se petrece întîmplarea relatată de Axel Munthe, va publica două cărți, foarte des citate și astăzi, despre diformitățile patologice reprezentate în artele plastice), autoritatea cea mai de seamă într-un domeniu al medicinei ale cărui temeiuri științifice abia începeau să se clădească. Dar această personalitate profund respectată de studenții și de colegii săi iubea prea mult spectacolul. Lecțiile lui din clinica pariziană deveniseră un punct de atracție nu numai pentru specialiști, ci și pentru lumea bună din marele oraș. Și, surprinzător, marele profesor încuraja popularitatea mondenă a demonstrațiilor lui, evident deloc lipsită de valoare științifică.

Poate să fi fost și acest aspect al „cursurilor de marți“ ale lui Charcot care să-l fi indignat pe viitorul medic al săracilor și pe ironicul salvator al bolnavilor bogați mistuiți de maladii închipuite. Pe dușmanul oricăror reclame, pe tînărul care, nu o dată, se strecura nevăzut din camera pacientului salvat și rămas cu ai săi, prea tulburați de bucurie pentru a-și mai aminti de cel căruia îi datorau aducerea din nou printre cei vii a muribundului. Dar și mai sigur e că scena finală a capitolului *La Salpêtrière* e încheierea firească a unei adversități mult mai complexe între tînărul medic suedez și profesorul a cărui stăpînire despotică se întindea nu numai asupra uneia dintre marile clinici

ale Universității pariziene, ci asupra unui întreg teritoriu al medicinei acelei vremi.

Munthe era adept al Școlii de la Nancy, a cărei doctrină se opunea net teoriilor lui Charcot; aflăm de la el că magistrul de la Salpêtrière avea destule motive să nu-l agreeze, de vreme ce i se arăta cite un articol în care suedezul susținea concepțiile lui Liebeault și Bernheim, cei doi profesori de la Nancy. Mai tirziu, un coleg de generație al lui Munthe, vienezul Sigmund Freud, se va declara de acord cu concluziile medicilor de la Nancy privitoare la hipnoză și la isterie, subiectele atât de drăgi lui Charcot și care făcuseră celebre „lecțiile de marți”. Faptul că medicina modernă le-a dat dreptate lui Liebeault, Bernheim și Freud (și, implicit, lui Munthe) e un detaliu lipsit de importanță pentru discuția de față. Oricum, însă, el dovedește solida pregătire profesională a medicului suedez care nu se lăsa impresionat nici de celebritatea lui Charcot, nici de spectaculoasele lui demonstrații.

Dar, cu siguranță, motivul cel mai puternic al intervenției lui Axel Munthe a fost imensa milă față de bătrînii părinți ai Genevievei, inocenta victimă a demonstrațiilor de hipnoză: sărmana făptură cu o psihologie profund alterată de spectacolele organizate de Charcot, depersonalizată, trebuia restituită vieții normale. Părinții ei o așteptau, înspăimîntați de scena „isteriei marelui curcubeu” ce se declanșase sub privirile lor care nu înțelegeau cum obrazul de o tinerească prospețime a bieteii lor fiice se poate schimonosi atât de îngrozitor. Îndemnat de un sentiment firesc de milă, Munthe încearcă să o supună pe Genevieve unui tratament prin hipnoză care s-o scoată de sub voința profesorului. Dar eforturile lui dau greș, sînt prost interpretate, medicul suedez e învinuit de gânduri necurate, pe cînd nefericita pacientă se prăbușește într-o criză teribilă.

Un eșec care poate fi iertat, pentru că totul a pornit din cele mai curate intenții: dar nu poate fi, desigur, trecut cu vederea. Cu toate că adevărații vinovați fuseseră Charcot și adepții lui, Axel Munthe are puterea să-și recunoască partea de vină și, după o jumătate de secol de la drama al cărei erou fusese, să privească întreaga întâmplare cu aceeași sinceră emoție ca și în

ziua ciocnirii cu magistrul de la Salpêtrière. Poate că vîrsta îi adusesese înțelepciunea, îl învățase să se uite la sine însuși cu o anumită detașare ; dar nu într-atît încît să-și ascundă greșelile. Nu șovăie să-și aducă aminte și de alte încălcări ale jurămîntului hipocratic. Unele tragice : în timpul epidemiei de la Napoli, lasă ca un om despre care numai el își dă seama că încă mai trăiește, doctorul Villari, să fie aruncat în groapa comună, împreună cu alte sute de holerici ; asta pentru a evita ca soția lui să-i vadă chipul îngrozitor, „ca însăși moartea“, bărbatul frumos de odinioară prefăcut într-un spectru hidos. Altele de un burlesc irezistibil : fanfaronul ucigaș de păsări, prea bun prieten al sticlei de brandy, mindru de înfățișarea care îi aducea nenumărate succese erotice, e transformat într-un biet bolnav, doborât de spăimă, observîndu-și cu infrigurare simptomele : sugestionîndu-l, doctorul i-a pedepsit trufia și a răzbunat bieteile păsări ucise. Abaterile de la principiile deontologice sînt justificate, dar ele rămîn, orice s-ar spune, abateri.

Dacă i-ar fi știut aceste păcate, nu încapă îndoială că te mușii judecători din finalul cărții l-ar fi osîndit pentru vecie, iar bunul San Rocco și prea-iertătorul Francisc nu ar fi avut temeiuri să alunge această osîndă. Dar în cumpăna judecării medicului Axel Munthe trag înspre iertare multele fapte bune pe care le-a săvîrșit în anii lungi în care prietenul celor sărmani și al jîvinelor lipsite de apărare i-a ajutat pe toți cei ce aveau nevoie de el.

Și mai e un motiv pentru care autorul *Cărții de la San Michele* ar avea dreptul la iertare : marea lui candoare. Axel Munthe trăiește poveștile, se întîlnește cu spiridușii Laponiei, găsește urmele animalelor pe care legendele din Anacapri le-au adus să trăiască în peșterile adînci, scobite în stîncile țărîmii, împreună cu vircolaci și cu umbra funestă a împăratului Tiberiu și, cine știe ?, cu vreun zeu coborît din îndepărtatele mitologii. Are puterea să trăiască la fel de firesc în lumea adevărată și în cea ireală. În dramele și în comediile cotidianului și în poezia visului.

Dar, în același timp, cu oamenii Sudului italian, superstițioși, deprinși să vadă peste tot intervenții ale supranaturalului, Munthe demitizează, adesea într-un chip foarte amuzant, legendele

sacre. În aceeași seară în care asistă la uluitoarele calcule ale preoților care își aleg numerele ce urmează să le joace la loterie, ascultă un călugăr zdrențaros care o slăvește pe Madonna și îl învinuiește pe Crist că și-a făcut mama să plîngă și că nu a arătat nici un pic de recunoștință față de ea : „De-accea a și ajuns atît de rău“, își termină el gîndul. E, însă, limpede că doctorul Munthe se simte bine printre oamenii aceștia copilăroși și cinstiți și că bogata lui clientelă de la Paris și de la Roma îl obosește. După lungile nopți de veghe la căpătușul unui bolnav din cartierele sărace, nu simte niciodată nevoia să fugă, să se ascundă, să se apere. Nici la Napoli, în toiul molimei, nici la Messina, unde asasini scăpați din închisorile năruite, se ascund în ruine și jefuiesc casele ai căror locuitori au murit în cutremur, nu se simte atît de amenințat cum e printre pacienții suferind de închipuite colite, apendicite sau de insomniile provocate de hrana prea abundentă și de plictisul celor care nu au nimic de făcut. Chiar și atunci cînd ajunge în culmea celebrității, cînd bogătașii diverselor țări europene se mîndresc că fac parte din clientela lui, Axel Munthe își păstrează luciditatea și privește cu ironie în jur, înțelegînd exact mecanismul psihologic și social al fenomenului.

Cartea de la San Michele conține, deopotrivă, o suită de admirabile descrieri. Peisajul napolitan, apăsător, în zilele epidemiei, lugubrele priveliști din Messina unde cutremurul a zvîrlit coșciugele din morminte, iar cei rămași în viață rătăcesc înfometați pe străzile pustiite sînt înfățișate cu un incontestabil simț plastic. Axel Munthe e înzestrat cu o forță a picturalului care îl face să pară că scrie ușor, fără efort, că paginile cărții sînt consemnări ale unor impresii, ale unor amintiri și nu implică nici un fel de proiect al construcției descriptive. Presupunere, evident, falsă : o lectură atentă a textului pune în lumină o știință precisă a efectelor, a dozării, a contrastelor. Pentru că Munthe e unul dintre cei care au conștiința existenței cititorului ; el i se adresează, vrea să-i comunice, să-l convingă de adevărul semnificației cuprinse în faptele prezentate de el. *Cartea*

de la San Michele nu e, pur și simplu, un volum de confesiuni : ea e clădită în jurul unor idei esențiale.

E adevărat că aceste idei nu sînt niciodată formulate cu ostentație, că ele vor trebui căutate în însăși desfășurarea episoadelor, în portretele personajelor, în priveliștile surprinse întotdeauna cu o copleșitoare bucurie a naturii sau cu un dramatic simț al amenințărilor care-l pîndesc de pretutindeni pe om. Sub aparenta ușurință a stilului, se ascunde un efort constant de construcție a unei demonstrații de ordin moral.

Axel Munthe crede în dreptul fundamental la fericire al oamenilor. E un epicureic care descoperă bucuriile în tot ceea ce îi oferă existența, în înfățișările naturii, în munca lui de fiecare zi. Una din marile lui bucurii e aceea de a se confunda cu lumea din preajmă ; și, mai presus de toate, conștiința că are puterea de a face bine oamenilor și prietenilor lor — sărmanele dobitoace lipsite de apărare. Pretutindeni unde ajunge — la Paris și la Roma, la Anacapri sau în Laponia — el regăsește certitudinile vieții pe care nu i le poate tulbura nici prezența neconținută a morții. Paginile lui devin, astfel, un imn de laudă a lumii întotdeauna de un om cu inimă mare. Cugetul lui e luminat de înțeleșurile vieții, ale fraternității cu ceilalți oameni și cu jivinele necuvîntătoare. Însemnările lui pline de tandrețe despre păsări și ciîni, despre sărmanii prizonieri ai grădinilor zoologice sînt la fel de impresionante ca și despre săracii din Cartierul Latin, din casele mizere ale celorlalte orașe mari, despre țăranii și călugării insulei pe care a îndrăgit-o atîta, întrupări ale unei infinite candori, iubind și urînd cu infinită sinceritate. Dar mai ales iubind.

Iubirea e suprema justificare a existenței umane în cartea lui Axel Munthe. Toate faptele și gîndurile lui înseamnă iubire. Și de aceea nimic nu i se pare prea greu. Ființei omenеști, așa cum o înțelege el, nu numai că nimic nu îi este străin, ci nimic nu i se pare nedemn de marea sa iubire. La o asemenea încheiere nu poate ajunge decît un om care a atins înțelepciunea adîncă a dragostei. E ceea ce îi dă energia aceasta uimitoare cu care luptă împotriva molimii și, s-ar spune, miraculoasa putere de a nu

fi doborât de cumplita boală ce-i seceră, cu miile, pe ceilalți. Umanismul militant al lui Munthe înseamnă dăruire, înseamnă dragoste față de frații-oameni aflați în primejdie și indiferență față de pericolele ce îl amenință pe el însuși.

Viața la San Michele nu reprezintă, de aceea, un refugiu, nu e odihna la care socotește că are dreptul cel care, o viață întreagă, s-a dăruit unei profesii ce a avut întotdeauna înțelesul întâlnirii cu primejdiile ascunse. E împlinirea unui ideal la care, încă din tinerețe, a aspirat un om îndrăgostit de frumusețe, un om identificat cu natura, fermecat de legende și de mituri. În insula vegheată de amintirea blestemată a împăratului tiran, el trăiește sentimentul fraternității cu oamenii : nu o despărțire de lume, ci o confundare cu ea, împlinită sub semnul desăvârșirii, al eternității.

Din cioburile vechii civilizații romane, din fragmentele de sculpturi risipite pretutindeni pe pământul pietros de la Anacapri și pe lângă care oamenii acestui secol trec indiferenți, ignorându-le, Axel Munthe reface temeiurile unei judecăți privitoare la permanențele speciei umane. Nu concluzia sceptică a timpului ce năruie civilizații, ci o meditație mereu confirmată de prezența acestor vestigii, asupra permanențelor spiritului uman. Un optimism lipsit de emfază, un sentiment stenic al vieții care i-a dat, de altminteri, putere unui bătrîn aproape orb să compună unul dintre cele mai ample elogii ale vieții din cîte cunoaște literatura secolului al XX-lea.

Cîndva, Heine spunea despre sine că e un brad din nord care se visează palmier. Axel Munthe, venit din depărtările Scandinaviei, trăind atîta vreme în cartierele mohorîte ale sărăcimii pariziene, afla la Anacapri soarele, răsfrînt în apele calme ale Golfului Napoli, în stîncile insulei și în zidurile albe ale caselor. Copleșitoare această bucurie a luminii din cartea unui om pe care cei care l-au văzut în ultimii lui ani, la San Michele, și-l amintesc pipăindu-și drumul cu bastonul, dar vorbind cu aceeași liniștită patimă despre înfățișările lumii ce se iveau pînă departe, spre fumul Vezuviului, spre munții ce ascundeau ruinele

străvechiului Pompei și spre marele oraș, Napoli, unde el supraviețuise unui alt cataclism.

Cînd avea să publice *Cartea de la San Michele*, Axel Munthe lucra la o altă scriere care avea să vadă lumina tiparului în 1931 — *Cartea veche despre oameni și animale*. Era un adevărat testament intelectual, întregind înțelesurile volumului ce abia apăruse, dar avusese timp să devină una dintre cele mai celebre cărți din literatura acestui veac. Volumul din 1931 era, deopotrivă, o carte *despre viață și despre moarte*, scrisă în termeni mai preciși decît toate celelalte scrieri ale lui Munthe care o precedaseră. Firește, ea nu aducea noutăți importante în gîndirea autorului ei. Dar tocmai consecvența pe care o revelează e întru totul semnificativă.

Aceeași dragoste pentru natură, pentru oameni și pentru animale. Aceeași convingere adîncă, exprimată cu aceeași admirabilă simplitate, că pricipalul țel al umanității s-ar cuveni să fie înțelegerea. Viața și moartea sînt consubstanțiale, făptura omească nu ar trebui să se teamă nici de una, nici de cealaltă; ci ar putea să învețe de la dobitoace — care, e convins Axel Munthe — știu mai multe despre moarte decît știu oamenii și, de aceea, nu se înspăimîntă de ea. Nici în această carte nu sînt consemnate judecăți de valoare referitoare la istoria speței umane; dar tot ceea ce scrie Axel Munthe e gîndit și aici sub semnul înțelegerii sensurilor ce se desprind din viața oamenilor, din împrejurările ei concrete. Într-o vreme în care, în literatură, se desluseau atîtea ecouri ale neîncrederii în viață, atîtea disperări și nevroze, bătrînul medic își încheia o operă ce semnifică o laudă pasionată a vieții și a oamenilor ce pot întemeia o lume a frumosului și a binelui.

Curiozitatea, niciodată satisfăcută pe deplin, e aceea care i-a dat, la rîndul ei, lui Axel Munthe puterea să privească fără teamă la faptele vieții și ale morții. Nu numai în zilele tragice de la Napoli și de la Messina (unde, să nu uităm, a plecat voluntar, să înfrunte răul). Nu numai în vremea măcelului de pe Somme despre care a scris în *Crucea Roșie și Crucea de Fier*. Ci și în atîtea împrejurări ale propriei vieți. Întîmplarea de pe Mont Blanc

în care — tîrit de lavină, rănit la cap, e azvîrlit într-o groapă înghețată, cu pereți netezi, de unde pare să nu fie nici un fel de ieșire — el nu trăiește spaima sfîrșitului, ci are satisfacția că, în cele din urmă, o să afle răspuns la obsedantele lui întrebări despre moarte, e caracteristică. După cum caracteristică e și întoarcerea, a doua zi după accident, cu picioarele degerate, la clinica de la Hôtel Dieu, ascultînd asprele și generoasele dojeni ale bunului profesor Tillaux. Totul e firesc, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, ca și cum rostul vieții unui om e să se întîlnească, din cînd în cînd, cu moartea. Axel Munthe rămîne mereu un copil, capabil de minunate mirări, de entuziasme și de inocente fapte necugetate.

Prietenia lui cu oamenii simpli, cu animalele și cu spiridușii poveștilor, naturalețea cu care, fără complicate procese de conștiință, pus să aleagă între bine și rău, alege întotdeauna binele, pentru că intuițiile lui sînt sigure și pentru că e îndrumat, aproape fără să-și dea seama, de o mare dragoste pentru tot ceea ce e bun, frumos și folositor oamenilor ; iată o față esențială a firii lui Munthe.

Se spunea, destul de des în anii în care Axel Munthe trăia în aparenta însingurare de la San Michele, că e un cetățean al lumii, „un om care nu are alte rădăcini decît pe acelea împlîntate în orizontul fără de sfîrșit al întregii umanități“¹. Ceea ce nu e adevărat decît în parte. S-a simțit, e drept, pînă la destinul tuturor celorlalți oameni, a visat întotdeauna la marea frățietate. Dar nu și-a părăsit sufletește niciodată țara. Dovadă că atunci cînd, obosit de împrejurările dramatice ale existenței, își caută un sprijin, pleacă să se întremeze printre ai săi, în Suedia, și călătorește pînă în ținuturile ei înghețate al căror aer tare îi dă putere să se întoarcă să lupte cu epidemiile.

A cerut cetățenia britanică, într-un moment în care s-a socotit alungat din San Michele, casa dragă inimii sale. Dar nu a ales viața în această insulă unde s-ar fi simțit apărat împotriva catastrofei pe care o reprezenta războiul, ci s-a întors pe Continent și a

¹ K. Bonde, *A l'ombre de San Michele* (La umbra lui San Michele), Paris, 1947, p. 102.

plecat pe front, unde ştia că e nevoie de el pentru salvarea vietilor. A trăit atîta vreme la San Michele pe care l-ar fi vrut izolat cu totul de restul lumii, protestînd şi la gîndul că ar fi putut exista o linie de telegraf care să lege Capri de Italia ; dar, pînă în ultimele lui clipe a rămas suedez.

După ce, cu nemăsurate eforturi, a cumpărat şi a restaurat vila de la San Michele, a donat-o ţării lui. Şi a plecat să moară pe pămîntul Suediei, unde s-a stins la 11 februarie 1949. Avea aproape 92 de ani şi, de la cei care l-au întîlnit în anii lui din urmă, aflăm că trăia marea tristeţe a încă unei tragedii de care omenirea nu ştiuse să se apere — cel de-al doilea război mondial. Cel care îşi dăruise viaţa idealului bunătăţii şi fraternităţii umane pierrea covîrşit de o realitate în chip atît de tragic opusă viselor lui. Totuşi, după încheierea, în 1945, a războiului, s-a întors la speranţele lui de odinioară : credea din nou în frumuseţea lumii, în pacea şi în puterea ei de a crea binele. Dar nu mai avea entuziasmul de dinainte de catastrofă¹.

Literatura lui rămîne, însă, ca un exemplu de încredere în înţelepciunea şi în bunătatea naturală a omului şi mesajul lui îşi păstrează neatinasă semnificaţia umanistă pe care i-a conferit-o un visător, un prieten a tot ceea ce înseamnă viaţă. Şi, în felul lui, un luptător.

DAN GRIGORESCU

¹ Vezi Ingmar Stein, „A day with Axel Munthe“ (O zi cu Axel Munthe), în *The Times Literary Supplement*, 15.IX.1947, p. 8.

TABEL CRONOLOGIC

1857 31 octombrie La Oskarhamm (provincia Kalmar, Suedia) se naște Axel Munthe.

Flaubert — *Doamna Bovary*; Baudelaire — *Fleurs du mal* (Fr.); Eliot — *Silas Marner* (Angl.).

1858 Longfellow — *Miles Standish*; Holmes — *Autocratul de la micul dejun* (Amer.); Goncharov — *Oblomov* (Rus.).

1859 Mistral — *Mireille*; Hugo — *Legenda secolelor* (Fr.); Darwin — *Originea speciilor* (Angl.).

Începe lupta pentru unitatea națională a Italiei. Unirea Țărilor Române.

1860 Ostrovski — *Furtuna*; Turgheniev — *Părinți și copii* (Rus.); Bryant — *Un imn al pădurii*; Hawthorne — *Faunul de marmură* (Amer.); Spencer — *Primele principii* (Angl.); Odobescu — *Mihnea Vodă cel rău*; Doamna Chiajna (Rom.).

1861 Dostoievski — *Amintiri din casa morților* (Rus.); Goncourt — *Sora Philomène* (Fr.); Longfellow — *Goana lui Paul Revere* (Amer.).

Proclamarea regatului Italiei. Izbucnește războiul civil din Statele Unite ale Americii.

1862 Hugo — *Mizerabilii*; Flaubert — *Salammbô*; Leconte de Lisle — *Poeme barbare* (Fr.); Hebbel — *Nibelungii* (Germ.).

Guvernul suedez întreprinde măsuri pentru democratizarea administrației locale.

1863 Fromentin — *Dominique* ; Gautier — *Căpitanul Fracasse* (Fr.) ; Longfellow — *Povestiri din hanul de lângă drum* (Amer.) ; Fondarea „Junimii“ (Rom.).

1864 Vigny — *Destine* (Fr.) ; Tennyson — *Enoch Arden* ; Browning — *Dramatis personae* (Angl.) ; Whittier — *În vreme de război* (Amer.).

Întemeierea primei Internaționale.

1865 Tolstoi — *Război și pace* (Rus.) ; Wagner — *Tristan și Isolda* (Germ.) ; Lewis Carroll — *Alice în țara minunilor* (Angl.) ; Whitman — *Răpăit de tobe* ; Twain — *Broasca săltărească* (Amer.) ; Hasdeu — *Ion Vodă cel Cumplit* (Rom.).
Reforma parlamentară în Suedia.

1866 Ibsen — *Brand* (Norv.) ; Dostoievski — *Crimă și pedeapsă* (Rus.) ; Daudet — *Scrisori din moara mea* (Fr.) ; Swinburne — *Poeme și balade* (Angl.) ; Whittier — *Înzăpeziți* (Amer.) ; De Sanctis — *Scrieri critice* (It.) ; Bolintineanu — *Florile Bosforului* (Rom.).

Partidul Agrarian, recent creat, câștigă alegerile din Suedia.

Izbucnește războiul dintre Austria și Rusia.

1867 Longfellow — *Divina Comedie* ; Bret Harte — *Romane condensate* (Amer.).

Apare primul volum al *Capitalului* lui Karl Marx.

Proclamarea Imperiului Austro-Ungar.

1868 Dostoievski — *Idiotul* (Rus.) ; Baudelaire — *Arta romantică* (Fr.) ; Browning — *Inelul și cartea* (Angl.) ; Longfellow — *Tragediile din Noua Anglie* ; Louisa May Alcott — *Micile doamne* (Amer.) ; Hristo Botev — *Poezii* (Bulg.).

1869 Carl Snoilsky — *Poezii* ; August Strindberg — *Sfirșitul Eladei* (Suedia) ; Flaubert — *Educație sentimentală* ; Sully Prudhomme — *Solitudini* ; Verlaine — *Serbări galante* ; Lautréamont — *Cinturile lui Maldoror* (Fr.) ; Twain — *Ageamiii în străinătate* ; Bret Harte — *Exilații din Poker Flat* (Amer.).

Inaugurarea canalului Suez.

1870 Dostoievski — *Demonii* (Rus.) ; Emerson — *Societate și solitudine* (Amer.).

Războiul franco-prusian.

1871 Rimbaud — *Corabia beată* (Fr.) ; Longfellow — *Divina Tragedie* ; Henry James — *Un pelerin plin de pasiune* ; Whitman — *Perspective democratice* (Amer.).

Comuna din Paris. Unificarea Germaniei.

1872 Strindberg — *Jupin Olof* (Suedia) ; Daudet — *Tartarin din Tarascon* (Fr.) ; Butler — *Erewhon* (Angl.) ; Holmes — *Poetul la micul dejun* (Amer.) ; C. F. Meyer — *Nuvele* ; Nietzsche — *Originea tragediei* (Germ.) ; Macedonski — *Prima verba* (Rom.).

Roma este proclamată capitală a Italiei.

1873 Saltikov-Scedrin — *Domnii Golovliov* ; Tolstoi — *Anna Karenina* (Rus.) ; Rimbaud — *Un anotimp în infern* ; Corbière — *Amoruri galbene* (Fr.) ; Peréz Galdós — *Episoade naționale* (Sp.) ; Twain și Warner — *Virsta de aur* (Amer.) ; Verga-Nedda (It.) ;

1874 Flaubert — *Ispitirea Sfintului Anton* ; Barbey d'Aurevilly — *Diabolicele* (Fr.) ; Alarcón — *Tricornul* (Sp.) ; Odobescu — *Pseudokinegetikos* (Rom.).

1875 Axel Munthe își începe studiile medicale la Universitatea din Uppsala.

Whitman — *Memorii din timpul războiului* (Amer.).

1876 Munthe își continuă studiile de medicină la Paris ; în același an vizitează Anacapri.

Jacobsen — *Doamna Maria Grable* (Dan.) ; Mallarmé — *După-amiaza unui faun* (Fr.) ; Twain — *Tom Sawyer* (Amer.) ; Conta — *Teoria ondulațiunii universale* (Rom.).

1877 James — *Americanul* (Amer.) ; Carducci — *Ode barbare* (It.) ; Alecsandri — *Ostașii noștri* (Rom.).

Independența de stat a României.

1878 Meredith — *Egoistul* (Angl.) ; James — *Europenii* ; *Daisy Miller* (Amer.) ; Collodi — *Pinocchio* (It.) ; Hasdeu — *Cuvente den bătrini* (Rom.).

Tratatul de pace de la San Stefano între Rusia și Turcia.

1879 Munthe frecventează „cursurile de marți“ de la Spitalul Salpêtrière ale lui Charcot.

Ibsen — *Nora* (Norv.) ; Dostoievski — *Frații Karamazov* (Rus.) ; Henry George — *Progres și sărăcie* (Amer.) ; Caragiale — *O noapte furtunoasă* (Rom.).

1880 Axel Munthe e acceptat ca preparator în Clinica de neurochirurgie a profesorului Tillaux de la Hôtel Dieu din Paris. Conflict violent cu Charcot.

Maupassant — *Bulgăre de scu* ; Verlaine — *Cumințenie* (Fr.) ; Henry Adams — *Democrație* ; Wallace — *Ben Hur* (Amer.) ; Alecsandri — *Despot Vodă* (Rom.).

1881 Absolvent al Facultății de Medicină, Axel Munthe își deschide cabinet la Paris.

Ibsen — *Strigoii* (Norv.) ; Anatole France — *Crima lui Sylvestre Bonnard* (Fr.) ; James — *Portretul unei doamne* ; *Washington Square* (Amer.) ; Spitteler — *Prometeu și Epimeteu* (Germ.) ; Verga — *Familia Malavoglia* (It.) ; Creangă — *Amintiri din copilărie* (Rom.).

1882 Viktor Rydberg — *Poezii* (Suedia) ; Whitman — *Zile de încercări*. Twain — *Print și cerșetor* (Amer.).

Tripla Alianță dintre Germania, Austro-Ungaria și Rusia.

1883 Axel Munthe călătorește în Suedia.; aflînd de epidemia de holeră de la Napoli, pleacă în orașul bîntuit de molimă, unde se va dedica luptei pentru salvarea zecilor de mii de bolnavi. În același an,

participă la grelele operații de salvare a supraviețuitorilor cutremurului de la Messina și Ischia.

Strindberg — *Poeme în versuri și în proză* (Suedia) ; Björnson — *Mai presus de puterile omenești* (Norv.) ; Villiers de l'Isle Adam — *Povestiri crude* (Fr.) ; Stevenson — *Insula comorilor* (Angl.) ; Twain — *Viața pe Mississippi* (Amer.) ; Eminescu — *Poezii* (Rom.).

1884 O nouă călătorie a lui Munthe la Anacapri.

Huysmans — *În răspăr* (Fr.) ; Twain — *Huckleberry Finn* (Amer.) ; Caragiale — *O scrisoare pierdută* (Rom.).

1885 Munthe publică volumul de schițe și de povestiri *Din Napoli*.

Zola — *Germinal* (Fr.) ; Howells — *Silas Lapham* (Angl.) ; Fogazzaro — *Daniele Cortis* (It.).

1886 Strindberg — *Fiul servitoarei* (Suedia) ; Cehov — *Povestiri* ; Tolstoi — *Puterea întunericului* (Rus.) ; Rimbaud — *Iluminări* (Fr.) ; James — *Principesa Casamassina* ; Bostonienii ; Burnett — *Micul lord Fauntleroy* (Amer.).

1887 Strindberg — *Camera roșie* ; *Cei din Hemsö* ; *Tatăl* (Suedia) ; Walter Pater — *Portrete imaginare* (Angl.) ; Eça de Queiroz — *Relicva* (Port.) ; Dobrogeanu-Gherea — *Tendenționismul și tezismul în artă* (Rom.).

1888 Axel Munthe — *Schițe* ; în același an, el tipărește ediția engleză a primelor sale două volume, sub titlul *Amintiri și fantazii*.

Strindberg — *Domnișoara Iulia* ; Verner von Heidenstam — *Ani de călătorie* (Suedia) ; Jarry — *Ubu rege* (Fr.) ; Verga — *Mastro Don Gesualdo* (It.).

1889 Heidenstam — *Renaștere* (Suedia) ; Tolstoi — *Sonata Kreutzer* (Rus.) ; Paul Bourget — *Discipolul* (Fr.) ; Jerome

K. Jerome — *Trei într-o barcă* (Angl.) ; Twain — *Un yankeu din Connecticut la curtea regelui Arthur* (Amer.) ; Sudermann — *Onoare* (Germ.) ; Maiorescu — *Eminescu și poeziile lui* (Rom.).

1890 Axel Munthe se stabilește la Roma.

Strindberg — *Creditorii* ; Heidenstam — *Nunta Pepitei* (Suedia) ; Ibsen — *Hedda Gabler* ; Hamsum — *Foamea* (Norv.) ; Claudel — *Cap-de-aur* (Fr.) ; Wilde — *Portretul lui Dorian Gray* (Angl.) ; Emily Dickinson — *Poezii* (Amer.) ; Stefan George — *Imnuri* (Germ.) ; Caragiale — *Năpasta* (Rom.).

1891 Viktor Rydberg — *Noul cîntec al peșterilor* ; Selma Lagerlöf — *Saga lui Gösta Berling* ; Gustaf Fröding — *Ghitară și armonică* (Suedia) ; Hardy — *Tess d'Urberville* (Angl.) ; Whitman — *Adio, iubirea mea!* (Amer.).

1892 La 35 de ani, Axel Munthe e o celebritate a lumii medicale ; printre pacienții săi se află regina Sofia a Suediei, familia Rotschild din Paris, membri ai cabinetului francez și italian.

Twain — *Pretendentul american* (Amer.) ; Hauptmann — *Țesătorii* (Germ.) ; D'Annunzio — *Inocentul* ; Croce — *Istoria privită în conceptul general de artă* (It.) ; Caragiale — *Note și schițe* ; Păcat (Rom.).

1893 Hérédia — *Trofee* (Fr.) ; Maeterlinck — *Pélléas și Mélisande* (Belg.) ; Kipling — *Cărțile Junglei* (Angl.).

1894 Fröding — *Poeme noi* (Suedia) ; Jules Renard — *Moroveață* (Fr.) ; Twain — *Wilson cel prostănac* (Amer.) ; Sienkiewicz — *Quo Vadis?* (Pol.) ; Duiiu Zamfirescu — *Viața la țară* (Rom.).

În Franța se declanșează afacerea Dreyfus.

1895 Munthe, din nou la Paris, se ilustrează ca medic al cartierelor mizere.

Verhaeren — *Orașe tentaculare* (Belg.) ; Conrad — *Hanul Almayer* ; Yeats — *Poezii* (Angl.) ; Stephen Crane — *Semnul roșu al curajului* (Amer.) ; Fontane — *Effi Briest* ; Wedekind — *Duhul pământului* (Germ.) ; Macedonski — *Excelsior* (Rom.).

Roentgen descoperă razele X ; Marconi transmite primul mesaj prin telegrafia fără fir.

1896 Fröding — *Picături și crîmpeie* (Suedia) ; Renard — *Povestiri naturale* ; Valéry — *Domnul Teste* (Fr.) ; Twain — *Ioana d'Arc* ; Santayana — *Simțul frumosului* ; Robinson — *Torentul* (Amer.) ; Coșbuc — *Fire de tort* (Rom.).

Războiul colonialist al Italiei împotriva Abisiniei.

1897 Strindberg — *Legende* ; *Infern* ; Lagerlöf — *Miracolele lui Antecrist* (Suedia) ; Barrés — *Romanul energiei naționale* ; France — *Istorie contemporană* ; Gide — *Nouritures terrestres* ; Rostand — *Cyrano de Bergerac* (Fr.) ; Shaw — *Discipolul diavolului* (Angl.) ; James — *Ce știa Maisie* ; Robinson — *Copiii nopții* (Amer.).

1898 Strindberg — *Lupta lui Iacob* ; începe să publice trilogia *Drumul Damascului* (pe care o va încheia în 1904) ; Erik Axel Karlfeldt — *Cîntecele lui Fridolin* (Suedia) ; Francis Jammes — *De la vecernie pînă la utrenie* ; Léon Bloy — *Cerșetorul nerecunoscător* (Fr.) ; Capuana — *Ismele contemporane* (It.).

Soții Curie descoperă radiumul.

1899 Un an deosebit de rodnic pentru Strindberg care publică : *Dansul morții*, *Saga familiei Folkung* și tragediile istorice *Eric al XIV-lea*, *Gustav Vasa*, *Gustav-Adolf* (Suedia) ; Cehov — *Unchiul Vanea* ; Tolstoi — *Învierea* ; Gorki — *Foma Gordeev* (Rus.) ; Moréas — *Stanțe* (Fr.) ; Markham — *Omul cu sapa* ; Norris — *McTeague* (Amer.).

Începe războiul Angliei cu coloniștii olandezi (burii) din Africa de Sud.

1900 Axel Munthe călătorește din nou la Anacapri.

Rostand — *Puiul de vultur* ; Régnier — *Medalii de argilă* (Fr.) ; Conrad — *Lord Jim* (Angl.) ; Dreiser — *Sora Carrie* ;

Twain — *Omul care a corupt Hadleybergul* ; London — *Fiul lupului* ; Belasco — *Madame Butterfly* ; Baum — *Vrăjitorul din Oz* (Amer.).

1901 Strindberg — *Carol al XII-lea* ; Lagerlöf — *Ierusalim* ; Karlfeldt — *Grădina deliciilor lui Fridolin* (Suedia) ; Cehov — *Trei surori* (Rus.) ; James — *Izvorul sfințit* ; Norris — *Caracatița* (Amer.) ; Thomas Mann — *Casa Buddenbrook* (Germ.) ; Șt. O. Iosif — *Patriarhale* ; Densusianu — *Histoire de la langue roumaine* (Rom.).

Se creează Premiul Nobel.

1902 Lagerlöf — *Saga unei saga* ; Strindberg — *Jocuri de cuvinte și artă minoră* ; Visul (Suedia) ; Gide — *Imoralistul* (Fr.) ; James — *Aripile porumbiței* (Amer.) ; Croce — *Estetica* (It.).

1903 Strindberg — *Christina* ; Gustav al III-lea ; Singur ; Bo Bergman — *Marionete* (Suedia) ; Conrad — *Taifun* (Angl.) ; James — *Ambasadorii* ; Norris — *Groapa* ; London — *Chemarea străbunilor* (Amer.) ; Machado — *Solitudini* ; Valle-Inclan — *Marchizul de Bradomin* (Sp.) ; Delavrancea — *Hagi Tudose* (Rom.).

1904 Lagerlöf — *Scuturile lui jupin Arne* (Suedia) ; Aakjer — *Copiii miniei* (Dan.) ; Romain Rolland — *Jean Christophe* (Fr.) ; James — *Vasul de aur* ; London — *Lup de mare* ; O. Henry — *Verze și regi* (Amer.) ; Pirandello — *Răposatul Mateo Pascal* ; Grazia Deledda — *Iedera* (It.) ; Reymont — *Țăranii* (Pol.) ; Mihail Sadoveanu debutează cu patru volume — *Povestiri, Șoimii, Durere înăbușite, Crișma lui moș Precu* (Rom.).

Franța și Anglia semnează Antanta Cordială. Izbucnește războiul ruso-japonez.

1905 London — *Meciul* (Amer.) ; Dario — *Cîntece de viață și de speranță* (Nicar.) ; Goga — *Poezii* (Rom.).

Se dizolvă Uniunea Suediei cu Norvegia, impusă celor două țări în 1815.

Revoluția burghezo-democratică din Rusia. Einstein formulează teoria relativității.

1906 Strindberg — *Intemeierea casei* (Suedia) ; Andersen-

Nexö — *Pelle cuceritorul* (Dan.) ; Galsworthy — *Forsyte Saga* (Angl.) ; Upton Sinclair — *Jungla* ; London — *Colț alb* (Amer.) ; Papini — *Crepusculul filosofilor* (It.) ; Ady — *Poezii noi* (Ung.) ; Slavici — *Mara* ; Lovinescu — *Pași pe nisip* (Rom.).

1907 Strindberg — *Sonata spectrelor* ; *Pelicanul* ; *Țapul is-pășitor* (Suedia) ; Bergson — *Evoluția creație* (Fr.) ; Yeats — *Deirdre* ; Synge — *Năzdrăvanul Occidentului* (Angl. — Irl.) ; London — *Călciiul de fier* (Amer.).

În Suedia se adoptă legea votului proporțional și universal.

Rusia aderă la Antanta Cordială care se va numi de acum înainte Tripla Înțelegere. Marile răscoale țărănești din România.

1908 Ezra Pound — *A Lume Spento* (Amer.) ; Blasco-Ibáñez — *Arene însingurate* (Sp.) ; Minulescu — *Romanțe pentru mai târziu* ; Brătescu-Voinești — *În lumea dreptății* ; Maiorescu — *Critice* (Rom.).

1909 Munthe publică volumul *Scrisori și schițe*.

Pound — *Personae* ; London — *Martin Eden* (Amer.) ; Goga — *Ne cheamă pământul* ; Ibrăileanu — *Spiritul critic în cultura românească* ; Lovinescu — *Critice*, I (Rom.).
Selmei Lagerlöf i se decernează Premiul Nobel.

1910 Axel Munthe cumpără și începe să restaureze San Michele.

Yeats — *Chivăra verde* (Angl. — Irl.) ; Pound — *Provența* ; Robinsön — *Orașul din josul riului* (Amer.) ; Rilke — *Malte Laurids Brigge* (Germ.) ; Palomas — *Flautul regelui* (Gr.) ; Dobrogeanu-Gherea — *Neobișnuita* (Rom.).

1911 Chesterton — *Father Brown* (Angl.) ; Pound — *Canzoni* ; Dreiser — *Jennie Gerhardt* (Amer.) ; Hofmannsthal — *Jedermann* (Germ.).

Italia declară război Turciei și anexează Tripolitania.

1912 Lagerlöf — *Mînnata călătorie a lui Nils Holgersson* (Suedia); Cendrars — *Paștele la New York*; France — *Zeilor li-i sete*; Claudel — *Îngerul a vestit-o pe Maria* (Fr.); Shaw — *Pygmalion* (Angl.); Amy Lowell — *O cupolă de sticlă colorată*; Pound — *Ripostes*; Edna St. Vincent Millay — *Renaștere*; Dreiser — *Financiarul*; primul număr al revistei „Poetry” (Amer.); Gottfried Benn — *Elegii*; Rilke — *Elegiile de la Dultno* (Germ.).

Războiul balcanic.

1913 Pär Lagerkvist — *Arta cuvîntului și arta figurativă* (Suedia); Maiakovski — *Poezii* (Rus.); Alain-Fournier — *Cărarea pierdută*; Apollinaire — *Alcooluri*; Proust — primul volum din *Căutarea timpului pierdut*; Valéry Larbaud — *A. O. Barnabooth* (Fr.); Frost — *Voința unui băiat*; Vachel Lindsay — *Generalul Booth intră în ceruri*; London — *Valea lunii* (Amer.); Thomas Mann — *Moartea la Veneția* (Germ.); Tagore — *Ofranda lirică* (Ind.).

1914 Joyce — *Oameni din Dublin* (Angl.); Pound — *Des Imagistes*; Vachel Lindsay — *Congo*; Frost — *La nord de Boston*; Sandburg — *Chicago*; Dreiser — *Titanul*; Gertrude Stein — *Muguri moi*; John Reed — *Mexicul răsculat* (Amer.); Hogaș — *Pe drumuri de munte*; Galaction — *Biserica din răzoare* (Rom.).

Izbucnește primul război mondial. Suedia se declară neutră. Axel Munthe pleacă, într-o echipă a Crucii Roșii, pe frontul de pe Somme.

1915 Pär Lagerkvist publică volumul *Fier și oameni*, inspirat de grozăviile războiului (Suedia); T. S. Eliot — *Cîntecul de dragoste al lui Prufrock*; Edgar Lee Masters — *Antologia orașelului Spoon River*; Pound — *Cathay*; Dreiser — *Geniul* (Amer.); Sadoveanu — *Neamul Șoimăreștilor* (Rom.).

Italia intră în război alături de puterile Triplei Înțelegeri.

1916 Axel Munthe publică, în limba engleză, volumul *Crucea Roșie și Crucea de Fier*.

Pär Lagerkvist — *Neliniști* (Suedia) ; Esenin — *Poezii* (Rus.) ; Barbusse — *Focul* ; Max Jacob — *Cornetul cu zaruri* (Fr.) ; Frost — *Spațiul dintre munți* ; Pound — *Lustra* ; Robinson — *Omul împotriva cerului* ; O'Neill — *La est, spre Cardiff* (Amer.) ; Gentile — *Spiritul* (It.) ; Kafka — *Meta-morfoza* (Ceh.) ; Bacovia — *Plumb* (Rom.) ; „Insurecția dadaistă” de la Zürich.

România declară război Puterilor Centrale.

Heidenstam primește Premiul Nobel (Suedia).

1917 San Michele e rechiziționat de statul italian și transformat în spital pentru răniții de război.

Anders Österling — *Cartea idilelor* ; Lagerkvist — *Ultimul om* (Suedia) ; Andreiev — *Cel care primește palme* (Rus.) ; Eluard — *Poezii* ; Desnos — *Poezii* ; Valéry — *Tinăra parcă* (Fr.) ; Eliot — *Prufrock și alte sentimente* ; William Carlos Williams — *Al Que Quere* ; Lindsay — *Privighetoarea chinezească* ; Upton Sinclair — *Regele cărbunilor* ; Robinson — *Merlin* (Amer.) ; Freud — *Introducere în psihanaliză* (Austr.).

Marea Revoluție Socialistă.

1918 Munthe se întoarce la San Michele.

Block — *Cei 12* (Rus.) ; Apollinaire — *Caligrame* ; Maurois — *Tăcerile colonelului Bramble* (Fr.) ; O'Neill — *Luna Căraibilor* (Amer.) ; Spengler — *Declinul Occidentului* (Germ.).
Înfringerea Puterilor Centrale.

1919 Dörmel — *Cruci de lemn* (Fr.) ; Aldington — *Imagini ale războiului* (Angl.) ; Pound — *Quia Pauper Amari* ; Anderson — *Winesburg, Ohio* ; Reed — *Zece zile care au zguduit lumea* (Amer.) ; Keyserling — *Jurnalul de călătorie al unui filosof* (Germ.) ; Blaga — *Poemele luminii* ; Papadat-Bengescu — *Ape adânci* (Rom.).

1920 Heidenstam — *Un popor* (Suedia) ; Undset — *Kristine Lavransdatter* (Norv.) ; Duhamel — *Salavin* (Fr.) ; Mans-

field — *Fericire* (Angl.); Sandburg — *Fum și oțel*; Eliot — *Poeme*; Pound — *Mauberley*; Scott Fitzgerald — *Această latură a paradisului*; Sinclair Lewis — *Strada Mare*; Anderson — *Alb sărac*; O'Neill — *Dincolo de zare*; *Împăratul Jones* (Amer.); Hašek — *Švejk* (Ceh.); Rebreanu — *Ion* (Rom.).

Înființarea Ligii Națiunilor.

1921 Breton-Soupault — *Cimpuri magnetice* (Fr.); Dos Passos — *Trei soldați*; O'Neill — *Anna Christie* (Amer.); Pirandello — *Șase personaje în căutarea unui autor* (It.); Barbu — *După melci*; Voiculescu — *Pîrgă* (Rom.).

1922 Rolland — *Inimă răzjită*; Martin du Gard — *Familia Thibault*; Montherlant — *Olimpicele* (Fr.); Joyce — *Ulise* (Angl.); Eliot — *Tărîmul pustietății*; Lewis — *Babbitt*; Cummings — *Camera enormă*; O'Neill — *Maimuța păroasă*; Robert Lowell — *Fabula critică* (Amer.); Carossa — *Copilărie* (Germ.); Čapek — *Fabrica de absolut* (Ceh.).

Venirea la putere a fascismului mussolinian.

1923 Upton Sinclair — *Pas de gîscă*; Millay — *Împletitorul de harpe*; Frost — *New Hampshire*; Elmer Rice — *Mașina de calculat*; Wallace Stevens — *Armoniu* (Amer.); Svevo — *Conștiința lui Zeno* (It.); Pillat — *Pe Argeș în sus* (Rom.). În Spania, dictatura lui Primo de Rivera. Se proclamă Statul Liber al Irlandei.

1924 Maiakovski — *Vladimir Ilici Lenin* (U.R.S.S.); St. John Perse — *Anabasis*; Valéry — *Varietăți*; Breton — *Manifestul suprarealist* (Fr.); O'Neill — *Patima de sub ulmi*; Hemingway — *În timpul nostru* (Amer.); Thomas Mann — *Muntele răzjit* (Germ.); Blaga — *Filosofia stilului* (Rom.). Partidul Național-Socialist e înfrînt în alegerile parlamentare din Germania.

1925 Lagerlöf — *Charlotte Löwensköld* (Suedia); Gide — *Falsificatorii* (Fr.); Dos Passos — *Manhattan Transfer*; Dreiser — *O tragedia americană*; Lewis — *Arrowsmith*; Pound — *Cantos*; Fitzgerald — *Marele Gatsby* (Amer.); Kafka — *Procesul* (Ceh.); Rebreanu — *Adam și Eva* (Rom.).

1926 Axel Munthe își pierde aproape cu totul vederea:

Lagerkvist — *Cintece ale inimii*; Birger Sjöberg — *Crize și cununi de lauri* (Suedia); Aragon — *Țăranul din Paris*; Brémond — *Poezia pură* (Fr.); Silone — *Fontamara* (It.); Hemingway — *Fiesta*; Faulkner — *Plata soldaților*; Langston Hughes — *Bluesuri obosite* (Amer.); O'Casey — *Plugul și stelele* (Irl.); Sadoveanu — *Dumbrava minunată* (Rom).
Proclamarea Commonwealthului britanic.

1927 Erik Blomberg — *Zeul captiv* (Suedia); Babel — *Cavaleria roșie*; Povestiri din Odesa; Fadeev — *Înfringere* (U.R.S.S.); Mauriac — *Thérèse Desqueiroux*; Benda — *Trădarea intelectualilor* (Fr.); Virginia Woolf — *Spre far* (Angl.); Upton Sinclair — *Petrol!*; Willa Cather — *Moartea vine pentru arhiepiscop*; Robinson — *Tristan*; Wilder — *Puntea regelui Ludovic*; Rolvaag — *Uriașii pământului* (Amer.); de la Roche — *Jalna* (Can.); Arghezi — *Cuvinte potrivite* (Rom.).

Primul zbor transatlantic (Lindbergh). Execuția lui Sacco și a lui Vanzetti provoacă puternice proteste ale opiniei publice.

1928 Lagerlöf — *Anna Svärd* (Suedia); Solohov — *Pe Donul liniștit* (U.R.S.S.); Breton — *Nadja*; Lawrence — *Lady Chatterley* (Angl.); O'Neill — *Straniu interludiu*; MacLeish — *Un Hamlet al lui A. MacLeish*; Sandburg — *Bună dimineața, Americă!*; Benét — *Trupul lui John Brown* (Amer.); Yeats — *Turnul* (Irl. — Angl.); Lorca — *Romancero gitan* (Sp.); Remarque — *Pe frontul de Vest nimic nou* (Germ.); Sadoveanu — *Hanul Ancuței* (Rom.).

1929 Prima ediție în limba engleză a *Cărții de la San Michele*.

Huxley — *Punct contrapunct* (Angl.); Hemingway — *Adio, arme!*; Thomas Wolfe — *Privește, inger, spre casă*; Faulkner — *Zgomotul și furia*; Rice — *Scene de stradă*

(Amer.) ; Moravia — *Indiferenții* (It.) ; Döblin — *Alexanderplatz* (Germ.) ; Mateiu Caragiale — *Craii de Curtea Veche* (Rom.).

Se declanșează marea criză economică a țărilor capitaliste. 1930 Eliot — *Miercurea cenușii* ; Hart Crane — *Podul* ; Faulkner — *Zăceam pe patul de moarte* ; Dos Passos — *Paralela 42°* (Amer.) ; Musil — *Omul fără calitate* (Germ.) ; Barbu — *Joc secund* ; Sadoveanu — *Baltagul* ; Camil Petrescu — *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* (Rom.).

1931 Apare *Cartea veche despre oameni și animale* de Axel Munthe.

O'Neill — *Din jale se întrupează Electra* ; Faulkner — *Sanctuarul* (Amer.) ; Blaga — *Eonul dogmatic* (Rom.). Lui Erik Axel Karlfeldt i se decernează Premiul Nobel.

1932 Guvernul italian își însușește o propunere a lui Axel Munthe și interzice vînarea păsărilor migratoare care, în drumul lor, se opresc în insula Capri.

Céline — *Călătorie la capătul nopții* (Fr.) ; Caldwell — *Drumul tutunului* ; Dos Passos — *1919* ; Faulkner — *Lumină de august* (Amer.) ; Călinescu — *Viața lui Mihai Eminescu* (Rom.).

1933 Malraux — *Condiția umană* (Fr.) ; Gertrude Stein — *Autobiografia lui Alice B. Toklas* ; Caldwell — *Pogonul lui Dumnezeu* ; Hemingway — *Cîștigătorul nu ia nimic* (Amer.) ; Camil Petrescu — *Patul lui Procust* (Rom.).

Instalarea hitlerismului în Germania.

1934 Fitzgerald — *Blindețea nopții* ; Sherwood — *Pădurea împietrită* ; Saroyan — *Tinărul de la trapezul zburător* ; Henry Miller — *Tropicul Cancerului* (Amer.) ; Sebastian — *De două mii de ani* (Rom.).

1935 Giraudoux — *Război cu Troia nu se face* ; Arthaud —

Teatrul cruzimii (Fr.) ; Ostrovski — *Așu s-a călit oțelul* (U.R.S.S.) ; Sadoveanu — *Frații Jderi* (Rom.).

Agresiunea Italiei fasciste împotriva Etiopiei.

1936 Aragon — *Clopotele de la Basel* (Fr.) ; Sandburg — *Poporul, da !* ; Faulkner — *Absalom ! Absalom !* ; Dos Passos — *Marea finanță* ; Steinbeck — *În bătaia pierdută* (Amer.) ; Lorca — *Casa Bernardei Alba* (Sp.) ; Borges — *Istoria universală a infamiei* (Arg.) ; Vianu — *Generație și creație* (Rom.).

Izbucnește războiul civil în Spania. Guvern al Frontului Popular în Franța.

1937 Hemingway — *A avea și a nu avea* ; Steinbeck — *Oameni și șoareci* ; Căluțul roib (Amer.) ; Silone — *Piine și vin* (It.) ; Blaga — *Geneza metaforei* (Rom.).

Militariștii japonezi invadează China.

1938 Sartre — *Greața* (Fr.) Thornton Wilder — *Orașul nostru* ; Hemingway — *Coloana a cincea* (Amer.) ; Asturias — *Domnul președinte* (Guat.) ; Icaza — *Groapa cu indieni* (Ecuad.) ; Călinescu — *Enigma Otiliei* (Rom.).

Germania hitleristă anexează Austria.

1939 Gide — *Jurnal* ; Saint-Exupéry — *Pământul oamenilor* (Fr.) ; Joyce — *Priveghiul lui Finnegan* (Angl.) ; Steinbeck — *Fructele minici* ; Saroyan — *Clipe de viață* (Amer.) ; Brecht — *Omul cel bun din Si-ciuau* ; Seghers — *Morții rămin tineri* (Germ.) ; Philippide — *Visuri în vuetul vremii* (Rom.).

Izbucnește cel de-al doilea război mondial. Suedia se declară din nou neutră.

1940 Cocteau — *Copiii teribili* (Fr.) ; Hemingway — *Pentru cine bat clopotele* (Amer.) ; Brecht — *Mutter Courage* (Germ.) ; Buzzati — *Deșertul tătarilor* (It.).

Invadarea Norvegiei și a Danemarcei, a Olandei și Belgiei. Franța e învinsă și, cu excepția unui teritoriu din sud, e ocupată.

1941 Munthe donează proprietatea San Michele statului suedez.

Ehrenburg — *Căderea Parisului* (U.R.S.S.) ; Lillian Hellman — *De veghe pe Rin* (Amer.) ; Călinescu — *Istoria literaturii române* (Rom.).

Agresiunea germană împotriva Uniunii Sovietice.

1942 Axel Munthe se întoarce în Suedia.

Erik Lindgren — *Omul care și-a pierdut drumul* (Suedia) ; Camus — *Mitul lui Sisif, Străinul* (Fr.) ; Steinbeck — *Noaptea fără lună* ; Upton Sinclair — *Dinții balaurului* (Amer.).

1943 Sartre — *Muștele* ; Saint-Exupéry — *Micul prinț* (Fr.) ; T. S. Eliot — *Patru quartete* ; Dos Passos — *Numărul unu* (Amer.).

Înfrângerea armatelor germane la Stalingrad. Mai ; debarcarea aliaților în Sicilia ; în iulie, Italia capitulează.

1944 Cocteau — *L'Eternel Retour* ; Michaux — *Spațiul interior* (Fr.) ; Ugo Betti — *Corupție la Palatul de Justiție* (It.). Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din România.

1945 Tennessee Williams — *Menajeria de sticlă* (Amer.) ; Vittorini — *Oameni și neoameni* ; Levi — *Cristos s-a oprit la Eboli* (It.) ; Bogza — *Cartea Oltului* (Rom.).

Încheierea celui de-al doilea război mondial.

1946 Salacrou — *Noaptea miniei* (Fr.) ; Dreiser — *Bastionul* ; Hersey — *Hiroshima* ; R. P. Warren — *Toți oamenii regelui* (Amer.) ; de Filippo — *Blestematele fantome* (It.).

Severe măsuri de austeritate sînt introduse de guvernul suedez.

Proclamarea Republicii Italiene.

1947 Lowry — *La poalele vulcanului* (Angl.) ; Williams — *Un tramvai numit dorință* (Amer.) ; Thomas Mann — *Dr. Faustus* (Germ.) ; Arghezi — *Una sută una poeme* (Rom.).

1948 Sarraute — *Portretul unui necunoscut* (Fr.) ; Faulkner —

Nechemat în țarină ; Pound — *Cantos-urile de la Pisa* ; Mailer — *Cei goi și cei morți* ; Capote — *Alte glasuri, alte camere* ; Auden — *Epoca neliniștii* (Amer.) ; Saba — *Canțonierul* (It.).

1949 11 februarie La Stockholm, moare Axel Munthe.

D. G.

PREFAȚĂ LA EDIȚIA ÎNTII

Plecasem grabnic din Franța la Londra pentru a-mi face formele de naturalizare. Se părea că țara mea va intra în război alături de Germania. Henry James¹ trebuia să fie unul dintre garanții mei, el însuși fiind de curând naturalizat; Civis Britannicus sum² cum spunea el cu voce-i profundă. Știa că cercasem din toate puterile să-mi îndeplinesc datoria și că dădusem greș din pricină că ajunseseam eu însumi prea neajutorat ca să mai pot fi de vreun ajutor altora. Știa ce soartă mă așteaptă. Îmi puse mîna pe umăr și mă întreba ce am de gînd să fac cu mine. L-am răspuns că eram pe cale de a părăsi definitiv Franța pentru a mă ascunde ca un dezertor în vechiul meu turn. Era singurul loc care mi se potrivea. Pe cînd își lua rămas bun de la mine, îmi aminti cum, cu ani în urmă, cînd stătuse cu mine la San Michele, mă încurajase să scriu o carte despre insula mea, pe care o numise cel mai frumos loc din lume. De ce n-aș scrie acum cartea de la San Michele, dacă lucrurile luau o întorsătură proastă și curajul începea a mă părăsi? Cine ar putea să scrie mai bine decît mine despre San Michele, cînd eu l-am clădit cu mîinile mele? Cine altul ar putea descrie mai bine toate neprețuitele bucăți de marmoră împrăstiate prin grădina unde odinioară se ridicase vila lui Tiberius³? Și însuși

¹ Romancier și critic american (1843—1916). (Notele aparțin traducătorului).

² Sint cetățean britanic.

³ Împărat roman (42 î.e.n. — 37 e.n.). În ultimii ani ai vieții a trăit retras pe insula Capri.

sumbrul, bătrînul împărat, al cărui obosit picior călcase chiar pardoseala de mozaic scoasă de mine la lumină de sub vița de vie — ce studiu fascinant pentru cineva atît de interesat de psihologie, cum eram eu ! Nimic mai bun decît să scrii o carte cînd vrei să scapi de propria-ți mizerie, nimic mai bun decît să scrii o carte cînd nu poți dormi.

Acestea au fost ultimele lui cuvînte — nu l-am mai revăzut niciodată pe prietenul meu.

M-am întors în stearpa mea singurătate din vechiul turn, umilit și descurajat. Pe cînd toți ceilalți își ofereau viața patriei lor, eu îmi petreceam zilele frămîntîndu-mă încolo și înapoi prin turnul întunecos, agitat ca un animal în cușcă, în timp ce mi se citeau nesfîrșitele știri ale suferințelor și calamităților. Cîteodată, seara, cînd nemiloasa lumină a zilei înceta de a-mi mai tortura ochii, aveam obiceiul să mă urc pînă la San Michele în căutare de vești. Drapelul Crucii Roșii britanice flutura deasupra lui San Michele, unde vitejii scoși din luptă erau îngrijiți și însănătoșiți de același soare care mă alungase din iubitul meu cămin. Vai, ce triste știri ! Cît de lungă era așteptarea pentru cei care nu puteau face altceva decît să aștepte.

Dar cîți dintre noi cutează să mărturisească ceea ce au simțit atîția, cîă povara propriei lor suferințe li se părea mai ușoară de îndurat cînd toți bărbații și femeile din jur erau în doliu și că rana din coasta lor părea aproape spre vindecare în timp ce singele curgea dintr-atîtea alte răni. Cine îndrăznește să se vâiete de propria-i soartă cînd soarta omînității era în joc ? Cine îndrăznește să geamă de propria-i durere cînd toți oamenii aceia mutilați zăceau pe tîrgurile lor, muți, cu dinții strînși ?

În sfîrșit, furtuna se potoli. Totul era tăcut ca înainte, în bătrînul turn eram singur cu spaima mea.

Omul a fost alcătuit ca să-și poarte crucea, de aceea s-au dat umeri puternici. Un om poate suporta mult cît timp se poate suporta pe el însuși. Poate trăi fără speranță, fără prieteni, fără cărți, chiar fără muzică, alîl timp cîl

poate să-și asculte gândurile lui și viersul păsării de la fereastră și îndepărtata voce a mării. Mi s-a spus la St. Dunstam¹ că se poate trăi chiar și fără lumină, dar cei ce mi-au spus asta erau niște eroi. Însă un om nu poate trăi fără somn. Când am încetat a mai dormi, am început să scriu această carte, toate celelalte leacuri mai ușoare dovedindu-se neputincioase. În ceea ce mă privește, a fost un mare succes. De câte ori nu l-am binecuvîntat pe Henry James pentru sfatul lui ! În ultima vreme am dormit mult mai bine. Ba chiar a fost o plăcere pentru mine să scriu cartea aceasta și nu mă miră de ce atîția oameni s-au apucat să scrie cărți în zilele noastre. Din nefericire, am scris Cartea de la San Michele în condiții deosebit de grele. Am fost întrerupt chiar de la început de un musafir neașteptat, care s-a așezat în fața mea la masa de scris și a început a vorbi de el însuși și de afacerile lui într-un mod foarte împrăștiat, ca și când toate fleacurile acelea puteau să intereseze pe altcineva în afară de el. Avea ceva foarte enervant și neenglezesc în felul insistent de a-și povesti feluritele aventuri unde întotdeauna el părea să fie eroul — prea mult Ego în cosmosul tău, tiner?, am cugetat eu. Părea încrezător că știe totul despre arta antică, arhitectură, psihologie, moartea și viața de dincolo. Medicina părea să fie marota lui preferată, se pretindea specialist de nervi și se lăuda că-i un elev al lui Charcot, așa cum fac toți. Dumnezeu să-i ajute pe pacienții lui, mi-am spus. Când a pomenit de numele maestrului de la Salpêtrière mi s-a părut o clipă că-l mai văzusem cîndva, demult, demult tare, dar am alungat îndată gândul acela absurd — căci părea atît de tînăr și plin de viață, iar eu mă simteam atît de bătrîn și ostenit. Neîncetatele-i fanfaronade, chiar și tinerețea lui, începură să-mi calce pe nervi și, culmea, mi-am dat seama curînd că acest tînăr domnișor mă lua ușurel peste picior tot timpul, așa cum

¹ Ospiciu englez pentru orbi.

sînt înclinați tinerii să se poarte cu cei bătrîni. Ba chiar încercă să mă convingă că cel care construisese San Michele era el, nu eu ! Spunea că a îndrăgit locul și are de gînd să rămînă acolo pentru totdeauna. Pînă la urmă, i-am spus să-mi dea pace și să mă lase să-mi continui cartea de la San Michele și descrierea prețioaselor mele bucăți de marmoră din vila lui Tiberius.

— Biet moșneag, spuse tinerelul cu zîmbetu-i condescendent, bați cîmpii ! Mă tem că nici măcar nu ești în stare să-ți citești manuscrisul. Ceea ce ai tot așternut mereu pe hîrtie nu-i nici San Michele, nici prețioasele tale bucăți de marmură din vila lui Tiberius, ci doar cîteva bucăți de argilă din viața ta sfărîmată pe care le-ai scos la lumină.

Torre di Materità
1928

PREFAȚA LA EDIȚIA A 12-A

Se pare că le-a venit destul de greu criticilor să clasifice Cartea de la San Michele și nu-i de mirare. Unii au prezentat-o ca pe-o autobiografie, alții au numit-o „Memoriile unui medic“. După cît socot cu, nu-i nici una, nici alta. Cu siguranță că n-aș fi avut nevoie de cinci sute de pagini ca să aștern pe hîrtie povestea vieții mele, chiar să nu fi renunțat la capitolele cele mai triste și mai bogate în evenimente. Tot ce pot spune este că nu m-am gîndit niciodată să scriu o carte despre mine ; ba dimpotrivă, tot timpul preocuparea mea constantă a fost să mă scutur de această vagă personalitate. Dacă totuși cartea a ieșit pînă la urmă o autobiografie, îmi vine a crede, judecînd după cifra vînzării, că cea mai simplă metodă de a scrie o

carte despre tine însuși este să încerci din toate puterile să te gîndești la altcineva. N-ai decît să te așezi într-un jîlt și să stai singur privind în urmă către viața ta cu ochiul cel orb. Și mai nemerit ar fi să te lungești pe iarbă și să nu te gîndești deloc, ci numai să asculți. Îndată cum îndepărtata larmă a vieții se stinge, pădurile și cîmpurile prind a cînta cu glasuri limpezi de pasări, animale prietenoase se apropie să-ți spuie bucuriile și supărările lor cu sunete și cuvinte pe care le poți înțelege, iar cînd toate tac, pînă și lucrurile neînsuflețite din juru-ți încep a murmura în somnul lor.

Să-i spui acestei cărți „Memoriile unui medic“, cum au făcut unii cronicari, mi se pare și mai puțin potrivit. Simplitatea-i plină de exuberanță, francheta-i fără de jenă, chiar tonul lucid nu se potrivesc deloc cu un subtilu atît de pompos. Se înțelege că un om al medicinei are dreptul, ca orice altă ființă omenească, să ridă de el însuși din cînd în cînd ca să-și remonteze moralul, ba poate chiar să ridă și de colegi dacă-i dă mîna să riște, dar n-are nici un drept să ridă de bolnavii lui. Să verse lacrimi împreună cu dînșii este încă și mai rău ; un doctor ce se vaită este un prost doctor. De altfel, un vechi medic trebuie să cugete de două-ori înainte de a se așeza în jîlt pentru a-și scrie memoriile. Mai bine-i să păstreze pentru el ceea ce a văzut despre Viață și Moarte. Mai bine să nu-și scrie deloc memoriile, să-i lase pe morți în pace și pe vii cu iluziile lor.

Cineva i-a spus Cărții de la San Michele „Cartea Morții“. Poate are dreptate, căci rareori lipsește Moartea din gîndurile mele. „Non nasce in me pensier che non vi sia dentro scolpita la Morte“¹ scria Michelangelo lui Vasari. Am luptat atît de multă vreme cu sinistra mea colegă și-am fost mereu învins ; am văzut-o nimicînd unul cîte unul pe toți acei pe care-am cercat să-i salvez. În cartea de față am avut pe cîțiva în gînd, așa cum i-am văzut trăind, sufe-

¹ „În mine nu se naște nici un gînd care să nu poarte pecetea morții“.

rind și culcîndu-se ca să moară. Mai mult decît atît nu puteam face pentru ei. Toți erau oameni umili, nici unul dintre mormintele lor n-are la căpătîi cruce de marmură și mulți au fost dați uitării cu mult înainte de a trece hotarul vieții. Acum totul e perfect pentru ei. Mătușa Maria Porta-Lettere¹, care-a urcat desculță treizeci de ani de zile cele 777 de trepte feniciene, cu scrisorile mele, umblă acum cu poșta prin ceruri unde dragul moș Pacciale șade fumîndu-și tihnit pipa, tot cu privirile pierdute pe nesfîrșita întindere a mării, așa cum obișnuia să stea în pergola de la San Michele, unde prietenul meu Arcangelo Fusco, măturătorul din Quartier Montparnasse, tot mătură praful de stele de pe pardoseala de aur. Sub maiestosul peristil alcătuit din coloane de lapislazuli se plimbă tanțoș mărunțelul monsieur Alphonse, decanul de la Măicuțele Sărmanilor, în redingota nou-nouță a milionarului din Pittsburgh, ridicînd cu un aer solemn scumpu-i joben cînd întilnește vreun sfînt, cum obișnuia să-i salute și pe prietnii mei cînd se plimba pe Corso cu caleașca mea. John, băiețelul cu ochi albaștri, care nu zîmbise niciodată, se joacă acum voios cu o ceată de copii fericiți, în vechea cameră de copii a lui Bambino. A învățat în sfîrșit să zîmbească. Toată încăperea este plină de flori, păsări cîntătoare zboară încolo și încoace prin ferestrele deschise și din cînd în cînd Madona se uită înăuntru să vadă dacă copiii au tot ce le trebuie. Mama lui John, care l-a îngrijit cu atîta dragoste în Avenue de Villiers, se mai află încă aici, jos. Am văzut-o mai ieri. Biata Flopette, curtezana, arată cu zece ani mai tînără decît atunci cînd am văzut-o la cafeneaua de noapte de pe bulevard ; foarte îngrijit și corect îmbrăcată, cu rochie albă, este acum a doua cameristă a Mariei Magdalena.

Intr-un modest colțisor al Cîmpiiilor Elizee se află cimitirul cinilor. Acolo sînt toți prietenii mei morți ; trupu-

¹ Poștărița.

rile lor se mai găsesc încă unde le-am culcat eu, sub chiparoșii de lingă bătrînul Turn, dar credincioasele inimi au fost luate acolo, sus. St. Rocco cel blind, sfîntulețul ocrotitor al cinilor, este paznicul cimitirului și biata bătrînă Miss Hall vine ades pe-acolo. Pînă și ticălosul de Billy, pavianul bețiv, care a dat foc sicriului lui canonic don Giacinto, a fost primit provizoriu în ultimul șir de morminte din cimitirul maimuțelor, ceva mai încolo, după o amănunțită inspecție a lui Sfîntul Petru care în prima clipă, observînd că duhnește a whisky, îl luase drept ființă omenească. Chiar don Giacinto, cel mai bogat preot din Capri, care n-a dat niciodată un ban vreunui sărac, se prăjește înainte în sicriul lui, iar fostului măcelar din Anacapri care orbea prepelețele cu un ac înroșit, i-a crăpat dracul ochii într-un acces de gelozie profesională.

Un critic a descoperit că „este deajuns material în Cartea de la San Michele ca să ofere scriitorilor de istorii senzaționale subiecte pe tot restul vieții lor“. Îl pun cu plăcere la dispoziția lor dacă-i bun pentru așa ceva. Mie nu-mi mai este de vreun folos. Dat fiind că o viață întreagă mi-am concentrat toate eforturile literare ca să scriu rețete, este puțin probabil să încerc așa de tîrziu a scrie nuvele senzaționale. Bine-ar fi fost să mă fi gîndit la asta mai devreme ; n-aș fi ajuns acolo unde sînt astăzi ! Desigur că va fi fiind o treabă mult mai plăcută să stai într-un jîlt și să scrii istorii senzaționale în loc să te zbați toată viața să aduni material pentru ele, să descrii bolile și Mcartea în loc să te lupți cu ele, să combini intrigi sinistre în loc să fii doborît fără veste de ele ! Dar de ce nu-și adună singuri materialul acești profesioniști ? ! Rareori fac asta. Romancierii care au obiceiul să-și ducă cititorii prin tăverne nu frecventează mai deloc asemenea localuri. Specialiștii în boli și moarte cu greu pot fi înduplecați să te întovărășească la spitalul unde au terminat ultima picătură de heroină. Poetii și filozofii care cheamă Moartea, ca pe

o eliberatoare, în versuri sonore și în proză, adesea pălesc numai la auzul numelui celei mai bune prietene a lor. Asta-i poveste veche. Leopardi, cel mai mare poet al Italiei moderne, care tinjese după moarte în rime minunate de pe când era copil, a fugit primul din Neapolul bintuit de holeră, cuprins de o abjectă spaimă. Chiar marele Montaigne, ale cărui senine meditații asupra morții sînt îndestulătoare ca să-l facă nemuritor, a tulit-o iepurește cînd a izbucnit ciuma în Bordeaux. Schopenhauer, bătrînul morocănos, cel mai mare filozof al timpurilor moderne, care făcuse cheia învățăturii sale din negarea vieții, avea obiceiul să taie scurt orice discuție despre moarte. Cele mai sîngeroase romane de război au fost scrise, cred, de cetățeni pașnici ce se aflau cu mult în afara zonei primejduite de tunurile germane cu bătaie lungă. Autorii care se complac să arate cititorilor scene de orgii sexuale sînt în general actori cu totul diferiți în asemenea împrejurări. Nu cunosc personal decît o singură excepție de la această regulă : Guy de Maupassant, pe care l-am văzut murind din cauza asta.

Îmi dau seama că unele scene din carte sînt plasate pe hotarul nedefinit ce desparte realul de ireal, primejdioasă țară a nimănui dintre fapt și închipuire, unde atîția autori de memorii au intrat în mare încurcătură, unde chiar și Goethe pare pe punctul de a-și pierde direcția în Dichtung und Wahrheit¹ a lui. Am făcut tot ce-am putut, ajutîndu-mă de cîteva trucuri tehnice binecunoscute, ca cel puțin unele dintre acele pasaje să dea impresia unor scurte „istorii senzaționale“. La urma urmei, nu-i decît o chestiune de formă. Pentru mine a fost o mare satisfacție să fi izbitit, căci nu cer altceva decît să nu fiu crezut. Ori-cum, este destul de rău și destul de trist. Dumnezeu mi-e martor că voi avea de dat seama pentru destule. Ba chiar aș socoti ca pe-un compliment să nu mi se dea crezare, căci

¹ „Poezie și adevăr“.

cel mai mare scriitor de istorii senzaționale pe care-l cunosc este Viața. Dar este ea întotdeauna adevărată?

Viața este aceeași întotdeauna, netulburată de întâmplări, nepăsătoare la bucuriile și supărările omului, mută și neînțeleasă ca Sfînxul. Dar scena pe care se joacă eterna tragedie se schimbă mereu, pentru evitarea monotoniei. Lumea în care trăiam ieri nu-i aceeași în care trăim azi, ci înaintează inexorabil prin infinit către destinul ei, la fel ca noi. Nimeni nu se poate scălda de două ori în același râu, spune Heraclit. O seamă dintre noi se tirăsc în genunchi, alții călăresc ori umblă cu automobilul, alții întrec în zbor cu avionul porumbelul călător. N-avem de ce ne grăbi, sîntem cu toții siguri că vom ajunge la capătul călătoriei.

Nu, lumea în care am trăit în tinerețe nu-i aceeași în care trăiesc azi; cel puțin mie nu mi se pare aceeași. Și cred că nu li se va părea nici celor care citesc cartea aceasta de vagabondaj, în căutarea unor aventuri din trecut. Nu mai există bandiți cu un record de opt omoruri care să te poștească să dormi pe salteaua lor în Messina prăbușită. Nu se mai află sfîncși de granit pîșiți sub ruinele vilei lui Nero, în Calabria. Șobolanii înnebuniți din cocioabele bînuite de holeră ale Neapolului, care m-au speriat de moarte, s-au retras de mult în siguranță, acasă, în canalele romane. Poți merge pînă sus în Anacapri cu mașina, poți ajunge pe vîrful lui Jungfrau cu trenul și te poți urca pe Matterhorn cu scară de frînghie. Sus, în Laponia, nici o haită de lupi flămînzii, cu ochii scăpărînd prin întuneric, nu mai aleargă după sania ta, peste lacul înghețat. Bătrînul urs galantom care mi-a ieșit în cale în singuraticile chei Suvla a plecat de mult spre Fericitele Cîmpii de Vinătoare. Torrentul înspumat pe care l-am trecut înot cu Ristin, fata laponă, are acum pod de cale ferată. Ultima fortăreață a cumplitului Stalo, trolul, a fost străpunsă de un tunel. Poporul cel mărunt, pe care l-am auzit tropăind pe sub

pământ cînd stam în cortul lapon, nu mai aduce de mîncare urșilor ce-și dorm somnul în sălașurile de iarnă ; de asta au mai rămas atît de puțini urși în Suedia. N-aveți decît să rideți neîncrezători cît aveți poștă de poporul cel mărunt, o faceți pe riscul dumneavoastră. Dar nu pot crede că vreunul dintre cititorii acestei cărți va îndrăzni să nege că am văzut un spiriduș adevărat stînd cu picioarele încrucișate pe masa din Forsstugan și trăgînd cu băgare de seamă de lanțul ceasului meu. Desigur că era un spiriduș adevărat. Ce altceva ar fi putut să fie ? Doar vă spun că l-am văzut limpede cu amîndoi ochii cînd m-am ridicat din pat în capul oaselor, în clipa cînd se sfîrșea ultima pîlpîire a candeliei. Mi s-a spus, spre uimirea mea, că există unii care n-au văzut niciodată un spiriduș. Nu mă pot împiedica a compătimii pe asemenea oameni. Sînt sigur că trebuie să aibă vreun defect de vedere. Bătrînul moș Lars din Forsstugan, înalt de un metru nouăzeci și cinci în sa-boții lui de lemn și cojocu-i de oaie, e mort de mult, ca și bătrîna Mama Kerstin, soția lui. Dar spiridușul cel mic pe care l-am văzut stînd cu picioarele încrucișate pe masa din mansarda de deasupra staulului trăiește. Numai noi murim.

Clubul St. James
1930

Motto : Nu dăruiești nimic oamenilor
... Dacă nu te dăruiești pe tine.

1

TINEREȚE

Sării de pe corabia ce mă aducea din Sorrento pe plaja mică. Puzderie de băieți se zbenguiau printre bărcile întoarse cu fundul în sus, ori își scăldau trupușoarele de bronz lucitor în talazurile ce se sfărâmau de țarm, pe cînd bătrîni pescari cu roșii bonete frigiene își cirpeau mrejele lingă șoproanele bărcilor. În fața debarcaderului stăteau vreo șase măgăruși înșeuati, cu buchetele de flori prinse la căpestre, iar în jurul lor pălăvrăgeau și cîntau tot atîtea fete, cu *spadella*¹ de argint înfipite în cosițele negre și basmale roșii înnodate în jurul umerilor. Pe micuța măgăriță care trebuia să mă suie pînă la Capri o chema Rosina, iar pe fetișcană Gioia. Avea ochi negri strălucitori, scăpărînd de o năvalnică tinerețe, buze roșii ca salba de mărgean din jurul gîtului și surîsu-i vesel descoperea dinți albi, puternici, sclipînd ca un șirag de mărgăritare. Spunea că are cincisprezece ani, iar eu i-am spus că nu fusesem niciodată mai tînăr ca atunci. Dar Rosina era bătrînă, *è antica*, zise Gioia, așa că m-am lăsat să alunec jos din șa și am urcat sprinten poteca șerpuitoare spre sat. Înaintea mea, Gioia dansa desculță, purtînd o cunună de flori pe cap ca o tînără băcintă și în urmă venea poticnindu-se Rosina, cu botinele-i negre cochete, cu capul aplecat și

¹ Piepteni cu dinți lungi.

urachile pleoștite, cufundată în gânduri. Eu n-aveam vreme să cuget ; mintea îmi era furată de farmec, inima plină de bucuria vieții, lumea era frumoasă și aveam optsprezece ani. Ne deschideam cale printre tufișuri de *ginestra*¹ și mirt în plină floare și ici-colo prin iarba înmiresmată o mulțime de flori pe care nu le văzusem niciodată în țara lui Linné își ridicau cu grație capetele să ne privească trecînd.

— Cum îi zice acestei flori ? o întrebai pe Gioia.

Ea mi-o luă din mînă; o privi drăgăstos și rosti :

— *Fiore !*²

— Dar asta, cum se cheamă ?

Se uită la ea cu aceeași atenție plină de tandreță și repetă :

— *Fiore !*

— Și asta ?

— *Fiore ! Bello !*³ *Bello !*

Culese un buchet de mirt parfumat, dar nu voi să mi-l dea. Spunea că florile erau pentru San Constanzo, sfîntul ocrotitor al Capriului, care era cu totul și cu totul de argint și săvîrșise atîtea minuni. San Constanzo, *bello, bello !*

Un lung șirag de fete purtînd pe cap pietre tufa⁴ înaintau spre noi într-o procesiune solemnă, asemeni cariațidelor de la Erehteion. Una din ele, zîmbindu-mi prietenos, îmi puse o portocală în mînă. Era o socră de-a Gioiei și mi se păru chiar mai frumoasă ca ea. Da, erau opt surori și frați acasă și doi în *Paradiso*. Tatăl lor era plecat departe, în *Barbaria*⁵, să pescuiască mărgean. Uite ce frumoasă

¹ Grozame.

² Floare.

³ Frumoasă.

⁴ Tuf, rocă formată prin consolidarea cenușei vulcanice, folosită ca piatră de construcție ornamentală.

⁵ Ținut între Tunis și Tripolis.

salbă de mărgearn îi trimisese chiar de curînd ! *Che bella collana* ! *Bella ! Bella !*

— Şi tu ești bella Gioia, bella, bella !

— Da, spuse ea.

Mă împiedicai de o coloană spartă de marmoră.

— *Rôba di Timberio !* îmi lămurii Gioia. *Timberio cattivo, Timberio mal'occhio, Timberio camorrista* ² ! şi scuipă marmora.

— Da, am zis eu, avînd pe Tacitus şi Suetonius încă proaspeţi în memorie : *Timberio cattivo !*

Am ieşit în drumul mare şi-am ajuns în *Piazza*. Doi marinari stăteau rezemaţi de parapetul ce domina Marina, cîţiva caprioţi şedeau moţăind în faţa ospătăriei lui don Antonio şi pe treptele bisericii, vreo şase preoţi gesticulau furtunos, vorbind cu mare însufleţire : — *Moneta* ³ ! *Moneta ! Molta moneta, niente moneta !*

Gioia dădu fuga să sărute mîna lui Don Giacinto, duhovnicul ei şi un *vero santo* ⁴ deşi nu aducea deloc a sfînt. Ea se spovedea de două ori pe lună ; dar eu, cît de des mă duceam la spovedanie ?

Niciodată !

Cattivo ! Cattivo !

Va spune oare lui Don Giacinto că am sărutat-o pe obraz *colo*, sub lămii ?

Desigur că nu.

Străbăturăm satul, oprindu-ne la Punta Tragara.

— Vreau să mă sui pe vîrfurile stîncii de colo, am zis, arătînd spre cel mai prăpăstios dintre cei trei Faraglioni, strălucitori ca nişte ametiste, de la picioarele noastre. Dar Gioia era sigură că n-am să pot. Un pescar care încercase să se caţere pînă sus după ouă de pescăruş fusese azvîrlit

¹ Ce salbă frumoasă !

² Lucruri d-ale lui Tiberiu. Tiberiu cel rău. Tiberiu care de-
gache. Tiberiu completistul.

³ Bani.

⁴ Adevărat sfînt.

jos în mare de un duh rău sălășluind acolo sub înfățișarea unei șopîrle albastre — albastră ca Grotta Albastră — păzind o comoară de aur ascunsă acolo chiar de „Timberio“.

Deasupra sătucului pașnic, sumbrul profil al lui Monte-Solaro, cu piscurile-i semețe și falezele-i drepte neajunse, se contura limpede pe cerul apusului.

— Vreau să urc numaidecît pe muntele acela ! am zis.

Dar Gioia nu era deloc încîntată de ideea mea. O potecă pieptișă de șapte sute șaptezeci și șapte de trepte scobite în stîncă chiar de Timberio urca pe clina muntelui și la mijlocul drumului, într-o peșteră întunecoasă, trăia un vircolac fioros ce mîncase pînă atunci mulți *cristiani*¹. În capul scărilor se afla Anacapri, dar acolo trăiau numai *gente di montagna*², toți niște oameni foarte răi ; nici un *forestiere*³ nu se încumeta să urce acolo sus și nici ea nu fusese niciodată. Mai bine m-aș sui la Villa Timberio sau la Arco Naturale sau la Grotta Matromania !

Nu, n-aveam vreme, trebuia să mă urc numaidecît pe muntele acela.

Ne-am întors în Piazza tocmai cînd clopotele ruginite ale bătrînei *campanile*⁴ băteau orele douăsprezece pentru a vesti că *macaroni* erau gata. N-aș vrea măcar să prînzese mai întîi sub palmierul cel mare de la Albergo Pagano ?⁵ *Tre piatti, vino a volontà, prezzo una lire*⁶. Nu, n-aveam timp, trebuia să urc fără întîrziere muntele. — *Addio, Gioia, bella, bella ! Addio, Rosina ! Addio, addio e presto ritorno !*⁷

— *E un pazzo inglese*⁸, fură ultimele cuvinte pe care le-am auzit rostite de buzele roșii ale Gioiei, în timp ce,

¹ Creștini.

² Oameni de munte.

³ Străin.

⁴ Clopotniță.

⁵ Hanul Păgîn.

⁶ Trei feluri, vin la discreție, prețul o liră.

⁷ Adio și să te întorci curînd.

⁸ Englez nebun.

minat de soarta mea, mă repezeam în sus pe scările feni-
ciene spre Anacapri. Pe la jumătatea drumului am ajuns
din urmă pe o bătrână ce purta pe cap un paner mare plin
cu portocale.

— *Buon giorno, signorino !*

Își puse jos panerul și îmi întinse o portocală. Deasu-
pra portocalelor era pus un teanc de ziare și scrisori legat
înt-o basma roșie. Era bătrîna Maria Porta-Lettere ce
ducea poșta de două ori pe săptămînă la Anacapri, mai
tîrziu prietena mea de-o viață întreagă. Am văzut-o mu-
rind la vîrsta de nouăzeci și cinci de ani. Cotrobăi printre
scrisori, alese plicul cel mai mare și mă rugă să-i spun
dacă nu cumva era pentru *Nannina la Caprara*¹, care aș-
tepta nerăbdătoare *la lettera*² de la soțul ei din America.
Nu, nu era pentru ea. Poate astălaltă ? Nu, era pentru
Signora Desdemona Vacca.

— Signora Desdemona Vacca, repetă bătrîna Maria cu
neîneredere. Poate vor să spuie *la moglie dello Scarte-
luzzo*³, adăogă ea pe gînduri.

Scrisoarea următoare era pentru Signor Ulisse De-
siderio.

— Cred că-i vorba de *Capolimone*⁴, zise bătrîna
Maria ; a mai primit o scrisoare întocmai la fel acum
o lună.

Următoarea era pentru gentilissima Signorina Rosina
Mazzarella. Acea doamnă era mai greu de ghicit. Să fie
oare *Cacciacavallara* ?⁵ Ori *la Zopparella* ?⁶ Ori *la Capa-
tosta* ?⁷ Ori *la Femmina Antica* ?⁸ Ori *Rosinella Pane*

¹ Femeia cu capre.

² Scrisoarea.

³ Soția cocoșatului.

⁴ Cap de lămîie.

⁵ Femeia cu brînzeturi.

⁶ Șchioapa.

⁷ Cap gros.

⁸ Femeia străveche.

Asciutto ? ¹ Te pomenești că-i la Fesseria ? ² își dădu părerea altă femeie care ne ajunsese tocmai atunci din urmă cu un coșcogea paner de pește pe cap. Da, s-ar putea să fie pentru la Fesseria, dacă n-o fi cumva pentru nevasta lui *Pane e Cipolla* ³. Dar pentru *Pepinella n'cupo u camposanto* ⁴ nu era nici o scrisoare ? Nici pentru *Marincella Caparossa* ⁵, nici pentru *Giovanina Ammazzacane* ⁶, care așteptau cu toate la lettera din America ? Nu, îmi părea foarte rău, dar nu era nici o scrisoare pentru ele. Cele două ziare erau pentru *il reverendo parroco* ⁷ Don Antonio di Giuseppe și *il canonico* Don Natale di Tommaso, asta știa prea bine căci erau singurii abonați din sat. Parroco era un om foarte învățat și el dezlega întotdeauna ale cui erau scrisorile. Dar astăzi era plecat la Sorrento ca să facă o vizită arhiepiscopului, de asta mă rugase pe mine să-i citesc adresele de pe plicuri. Bătrîna Maria nu știa ciți ani are, știa numai că începuse a duce poșta de la cincisprezece ani, cînd mama ei nu mai fusese în stare să îndeplinească slujba asta. Bineînțeles că nu știa carte. Cînd i-am spus că sosisem chiar în dimineața aceea cu corabia poștală din Sorrento și că nu luasem nimic în gură, îmi dădu încă o portocală pe care am mîncat-o cu coajă cu tot, iar cealaltă femeie îmi oferi numaidecît din panerul ei cîteva *frutta di mare* ⁸ ce-mi stîrniră o sete cumplită. Se afla vreun han în *Anacapri* ? Nu, dar *Annarella, la moglie del sagrestano* ⁹ îmi putea da o brînză de capră foarte bună și-un pahar de vin mînunat din via părintelui

¹ Pine uscată.

² Lată în șolduri.

³ Pine cu ceapă.

⁴ De dincolo de cimitir.

⁵ Păr roșu.

⁶ Omoară-cîne.

⁷ Sfinția-sa părintele.

⁸ Fructe de mare.

⁹ Soția paracliserului.

Don Dionisio, unchiul ei, *un vino meraviglioso!*¹ Apoi mai era și la Bella Margherita; despre care desigur că am auzit; mătușa ei se măritase cu un *lord inglese*². Nu, de asta n-auzisem, dar mi-ar face mare plăcere s-o cunosc pe la Bella Margherita.

Ajunserăm în sfârșit, la capătul celor șapte sute șaptezeci și șapte de trepte și trecurăm printr-o poartă boltită. Se mai vedeau încă, prinse în stîncă, balamalele uriașe de fier, rămășițe ale unui pod mobil de altădată. Eram în Anacapri. La picioarele noastre se desfășura întreg golful Neapolului, înconjurat de Ischia, Procida și Posilipo cel înveșmîntat în pini, alba, strălucitoare linie a Neapolului, Vezuviul cu noru-i trandafiriu de fum, cîmpia Sorrento la poalele muntelui Sant'-Angelo și-n depărtare Apeninii, acoperiți încă de zăpezi. Drept deasupra capetelor noastre, sta înfipt în stîncă prăpăstioasă ca un cuib de vultur o capelă-mică, în ruină. Acoperișu-i boltit se prăbușise, dar bucăți enorme de zidărie îmbinate ciudat, ca un fel de țesătură simetrică mai sprijineau încă zidurile ce se fărâmițau.

— *Roba di Timberio*, mă lămuri bătrîna Maria.

— Cum se numește capela? am întreat plin de curiozitate.

— San Michele.

— San Michele, San Michele! răsună ca un ecou în inima mea.

Mai jos de capelă, în vie, un bătrîn săpa brazde adînci în pămînt pentru noua plantație de viță.

— *Buon giorno, mastro Vincenzo!*

A lui era via și căscioara de alături pe care o zidise singur cu minile lui, mai mult cu piatra și cărămida din *Roba di Timberio*, împrăștiată prin toată grădina. Maria Porta-Lettere îi spuse tot ce știa de mine și mastro Vincenzo mă pofti să stau în grădina lui și să gust un pahar

¹ Vin minunat.

² Lord englez.

de vin. Am privit căsuța și capela. Inima prinse a-mi bate așa de puternic, că aproape îmi pierise graiul.

— Trebuie să mă urc chiar acum pină acolo ! am spus Mariei Porta-Lettere.

Dar bătrîna mă sfătui să merg mai întîi cu ea să caut ceva de mîncare, căci altfel nu voi găsi nimic. Îmboldit de foame și sete m-am hotărît, cu părere de rău, să-i urmez sfatul. I-am făcut semn cu mîna lui mastro Vincenzo, spunîndu-i că mă întorc îndată. Merserăm pe drumeaguri singuratece și ne oprirăm într-o *piazzetta*.

— *Ecco la Bella Margherita !*

La Bella Margherita puse pe masa din grădină o garafă de vin profiriu împreună cu-n buchet de flori și mă înștiință că *macaroni* vor fi gata în cinci minute. Era frumoasă ca Flora lui Tițian, cu trăsături minunate modelate și profil pur grecesc. Îmi puse dinainte o farfurie enormă de macaroane și se așeză lîngă mine, inspectîndu-mă zîmbitoare și curioasă.

— *Vino del parroco*, rostea ea cu mîndrie de cîte ori îmi umplea paharul. Am băut în sănătatea lui parroco, în sănătatea ei și a surioarei cu ochi negri, *la bella Giulia* care se apropie de noi aducînd în mîni portocale culese chiar sub ochii mei dintr-un pom din grădină. Părinți nu mai aveau, iar fratele lor Andrea era marinar și numai Dumnezeu știe pe unde se afla acum ; dar mătușa ei trăia în vila pe care-o avea la Capri. Știam, desigur, că se măritase cu un *lord inglese* ? Da, sigur că știam, numai numele îmi scăpa.

— Lady G. rosti cu mîndrie la Bella Margherita.

Mi-am amintit la timp că trebuie să beau și în sănătatea ei, dar după aceea nu mi-am mai amintit de nimic altceva decît că cerul se boltea deasupra albastru ca safirul, vinul lui *parroco* scliffea roș ca rubinul și la Bella Margherita sta lîngă mine, cu păr de aur și buze surizătoare.

— San Michele ! imi-răsună deodată în urechi și —
San Michele ! repetă ecoul în adîncul inimii !

— Addio, Bella Margherita !

— *Addio, e presto ritorno !*¹

Vai ! cît despre *presto ritorno* !...

M-am întors pe ulicioarele pustii, cercînd să ajung cît mai de-a dreptul la ținta mea. Era ceasul sfînt al siestei și tot sătucul dormea. Piazza inundată de-un soare strălucitor era deșartă, biserica încuiată, numai prin ușa întredeschisă a școlii primare glasul de stentor al cuvioșiei sale *canonico* don Natale se auzea ca o trompetă somnoroasă și monotonă în tăcerea din jur : *Io mi ammazo, tu ti ammazi, egli si ammaza, noi si ammazziamo, voi si ammazzate, loro si ammazzano*², repetat în cor, ritmic, de vreo doisprezece băieți așezați roată pe podea în jurul lui.

Mai încolo, în josul ulicioarei, sta în drum o chipeșă matroană romană. Era Annarella, care-mi făcea semn cu mîna prietenește să intru. De ce mă dusesem la Bella Margherita în loc să vin la ea ? Nu știam că acel *caccia-cavallo* al ei era cea mai bună brînză din tot satul ? Cît privește vinul, oricine știe că vinul lui parroco nu se putea asemui cu al cuvioșiei sale Don Dionisio.

— *Altro che il vino del parroco !*³ adăogă ea ridicînd din umerii ei voinici, cu înțeles.

Pe cînd ședeam sub pergola în fața unei garafe cu vin alb de-al lui Don Dionisio, am început a mă gîndi că s-ar putea să aibă dreptate, însă voiam să fiu nepărtinitor și să golească toată garafa înainte de a-mi da verdictul final. Dar cînd Gioconda, surizătoarea-i fiică, îmi turnă al doilea pahar dintr-o garafă nouă, am hotărît definitiv : Da, *vino bianco*⁴ al lui Don Dionisio era cel mai bun ! Parcă era soare lichid ; nectarul zeilor trebuie să fi avut asemenea

¹ Să te întorci curînd !

² Eu mă omor, tu te omori, el se omoară etc.

³ Altfel decît vinul părintelui.

⁴ Vin alb.

gust, iar Gioconda părea o tânără Hebe pe cînd îmi umplea paharul gol.

— *Altro che il vino del parroco !* Nu ți-am spus eu ? rîdea Annarella. *E un vino miraculoso !*¹

Da, într-adevăr, făcător de minuni trebuie să fi fost căci deodată am început a vorbi curgător italienește și încă cu o iuțeală amețitoare, printre hohotele de rîs ale mamei și fiicei ! Începusem să simt o mare prietenie pentru Don Dionisio ; îmi plăcea numele lui, îmi plăcea vinul lui și mi-ar plăcea să-l cunosc, am spus eu. Nimic mai ușor, căci trebuie să predice seara în biserică pentru „*le Figlie di Maria*”².

— E un om foarte învățat, zise Annarella. Știa pe de rost cum îi cheamă pe toți sfinții și martirii ; fusese chiar și la Roma ca să sărute mîna Papii. Ea a fost la Roma vreodată ? Nu. Dar la Neapole ? Nu. Fusesse o singură dată la Capri, în ziua cînd se cununase, dar Gioconda nu se dusesse niciodată pînă acolo ; Capri era plin de *gente malamente*³. I-am spus Annarellei că știam totul, se-nțelege, despre sfîntul lor ocrotitor, cîte minuni săvîrșise și cît de frumos era, cu totul și cu totul de argint. Se lăsă o tăcere apăsătoare.

— Da, pretind că San Constanzo al lor e cu totul și cu totul de argint, exclamă Annarella, ridicîndu-și cu dispreț umerii lați ; dar cine știe ? *Chi lo sa ?* Cît despre minunile lui, le poți număra pe degete, pe cînd Sant' Antonio, patronul Anacapri-ului a și făcut pînă acum peste o sută. *Altro che San Constanzo !* Numaidecit am trecut și eu de partea lui Sant' Antonio, dorind din tot sufletul să facă o nouă minune, să mă aducă cit mai curînd înapoi în satul lui fermecător. Buna Annarella avea atîta încredere în puterea lui făcătoare de minuni, încît nu primi cu nici un chip să-i plătesc.

¹ E un vin miraculos.

² Copiii Mariei.

³ Oamenii răi.

— *Pagherete un'altra volta, ai să plătești altă dată.*

— *Addio Annarella, addio Gioconda !*

— *Arividerla, presto ritorno, Sant'Antonio vi benedica ! La Madonna vi accompagni !*¹

Bătrînul mastro Vincenzo lucra încă de zor în vie, săpînd brazde adînci în pămîntul aromitor pentru noile mlađițe. Uneori da de cite-o plăcuță de marmură sau de o bucată de stuc roș și, culegîndu-le de pe jos, le arunca peste gard.

— *Roba di Timberio, zicea el.*

Mă așezai pe-un rest de coloană de granit roș, lîngă noul meu prieten.

— *Era multo duro*², se sparge greu, zise mastro Vincenzo.

La picioarele mele, un pui de găină rîciia pămîntul în căutare de rîmc și chiar sub nasul meu văzui ieșind la iveală o monedă. Am ridicat-o și-am recunoscut dintr-o privire nobilul cap al lui Augustus, *Divus Augustus Pater*. Mastro Vincenzo zise că nu făcea un *baiocco*³. O mai am și acum. El singur își sădise grădina, plantînd vița și toți smochinii cu mîinile lui.

Muncă grea, zise mastro Vincenzo, arătîndu-mi mîinile mari, bătătorite, căci terenul era plin de roba di Timberio : coloane, capiteluri, bucăți de statui și *teste di cristiani*⁴. Trebuisse mai întîi să dezgroape și să care afară toate gunoaiele acelea, ca să-și poată planta via. Spărsese coloanele ca să facă trepte în grădină și se înțelege că putuse întrebuiința mare parte din marmură la construirea casei ; restul îl aruncase în ripă. Avusese mare noroc într-adevăr cînd descoperise pe neașteptate o cameră mare, subterană, chiar sub casă, cu pereți roșii întocmai ca

¹ La revedere, să te întorci curînd, Sant'Antonio să te binecuvînteze ! Fecioara să te întovărășească.

² Este foarte tare.

³ Pară.

⁴ Capete de creștini.

bucata aceea de sub piersici, zugrăvită de sus pînă jos cu *cristiani goi, tutti spogliati, ballando come dei pazzi*¹, purtînd în brațe buchete de flori și ciorchini de struguri. Multe zile i-au trebuit ca să răzăluiească toate zugrăvelile acelea și să acopere peretele cu ciment, dar oricum tot a fost treabă mai lesnicioasă decît să spargă stîncă și să zidească un nou rezervor de apă, zise mastro Vincenzo cu un zîmbet viclean. Acuma îmbătrînise și nu mai era în stare să îngrijească de vie cum se cuvine. Feciorul lui, care trăia pe continent cu doisprezece copii și trei vaci, îl tot îndemna să vîndă casa și să vie să stea cu dînsul. Inima începu din nou să-mi bată. Și capela era tot a lui ? Nu, nu era a nimănui și oamenii spuneau că-i bîntuită de stafii. Și el văzuse odată cînd era copil un călugăr înalt, stînd reze-mat de parapet ; iar niște marinari, suind scările tîrziu în toiul nopții, auziseră zvon de clopote în capelă. Toate acestea se întimplau, îmi lămuri mastro Vincenzo, din pricină că Timberio, pe cînd avea palat aici, *ha fatto ammazzare Gesù Cristo*, a pus să-l ucidă pe Isus Cristos și de-atunci sufletul lui blestemat se întoarce ades să ceară iertare călugărilor îngropați sub lespezile bisericii. Se mai spunea că uneori se arată acolo sub înfățișarea unui șarpe mare, negru. Călugării fuseseră *ammazzati* de un bandit numit Barbarossa, care încercuise insula cu corăbiile lui și luase în sclavie pe toate femeile care se refugiaseră acolo, în castelul de sus. De asta se și chema Castello Barbarossa. Padre Anselmo, sihastrul, care era un om învățat, și pe deasupra și rudă cu dînsul, le povestise pe toate ; tot el îi spusese și de englezii care prefăcuseră capela într-o cetățuie și care, la rîndul lor, fuseseră *ammazzati* de francezi.

— Ia uite ! îmi arată mastro Vincenzo cu degetul un morman de obuze lîngă zidul viei, și uite colea, adăogă el culegînd de pe jos un nasture de uniformă englezească. Francezii, urmă el, așezară un tun mare lîngă capelă și

¹ Dezbrăcați, dănțuind ca niște nebuni.

deschiseră focul asupra satului Capri, ocupat de englezi. Bine le-a făcut, chicoti el. Toți caprioții sînt niște răi. După astă, francezii au prefăcut capela în pulberărie, de asta se și cheamă pînă în ziua de azi *La Polveriera*. Acum nu mai rămăsese decît o ruină, dar s-a dovedit a-i fi foarte de folos, căci mai toate pietrele pentru zidul grădinii le luase de-acolo.

Sării zidul grădinii pornind în sus pe poteca îngustă, spre capelă. Pardoseala era acoperită pînă la un stat de om cu sfărimăturile bolții prăbușite, zidurile erau năpădite de iederă și caprifoi sălbatic și sute de șopîrle se jucau vesele printre tufișuri mari de mirt și rozmarin, oprindu-se din cînd în cînd să mă privească cu ochii scăpărători și gușile zvîcnind. Dintr-un ungher întunecos se înalță pe aripi tăcute o bufniță iar un șarpe mare ce dormea pe mozaicul înșorit al terasei își descolăci agale înțelele-i negre și se strecură înapoi în capelă șuierînd amenințător spre nepoftit. Să fi fost oare duhul bătrînului și posomorîtului împărat ce rătăcea încă printre ruinele unde odinioară se ridica palatu-i imperial ?

Am privit în jos minunata insulă ce se întindea la picioarele mele. Cum de-a putut, trăind în asemenea loc, să fie atît de crud ? cugetam eu. Cum de avea un suflet atît de întunecat în lumina aceea strălucitoare ce înveșmînta cerul și pămîntul ? Cum de-a putut părăsi locul acela pentru a se retrage în cealaltă vilă a lui, și mai inaccesibilă, de pe stîncile răsăritene, care îi mai poartă încă numele și unde și-a petrecut ultimii ani ai vieții ?

Să trăiești într-un astfel de loc, să mori într-un astfel de loc, dacă moartea ar putea birui vîcodată fericirea sublimă a unei asemenea vieți ! Ce vis cutezător a făcut să-mi bată inima atît de puternic acum o clipă, cînd mastro Vincenzo îmi spunea că începuse a îmbătrîni și a osteni și că feciorul lui îl îndeamnă să vîndă casa ? Ce gînduri nesăbuite îmi fulgeraseră prin mintea-mi înflă-

cărată cînd mă informase că nu era a nimănui capela
De ce nu a mea ? De ce n-aş cumpăra casa lui măstre
Vincenzo, ca să unesc capela cu casa prin ghirlande de
viţă, alei de chiparoşi şi coloane susţinînd loggiile albe
populate cu zei de marmură şi împăraţi de bronz şi... şi
am închis ochii ca nu cumva să pierd viziunea aceea mi-
nunată, dar treptat realitatea se destrămă într-un amurg
al împărăţiei viselor.

O siluetă înaltă, înfăşurată într-o mantie bogată sta
lîngă mine.

— Ale tale vor fi toate, rosti el cu o voce melodioasă,
cuprinzînd cu un gest larg tot orizontul. Schitul, grădina,
casa, muntele cu castelul, toate vor fi ale tale dacă te
învoieşti a plăti preţul !

— Cine eşti, năluca din nevăzut ?

— Sînt duhul nepieritor al acestor locuri. Timpul nu
înseamnă nimic pentru mine. Acum două mii de ani stă-
team tot în acest loc unde ne aflăm acum, lîngă alt om
mînat aici de destinul său, la fel cum eşti şi tu mînat
de-al tău. Nu căuta fericirea ca tine, tînjea doar după ui-
tare şi pace şi credea că o va putea găsi aici, pe insula
singuratică. I-am spus preţul pe care va trebui să-l plă-
tească : stigmatul josniciei, în vecii vecilor, pe-un nume
fără pată.

El căzu la învoială, plăti preţul. Unsprezece ani a trăit
aici, înconjurat de cîţiva prieteni credincioşi, toţi oameni
de o cinste nepătată. În două rînduri porni la drum spre
palatul lui de pe Colina Palatină. De două ori curajul îi
lipsi ; Roma nu l-a mai văzut niciodată. A murit pe drumul
întoarcerii în vila prietenului său Lucullus, pe promon-
toriul de colo. Ultimele lui cuvinte au fost să fie dus în
literă pînă jos, la corabia ce-avea să-l poarte spre insula
lui, acasă.

— Şi ce preţ îmi ceri mie ?

— Renunţarea la ambiţia de a-ţi face un nume în
profesia ta, jertfa viitorului ce te aşteaptă.

— Și ce voi ajunge atunci ?

— Un „Aș-fi-putut-fi“, un ratat.

— Mă despoi de tot ce are preț în viață.

— Te înșeli, îți dau eu tot ce-i de preț în viață.

— Îmi vei lăsa cel puțin mila ? Nu pot trăi fără de ea, dacă va fi să ajung medic.

— Da, îți voi lăsa mila, dar te-ai fi descurcat mult mai bine fără de ea.

— Mai ceri încă ceva ?

— Înainte de a muri, va trebui să mai plătești o dată și încă un preț mare de tot. Dar pînă la termenul scadenței vei privi încă mulți ani din locul acesta cum apune soarele la capătul unor zile de neumbrită fericire și cum răsare luna peste nopți înstelate, pline de visuri.

— Voi muri aici ?

— Ferește-te să cauți răspunsul la întrebarea ta ; omul n-ar putea îndura viața dacă și-ar cunoaște ceasul morții.

Îmi puse mîna pe umăr și-am simțit o ușoară infiorare străbătîndu-mi trupul.

— Voi fi din nou lingă tine aici, mîne după apusul soarelui ; ai vreme să chibzuiești pînă atunci.

— N-are nici un rost să mă mai gîndesc ; vacanța mi s-a sfîrșit, chiar în astă seară trebuie să mă întorc la trudnica mea muncă, departe de țara asta frumoasă. De altfel, n-am obiceiul să stau la gînduri. Mă învoiesc, voi plăti prețul, oricît ar fi de mare. Dar cum să cumpăr casa, cînd minile mi-s goale ?

— Minile ți-s goale, dar puternice ; mintea ți-e înflăcărata dar limpede, voința zdravănă ; vei izbuti.

— Cum să-mi zidesc casa ? Habar n-am de arhitectură !

— Te voi ajuta. Ce stil dorești ? Nu vrei gotic ? Îmi place goticul, cu lumina lui domoală și tulburătoarea-i atmosferă de taină.

— Voi nascoci un stil al meu, așa încît nici tu însuți nu-i vei putea da un nume. Nu vreau penumbră medicală ! Casa mea o vreau deschisă soarelui, și vîntului, și glasului mării, ca un templu grec — și luminează, luminează, luminează pretutindeni !

— Ferește-te de lumină ! Ferește-te de lumină ! Prea multă lumină dăinează ochilor unui muritor.

— Vreau coloane de marmură neprețuită, să susție loggiile și arcadele, rămășițe minunate de-ale trecutului să fie risipite prin toată grădina mea, capela să fie o bibliotecă tăcută cu strane de mănăstire de jur împrejurul zidurilor și clopote să sune melodios Ave Maria după fiecare zi fericită.

— Nu pot suferi clopotele.

— Și chiar aici, unde insula asta frumoasă răsare în fața noastră ca un sfînx din mare, aici vreau să am un sfînx de granit din țara faraonilor. Dar unde le voi găsi pe toate ?

— Te afli acum chiar pe locul unde se ridica una dintre vilele lui Tiberiu. Comori neprețuite din vremuri dispărute zac îngropate sub vița de vie, sub capelă, sub casă. Pașii bătrînului împărat au trecut ades peste lespezile colorate de marmură pe care ai văzut cum le azvîrlea țăranul cel bătrîn peste zidul grădinii lui ; frescele distruse, cu fauni dănuind și bacante încununate cu flori împodobeau cîndva zidurile palatului său. Privește, zise el arătînd în jos spre adîncurile limpezi ale mării, la trei sute de metri sub noi ; Tacit al dumitale de la școală nu ți-a spus că, la vestea morții împăratului, locuitorii insulei i-au prăbușit palatele în mare ?

Îmi venea să mă arunc în clipa aceea de pe faleza prăpăstioasă, să mă scufund în mare ca să-mi caut coloanelle.

— N-ai de ce te grăbi așa, îmi zise el rîzînd. De două mii de ani mărgeanul își țese pînza în jurul lor, valurile tot mai adînc le îngroapă în nisip, așa că or să te aștepte pînă va sosi vremea ta.

— Și sfinxul ? Unde voi găsi sfinxul ?

— Pe o cîmpie singuratică, departe de viața de azi, se înălța odinioară falnicul palat al altui împărat care adusesese sfinxul de pe malurile Nilului ca să-i împodobească grădina. Din palat n-a mai rămas decît un morman de pietre, dar la fund, în măruntaiele pămîntului doarme încă sfinxul. Caută-l și-l vei găsi. Îți vei primejdui viața ca să-l aduci aici, dar vei izbuți.

— Pari să cunoști viitorul tot așa de bine ca trecutul.

— Trecutul și viitorul sînt totuna pentru mine. Cunoosc totul.

— Nu te invidiez pentru cunoașterea asta.

— Vorbele îți sînt mai mature decît vîrsta ; de unde le-ai luat ?

— Le-am cules azi de pe insula asta, fiindcă am înțeles că oamenii prietenoși de-aici, ce nu știu a scrie și-a citi, sînt mult mai fericiți ca mine care mi-am ostenit ochii de cînd eram copil, ca să dobîndesc, știința. Și tu ai făcut la fel, se cunoaște din felul cum vorbești. Ești un mare învățat, cunoști pe Tacit al dumitale pe de rost.

— Sînt un filozof.

— Știi bine latina ?

— Sînt doctor în teologie al Universității din Iena.

— A ! De asta mi s-a părut că deosebeșc un ușor accent german în vorba dumitale. Cunoști Germania ?

— Firește, rîse el pe înfundate.

L-am privit cu luare-aminte. Înfățișarea și purtările lui erau ale unei persoane de rang. Am băgat de seamă pentru întîia oară că purta o sabie sub mantaua-i roșie, iar vocea lui avea un timbru ascuțit pe care parcă îl mai auzisem cîndva.

— Iartă-mă, domnule, dar am impresia că ne-am mai

întilnit la Auerbach's: Keller¹, în Lipsca. Nu cumva te cheamă...

Pe cînd rosteam vorbele acelea, clopotele din Capri prinseră a suna Ave Maria. Am întors capul să mă uit la dînsul. Dispăruse.

2

QUARTIER LATIN

Quartier Latin. O cameră de student la Hôtel de l'Avenir, vrafuri de cărți peste tot, pe mese, pe scaune, cîșturi întregi pe jos iar pe perete o fotografie îngălbenită din Capri. Dimineți în sălile de la Salpêtrière, Hôtel Dieu și La Pitié, umblînd de la un pat la altul pentru a citi capitol după capitol din cartea suferinței omenеști, serisă cu lacrimi și sînge. După-amiezi în sălile de disecție și în amfiteatrele Școlii de Medicină ori în laboratoarele Institutului Pasteur, observînd la microscop cu ochi plini de uimire tainele lumii nevăzute, ființele infinit de mici care sînt arbitrii vieții și morții omului. Nopti de veghe în Hôtel de l'Avenir, prețioase nopți de trudă pentru a putea stăpîni cruda realitate, simptomele clasice ale dezechilibrului și ale bolilor căutate și cercetate cu de-amănuntul de observatori ai tuturor țărilor, muncă atît de necesară și atît de neîndestulătoare pentru formarea unui medic. Muncă, muncă, muncă ! Vacanțe de vară, cu cafele goale pe Boulevard St. Michel, cu Școala de Medicină închisă, cu laboratoarele și amfiteatrele pustii, clinicile pe jumătate deșarte. Numai pentru suferința din sălile spitalelor nu era vacanță. Numai pentru Moarte nu era vacanță. Numai în Hôtel de l'Avenir nu era vacanță.

¹ Vestită pivniță de vinuri, datînd din secolul al XVI-lea și legată de legenda lui Faust.

Nici o distracție, în afară de o plimbare când și când pe sub teii din grădina Luxembourg ori un ceas de recreare sorbit cu nesat în Muzeul Louvre. Fără un prieten. Fără un câine. Fără o fată măcar. Vremurile din *Vie de Bohême*¹ a lui Henri Murger dispărușeră, dar Mimi a lui-
era încă acolo, aproape neschimbată. Surizătoare, o vedeai plimbându-se pe Boulevard St. Michel la brațul mai fiecărui student când se apropia ora aperitivului, ori îi cirpea hainele și-i spăla rufele în mansarda lui pe când el citea pentru examene.

Pentru mine nu exista nici o Mimi ! Da, lor le dădea mina să ia viața în ușor, fericitilor mei camarazi ; să-și petreacă serile flecărind la mesele cafenelelor, să rîdă, să trăiască, să iubească ! Agerul lor creier latin lucra mult mai iute ca al meu ; și-apoi, ei n-aveau pe peretele mansardei lor o îngălbenită fotografie din Capri care să le dea avînt, nici coloane de marmură așteptîndu-i sub nisipul de la Palazzo al Mare. Adesea, în nopțile lungi de veghe petrecute în Hôtel de l'Avenir, pe cînd stam aplecat asupra tratatului lui Charcot *Maladies du système nerveux* ori a cărții lui Troussseau *Clinique de l'Hôtel Dieu* un gînd teribil îmi fulgera deodată prin minte : mastro Vincenzo este bătrîn ; dacă cumva moare, în timp ce eu mă aflu aici ! sau dacă vinde altcuiva căsuța de pe munte unde se află cheia viitorului meu cămin ? Atunci o sudoare rece îmi îmbrobonea fruntea — și inima, de spaimă, aproape mi se oprea. Rămîneam cu ochii ațintiți la palida fotografie a insulei Capri atîrnată în perete și mi se părea că se pierde din ce în ce învăluită ca într-o ceață, misterioasă ca un sfînx, pînă nu mai rămînea decît conturul unui sarcofag sub care era îngropat un vis... Atunci îmi frecam ochii dureroși și mă cufundam din nou în cartea mea c-o încordare sălbatică, ca un cal de curse lovit de pinteni ce se avîntă spre țintă cu coastele sîngerînd. Da, ajunsese un fel de cursă, o cursă pentru premii și trofee. Camarazii mei

¹ „Viața de boem“.

Începuseră a miza pe mine ca pe-un favorit și chiar Maestrul, cu chip de Cezar și ochi de vultur se înșelă luându-mă drept un om de viitor — singura croare de diagnostic pe care știu s-o fi săvârșit profesorul Charcot în toți anii aceia cît i-am urmărit cu atenție judecățile-i fără de greș în sălile de la Salpêtrière și în cabinetul său de consultații din Boulevard Saint-Germain, unde se înghesuiau bolnavi veniți din toată lumea. Plăteam scump greșeala lui. O plăteam cu somnul și era cît pe ce s-o plătesc cu lumina ochilor. De altfel, problema n-a fost rezolvată nici pînă acum. Atît eram de incredințat că Charcot nu putea greși, că știe mai mult decît oricare alt om de pe lume despre creierul omenesc, încît după puțin timp am crezut că avea dreptate. Îmboldit de ambiția de a-i adevăra profetia, nesimțitor la oboseală, la nesomn, chiar la foamete, mi-am încordat toate fibrele trupului și ale minții, pînă la istovire, în sfortarea de a cîștiga cu orice preț. Gata cu plimbările pe sub teii din grădina Luxembourg, cu hoinărelile prin Louvre. Din zori pînă-n noapte, plămîinii îmi erau plini de aerul viciat al sălilor de spital și al amfiteatrelor, din noapte pînă-n zori cu fumul nesfîrșitelor țigări în camera mea îmbîcșită de la Hôtel de l'Avenir. Examen după examen într-o rapidă succesiune, mult prea rapidă, vai, ca să aibă vreo valoare ; succes după succes. Muncă, muncă, muncă ! Trebuia să-mi iau doctoratul în primăvară. Norocul mă ocrotea și izbuteam în tot ce atîngeam cu mîna, fără să dau greș niciodată, aveam un noroc uluitor, aproape nefiresc. Deja învățasem a cunoaște structura acelei miraculoase mașinării care-i trupul omenesc, armonioasa funcționare a roțilorlor și angrenajelor lui în stare de sănătate, stricăciunile din timpul boalei ; în sfîrșit, prăbușirea lui în moarte. Mă familiarizasem cu cele mai multe dintre maladiile care ținutiesc suferinzii pe paturile spitalelor. Învățasem să minuiască armele ascuțite ale chirurgiei spre a lupta cu arme mai egale împotriva neînduratei Dușmance care, cu coasa în mîni, colinda prin toate sălile spitalului, veșnic gata să lovească, veșnic pre-

zentă la orice oră din zi și din noapte. De fapt, părea că se aciuiase definitiv acolo, în spitalul vechi și mohorît care timp de veacuri adăpostise atîta suferință și nenorocire. Uneori năvălea în sală, lovind în dreapta și-n stînga, tineri și bătrîni, cu o furie oarbă, ca o nebună, sugrumînd o victimă cu o lentă stringere a minii Sale, smulgînd altuia bandajul de pe rana deschisă și lăsînd să se scurgă pînă la ultima picătură de sînge. Alteori venea tiptil, tăcută și liniștită, și cu o ușoară, abia simțită atingere închidea pleoapele altui suferind ce rămînea așa, aproape zîmbitor, după ce Ea se depărta. Adeseori chiar eu, care eram acolo pentru a o împiedica să se apropie, nu știam că vine. Numai pruncii de la sinul maicii lor simțeau prezența Ei și, tresărînd din somn, scoteau țipete de spaimă cînd trecea. Iar cîteodată una dintre bătrînele călugărițe care-și petrecuse viața întreagă în sălile spitalului o vedea din vreme că se apropie și mai apuca să puie un crucifix pe pat. La început, cînd Ea sta victorioasă de o margine a patului și eu neputincios de cealaltă margine, nu prea o luam în seamă. Pe-atunci viața însemna totul pentru mine, știam că misiunea mea încetează cînd începea a Ei și obișnuiam să-mi întorc doar fața de la sinistra mea colegă, înciudat de înfrîngere. Dar pe măsură ce mă obișnuiam cu Ea, o pîndeam cu atenție crescîndă și cu cît o vedeam mai mult, dorința mea de a o înțelege sporea. Am început a-mi da seama că avea partea Ei de muncă tot așa cum o aveam eu pe a mea, misiunea Ei de îndeplinit ca și mine, că la urma urmei eram camarazi ; că atunci cînd bătălia pentru viața unui om lua sfîrșit și Ea cîștiga, era mult mai bine să ne privim fără de teamă drept în ochi și să fim prieteni. Mai tîrziu, a venit o vreme cînd o socoteam singura mea prietenă, cînd o doream și aproape o iubeam, deși Ea nu părea să mă ia în seamă. Cîte nu m-ar putea învăța dacă aș fi în stare să citesc pe întunecatu-i chip ! Cîte goluri în sărăcăcioasele mele cunoștințe asupra suferințelor omenești n-aș fi putut împlini. Ea era singura care citise ultimul ca-

pitul ce lipsea din tratatele mele de medicină, în care totul se explică, unde se găsesc soluțiile tuturor enigmelor și sînt date răspunsuri tuturor întrebărilor !

Dar de ce era atît de crudă, Ea, care putea fi atît de blîndă ? Cum se îndura să cosească cu o mîină atîta tînerețe și viață, cînd cu cealaltă putea dăruia atîta pace și fericire ? De ce încheștarea mînilor Ei în jurul grumazului unei victime este atît de lentă și lovitura pe care-o dă altuia atît de năprasnică ? De ce se lupta Ea atît de mult cu viața pruncului în timp ce îngăduia vieții bătrînului să se destrame într-un somn pașnic ? Menirea Ei era oare să și pedepsească, nu numai să ucidă ? Să fie totodată și Judecătorul, și Călăul ? Ce făcea cu cei pe care-i ucidea ? Încetau a mai exista, ori dormeau numai ? Unde-i ducea ? Era stăpînul Suprem al Împărăției Morții, ori numai un vasal, o biată unealtă în mîinile unui stăpînitor cu mult mai puternic, Domnul Vieții ? Cîștigase astăzi, dar biruința Ei era pe vecie ? Cine va fi pînă la urmă învingătorul : Ea ori Viața ?

Dar era într-adevăr sigur că misiunea mea se isprăvea cînd începea a Ei ? Trebuia să fiu doar un spectator nepăsător la ultima luptă atît de inegală, să stau de față neputincios și nesimțitor, în vreme ce Ea își îndeplinea opera de distrugere ? Trebuia să-mi întorc capul de la ochii aceia care implorau ajutorul meu după ce puterea vorbirii de mult pierise ? Trebuia să-mi desfac mîna din încheștarea degetelor tremurătoare ce se agățau de ea cum se agăță de un pai cel ce se înecă ? Eram învins, dar nu dezarmat ; în mîinile mele mai rămîinea o armă puternică. Ea avea cupa somnului veșnic dar și eu o aveam pe a mea, încredințată mie de milostiva mamă Natura. Cînd ea își dăruia leacul cu prea multă zgîrcenie, de ce nu l-aș fi întrebuițat pe al meu cu puterea-i binefăcătoare de a prefăce chinul în pace, agonia în somn ? Nu era oare misiunea mea de a-i ajuta să moară pe cei pe care nu-i mai puteam ajuta să trăiască ?

Călugărița cea bătrână îmi spusese că săvârșeam un păcat teribil, că Atotputernicul în neștrămutata-i înțelepciune hotărâse să fie astfel și cu cât te făcea să suferi mai mult în ceasul morții, cu atât avea să fie mai iertător în Ziua Judecării-de-Apoi. Până și gingașa soră Philomène îmi aruncase o privire muștrătoare când, singur între toți colegii mei, venisem cu siringa de morfină după ce bătrînul *padre* se depărtase de pat cu sfîntul maslu.

Le întîlneai încă în toate spitalele Parisului, cu cornețele lor mari, albe, pe blindele surori Saint Vincent de Paul, dăruite cu totul sacrificiului. Crucifixul atîrna încă pe perețele fiecărei săli, în fiecare dimineată *padre* citea liturgia în fața micului altar din sala Sainte Claire. Maica Superioară, *Ma Mère*, cum o numeau toate, încă își făcea rondul de la pat la pat, în fiecare seară, după ce sunase Aye Maria.

Laicizarea spitalelor încă nu ajunsese o chestiune la ordinea zilei ; strigătul aspru : Afară cu preoții ! Afară cu crucifixul ! *A la porte les soeurs !*¹ încă nu răsunase. Vai ! peste puțin timp i-am văzut pe toți plecînd — păcat ! Fără îndoială că maicile acelea aveau defectele lor. Fără îndoială că erau mai obișnuite să mînuiască mătăniile decît periuța de unghii și își înmuiau mai des degetele în agheasmă decît în soluția de acid carbolic, panaceu atotputernic pe atunci în sălile noastre de operație, care curînd avea să fie înlocuit cu altul. Dar gîndurile lor erau atît de limpezi, inimile atît de curate și, consacrîndu-se trup și suflet muncii lor, nu cereau altceva în schimb decît să le fie îngăduit a se ruga pentru bolnavii lor. Nici chiar dușmanii cei mai înverșunați n-au îndrăznit vreodată să ponegrească devotamentul lor, izvorit numai din sacrificiu și răbdarea lor fără de margini. Se spunea că surorile își făceau datoria cu fețe triste și ursuze, cu gîndul mai mult la mîntuirea sufletului decît a trupului, pe buze cu vorbe

¹ Afară cu surorile (călugărițe.e) !

mai mult de resemnare decît de încurajare. Se înşelau însă foarte tare. Dimpotrivă, călugăriţele, tinere şi bătrîne, erau întotdeauna bine dispuse şi fericite, aproape vesele, distrîndu-se şi rîzînd ca nişte copii — şi te ui-meai văzîndu-le cum se pricepeau să dea din fericirea lor şi altora. Erau şi îngăduitoare. Nu făceau nici o diferenţă între cei care credeau şi cei care nu credeau. Ba parcă erau chiar mai dornice să-i ajute pe cei din urmă, căci erau atît de mîhnite pentru ei şi nu arătau niciodată supărare cînd îi auzeau înjurînd ori blestemînd. Cu mine toate au fost nespuse de bune şi prietenoase. Ştiau foarte bine că nu împărtăşeam credinţa lor, că nu mă spovedeam şi nu-mi făceam semnul crucii cînd treceam pe lingă micul altar. La început, Maica Superioară făcuse cîteva timide încercări de a mă converti la credinţa ce-o făcuse să se jertfească pentru binele celorlalţi ; dar renunţase îndată, clătînînd cu compătimire bătrînu-i cap. Chiar scumpul şi bătrînul nostru *padre* pierduse orice speranţă în mîntuirea sufletului meu, de cînd îi spuseseam că eram gata să discut cu el posibilitatea existenţei unui purgatoriu, dar că refuzam net să cred în iad şi, în orice caz, eram hotărît să administrez o doză bună de morfină muribunzilor, cînd agonia lor era prea chinuită şi prea lungă. Bătrînul *padre* era un sfînt, dar discuţiile nu erau tîria lui şi curînd am renunţat definitiv la controversalele noastre. Cunoştea vieţile tuturor sfinţilor şi el mi-a povestit pentru întîia oară duioasa legendă a sfintei Clara, ce a dat numele ei sălii spitalului. Tot el m-a făcut să văd întîia oară minunatele trăsături ale iubitului ei, sfîntul Francisc din Assisi, prietenul umililor şi al părăsitelor vieţuitoare din văzduh şi de pe pămînt, ce-avea să-mi fie după asta şi mie prieten pe viaţă. Dar sora Philomène, atît de tînără şi de frumoasă în haina-i albă de novice a ordinului Saint Augustin m-a învăţat cel mai mult, căci m-a învăţat s-o

iubesc pe Maica Domnului, al cărui chip îl avea. Suavă soră Philomène ! Am văzut-o murind de holeră doi ani mai târziu, la Neapole. Nici moartea n-a cutezat să-i desfigureze chipul ! S-a dus în cer așa cum o cunoscusem.

Fratele Antoine, care venea în fiecare duminică la spital să cînte la orgă în capela mică, îmi era bun prieten. În acele zile era singura ocazie pe care o aveam de a asculta muzică și rareori lipseam de-acolo, deoarece iubesc foarte mult muzica. Deși nu puteam să văd pe surorile ce cîntau lângă altar, recunoșteam foarte bine glasul limpede și curat al sorei Philomène. Chiar în ajunul Crăciunului, fratele Antoine răci zdravăn și în sala Sainte Claire se șoșotea în mare taină de la pat la pat că, după o lungă consfătuire între Maica Superioară și bătrînul *padre*, pentru a salva situația, mi se îngăduie să-l înlocuiesc la orgă.

Singura muzică pe care o auzeam în acea vreme era doar a bietului Don Gaetano, bătrînul care venea de două ori pe săptămînă să-mi cînte din flașneta lui hodorogită sub balconul de la Hôtel de l'Avenir. „Miserere“ din Trubadurul era bucata lui de bază și vechea arie melancolică i se potrivea de minune și lui și maimuțicăi lui pe jumătate înghețată, ce stătea ghemuită pe flașnetă în hăinuța ei roșie „garibaldiană“.

*Ah che la morte ogn'ora
E tarda nel venir !¹*

I se potrivea și bietului Monsieur Alfredo, bătrîn și rătăcind pe străzile acoperite de zăpadă în redingota-i jerpelită, cu manuscrisul ultimei sale tragedii sub braț ; se potrivea și prietenilor mei din sărăcăciosul cartier italian, ce stăteau ghemuiți în jurul *braciere*²-ului lor pe jumătate

¹ Ah, cum întîrzile mereu moartea să vie !

² Foc de cărbuni.

stins, neavînd nici o para ca să-și cumpere cîtiva cărbuni cu care să se mai încălzească. Erau și zile cînd trista melodie părea acompaniamentul cel mai potrivit la gîndurile mele, pe cînd ședeam dinaintea cărților în Hôtel de l'Avenir, nemaivînd curajul să înfrunt o nouă zi, cînd totul părea atît de întunecat, de deznădăjduit și vechea fotografie decolorată a insulei Capri atît de îndepărtată. Atunci mă trînteam pe pat, închizînd ochii ce mă usturau și în data Sant'-Antonio se punea pe treabă să mai săvîrșească o minune. Se făcea că pluteam pe mări, departe de orice griji, spre fermecătoarea insulă a vișelor mele. Gioconda îmi întindea surizătoare un pahar cu vin de-al lui Don Dionisio și din nou sîngele începea a curge cu putere și din belșug în creierul meu istovit. Lumea era frumoasă și eu eram tînăr, gata de luptă, sigur de izbîndă. Mastro Vincenzo, lucrînd încă de zor în via lui îmi făcea semn prietenește cu mîna pe cînd urcam ulicioara din spatele grădinii lui, spre capelă. Stăteam un timp pe terasă, privind fermecat jos, la picioarele mele, minunata insulă, întrebîndu-mă cum voi izbuti să urc în vîrfurile falezei sfînxul meu de granit roș. Într-adevăr, va fi o treabă grea — și totuși, voi izbuti s-o duc la capăt destul de ușor, eu singur ! „*Addio, bella Gioconda ! Addio e presto ritorno !*“ Da, sigur că mă voi reîntoarce curînd, foarte curînd, în viitorul vis ! Noua zi se revarsă pe fereastră, privind cu asprime pe visător. Deschideam ochii și săream în picioare întîmpinînd pe noua venită cu un zîmbet, apoi mă așezam iar la masa mea, cu cartea în mînă. Veni primăvara, aruncînd pe balconul meu cea dintîi rămurică înflorită din castanii îmbobociți ai aleii. Era semnalul. M-am prezentat la examen și-am părăsit Hôtel de l'Avenir cu diploma atît de greu dobîndită în buzunar, cel mai tînăr doctor în medicină ieșit vreodată din universitățile Franței.

AVENUE DE VILLIERS

Avenue de Villiers. Dr. Munthe, de la 2 la 3.

Zi și noapte suna clopoțelul de la intrare pentru scri-sori cu chemări urgente, bolnavi la consult. Telefonul, armă ucigătoare în minile femeilor ce-și irosesc vremea trîndăvind, nu pornise încă războiul nervilor împotriva orelor de odihnă binemeritate. Camera de așteptare se umplea repede cu bolnavi de toate soiurile și felurile, mai mult bolnavi de nervi, sexul frumos predominînd. Multe dintre paciente erau bolnave, grav bolnave. Ascultam cu seriozitate ce aveau de spus și le examinam cu cea mai mare grijă, încredințat că le puteam ajuta, orice ar fi avut. Cred că nu-i momentul să vorbesc acum de acele cazuri. Va veni o zi, poate, cînd voi avea ceva de spus și despre ele. O seamă nu erau bolnave deloc și poate nici nu s-ar fi îmbolnăvit niciodată dacă nu m-ar fi consultat pe mine. O seamă își închipuiau doar că sînt bolnave. Aveau de istorisit o poveste întreagă cu bunica, mătușa ori soacra, sau scoteau din buzunar o hîrtiuță și începeau a citi o nesfîrșită listă de simptome și metehne ; „*le malade au petit papier*“¹ cum obișnuia să le spuie Charcot. Toate astea erau noi pentru mine, care n-aveam decît practica de spital unde nu era timp de prăpădit cu mofturi — și am săvîrșit multe gafe. Mai tîrziu, cînd am început a ști mai multe despre natura omenească, am învățat a minui mai bine pacientele acelea ; totuși nu ne-am înțeles prea bine niciodată. Păreau foarte indignate cînd le spuneam că aveau o mină bună și culori în obraz, își reveneau însă îndată cînd adăogam că nu-mi plăcea deloc cum arată limba lor — ceea ce în general era adevărat. De obicei, diagnoza mea în asemenea cazuri era ; supraalimentare, abuz de

¹ „Bolnavul cu hîrtiuță“.

prăjituri și dulciuri în timpul zilei, mese prea încărcate seara. A fost, cred, cea mai corectă diagnoză pe care am pus-o în vremea aceea, dar n-a avut deloc succes. Nimeni nu voia să mai audă de ea, nimănui nu-i plăcea. În schimb, tuturor le plăcea apendicita. În vremea aceea apendicita era la mare preț printre cei din înalta societate, care erau în căutare de-o boală. Toate cucoanele nevricoase o aveau măcar în cap, dacă nu în burtă — și le mergea splendid cu ea, la fel ca și medicilor lor curanți. Așa că am luat-o și eu încetul cu încetul în derivă spre apendicită, tratînd un mare număr de astfel de cazuri cu mai mult ori cu mai puțin succes. Dar cînd a început a umbla zvonul că chirurgii americani porniseră o campanie pentru extirparea tuturor apendicelor din Statele Unite, cazurile mele de apendicită începură să scadă într-un mod îngrijorător. Toți erau consternați :

— Să-mi scoată apendicele ! Apendicele meu ! exclamau elegantele cucoane, cramponîndu-se desperate de *processus vermicularis*¹ ca o mamă de pruncul ei. Ce mă fac fără el !

— Să le scoată apendicele, apendicele nostru ! spuneau medicii, consultîndu-și posomorîți listele clienților. N-am auzit de cînd sînt asemenea nerozie ! Cum așa ? Doar apendicele lor sînt în perfectă stare, cine să știe mai bine decît mine care trebuie să le cercetez de două ori pe săptămînă ? Sînt absolut împotriva operației !

Curînd se văzu limpede că apendicita era pe ducă și că trebuia scornită o nouă boală care să satisfacă cererea generală. Facultatea se arătă la înălțime și o nouă maladie a fost lansată pe piață, un cuvînt nou a fost scos, o adevărată comoară : Colita !² Era o boală elegantă, ferită de pri-

¹ Apendice.

² Colita, așa cum o înțelegem azi, nu se cunoștea pe atunci. S-au făcut multe greșeli de către medici și bolnavi la începutul strălucitei cariere a colitei. Chiar și astăzi, diagnoza este adesea confuză și nesigură. (Nota autorului.)

mejdia bisturiului, întotdeauna la îndemână când era dorită, convenind tuturor gusturilor. Nimeni nu ştia când vine, nimeni nu ştia când pleacă. Aflasem că mai mulţi dintre confracţii mei, prevăzători, o şi experimentaseră pe clienţii lor cu mare succes, dar pînă atunci mie norocul nu-mi zîmbise.

Unul dintre ultimele cazuri de apendicită tratată de mine a fost, cred, al contesei care venise, după spusele ei, să mă consulte la recomandăţia lui Charcot. Profesorul avea obiceiul să-mi trimită din cînd în cînd clienţi, şi, bineînţeles, eram dornic să-i fiu cît mai de folos, chiar să nu fi avut un chip atît de încîntător. Privii pe tînărul oracol — şi în ochii ei mari, languroşi se citea o dezamăgire pe care zadarnic se silea s-o ascundă. Îmi spuse apoi că dorea să vorbească cu *Monsieur le docteur lui-même* şi nu cu asistentul său, primire cu care mă obişnuiseră noii mei clienţi. La început nu era sigură dacă are ori nu apendicită şi nici *Monsieur le docteur*, dar îndată după aceea a fost convinsă că are, iar eu că nu are. Cînd i-am spus asta cu o bruschetă nehibzuită, se tulbură foarte tare. Profesorul Charcot îi spusese că eu cu siguranţă voi descoperi de ce suferă, o voi ajuta şi cînd colo... izbucni în lacrimi şi-mi era foarte milă de ea.

— Dar atunci ce am ? rosti ea printre suspine, întinzînd minile spre mine cu un gest deznădăjduit.

— Îţi spun dacă-mi promiţi să te linişteşti.

Imediat încetă din plîns. Ştergîndu-şi ultimile lacrimi din ochii ei mari, spuse cu mult curaj :

— Pot îndura orice, am îndurat atît de mult pînă acum ; nu-ţi fie teamă, n-am să mai plîng. Ce boală am ?

— Colită.

Ochii i se măriră şi mai tare, deşi crezusem că aşa ceva nu este cu putinţă.

— Colită !! Întocmai ce-am bănuir şi eu de la început ! Sînt încredinţată că ai dreptate ! Colită ! Spune-mi, ce-i colita ?

Precaut, am ocolit cu multă grijă întrebarea, întrucît habar n-aveam şi nimeni pe lume nu ştia pe vremea aceea. Dar i-am spus că era de lungă durată şi greu de vindecat ; şi în privinţa asta aveam dreptate. Contesa îmi zîmbi prietenos. Şi soţul ei, care pretindea că nu are altceva decît nervi ! Nu mai era vreme de pierdut, îmi declară ea, vroia să înceapă tratamentul imediat, aşa că ne-am înţeles să vie de două ori pe săptămînă în Avenue de Villiers. Reveni chiar a doua zi şi, cu toate că începusem a mă obişnui cu schimbări subite la pacienţii mei, am rămas atît de uimit de înfăţişarea-i vioaie şi chipu-i strălucitor încît am întreat-o ce vîrstă are.

Împlinise douăzeci şi cinci de ani. Venise numai să mă întrebe dacă era molipsitoare colita.

— Dă, foarte molipsitoare.

Dar cum am rostit vorbele acestea, mi-am şi dat seama că tînăra contesă era cu mult mai isteată decît mine.

N-aş putea să-i spun contelui că era mai prudent să nu doarmă în aceeaşi cameră cu ea ?

Am încredinţat-o că nu era nicidecum mai prudent şi cu toate că n-aveam onoarea să-l cunosc pe *Mosieur le comte*, eram sigur că nu se va molipsi. Colita nu era molipsitoare decît pentru firile impresionabile, hipersensibile, ca ea.

Serios ? doar n-o credeam o hipersensibilă ? obiectă ea, rotindu-şi ochii mari, fără astîmpăr, prin cameră.

A ! ba da !

N-o puteam vindeca de asta ?

Nu.

„Scumpa mea Ann,

Închipuieşte-ţi, dragă, că am colită ! Sînt atît de bucuroasă... atît de bucuroasă că mi-ai recomandat pe acest suedez, ori poate Charcot să mi-l fi recomandat ? În orice caz, lui i-am spus că Charcot, ca să mă asigur că-mi va sacrifica mai mult timp şi va fi mai atent cu

mine. Ai dreptate, este foarte priceput, deși n-ai crede după înfățișare. L-am și recomandat tuturor prietenelor și sînt încredințată că-i poate face mult bine cumnatei mele care stă în pat de cînd cu căzătura aceea rea de la cõtillionul tău ! Sînt dezolată, dragă, că nu ne vom vedea mîine la dineul Josephinei, i-am scris și ei că am colită și-mi este cu neputință să vin. Aș dori să-l poată amîna pe poimiine !

Cu drag, *Juliette*.

P.S. Știi ce mi-a venit în minte ? Că n-ar fi rău s-o vadă suedezul pe soacra ta, care suferă atît de mult din pricina surzeniei ei. Știu, se înțelege că marchiza nu mai vrea să vadă doctori ; de altfel, cine vrea ! Dar nu s-ar putea aranja oare s-o vadă ca din întîmplare ? N-aș fi deloc surprinsă să se descopere că pricina tuturor necazurilor ei este tot colita.

P.S. Nu mi-ar veni greu să-l invit pe doctor la masă într-una din zile, dacă o poți convinge pe marchiză să cîneze la noi, *en petit comité*¹, bineînțeles. Închipuiește-ți, a descoperit că am colită numai privindu-mă prin ochelari ! De altfel, doresc ca soțul meu să-l cunoască, deși nici lui nu-i sînt mai dragi doctorii decît soacrei tale. Dar sînt sigură că doctorul meu are să-i placă !"

Peste o săptămînă aveam neașteptata cinste de a fi invitat la masă la reședința contesei din Faubourg Saint-Germain. Am fost așezat lîngă bătrîna marchiză și, în vreme ce-o observam respectuos cu ochiul meu de vultur, ea, dintr-o maiestuoasă izolare, înfuleca o farfurie enormă de *pâté de foie gras*². Nu-mi adresă nici o vorbă și toate sfioasele mele încercări de a deschide o conversație căzură baltă — cînd am băgat de seamă că n-auzea absolut deloc. După masă, *monsieur le comte* mă luă în fumoar.

¹ În cerc restrîns.

² Ficat de gîscă îndopată.

Contele era un omuleț foarte gras, foarte politicos cu o igră blajină, aproape timidă, cel puțin de două ori mai vîrstnic decît soția lui și un *gentleman* din cap pînă în picioare. Oferindu-mi o țigară, îmi spuse cu multă căldură :

— Nu știu cum să-ți mulțumesc că mi-ai vindecat soția de apendicită — pînă și numele ei mi-i urît să-l rostesc. Îți mărturisesc deschis că nu-i pot suferi pe doctori. Am cunoscut o mulțime pînă acum și nici unul n-a fost în stare s-o facă cît de cît mai bine pe soția mea, deși trebuie să adaog că nici ea nu i-a dat vreme nici unuia să încerce, că numaidecît da fuga la altul. Te previn că și cu dumneata se va întîmpla la fel.

— Nu prea cred.

— Cu-atît mai bine. Se vede că ăre mare încredere în dumneata ; ai un mare atît.

— Încrederea-i totul.

— În ceea ce mă privește, mărturisesc sincer că la început n-am avut păreri tocmai bune despre dumneata, dar acum, după ce ne-am întîlnit, sînt doritor să-mi schimb prima impresie și, adăogă el cu politețe, cred că sîntem *en bonne voie*¹. În definitiv, ce-i colita ?

Tot el mă scoase din încurcătură adăogînd jovial :

— Oricum ar fi, nu poate să fie mai rea decît apendicita și te asigur că în curînd o voi cunoaște tot așa de bine ca și dumneata.

Nu era un om pretențios. Firea lui deschisă, prietenoasă mi plăcea atît de mult încît am îndrăznit să-i pun, la rîndul meu, o întrebare :

— Nu, răspunse el cu o ușoară stinghereală în voce. Și cît doresc să avem ! Sîntem căsătoriți de cinci ani și pînă acum nici o speranță. Și cît doresc să avem ! Vezi dumneata, m-am născut în casa asta veche, ca și tatăl meu, și moșia din Touraine ne aparține de trei secole ; eu sînt ultimul vlăstar al familiei și-i foarte greu și...

¹ Pe calea cea bună.

nu se poate face nimic împotriva afurisişilor de nervi ?
Nu-mi poţi da vreun sfat ? -

— Părerea mea este că aerul enervant al Parisului nu-i prişte contesei. De ce nu vă duceţi, ca să mai schimbaţi, la castelul din Touraine ?

Chipul i se luminează deodată.

— Eşti omul care-mi trebuie, spuse el întinzându-mi minile. Tocmai ceea ce vreau ! Acolo am terenul meu de vânătoare şi întreaga moşie de supravegheat ; îmi place să stau acolo, dar contesa se plictiseşte de moarte căci, într-adevăr, e cam izolată. Ei îi place să-şi vadă zilnic prietenele şi să se ducă în fiecare seară la petreceri ori la teatru. Dar cum poate rezista la asemenea viaţă luni în şir, cînd veşnic se plînge că-i istovită, îmi este cu neputinţă să pricep. Pe mine m-ar da gata. Acum îmi spune că trebuie să rămînă în Paris ca să-şi îngrijească colita. Înainte era apendicita. N-aş vrea însă s-o crezi egoistă ; dimpotrivă, se gîndeşte întotdeauna la mine şi chiar insistă să mă duc singur la Chateau Rameaux căci ştie cît de fericit mă simt acolo. Dar cum o pot lăsa singură la Paris pe ea, care-i atît de tînără şi lipsită de experienţă ?

— Ce vîrstă are contesa ?

— Abia douăzeci şi nouă de ani, dar pare mai tînără.

— Da. Ai spune că-i o fetiţă.

Contele rămase tăcut o clipă.

— Şi cînd ai de gînd să-ţi iei concediu ?

— N-am mai avut concediu de trei ani.

— Un motiv în plus ca să-ţi iei anul acesta. Eşti bun ţintaş ?

— Nu ucid animale cît timp nu-s silit. De ce mă întrebaţi ?

— Pentru că avem un straşnic teren de vânătoare la Chateau Rameaux şi sînt sigur că o săptămînă de odihnă ţi-ar prii foarte mult. Cel puţin aşa spune soţia mea. Te

găsește peste seamă de surmenat ; de altfel, se și cunoaște.

— Sînteți prea bun, *monsieur le comte*, dar mă simt foarte bine, nu sufăr de nimic, atîta doar că n-am somn.

— Somn ! Aș vrea să-ți pot da puțin dintr-al meu ! Am mai mult decît îmi trebuie, un prîsos de care m-aș putea lipsi. Cum pun capul pe pernă, am și adormit buștean și nimic nu mă mai poate trezi. Soția mea este foarte matinală, dar niciodată n-o aud cînd se scoală iar valetul meu, cînd îmi aduce cafeaua la ora nouă, trebuie să mă zgîlție bine ca să mă trezească. Te plîng, crede-mă. Dar ia spune-mi, nu cumva știi un leac împotriva sforăielii ?

Cazul era clar. Trecurăm în salon unde se aflau doamnele. Am fost poftit lîngă venerabila marchiză pentru consultația neoficială, atît de abil aranjată de contesă. După o nouă încercare de a porni o discuție cu doamna cea bătrînă, am început a răcni în cornetul ei acustic că încă n-avea colită, dar cu siguranță se va îmbolnăvi dacă nu renunță la *pâté de foie gras*.

— Nu ți-am spus eu ? șopti contesa ; vezi cît e de deștept ?

Marchiza vru să știe toate simptomele colitei și-mi zîmbea radioasă în timp ce eu îi picuram prin cornetul acustic otrava subtilă. Cînd m-am sculat să plec, nu mai aveam voce dar cîștigasem un nou pacient.

O săptămînă mai tîrziu, un elegant cupeu se opri în Avenue de Villiers și un valet urcă în fugă scările aducîndu-mi cîteva rînduri scrise în grabă de mîna contesei, prin care mă ruga să mă duc grabnic la marchiză care se îmbolnăvisese peste noapte și avea toate simptomele colitei. Îmi făcusem intrarea în societatea înaltă a Parisului.

Ca un incendiu se răsîndi colita în tot Parisul. Curînd salonul meu de așteptare ajunsese atît de ticsit de lume, încît trebui să prefac sufrageria în sală de așteptare suplimentară. Întotdeauna a fost un mister pentru mine cum

puteau toți oamenii aceia să aibă timp și răbdare să stea și să aștepte acolo atîta timp, uneori cu orele. Contesa venea regulat de două ori pe săptămînă, dar uneori se simțea atît de indispusă încît era silită să mai vie și între timp. Se vedea că-i convine mult mai mult colita decît apendicita ; obrazii ei își pierduseră paloarea lîncedă și ochii îi străluceau de tinerețe.

Într-o zi, pe cînd ieșeam de la marchiză care pleca la țară — fusesem acolo să-mi iau rămas bun — am găsit-o pe contesă oprită lingă trăsura mea, conversînd prietenește cu Tom ce sta instalat pe un pachet mare pe jumătate ascuns sub pătura de picioare. Contesa era în drum spre *Magasins du Louvre* ca să cumpere un dar marchizei pentru onomastica ei de-a doua zi și n-avea deloc idee ce-ar putea să-i ia.

Am propus un cîne.

— Un cîne ! Minunată idee !

Își amintea cum în copilărie, cînd se ducea s-o vadă pe marchiză, o găsea întotdeauna cu un mops mic în poală, gras că abia putea să meargă, și care horcăia așa de grozav că se auzea în toată casa. Mătușa ei plînsese săptămîni de zile cînd îi murise mopsul. Era o idee strașnică ! Coborîrăm strada pînă la colț, în Rue Cabon, unde se afla prăvălia unui binecunoscut vînzător de cîni. Acolo, împreună cu o jumătate de duzină de toate soiurile și felurile de corcături, găsirăm întocmai cînele pe care-l doream, un mops micuț și aristocratic care horcăia desperat spre noi ca să ne atragă atenția asupra tristei lui soarte, implorîndu-ne cu ochi injectați să-l scoatem din societatea aceea amestecată în care căzuse dintr-o simplă întîmplare nenorocită și nu din vina lui. Se sufocă aproape de emoție cînd își dădu sama de norocul ce dăduse peste el — și l-am trimis cu o birjă acasă, la marchiză, în Faubourg Saint-Germain. Totuși, contesa voia să meargă și la *Magasins du Louvre* ca să încerce o pălărie nouă. Avea plăcere să meargă pe jos. Se răzgîndi însă, spunînd că

mai bine ar lua o birjă iar eu m-am oferit s-o duc cu trăsura mea. Șovăi o clipă : — „Ce vor zice oamenii văzîndu-mă în trăsura lui ?“ — apoi primi cu *bonne grâce*¹. Dar nu mă abăteam din drumul meu ca s-o duc la Louvre ? Nicidecum, tocmai se întîmplase să n-am nici o treabă. Ce era în pachetul acela mare ? întrebă contesa cu o curiozitate femeiască. Mă pregăteam să-i spun o nouă minciună cînd Tom, găsind că misiunea lui de unic paznic al prețiosului pachet se sfîrșise, sări la locul lui obișnuit pe banchetă, lingă mine. Pachetul se desfăcu și dinăuntru răsări căpușorul unei păpuși.

— Ce-nseamnă asta ? Te plimbi în trăsură cu păpuși ? Pentru cine-s ?

— Pentru copii.

Nu știuse că aveam copii ; părea aproape ofensată de rezerva pe care o arătam față de viața mea particulară. Cîți copii aveam ? Vreo duzină. Nu mai aveam însă nici o porțiță de scăpare, trebui să-i dezvălui toată taina.

— Vino cu mine, i-am propus cu îndrăzneală, și la întoarcere te duc să-l vezi pe prietenul meu Jack, gorila de la Jardin des Plantes. E chiar în drumul nostru.

Contesa, fiind vădit într-una din zilele ei de bună dispoziție și gata la orice, îmi răspunse că era încîntată. După ce am trecut de Gare Montparnasse, începu a se orienta tot mai greu pînă nu mai știu deloc unde ne aflam. Străbăturăm mahalale întunecoase și urît mirositoare. Cete de ținci zdrențăroși se jucau prin șanțurile pline de gunoaie și de tot felul de murdării și mai în pragul fiecărei case vedeai femei cu prunci la sîn și cu încă cîțiva copii alături stînd cinchiți în jurul căldărilor cu cărbuni.

— Să fie Parisul ? întrebă contesa, cu o privire aproape înspăimîntată.

— Da, era Parisul, *La Ville Lumière*¹ ! Și ne aflam în Impasse Rouselle, am adăogat, pe cînd ne opream

¹ Cu plăcere.

¹ Orașul Lumină.

într-o înfundătură umedă și întunecoasă ca adîncul unei fîntîni. Femeia lui Salvatore ședea pe singurul scaun al familiei, ținînd în poală pe Petrucchio, copilul durerii ei, și mestecînd *polenta*¹ pentru prînzul familiei. Cele două surori mai mari ale lui Petrucchio îi urmăreau cu multă atenție mișcările iar mezinul, se tîra în patru labe pe jos, după un pisicuț. I-am spus soției lui Salvatore că adusesem o doamnă milostivă, care voia să dea copiilor cîte un dar. Am priceput după sfiala contesei că intra pentru prima oară în casa unui sărac lipit pămîntului. Îmbujorîndu-se toată, întinse păpușa mamei lui Petrucchio, căci băiețelul nu putea ține nimic în mînuțele-i veste de ; era paralytic din naștere. Nu dădu nici un semn de bucurie, căci creierul îi era tot atît de amorțit ca și mînile, însă maica lui era încredințată că pruncului îi plăcea foarte mult păpușa. Cele două surori primiră la rîndul lor cîte o păpușă și, fericite, o zbughiră după pat, ascunzîndu-se acolo ca să se joace de-a mama cu copilul.

Cînd socoteam eu că va ieși Salvatore din spital ? Se împlineau curînd șase săptămîni de cînd căzuse de pe schelă și-și rupsese piciorul. Da, tocmai îl văzusem la Hôpital Lariboisière ; îi mergea destul de bine și speram că peste puțină vreme va ieși. Cum se descurca cu noul ei proprietar ? Tare bine, slavă Domnului, era om foarte detreabă, îi făgăduise chiar să-i așeze o vatră în casă pentru iarna viitoare. Și nu era drăguț din parte-i că găurise peretele sus, lîngă plafon, ca să facă fereștriuca aceea ? Nu-mi aminteam cît de întunecoasă era odaia înainte ?

— Ia uite ce luminoasă-i și ce vesel e acum aici ; *siamo in Paradiso*², zise soția lui Salvatore. Era adevărat ce-i povestise Arcangelo Fusco ? Că-i spusese vechiului proprietar, în ziua cînd o dăduse afară din casă și-i luase toate lucrurile, că va veni ziua pedepsei lui Dumnezeu

¹ Mămăligă.

² Sintem ca în rai.

pentru cruzimea lui față de cei sărmani și că-l blestemasem atunci atît de cumplit că după două ore trebuise să se spînzure ? Da, eră adevărul curat, și nu-mi părea deloc rău. Pe cînd plecam, prietenul meu Arcangelo Fusco, care locuia în aceeași cameră cu familia Salvatore, tocmai se întorcea de la lucru cu măturoiul pe umăr. Meseria lui era *di fare la scopa*¹; în vremurile acelea, aproape toți măturătorii Parisului erau italieni. Am fost încîntat să-l pot prezenta contesei. Era o mică răsplată pe care i-o puteam oferi prietenului meu pentru neprețuitul serviciu ce mi-l făcuse mergînd împreună cu mine la poliție ca să confirme mărturia mea cu privire la moartea bătrînului proprietar. Numai Dumnezeu știe în ce chichion aș fi intrat dacă n-ar fi fost Arcangelo Fusco ! Chiar și așa, am scăpat ca prin urechile acului. Era cît pe ce să fiu arestat pentru crimă. Arcangelo Fusco, care avea un trandafir după ureche, cum e moda la italieni, îl oferi cu un cavalerism sudic contesei ce părea atît de încîntată de parcă niciodată frageda-i frumusețe nu primise un omagiu mai măgulitor. Se făcuse prea tîrziu ca să mai mergem la Jardin des Plantes, așa că am dus-o pe contesă de-a dreptul acasă. Era atît de tăcută, că am cercat s-o înveselesc povestindu-i întîmplarea caraghioasă cu doamna cea miloasă care cetind întîmplător în *Blackwood's Magazine* o istorioară de-a mea despre păpuși se și apucase să confecționeze cu duzinele pentru copiii sărmani de care vorbeam. Nu observase ce minunate rochițe aveau unele păpușele ? Ba da, băgase de seamă. Doamna aceea era drăguță ? Da, foarte drăguță. Locuia la Paris ? Nu, și trebuise s-o opresc de a mai fabrica păpuși, căci ajunsesem să am mai multe decît bolnavi, așa că o trimisesem la Sankt Moritz să mai schimbe aerul. Cînd mi-am luat rămas bun de la contesă în fața locuinței sale, mi-am exprimat părerea de rău că nu avusesem timp să facem o vizită

¹ Să măture strada.

gorilei de la Jardin des Plantes și speranța că nu era supărată din pricină că mersese cu mine.

— Nu sînt deloc supărată ; îți sînt atît de recunoscătoare ! Însă, însă... mi-e așa de rușine ! murmură ea printre suspine de plîns și, sărind jos din trăsură, intră grăbită pe poarta palatului său.

4

UN DOCTOR LA MODĂ

Eram poftit regulat duminica la masă în Faubourg Saint-Germain. Contele își schimbase de mult păreriile asupra doctorilor și se arăta plin de atenții față de mine. Prinzeam în familie, numai cu Monsieur l'Abbé și uneori cu vărul contesei, viconte Maurice, care mă trata cu o indiferență aproape provocatoare. Mi-a fost antipatic din prima dată cînd l-am văzut și am băgat de seamă că nu-mi era numai mie. Se vedea bine că el și contele nu prea aveau ce-și spune unul altuia. Abatele era un preot de școală veche și om de lume care știa despre viață și natura omenească cu mult mai multe decît mine. La început se arătase foarte rezervat față de mine și adesea, cînd îi surprindeam ochii șireți ațintiți asupra mea, aveam impresia că știe mai multe decît mine despre colită. Mă simțeam aproape rușinat în fața celui bătrîn și aș fi vrut să vorbesc deschis cu el, să dau cărțile pe față. N-am avut însă niciodată prilejul să-l văd între patru ochi. Într-o zi, intrînd în sufragerie ca să înghit în grabă ceva înainte de a începe consultațiile, am rămas surprins să-l găsesc acolo așteptîndu-mă. Îmi mărturisi că venise din propria-i inițiativă, în calitate de vechi prieten al fami-

liei contelui, și că dorea să păstrez tăcere asupra vizitei sale.

— Ai izbutit admirabil cu contesa, începu el ; și-ți sîntem cu toții recunoscători. Țin să te felicit și pentru marchiză. Vin chiar acum de la ea, îi sînt duhovnic. Trebuie să mărturisesc că am rămas uimit cit de bine se simte acum în toate privințele. Dar azi am venit să-ți vorbesc despre conte, căci sînt tare îngrijorat de starea lui. Cu siguranță că *il file un mauvais coton*¹. Aproape că nu mai iese din casă, își petrece mai toată vremea în camera lui, fumînd obișnuitele-i țigări de foi, doarme cu orele după micul dejun și-l găsesc la orice oră din zi moșăind în fotoliu, cu țigara în gură. La țară-i cu totul alt om. În fiecare dimineață, după sfînta slujbă, își face plimbarea călare, este activ și vioi, ocupîndu-se cu hărnicie de treburile moșiei. Singura-i dorință este să plece la castelul lui din Touraine — și dacă contesa nu poate fi convînsă să părăsească Parisul, după cum mă tem, contelui nu-i mai rămîne altă soluție decît să plece singur. Știu că are mare încredere în dumneata și dacă-i spui că este necesar pentru sănătatea lui să plece din Paris, te va asculta.

— Îmi pare rău, Monsieur l'Abbé, dar nu pot.

Se uită la mine fără să-și ascundă surpriza, cu o expresie cam bănuitoare.

— Îmi dai voie să te întreb care-i pricina acestui refuz ?

— Contesa nu poate părăsi acum Parisul și natural că ar trebui să-l însoțească pe conte.

— De ce n-ar putea fi tratată de colită la țară ? La castel avem un doctor foarte bun și de încredere, care a îngrijit-o adesea înainte, cînd suferea de apendicită.

— Cu ce rezultat ?

Abatele nu răspunse.

¹ Îi merge rău cu sănătatea.

— Pot, la rîndul meu, să-ți pun și eu o întrebare ? Să presupunem că s-ar vindeca dintr-o dată contesa de colită, ai putea-o face să părăsească Parisul ?

— Sincer vorbind, nu. Dar pentru ce asemenea presupunere ? După cît înțeleg eu, boala este de lungă durată și se vindecă greu.

— Pot s-o vindec pe contesă de colită într-o zi.

Mă privi înmărmurit.

— Atunci, pentru numele lui Dumnezeu, de ce n-o lecuiești ? Îți asumi o răspundere colosală.

— Nu mă tem de răspundere. N-aș fi medic dacă m-aș teme. Să vorbim pe față. Da, pot s-o vindec pe contesă într-o zi, nu-i bolnavă de colită cum nu-s eu ori dume-neata, și nici n-a avut vreodată apendicită. Totul este în mintea ei, în nervii ei. Dacă i-aș lua prea repede colita, ar putea să-și piardă echilibrul mintal sau să se lase antrenată spre ceva mai rău, cum ar fi, să zicem, morfina ori un amant. Rămîne de văzut dacă voi putea să-i fiu de vreun ajutor. A-i prescrie să părăsească Parisul acum, ar fi o eroare psihologică. Probabil că ar refuza — și dacă îndrăznește să nu mă asculte o dată, s-a sfîrșit cu încrederea ei în mine. Lasă-mi răgaz două săptămîni și va pleca de bunăvoie din Paris — sau cel puțin așa va crede ea. Totu-i o chestiune de tactică. Să-l convingem pe conte să plece singur ar fi o greșeală de alt ordin, știi tot așa de bine ca și mine, domnule abate.

Mă privi cu luare aminte fără să spuie nimic.

— Cît despre marchiză, mi-ai făcut plăcerea să-mi aduci laude pentru ceea ce am făcut pentru ea, laude pe care le primesc. Ca medic însă, n-am făcut nimic și nimeni n-ar putea face ceva. Surzii sufăr mult de în-singurarea lor silită de restul lumii, mai ales cei care n-au resurse proprii intelectuale și care sînt majoritatea. Să le abatem atenția de la nenorocirea lor este singurul lucru pe care-l putem face pentru ei. Marchiza se preo-

cupă de colită și nu mai are cînd se gîndi la surzenie ; ai văzut dumneata singur rezultatul. Dar am început să mă satur pînă în gît de colită, și fiindcă acum marchiza pleacă la țară, i-am înlocuit-o cu un cățeluș, mai potrivit vieții provinciale.

La plecare, abatele se întoarce din pragul ușii și mă privi cu atenție.

— Cîți ani ai ?

— Douăzeci și șase.

— *Vous irez loin, mon fils ! Vous irez loin !*¹

— Da, îmi spuneam eu în gînd. Voi ajunge departe, foarte departe de viața asta umiltoare, plină de deșertăciune și înșelătorie, departe de toți oamenii aceia artificiali. Mă voi duce înapoi la insula mea fermecătoare, înapoi la bătrîna Maria Porta-Lettere, la mastro Vincenzo și la Gioconda, ca să-mi curăț sufletul în căsuța cea albă, cocoțată sus de tot, chiar în vîrfurile stîncii. Cît timp îmi voi mai irosi timpul în orașul acela oribil ? Cînd va săvîrși oare Sant'-Antonio nou-i miracol ?

Pe masa mea am găsit o scrisoare de adio, adică nu de adio ci de *au revoir*, din partea marchizei, plină de recunoștință și de laude ; în plic se afla și o bancnotă mare. Am privit spre ungherul camerei mele la îngălbenita fotografie din Capri și-am vîrît banii în buzunar. Unde erau toți banii pe care îi cîștigasem în acele zile de prosperitate și noroc ? În principiu, trebuia să-i pun pe toți deoparte, pentru casa lui mastro Vincenzo, dar, de fapt, nu-mi rămînea niciodată o para. Bani cîștigați cu păcat ? Poate, dar dacă era așa, întreaga Facultate ar fi trebuit să dea faliment, căci eram cu toții în aceeași oală, și profesori și confrăți, cu același soi de clientelă ca și a mea. Din fericire pentru mine, mai aveam și alți pacienți și încă o mulțime, destui ca să mă ferească de-a ajunge un șarlatan sadea. Pe vremea aceea erau cu mult mai puțini

¹ Vei ajunge departe, fiule ! Vei ajunge departe !

specialiști decît astăzi. Se presupunea că știu tot, chiar și chirurgie. Mi-au trebuit doi ani ca să-mi dau seama că n-aveam stofă de chirurg și mă tem că bolnavilor mei le-a trebuit și mai puțină vreme. Deși treceam drept un neurolog, făceam tot ce se poate cere de la un medic, chiar și obstetrică, iar mama și copilul erau în paza lui Dumnezeu. De fapt, era surprinzător cît de bine rezistau tratamentelor marea majoritate a bolnavilor mei. Cînd Napoleon își arunca privirea vulturească pe lista de ofițeri propuși pentru gradul de general, obișnuia să facă o mică însemnare în dreptul vreunui nume. Este norocos ? Eu aveam noroc, un noroc uluitor, aproape supranatural în tot ce făceam, cu toți bolnavii pe care-i îngrijeam. Nu eram un medic bun ; îmi făcusem studiile prea în pripă, practica de spital fusese prea scurtă, dar nu exista nici o îndoială că eram un medic de mare succes. Care-i secretul reușitei ? Să inspiri încredere. Ce-i încrederea ? De unde vine ea, din cap ori din inimă ? La naștere în straturile superioare ale inteligenței noastre ori este arborele puternic al cunoașterii binelui și răului, ale cărui rădăcini se întind pînă în străfundurile ființei noastre ? Prin ce căi comunică cu ceilalți ? Este vizibilă în ochi, se face auzită în vorba rostită ? Nu știu ; știu numai că nu se poate cîștiga prin învățătură, nici veghind la căpătiul bolnavilor noștri. Este un dar miraculos, cu care unii sînt înzestrați din naștere iar altora nu le-a fost hărăzit. Medicul care posedă harul acesta este în stare aproape să reînvie și morții ; dar cel ce nu-l are, va trebui, resemnat, să consulte un confrate chiar într-un caz de pojar. Am descoperit îndată că darul cel neprețuit îmi fusese hărăzit fără vreun merit din parte-mi. Mi-am dat seama tocmai la timp, căci începusem a fi încrezut și foarte încîntat de mine. Am înțeles atunci cît de puțin știam, făcîndu-mă să mă întorc tot mai mult spre Mama Natură, bătrîna doică înțeleaptă, cînd

aveam nevoie de-un sfat, de-un ajutor. Aș fi putut ajunge chiar un bun medic pînă la urmă, dacă m-aș fi dăruit muncii de spital și bolnavilor mei sărmani. Dar am pierdut orice sorti de izbîndă ajungînd în loc de asta un doctor la modă. Cînd dați cumva peste un doctor la modă, observați-l cu atenție de la c distanță prudentă înainte de a vă lăsa pe mîna lui. S-ar putea să fie un medic bun, însă de cele mai multe ori nu-i. Mai întii fiindcă de regulă este peste măsură de ocupat ca să asculte răbdător lunga dumitale poveste; apoi pentru că împrejurările îl mîină inevitabil spre snobism, dacă n-a ajuns deja snob. Va lăsa pe contesă să treacă înaintea ta, va cerceta ficatul contelui cu mai mare atenție decît pe cel al valetului, se va duce la *garden-party*-ul de la ambasada britanică și nu la ultimul tău nou născut, a cărui tusă convulsivă s-a înrăutățit. În al treilea rînd, în afară de cazul cînd are o inimă foarte sănătoasă, va da curînd semne de întărire prematură a acestui organ. Va ajunge nepăsător și insensibil la suferințele altora, la fel ca ahtiații după plăceri de care-i înconjurat. Nu poți fi un doctor bun dacă nu ești milos.

Fiindcă m-a interesat întotdeauna psihologia, adeseori, după ce încheiam o ză lungă de muncă, mă întrebam de ce-or fi sînd în salonul meu de consultații să mă aștepte toți proștii aceia? De ce mi se supuneau toți? De ce izbuteam de atîtea ori să-i fac să se simtă mai bine numai cu o simplă atingere a mîinii mele? De ce, chiar după ce nu mai aveau putere de a vorbi și le apărea în priviri spaima morții, se potoleau și stăteau liniștiți cum le puneam mîna pe frunte? De ce nebunii din azilul Sainte Anne, spumegînd de furie și urlînd ca fiarele, se făceau blinzi și ascultători de cum le descheiam cămașa de forță și le luam mîna într-a mea? Asta era o figură obișnuită de-a mea, pe care o cunoșteau toți gardienii și mulți dintre colegii mei: chiar și profesorul obișnuia să spuie

despre mine : *Ce garçon-là a le diable au corps !*¹ Intotdeauna am avut o slăbiciune ascunsă pentru nebuni și obișnuiam să mă plimb fără să-mi pese prin *Salle des Agités*² ca printre prieteni. Nu o dată mi se atrăsese atenția că am s-o pățesc pînă la urmă, dar bineînțeles că eu știam mai bine. Într-o zi, unul din cei mai buni prieteni ai mei mă lovi în ceafă cu un ciocan, pe care pusese mîna Dumnezeu știe cum, așa că am fost dus fără cunoștință la infirmerie. Lovitura a fost teribilă ; prietenul meu era un fost fierar ce-și cunoștea bine meseria. S-a crezut întîi că am o fractură a craniului. Eu să am o fractură ? Era numai o comoție cerebrală și pățania aceea mi-a adus un compliment măgulitor din partea șefului clinicii : — *Ce sacré suédois a la crâne d'un ours, faut voir s'il n'a pas cassé le marteau !*³

„Pînă la urmă, probabil că tot de cap ține totul și nu de mîină“, mi-am spus, cînd, după o oprire de patruzeci și opt de ore, mecanismul meu mental începu să funcționeze iar. Timp de o săptămînă, cit am zăcut în infirmerie cu o pungă de gheață pe „țeasta mea de urs“ și fără vizitatori ori cărți care să-mi ție tovărășie, am cugetat profund asupra acestei probleme și nici ciocanul fierarului nu m-a putut face să renunț la teoria mea că totul este mîina.

De ce puteam vîri mîina printre gratiile cuștii în care se afla pantera neagră a menajeriei Pezon și, dacă nu se apropia nimeni ca s-o ațîțe, uriașa pisică se rostogolea pe spate, îmi torcea galeș și, ținîndu-mi mîina între labele ei, deschidea spre mine o gură mare, într-un larg căscăt ? De ce puteam deschide abcesul din laba Leoniei și smulge așchia de lemn din pricina căreia leoaica cea mare se tîrîse fără odihnă numai în trei labe o săptămînă încheiată,

¹ Băiatul ăsta are pe dracu în el !

² Salonul nebunilor furioși.

³ Afurisitul de suedez are o țeastă de urs, te pomenești c-a stricat ciocanul !

chinuită de o durere teribilă ? Anestezia locală nu izbutise și biata Leonie gemea ca un copil când i-am stors puroiul. Numai când i-am dezinfectat rana și-a cam pierdut răbdarea, dar în tunetul înăbușit al glasului nu era pic de minie, numai ciudă că nu i se îngăduie să se lingă cu limba-i aspră. După ce operația se sfârși, pe când ieșeam din menajerie ținând sub braț micuțul babuin pe care mi-l dăduse în loc de onorariu Monsieur Pezon, renumitul îmblinzitor de lei îmi spuse :

— *Monsieur le docteur, vous avez mangué votre profession, vous auriez du être dompteur d'animaux !*¹

Iar Ivan, ursul polar de la Jardin des Plantes, de ce se cățara afară din baia lui de cum mă zărea și, venind la gratiile închisorii lui, se ridica pe labelle dinapoi apropiindu-și nasu-i tuciuriu de nasul meu și, foarte prietenos, îmi lua peștele din mână ? Îngrijitorul îmi spusese că nu făcea asta cu nimeni altul ; fără îndoială că mă socotea un fel de compatriot. Să nu spuneți că pricina era peștele și nu mîna, deoarece și când n-aveam nimic să-i ofer rămînea acolo locului în aceeași poziție pînă când plecam, privindu-mă țintă cu ochii lui negri, strălucitori, sub genele-i albe și adulmecîndu-mi mîna. Bineînțeles că stăteam la taifas în limba suedeză, cu un accent polar pe care-l desprinsesem dela dînsul. Sînt sigur că înțelegea fiecare cuvînt cînd îi spuneam cu glas domol, monoton, ce milă îmi era de dînsul ori îi istoriseam cum văzusem în copilărie doi cumetri de-ai lui înotînd chiar pe lîngă corabia noastră printre blocuri plutitoare de gheață, în patria mea și-a lui, unde ne născusem.

Și bietul Jack, faimoasa gorilă de la Grădina Zoologică, primul din tribul lui care fusese luat prizonier și adus în țara fără de soare a dușmanilor ! Nu-și punea cu încredere mîna noduroasă într-a mea cum mă vedea ? Cît

¹ Domnule doctor, v-ați greșit meseria, ar fi trebuit să vă faceți îmblinzitor de animale !

de tare-i plăcea să-l bat ușurel cu palma pe spinare ! Rămânea liniștit multă vreme, ținându-mă de mână fără să spuie nimic. Uneori se uita în palma minii mele cu foarte mare atenție de parcă s-ar fi priceput la chiro-mancie, îmi îndoia degetele pe rînd cîte unul ca și cum le-ar fi încercat încheieturile, apoi dădea drumul minii mele și privea tot așa de atent într-a lui, rîzînd pe înfundate. parcă ar fi spus că nu vede mare deosebire între ele ; și avea dreptate. Obișnuia să stea mai tot timpul jos, nemișcat, jucîndu-se cu un fir de pai într-un colț al cuștii unde nu-l puteau vedea vizitatorii. Rareori se suia în leagănul amenajat pentru el, în ridicola speranță că ar putea să-l ia drept ramura de sicomor unde își făcea obișnuit siesta în zilele libertății lui. Se învățase să doarmă pe un culcuș scund, făcut din bețe de bambus ce semăna cu *sêrir*-ul arabilor, dar era o fire foarte matinală și nu l-am văzut niciodată în pat pînă nu s-a îmbolnăvit. Fusesse dăprins de paznicul lui să-și mănînce prînzul așezat la o măsuță scundă, cu un șervet prins de gît. I se făcuse chiar și o furculiță și un cuțit din lemn tare, dar nu le folosisese niciodată ; îi plăcea mult mai mult să mănînce cu degetele, ca strămoșii noștri pînă acum cîteva veacuri și ca majoritatea oamenilor de azi. Dar își bea cu mare poftă, din ceașca lui, cafeaua cu lapte de dimineață, îndulcită cu mult zahăr. E drept că-și sufla nasul cu degetele, dar la fel făcea și Laura lui Petrarca, Mary Regina Scoției și Regele Soare. Bietul Jack ! Am rămas prieten pînă la sfîrșit. Începuse a fi suferind de pe la Crăciun, pielea i se făcu cenușie, se scofilci la față și ochii i se înfundară din ce în ce în orbite. Deveni neliniștit, supărăcios, slăbea vîzînd cu ochii ; apoi apărură tuse seacă, urită. I-am luat de mai multe ori temperatura, dar trebuia să fiu cu mare băgare de seamă, căci era întocmai ca un copil, voia să rupă termometrul pentru a vedea ce se mișcă înăuntru.

Intr-o zi, pe cînd sta pe genunchii mei ținîndu-mă de mîna, îl apucă o criză violentă de tusă care-i provocă o ușoară hemoptizie. La vederea singelui se înspăimîntă, așa cum se întîmplă și mai tuturor oamenilor. Am băgat de seamă deseori în timpul războiului cum cei mai viteji soldați, care se uitau fără să le pese la rănile lor căscate, se făceau deodată palizi la vederea cîtorva picături de sînge proaspăt. Jack își pierdu tot mai mult pofta de mîncare și numai cu mare greutate, cu alintări, îl puteai îndupleca să mănînce o banană ori o smochină. Într-o dimineață l-am găsit culcat în pat, cu cuvertura trasă peste cap, întocmai cum obișnuiau să stea și bolnavii mei din Salle Sainte Claire cînd erau istoviți de moarte și dezgustați de toate. Se vede că Jack mă auzise venind, căci își întinse mîna de sub pătură și-o apucă pe-a mea. N-am vrut să-l tulbur și am rămas așa lîngă el multă vreme, cu mîna lui într-a mea, ascultîndu-i respirația grea și neregulată și hîriitul flegmei din gîtlej. Deodată, un acces violent de tuse îi scutură întreg trupul. Se ridică în capul oaselor și, cu un gest desperat, își duse mîinile la tîmple. Epresia feței îi era cu totul schimbată. Masca de animal căzuse și era acum o ființă omenească pe moarte. Atît de mult se apropiase de mine, încît pierduse singurul privilegiu de care Atotputernicul l-a acordat dobitoacelor ca o compensație a suferințelor pe care le îndură de la oameni — dreptul de a muri ușor. Agonia lui a fost teribilă, a murit încet, gîtit de același Călău pe care-l văzusem atît de des la lucru în Salle Sainte Claire. Îl recunoșteam bine, după lenta strînsoare a ghearei sale.

Și pe urmă ? Ce s-a întîmplat cu sărmanul meu prieten Jack ? Știu bine că trupul lui sfrijit a fost dus la Institutul de Anatomie, iar scheletul, cu craniu-i mare, mai stă încă și azi în picioare la Muzeul Dupuytren. Dar asta să fie totul ?

BOLNAVI

Simțeam mult lipsa prînzurilor de duminică în Faubourg Saint Germain. Cam la două săptămîni după discuția mea cu abatele, contesa, cu firea ei impulsivă, simțise dintr-o dată nevoia să schimbe aerul și se hotărîse să-l însoțească pe conte la castelul din Touraine. A fost o surpriză pentru noi toți, numai abatele trebuie să fi avut vreo bănuială, căci la masa din ultima duminică am observat o licărire de veselie în bătrînii săi ochi albaștri. Contesa avu grijă să-mi trimită rapoarte săptămînale, ținîndu-mă în curent cu starea ei și din cînd în cînd mai primeam vești de la abate. Toate mergeau bine. Contele călărea în fiecare dimineată, nu dormea deloc în timpul zilei și fuma mult mai puțin. Contesa făcea din nou muzică, se ocupa cu hărnicie de săracii satului și-nu se mai plîngea deloc de colita ei. Abatele îmi dădea și el știri bune despre marchiză, la a cărei proprietate ajungeai într-un ceas cu trăsura, de la castel. Îi mergea minunat. În loc să-și petreacă ziua întreagă în fotoliul ei, singuratică și morocănoasă, necăjită de surzenia ei, acum făcea lungi plimbări de două ori pe zi prin parc, de dragul scumpului ei Loulou, care începuse a fi prea gras și avea neapărat nevoie de mișcare.

„O javră uricioasă de cățel“ scria abatele; „stă în poala ei și hîrîie arătîndu-și la toată lumea colții, ba a și mușcat de două ori pe cameristă. Nimeni nu-l poate suferi, dar marchiza îl adoră și-l cocolește toată ziua. Ieri, în mijlocul spovedaniei, i-a venit deodată să vomite pe rochia cea frumoasă de după masă a stăpînei, iar ea s-a pierdut cu firea așa de tare că a trebuit să întrerup oficierea. Și acum marchiza mă roagă să te întreb dacă nu

crezi că asta ar putea fi un început de colită și să binevoiești a prescrie ceva pentru el ; este sigură, spune ea, că vei înțelege cazul mai bine ca oricine.“

În privința asta, marchiza nu era departe de adevăr, căci începusem de pe atunci a fi cunoscut ca un bun doctor de cîni, deși nu ajunseseam încă la strălucita situație pe care am cîștigat-o mai tîrziu în viață, de doctor consultant de cîni, vestit printre toți iubitorii de cîni ai clientelei mele. Îmi dau seama că părerile asupra meritelor mele ca doctor uman erau cam împărțite, dar pot spune că faima mea ca priceput doctor de cîni n-a fost niciodată serios atacată. Nău-s atît de vanitos încît să neg că asta ar putea proveni din lipsa de *jalousie de métier*¹ pe care am constatat-o în specialitatea aceasta a profesiei mele — în celelalte am întîlnit destulă, vă asigur.

Ca să ajungi un bun doctor de cîni trebuie neapărat să iubești cîinii, dar mai trebuie să-i și înțelegi — întocmai ca pe semenii noștri, cu diferența că-i mai lesne să înțelegi pe-un cîne decît pe-un om și-i mai ușor să-l îndrăgești. Să nu uitați niciodată că mentalitatea unui cîne este cu totul diferită de a altuia. Bunăoară, inteligența ascuțită ce scapără în ochiul vîoi ai unui fox-terrier oglindește o activitate mintală cu totul deosebită de senina înțelepciune ce luminează ochii liniștiți a unui Saint-Bernard ori a unui bătrîn cîne ciobănesc. Inteligența cîinilor este proverbială, totuși ea variază pe o scară foarte mare și diferența se vedește chiar la cățeii mici, de cum au deschis ochii. Există chiar cîni proști, dar în proporție cu mult mai mică decît la oameni. În genere, este ușor să înțelegi un cîne și să înveți a-i citi gîndurile. Cînele nu se poate prefăce, nu te poate amăgi, nu poate minți, pentru că nu poate vorbi. Cînele este un sfînt. Este sincer și cinstit din fire. Dacă, în cazuri excepționale, apar la un cîne urmele unor vicii ereditare, rămășițe moștenite de

¹ Gelozie profesională.

la strămoșii lui sălbatici, care se bazau pe viclenie în lupta pentru existență, aceste tare vor dispărea cînd experiența îl va învăța că se poate bizui pe o comportare loială și justă din partea noastră. Dacă acele tare vor stărui la un cîine crescut cu îngrijire — asemenea cazuri sînt extrem de rare — cîinele acela nu-i normal, suferă de o perversiune morală bolnăvicioasă și trebuie ucis fără suferință. Cîinele recunoaște cu plăcere superioritatea stăpînului său și că judecata lui nu poate da greș, dar, contrar părerii unor iubitori de cîini, nu se socoate un sclav. Supunerea lui e voluntară și așteaptă să i se respecte micile lui drepturi. Stăpînul este regele lui, aproape un zeu, și așteaptă ca acel zeu al lui să fie aspru dacă trebuie, dar întotdeauna drept. Știe că zeul lui îi poate citi gîndurile și mai știe că nu-i bine să încerce a le ascunde. Dar poate el citi gîndurile dumnezeului său ? Cu siguranță că da. Orice ar spune Societatea de Cercetări Psihice, telepatia între oameni n-a fost dovedită pînă acum, însă telepatia între om și cîine, de nenumărate ori. Cîinele poate citi gîndurile stăpînului, îi poate pricepe schimbările stări sufletești și-i presimte hotărîrile. Din instinct, știe cînd nu-i dorit, stă nemișcat cu orele cînd regele lui e cufundat în lucru, cum sînt adesea regii, sau cel puțin cum ar trebui să fie. Dar cînd regele lui este trist și necăjit, știe că a sosit ceasul lui și, apropiindu-se tiptil, își pune capul pe genunchii lui : „Nu te necăji ! Și ce-i dacă te părăsesc cu toții ; nu-s eu aici ca să-i înlocuiesc pe toți prietenii tăi și să mă lupt cu toți dușmanii pe care-i ai ? Vino, hai să facem o plimbare și să uităm de toate !“

Este ciudat și foarte mișcător să observi comportarea unui cîine cînd stăpînul lui s-a îmbolnăvit. Cîinele, înștiințat de instinctul lui sigur, se teme de boală, de moarte. Un cîine obișnuit de ani de zile să doarmă în patul stăpînului, cu greu se va hotărî să se mai urce cînd stăpînul este bolnav. Chiar în rarele excepții de la această regulă,

tot își părăsește stăpînul la apropierea morții, ascunzîndu-se într-un ungher al camerei și scheunînd jalnic. Mi s-a întîmplat chiar să-mi dau seama numai din comportarea cînelui, că moartea se apropie. Ce știe el despre moarte ? Cel puțin cît noi, probabil cu mult mai mult. Scriind rîndurile acestea mi-am amintit de o biată femeie din Anacapri, o străină aciuiată în sat, care se stîngea cu încetul de tuberculoză, dar atît de încet încît una cîte una cele cîteva *comari*¹ care veneau de obicei s-o vadă se săturară și o lăsară în voia soartei. Singurul ei prieten era o corcitură de cățel care, făcînd excepție de la regula pe care am amintit-o adineaori, nu-și părăsi locul lui de la picioarele patului. De altfel, era și singurul loc unde se putea culca în afară de lipitura umedă de lut din mizerabila vizuină în care trăi și muri biata femeie. Într-o zi, trecînd întîmplător pe acolo, am dat peste Don Salvatore, singurul dintre cei doisprezece preoți ai sătucului nostru care mai avea puțină grijă de cei sărmani și bolnavi. Don Salvatore mă întrebă dacă nu socoteam că sosise timpul să-i dea sfîntă împărtășanie. Femeia arăta ca de obicei, pulsul nu era mai rău, ba chiar ne spuse că se simțise ceva mai bine în ultimile zile — *la miglioria della morte*², zise Don Salvatore. Mă minunasem ades de extraordinara tenacitate cu care se agăța de viață femeia aceea și i-am spus preotului că probabil va mai trăi încă o săptămînă ori două. Am fost amîndoi de acord să mai amîne împărtășania. Tocmai cînd ieșeam pe ușă, cînele sări jos de pe pat cu un urlet de groază și, ghemuindu-se într-un colț al odăii, urmă a scheuna jalnic. Nu puteam observa nici o schimbare pe chipul femeii, dar am constatat cu surpriză că pulsul abia i se mai simțea. Făcu o sfortare desperată să spuie ceva și întii n-am putut pricepe ce voia. Se uită la mine cu ochii mari deschiși și ridică brațu-i uscat de cîteva ori, arătînd spre cățel. Atunci înțelesei și cred că

¹ Vecine.

² Cea mai bună dintre morți.

și ea m-a înțeles pe mine cînd m-am aplecat asupra-i și-am spus că voi avea grijă de cîne. Clătină mulțumită din cap, ochii i se închiseră și tihna morții se așternu pe chipu-i. Oftă adînc, cîteva picături de sînge i se prelinseră printre buze ; totul se terminase. Era limpede că pricina imediată a morții fusese o hemoragie internă. Cum de știuse cînele înaintea mea ? Cînd veniră, spre seară, s-o aducă la *camposanto*¹, singura ființă îndurerată ce întovărășea convoiul funerar era cînele ce-și urma stăpîna. A doua zi, bătrînul Pacciale, groparul, cu care de pe atunci legasem o strînsă prietenie, îmi spuse că bietul animal sta tot pe mormîntul ei. Plouă torențial toată ziua și noaptea următoare, iar dimineața cînele era tot acolo. Seara am trimis pe Pacciale cu o lesă ca să-l ia cu mîngîieri de acolo și să-l aducă la San Michele, dar cînele mîrîi furios la el și nu voi să se miște. A treia zi m-am dus chiar eu la cimitir și cu mare greutate am izbutit să-l fac să mă urmeze acasă ; de altfel, mă cunoștea foarte bine. Pe-atunci aveam opt cîni la San Michele și-mi era foarte în grijă de primirea care-l aștepta pe noul venit. Dar totul merse bine mulțumită lui Billy, babuinul² care, dintr-o pricină inexplicabilă, din prima clipă arătă o mare simpatie străinului care, după ce-și reveni din surpriză, deveni repede prietenul lui nedespărțit. Toți cîinii mei se temeau și urau pe maimuțoiul cel mare, care era stăpîn absolut peste grădina de la San Michele — și nu după mult timp, chiar Barbarossa, fiorosul cîne Maremma încetă de a mai mîrîi la străin. A trăit aici fericit doi ani și-i îngropat colo, sub iederă, la un loc cu ceilalți cîni ai mei.

Poți învăța pe un cîne aproape orișice încurajîndu-l prietenește, cu răbdare și cu un biscuit cînd a arătat bunăvoință să-și învețe lecția. Nu trebuie să te enervezi niciodată, nici să întrebuițezi violența. A bate un cîne

¹ Cimitir.

² Specie de pavian, maimuță mare.

inteligent este un lucru nedemn, ce-l înjosește pe om. În afară de asta, este o eroare psihologică. Ca încheiere, trebuie să mai adaog că unor căței neascultători, ca și pruncilor foarte mici care n-au ajuns încă la vîrsta judecării, le prinde bine cîte-o bătăiță din cînd în cînd, dacă-s prea încăpățînați și nu vor cu nici un chip să deprindă regulile elementare ale buneii cuviințe. Eu personal n-am învățat niciodată pe cîinii mei să facă figuri savante, deși recunosc că mulți cîni, după ce-și știu bine lecția, au o mare plăcere să-și arate măiestria. Reprezentațiile de circ sînt cu totul altceva — și pentru un cîne inteligent înseamnă o degradare. Totuși, cîinii aceștia savanți sînt de regulă bine îngrijiți pentru cîștigul pe care-l aduc și sînt incomparabil mai fericiți decît nenorociții lor camarazi sălbatici din menajerii. Cînd un cîne este bolnav, se supune aproape la orice, chiar și unei operații dureroase, dacă i se explică cu voce blîndă, dar hotărîtă, că trebuie făcută și de ce trebuie făcută. Niciodată să nu îmbii pe-un cîne bolnav să mănînce ; de multe ori te va asculta pentru a-ți face plăcere, chiar dacă instinctul îl avertizează să se abție de la mîncare, ceea ce de multe ori este pentru el salvarea. Nu vă îngrijați, cîinii, ca și copiii mici, pot trăi fără mîncare mai multe zile în șir și nu li se întîmplă nimic. Un cîne poate suporta durerea cu mult curaj, dar, bineînțeles, îi place să-i spuî cît de supărat ești din pricina lui. Poate ar fi o consolare pentru cei ce iubesc cîinii să afle că, după părerea mea, sensibilitatea lor la durere este cu mult mai mică decît ne închipuim noi. Nu deranja niciodată un cîne bolnav decît atunci cînd este absolut necesar. De cele mai multe ori, amestecul dumatăle nepotrivit va împiedica doar natura în sfortările ei de a-l ajuta să se însănătoșeze. Toate animalele doresc să fie lăsate singure cînd sînt bolnave, ori cînd simt că li se apropie sfîrșitul. Vai ! Viața unui cîne e atît de scurtă și care dintre noi n-a jălit cîndva pierderea unui prieten. Prima reacție și primele vorbe, după ce l-ai pus în pămînt să se odihnească

sub pomul din grădină, sînt că niciodată, niciodată nu mai vrei să ai alt cîne, nici un cîne din lume nu-l poate înlocui, nici unul nu va mai putea fi vreodată ceea ce a fost el. Vă înșelați. Nu iubim un cîne ci *cînele*. Toți sînt, mai mult ori mai puțin aceiași : gata să te iubească și dornici să fie iubiți. Reprezintă cea mai vrednică de iubire, și, din punct de vedere moral, cea mai perfectă creație a lui Dumnezeu. Dacă ți-ai iubit prietenul dispărut așa cum merită, nu poți să nu-l înlocuiești cu altul. Vai ! Și el te va părăsi, căci cei iubiți de zei mor tineri. Amintește-ți, cînd îi va suna clipa din urmă, de ceea ce-ți spun eu acum. Nu-l trimite la camera de asfixie, nici nu-l ruga pe doctorul dumitale cu inimă miloasă să-i înlesnească o moarte ușoară cu un anestezic. Nu-i o moarte ușoară, ci o moarte chinuită. Ți se rupe inima cînd îi vezi ades cu cită îndîrjire luptă împotriva acțiunii ucigătoare a acestor gaze și narcotice. La o doză care ar fi îndestulătoare să ucidă pe loc un om în putere, un cîne rezistă lungi minute de torturi morale și trupești. Am fost de multe ori martor la aceste masacre în camere de asfixie, eu însuși am ucis mulți cîni cu anestezice și știu ce spun. N-aș mai face asta niciodată. Roagă pe cineva în care ai încredere și care iubește cîinii — asta-i absolut necesar — să-l ducă pe bătrînul tău cîne în parc, să-i dea un os și în timp ce-l roade să-l împuște cu un glonț de revolver în ureche. Este o moarte fulgerătoare și fără durere, viața se stinge ca o luminare în care suflă. Mulți dintre cîinii mei au murit astfel, de mîna mea, la bătrînețe. Toți sînt îngropați sub chiparoșii din Materita și pe mormîntul lor se înalță o coloană de marmoră antică. Împreună cu ei se mai odihnește acolo și un alt cîne ce a fost doisprezece ani prietenul credincios al unei înalte doamne¹ care, deși sortită să fie mama unei țări întregi, țara mea, mai avea încă

¹ Regina Suediei.

destul loc în sufletul său pentru cel căruia îi aducea câte un buchet de flori la mormînt de câte ori venea la Capri.

Destinul a vrut ca cel mai iubit dintre toate animalele să fie purtătorul celei mai groaznice dintre toate bolile : hidrofobia sau turbarea. Am asistat la Institutul Pasteur, la primele faze ale lungiei bătălii dintre știință și dușmanca temută și am fost martor și la victoria finală. A fost scump cîștigată, cu prețul unei hecatombe de cîni sacrificați și poate chiar a cîtorva vieți omenești. Aveam obiceiul să vizitez animalele condamnate și să le alin pe cît puteam suferințele, dar îmi făcea atît de rău încît un timp nu m-am mai dus la Institutul Pasteur. Totuși, nicio dată nu m-am îndoit că ceea ce se făcea era just să se facă. Am fost martorul multor înfrîngerii, am văzut mulți oameni murind și înainte, și după tratamentul cu noua metodă. Pasteur era atacat cu violență nu numai de tot soiul de ignoranți și iubitori de cîni bineintenționați, dar și de mulți dintre colegii lui ; ba chiar a fost învinuit că a pricinuit moartea cîtorva bolnavi cu serul lui. Dar el își urma calea, fără să se lase descurajat de eșecuri. Cei ce l-au văzut însă în acele zile, știu bine cît de mult suferea de chinurile la care trebuia să-i supuie pe cîni, căci și el era un mare iubitor de cîni. N-am pomenit om mai bun la inimă. O dată l-am auzit spunînd că n-ar avea niciodată curajul să împuște o pasăre. S-a făcut tot ce se putea face pentru a micșora suferințele cînilor de laborator ; pînă și paznicul cuștilor de la Villeneuve-l'Étang, un fost jandarm pe care-l chema Pernier, fusese ales în postul acela chiar de Pasteur fiindcă era cunoscut ca mare iubitor de cîni. În cuștile acelea se aflau șaiszeci de cîni inoculați cu ser care erau duși regulat în cuștile de la vechiul liceu Rollin pentru teste de mușcăături. În cuștile de acolo erau ținuți patruzeci de cîni turbați. Să umbli cu aceste fiare spumegînde de furie era o treabă foarte primejdioasă și adeseori mă uimea curajul de care dădeau dovadă toți cei de-acolo. Lui Pasteur nu-i era absolut deloc frică.

Vrînd să ia o probă de salivă chiar din gura unui cîne turbat, l-am văzut odată aspirînd cu un tub de sticlă pe care-l ținea între buze cîteva picături de salivă mortală direct din gura unui bulldog turbat ținut pe masă de doi asistenți cu mîinile ocrotite de mănuși de piele. Mai toți acești cîni de laborator erau niște bieți vagabonzi fără stăpîn, prinși de poliție rătăcind pe străzile Parisului ; dar unii păreau să fi cunoscut zile mai bune. Sufereau și mureau aici neștiuți, Soldați Necunoscuți în bătălia inteligenței omenеști împotriva bolii și a morții. Nu departe de-aici, în elegantul cimitir pentru cîni La Bagatelle, fondat de Sir Richard Wallace, erau îngropați sute de cățeluși crescuți în brațele doamnelor, cîni de salon, iar pe crucile de marmură ale mormintelor era gravată de mîni iubitoare povestea vieții lor inutile și luxoase.

Apoi urmă teribilul episod al celor șase țărani ruși mușcați de o haită de lupi turbați și aduși pe cheltuiala țarului la Institutul Pasteur. Aveau fața și mîinile oribil sfîșiate și dintru început se putea spune aproape cu siguranță că pentru ei nu exista scăpare. De altfel, se știa de pe atunci că turbarea la lupi este cu mult mai primejdioasă decît la cîni și că mușcătura la obraz este aproape întotdeauna mortală. Pasteur își da seama mai bine ca oricine — și dacă n-ar fi fost omul care era, fără îndoială că ar fi refuzat să-i ia în grija lui. Au fost instalați într-un salon separat, la Hôtel-Dieu, sub supravegherea profesorului Tillaux, cel mai cunoscut și mai omenos chirurg din Paris în acea vreme, devotat partizan și mare prieten al lui Pasteur. Pasteur venea și el în fiecare dimineață cu Tillaux pentru a-i inocula, urmărind îngrijorați evoluția zi de zi. Nimeni nu pricepea o boabă din graiul lor. Într-o după-amiază, era într-a noua zi, pe cînd cercam să torn puțin lapte pe gîtlejul sfîrtecat al unuia dintre mușci, un uriaș a cărui față fusese aproape în întregime sfîșiată, deodată o scînteiere sălbatică, sinistrală străfulgeră în privire, mușchii falcilor se încordară, apoi

se deschisera spasmodic cu un clămpănit sec și un răcnet înspăimîntător, cum n-am mai pomenit nici la om nici la fiare, izbucni din gura-i plină de spume. Făcu o sforțare violentă să sară din pat și era cît pe ce să mă trîntească jos cînd am cercat să-l opresc. Brațele-i vînjoase ca niște brînci de urs se încheștară în jurul meu, strîngîndu-mă ca într-o menghină. Simțeam foarte aproape suflarea grețoasă a gurii lui înspumate și saliva otrăvitoare curgîndu-mi pe față. L-am înșfăcat de grumaz, pansamentul se desfăcu de pe rana-i groaznică și cînd mi-am ferit minile de falcile-i ce voiau să muște, am observat că erau pline de sînge. Un tremur convulsiv îi străbătu trupul, brațele i se muiară căzîndu-i în jos fără vlagă. M-am repezit împleticindu-mă spre ușă, în căutarea unui dezinfectant cît mai puternic. În coridor se afla Soeur Marthe, care-și bea cafeaua de după-masă. Mă privi îngrozită, iar eu am dat de dușcă ceașca ei de cafea chiar în clipa cînd mă apucase leșinul. Din fericire, n-aveam nici o urmă de zgîrietură pe față și pe mîni. Cu Soeur Marthe eram foarte bun prieten. Și-a ținut cuvîntul; după cît știu, nu s-a aflat niciodată de acea întîmplare. Aveam motive întemeiate să păstrez taina, căci se dăduse poruncă severă să nu se apropie nimeni de oamenii aceia decît în caz de absolută nevoie și atunci numai cu mînele ocrotite de mănuși groase. I-am povestit chiar eu mai tîrziu profesorului toată întîmplarea; s-a supărat foc, și pe bună dreptate, dar avea o slăbiciune ascunsă pentru mine și m-a iertat degrabă, ca de atîtea ori cînd greșeam.

— *Sacré suédois, bombăni el, tu es aussi enragé que le moujik !¹*

Seara, mujicul, cu mîinile și picioarele legate de vergelele de fier ale patului, a fost dus într-un pavilion separat, izolat de ceilalți. Am trecut să-l văd a doua zi dimineată împreună cu Soeur Marthe. Camera era în penumbră. Toată fața îi era bandajată și nu-i puteam

¹ Suedez afurisit, ești la fel de turbat ca și mujicul.

vedea decît ochii. N-am să uit niciodată expresia acelor ochi ; m-au urmărit mulți ani de zile. Avea respirația scurtă și neregulată, cu pauze, ca respirația Cheyne-Stokes — binecunoscutul simptom al morții apropiate. Vorbea cu o iuțeaă nemaipomenită, cu glas răgușit, din cînd în cînd întrerupîndu-se ca să scoată un strigăt sălbatic de desperare ori un geamăt strident ce mă făcea să mă înfior. Am ascultat un timp puhoiul de cuvinte necunoscute, pe jumătate înecate în saliva ce-i umplea gura și deodată mi se păru că deosebesc un cuvînt repetat mereu, cu un accent aproape desperat :

— *Crestița ! Crestița ! Crestița !*

M-am uitat atent la ochii lui, blînzi, umili, rugători.

— Este conștient, am șoptit către Soeur Marthe, dorește ceva. Aș vrea să știu ce. Ascultă !

— *Crestița ! Crestița ! Crestița !* striga el neconținut.

— Fugi și adă repede un crucifix, i-am spus călugăriței.

I-am pus crucifixul pe pat. Potopul de vorbe încetă pe dată. Zăcea acum pe pat, tăcut, cu ochii ațintiți la crucifix. Respirația îi slăbea din ce în ce. Deodată mușchii uriașului trup se încordară într-un ultim spasm violent și inima se opri.

A doua zi, alt mujic dădu semne neîndoielnice de turbare, apoi curînd altul ; peste trei zile în toți se dezlănțui furia turbării. Răcnete și urletele lor răsunau în tot spitalul Hôtel-Dieu, lumea spunea că se auzeau pînă deval, în Place Notre Dame. Tot spitalul era în agitare. Nimeni nu voia să se apropie de salon ; pînă și curajoasele surori fugeau înspăimîntate. Parcă văd și acum chipul palid al lui Pasteur în timp ce trecea tăcut de la pat la pat, privind pe acei condamnați cu o milă nesfîrșită în ochi. Căzu pe un scaun cu capul în mîni. Obişnuit să-l văd zilnic nu observasem pînă atunci cît de istovit și de bolnav arăta, deși știam după aproape o nesimțită ezitare în vorbă și o ușoară nesiguranță cînd îmi strîngea

mîna că primise deja înțîia avertizare a soartei ce avea să ni-l răpească în curînd. Tillaux, care fusese chemat din mijlocul unei operații, năvăli în salon cu halatul pătat de sînge. Se duse la Pasteur și-i puse mîna pe umăr. Cei doi oameni se priviră în tăcere. Ochii albaștri, blînzi, ai marelui chirurg care văzuseră atîtea grozăvii și suferinți făcură ocolul salonului și fața i se făcu albă ca varul.

— Nu pot îndura, rosti el cu voce gîtuită și se repezi afară din cameră.

În aceeași seară avu loc o consfătuire între cei doi oameni. Puțini cunosc hotărîrea pe care o luară, dar era singura justă și le face mare cinste amîndurora. A doua zi dimineață, în pavilionul special domnea o liniște desăvîrșită. În timpul nopții, acei nenorociți sortiți unei morți groaznice fuseseră ajutați să treacă dincolo fără suferință.

Întreg Parisul era zguduit de emoție. Toate ziarele erau pline de cele mai înfiorătoare reportaje asupra morții țăranilor ruși și zile în șir nimeni nu vorbi despre altceva.

Săptămîna următoare, într-o seară tîrziu, un bine-cunoscut pictor de animale norvegian dădu buzna în Avenue de Villiers într-o stare de tulburare teribilă. Fusese mușcat la mîna de cînele lui favorit, un enorm bulldog cu înfățișare fîroasă, dar pînă atunci prietenos din fire și bun prieten cu mine. Portretul lui, pictat de stăpînul său, fusese expus la Salon în anul precedent. Ne-am dus imediat cu trăsura la atelierul lui din Avenue des Termes. Cînele era încuiat în dormitor și stăpînul lui mă rugă să-l împușc pe loc, căci el nu avea curajul să facă asta. Animalul alerga încolo și încoace prin cameră și din cînd în cînd se ascundea sub pat cu un mîrîit sălbatic. Văzînd că înăuntru este prea întuneric, am pus cheia în buzunar hotărînd să aștept pînă a doua zi dimineață. După ce am dezinfectat și am bandajat rana, am dat norvegianului un soporific. A doua zi dimineața am examinat cînele cu atenție și am hotărît să mai amîn încă

o zi pînă să-l împușc, nefiind sigur că-i într-adevăr turbat, cu toate simptomele. Erorile de diagnostic în primul stadiu al turbării sînt foarte dese. Chiar clasicul simptom care a dat numele acestei temute boli — hidrofobia înseamnă spaimă de apă — nu-i o dovadă hotărîtoare. Cînele turbat n-are numaidecît spaimă de apă. Am văzut adesea cîni turbați bînd cu lăcomie din strachina cu apă pe care i-o pusesem în cușcă. Simptomul acesta este hotărîtor numai la oamenii bolnavi de turbare. Un mare număr, poate chiar majoritatea cînilor uciși ca fiind turbați sufăr de alte boli, relativ nepericuloase. Chiar presupunînd că asta se poate dovedi printr-o examinare post-mortem (deși nici măcar unul din zece medici și veterinari nu-s în stare s-o facă), în regulă generală este extrem de greu să-l convingi pe cel care a fost mușcat. Spaima de boala aceasta teribilă pune stăpînire pe om și a fi obsedat de spaima hidrofobiei este tot atît de primejdios ca boala însăși. Lucrul cel mai înțelept este să închizi undeva în siguranță cînele suspect, dîndu-i mîncare și apă. Dacă după zece zile mai este în viață, atunci putem fi siguri că nu-i turbat și totul e bine.

A doua zi dimineața, cînd am pîndit cînele prin ușa întredeschisă, el a început a da din ciompu-i de coadă privindu-mă foarte prietenos cu ochii lui injectați de sînge. Dar cînd am întins mîna să-l mîngîi, s-a vîrît sub pat mîrîind. Nu știam ce să cred. În orice caz, am spus stăpînului său că nu credeam să fie turbat. Nici nu voi să audă de așa ceva și din nou mă rugă să-l împușc pe loc. Am refuzat, spunîndu-i că vroiam să mai aștept încă o zi. Norvegianul își petrecuse noaptea întreagă în atelier plimbîndu-se de colo pînă colo — și pe masă se afla o carte de medicină în care erau subliniate cu creionul simptomele hidrofobiei la om și la cîne. Am aruncat cartea în foc. Vecinul lui, un sculptor rus care îmi făgăduise să stea cu el toată ziua, îmi povesti seara că refuzase să se atingă de mîncare și de băutură, își ștergea mereu

saliva de pe buze și nu vorbise decît despre turbare. Am insistat să bea o ceașcă de cafea. M-a privit desperat, spunînd că nu poate înghiți și cînd i-am dat ceașca în mînă am văzut cu spaimă cum i se încordează mușchii falcilor încleștîndu-se într-o crampă convulsivă, tot trupul începu să-i tremure și se prăbuși pe scaun cu un strigăt cumplit de deznădejde. I-am făcut o injecție puternică de morfină și i-am spus că sînt așa de convins că bulldogul n-avea nimic, încît eram gata să intru din nou în cameră ; nu cred însă că aș fi avut curajul. Morfina începu să-și facă efectul și l-am lăsat pe jumătate adormit în fotoliu. Cînd m-am reîntors tîrziu noaptea, sculptorul rus mă informă că se iscase zarvă mare în toată casa, că proprietarul trimisese pe portar să spuie că numaidecît trebuia ucis cînele și că tocmai îl împușcase prin fereastră. Cînele se tîrîse pînă la ușă, unde îl ucisese cu al doilea glonte. Rămăsese acolo nemișcat, într-o baltă de sînge. Stăpînul lui sta în fotoliu privind țintă înainte, fără să rostească o vorbă. Nu-mi plăcea deloc privirea lui ; i-am luat revolverul de pe masă și l-am virît în buzunar ; mai rămăsese în el un glonte. Am aprins lumînarea și l-am rugat pe sculptorul rus să vie cu mine ca să mă ajute să duc cînele jos, la trăsura mea, căci voiam să-l iau imediat la Institutul Pasteur pentru autopsie. Lîngă ușă am dat peste o baltă mare de sînge, dar nici urmă de cine.

— Închide ușa ! răcni sculptorul în spatele meu, pe cînd cînele se repezea la mine de sub pat horcăind spăimîntător, cu botul căscat și roind de sînge. Sfeșnicul îmi scăpă din mînă ; am tras la întîmplare în întuneric și cînele căzu mort chiar la picioarele mele. L-am dus în trăsură și am pornit spre Institutul Pasteur. Doctorul Roux, mîna dreaptă a lui Pasteur și mai tîrziu urmașul său, spuse că într-adevăr cazul părea foarte grav, făgăduind să facă imediat autopsia și să-mi comunice rezultatul cît mai iute cu putință. Cînd am sosit în Avenue des Termes a doua zi, l-am găsit pe rus în picioare,

afară, în fața ușii atelierului. Stătuse toată noaptea lângă prietenul lui, care se plimbase neconținut încolo și înc-oace prin cameră într-o stare de mare tulburare și în sfârșit adormise în fotoliul său. Rusul se dusesse pînă în camera lui ca să se spele și, cînd se întorsese mai înainte, găsise ușa atelierului încuiată pe dinăuntru.

— Ascultă, zise el, ca și cum ar fi vrut să se dezvinovățească de a fi încălcat recomandăția mea să nu-l lase o clipă singur ; totu-i în regulă, încă mai doarme, nu-l auzi cum sforăie ?

— Ajută-mă să sparg ușa, am răcnit eu, nu sforăie, este horcăitul...

Ușa cedă și am năvălit în atelier. Norvegianul era întins pe divan respirînd zgomotos, ținînd încă în mînă un revolver. Se împușcase în ochi. L-am dus pînă la trăsura mea și am pornit în goana mare către Spitalul Beaujon, unde fu operat imediat de profesorul Labbé. Revolverul cu care se împușcase era de calibru mai mic decît cel pe care i-l confiscasem și glonteile fu extras. Era încă fără cunoștință cînd am plecat. În aceeași seară am primit o scrisoare de la doctorul Roux, în care mă anunța că rezultatul autopsiei era negativ, cînele nu fusese turbat. M-am dus imediat la Hôpital Beaujon. Norvegianul delira — *prognosis pessima*¹, îmi spuse vestitul chirurg. A treia zi se declară o febră cerebrală. Nu s-a prăpădit ; a ieșit din spital după o lună, orb. Ultima oară cînd am auzit despre el, se afla într-un ospiciu de alienați, în Norvegia.

Rolul meu în această jalnică întîmplare socot că n-a fost satisfăcător. Am făcut tot ce-am putut, dar n-a fost îndeajuns. Dacă s-ar fi petrecut cu doi ani mai tîrziu, omul acela nu s-ar fi împușcat. Aș fi știut cum să-i stăpînesc spaima, eu aș fi fost cel mai tare, cum mi s-a întîmplat de

¹ Prognoză pesimistă.

atîtea ori după aceea, cînd am putut opri mîna ce se în-
cleșta pe revolver de frica morții.

Cînd își vor da seama antivivisecționiștii că, cerînd
prohibiția totală a experiențelor pe animale vii, pretind
ceea ce nu-i cu putință să li se acorde ? Serul antirabic
al lui Pasteur a scăzut la minimum mortalitatea teribilei
maladii și serul antidifteric al lui Behring salvează peste
o sută de mii de vieți de copii în fiecare an. Nu-s oare de
ajuns aceste două exemple pentru a convinge pe toți iubi-
torii de animale bineintenționați că descoperitorii unor
lumi noi ca Pasteur, a unor leacuri noi împotriva boalelor
pînă acum fără leac, cum sînt Koch, Ehrlich și Behring
trebuie lăsați să-și urmeze cercetările neîmpiedecați de
nici o restricție și netulburați de amestecul celor din
afară ? De altfel, cei cărora li se poate lăsa mîna liberă
sînt atît de puțini că-i poți număra pe degete. Pentru cei-
lalți, fără îndoială, trebuie să se ceară insistent restricții
severe, poate chiar interdicere absolută. Dar merg mai
departe. Unul dintre argumentele cele mai puternice împo-
triva mai multor experiențe pe animale vii este valoarea
lor practică foarte redusă din pricina unor diferențe funda-
mentale din punct de vedere patologic și fiziologic între
trupul omenesc și al animalelor. Dar de ce experiențele
acestea să se limiteze la trupuri de animale ? De ce nu
s-ar încerca pe trupul viu omenesc ? Sînt atîția crimi-
nali, ticăloși învechiți în rele, condamnați să-și irosească
restul vieții în închisoare, nefolositori și adesea chiar pri-
mejdioși pentru ceilalți și chiar pentru ei înșiși. De ce
nu li s-ar propune răufăcătorilor acestora, ce încalcă le-
gile noastre, o reducere a pedepsei dacă ar consimți să
li se facă, sub anestezie, unele experiențe spre binele
omenirii ? Dacă judecătorul, înainte de a-și pune pe cap
toca neagră, ar fi împuternicit să ofere ucigașului alegerea
între spinzurătoare și munca silnică pe atîția și atîția ani,
mai mult ca sigur că n-ar lipsi candidați. De ce n-ar fi
autorizat doctorul Voronoff, oricare ar fi valoarea prac-

tică a descoperirii sale, să deschidă un birou de înrolare în închisori pentru cei care ar voi să ia locul nenorocitelor lui de maimuțe ? De ce nu-și unesc forțele toți acești prieteni ai animalelor atît de bineintenționați pentru a pune capăt exhibițiilor de animale sălbatice în circuri și în menajerii ? Atît timp cît această rușine va fi tolerată de legile noastre, avem puțină speranță să trecem în ochii unei generații viitoare drept oameni civilizați. Dacă vreți să vă încredințați că nu sîntem în realitate decît o adunătură de barbari, n-aveți decît să intrați în cortul unei menajerii ambulante. Bestia feroce nedomesticită nu-i cea de după gratii, ci cea de afară.

Fiindcă a venit vorba de maimuțe și menajerii, îndrăznesc a mă mîndri, cu modestia cuvenită, că în zilele mele de glorie am fost și un bun doctor de maimuțe. Este o specialitate extrem de dificilă, în care te lovești de tot felul de complicații neașteptate și piedici, iar condiția esențială a reușitei depinde de o judecată extrem de rapidă și de o profundă cunoaștere a firii omenești. Este o absurditate a pretinde că cea mai mare greutate constă în faptul că bolnavul nu poate vorbi, ca și copiii ! Maimuțele pot vorbi foarte bine cînd vor. Marea greutate este că sînt prea inteligente pentru lenta noastră înțelegere. Poți înșela un om bolnav — înșelăciunea, vai, este absolut necesară profesiei noastre, adevărul fiind adesea atît de trist de dezvăluit. Poți minți un cîine care crede orbește în tot ce-i spui, dar nu pe-o maimuță, căci își descoperă gîndul cît ai clipi. În schimb, te poate înșela cînd are chef, și-i place să facă asta, adeseori numai ca să se distreze. Prietenul meu Jules, bătrînul babuin de la Jardin des Plantes, își pune mînele pe burtă cu un aer cît se poate de jalnic, îmi arată limba — e cu mult mai ușor să faci o maimuță să-și arate limba decît un copil mic — și-mi spune că nu mai are deloc poftă de mîncare, iar mărul l-a mîncat numai și numai ca să-mi facă plăcere. Înainte de a apuca să deschid gura ca să-i spun ce rău îmi

pare, el mi-a și smuls ultima banană din mână și a mîncat-o aruncîndu-mi cojile în cap, din vîrfurile cuștii.

„Vrei, te rog, să te uiți la pata asta roșie de pe spina-re mea ? îmi spune Edward. Am crezut întîi că-i o mușcătură de purice, dar acum mă arde ca focul. Nu mai pot îndura. N-ai putea să-mi dai ceva ca să-mi treacă dureră ? Nu, nu acolo, mai sus, vino mai aproape, știu că ești cam miop ; să-ți arăt eu locul precis !“

În aceeași clipă șade pe trapezul lui și mă privește șmecherește prin ochelarii mei, înainte de a-i preface în bucățele pe care le oferă ca suveniruri tovarășilor săi cuprinși de admirație. Maimuțelor le place să-și bată joc de noi. Dar la cea mai mică bănuială că rîdem de ele, se supără grozav. Nu trebuie niciodată să te distrezi pe socoteala unei maimuțe, căci își iese din fire. Au un sistem nervos extrem de sensibil. O spaimă bruscă le poate provoca o criză de isterie, uneori au chiar convulsii ; am îngrijit o maimuță care suferea de epilepsie. Un zgomot neașteptat le face să pălească. Roșesc foarte ușor, nu din modestie, căci se știe bine că nu-s deloc modeste, ci de minie. Cînd observi fenomenul acesta nu trebuie să-i privești numai fața, căci adesea roșesc și într-alt loc, neobișnuit. De ce creatorul lor, din motive numai de el știute, va fi ales tocmai locul acela pentru o carnație atît de vie și de sensibilă, pentru o etalare atît de generoasă de culori țipătoare — purpuriu, albastru și portocaliu — rămîne un mister pentru ochii noștri needucați. Mulți spectatori surprinși la prima vedere declară fără ezitare că-i foarte urît. Dar nu trebuie să uităm că părerile despre ce-i frumos variază foarte mult de la o epocă la alta și de la țară la țară. Grecii, neîntrecuți arbitri ai frumuseții, colorau în albastru părul Afroditei. Vă place părul albastru ? Fără îndoială că între maimuțe coloritul acela viu este socotit un semn de frumusețe irezistibil pentru ochii unei doamne și fericitul posesor al unei asemenea

podoabe multicolore *a posteriori* poate adesea fi văzut întorcînd spatele spectatorilor, cu coada ridicată ca să fie admirat. Momitele sînt mame foarte bune dar nu trebuie niciodată să cerci a te apropia de puii lor, căci la fel ca femeile arabe și chiar napolitane, au credința că le poți deochea copilul. Sexul tare este cam curtezan și neconținut au loc teribile *dramas passionnels* în cușca cea mare a maimuțelor de la grădina zoologică, unde și-un prizărit de uistiti se prefăce pe loc într-un Othello furios, gata să se lupte cu cel mai mătăhălos babuin. Doamnele asistă la turniruri, aruncînd ocheade amoroase feluriților campioni și certîndu-se furioase între ele. Maimuțele captive duc în general o viață destul de bună cînd stau mai multe împreună. Sînt atît de ocupate să spioneze ce se petrece înăuntru și dincolo de cușca lor, atît de pasionate de intrigă și pălăvrăgeală că nu mai au timp să fie nefericite. Maimuțele mari, gorila, cimpanzeul ori urangutanul duc în captivitate o viață pur și simplu de martire. Sînt mistuite de o neagră ipochondrie dacă tuberculoza întîrzie să le doboare. După cum se știe, ftizia este pricina morții celor mai multe maimuțe captive, mari și mici. Simptomele, evoluția și sfîrșitul bolii sînt exact la fel ca la noi. Pricina îmbolnăvirii nu-i aerul rece, ci lipsa de aer. Maimuța, în general, suportă surprinzător de bine frigul dacă are un spațiu mare pentru mișcare și un culcuș bun pentru noapte, unde să doarmă în tovărășia unui iepuraș care să-i fie cald. De cum începe toamna, Mama Natură, cea care veghează veșnic și are grijă și de maimuțe ca și de noi, se pune pe lucru pentru a le ocroti trupurile zgribulite cu haină de blană specială, potrivită pentru iernile nordice. Același lucru se întîmplă celor mai multe dintre animalele tropicale închise în clima de miază-noapte, care ar trăi cu mult mai mult dacă ar fi lăsate în aer liber. În cele mai multe grădini zoologice pare că nu se știe acest lucru. Poate că-i mai bine așa. Dacă-i bine ori nu

să prelungim viața acestor nefericite făpturi, judecați singuri.

Răspunsul meu este : nu ! Moartea-i mai îndurătoare decît noi.

6

CHÂTEAU RAMEAUX

Încîntător este Parisul vara pentru cei care fac parte din *Paris qui s'amuse*¹, dar dacă faci parte cumva din *Paris qui travaille*², atunci se schimbă treaba. Mai cu seamă dacă trebuie să te lupți cu o epidemie de febră tifoidă ce-a izbucnit la Villette printre sutele de lucrători scandinavi, și cu o epidemie de difterie din cartierul Montparnasse, unde se află prietenii tăi italieni cu puzderia lor de copii. Las' că nici în Villette nu era lipsă de copii scandinavi, iar cele cîteva familii care n-aveau, parcă anume aleseseră epoca aceea ca să-i aducă pe lume, cele mai deseori fără alt ajutor decît al meu, chiar fără moașă. Mare parte dintre pruncii prea mici ca să ia tifoida se îmbolnăveau de scarlatină, iar restul de tuse măgărească. Se înțelege că nimeni n-avea cu ce plăti un medic francez, așa că în sarcina mea rămînea să-i îngrijesc cum puteam. Nu era glumă ; numai în Villette se declaraseră peste treizeci de cazuri de febră tifoidă printre muncitorii scandinavi. Totuși, izbuteam să mă duc în fiecare duminică la biserica suedeză din Boulevard Ornano pentru a face plăcere prietenului meu, pastorul suedez, care-mi spunea că trebuie să dau o bună pildă

¹ Parisul care se distrează.

² Parisul care muncește.

celorlalți. Comunitatea noastră scăzuse la jumătate, cealaltă jumătate aflându-se în pat sau îngrijind pe cineva în pat. Pastorul era pe drumuri de dimineață pînă seara, ajutînd și avînd grija celor săraci și bolnavi ; n-am întîlnit om cu inimă mai bună, pe deasupra și sărac lipit. Singura-i răsplată a fost că a adus boala molipsitoare în casa lui. Cei doi copii mai mari, din cei opt pe care-i avea, se îmbolnăviră de febră tifoidă, cinci căpătară scarlatină și ultimul născut înghiți o monedă de doi franci și era cît pe ce să moară de ocluzie intestinală. Apoi consulul suedez, un omuleț foarte blînd și liniștit, deveni deodată nebun furios și era cît pe ce să măucidă. Dar asta-i o întîmplare pe care am să v-o povestesc altădată.

Sus, în cartierul Montparnasse, situația era cu mult mai gravă, deși în multe privințe munca mea părea totuși mai ușoară. Mi-i rușine să mărturisesc că mă înțelegeam mult mai bine cu acei bieți italieni decît cu compatrioții mei, care adescori erau greu de mînuit, posaci, nemulțumiți, ba chiar cam pretențioși și egoiști. Dimpotrivă, italienii — care n-aduseseră cu ei din patrie mai nimic în afară de mădestele lor resurse, o răbdare fără de margini, veselia și felul lor încîntător-de a se purta — erau întotdeauna mulțumiți și recunoscători, ajutîndu-se grozav între ei. Cînd izbucni difteria în familia Salvatore, Arcangelo Fusco, măturătorul de stradă, încetă imediat lucrul, transformîndu-se în cea mai devotată infirmieră pentru toți ai casei. Cele trei fete se îmbolnăviră de difterie, cea mai mare muri și a doua zi mama lor, istovită, se molipsi și ea de acea teribilă boală. Numai copilul cel nenorocit, Petruccio, idiotul familiei, fu cruțat din voința nepătrunsă a Atotputernicului. Întregul Impasse Roussel se molipsise, în toate casele găseai difteria — și nu era familie care să n-aibă cîțiva copii mici. Amîndouă spitalele de copii erau ticsite. Chiar să se fi eliberat vreun pat, erau extrem de puține șanse să fie primit vreunul dintre copiii aceia străini. Așa că trebuia să-i îngrijesc eu

și Arcangelo Fusco, iar cei pe care nu mai aveam vreme să-i vedem — și erau destui — se descurcară singuri care cum putură, unii scăpînd cu viață, alții murind. Medicul care a trecut prin asemenea încercare, silit să lupte singur împotriva unei epidemii de difterie ce-a izbucnit printre cei mai sărmani dintre sărmani, fără mijloace de dezinfecție nici pentru ceilalți, nici pentru el, nu se poate gîndi la acea experiență fără să se cutremure, oricît de tare ar fi. Trebuia să stau pe scaun cu orele, badijonînd și ridicînd unul după altul gîturile copiilor, căci în epoca aceea nu se putea face mai mult decît atît. Iar cînd nu mai era cu putință să se înlătore membranele primejdioase ce astupau căile respiratorii, cînd copilul se făcea vînat și se înăbușea, atunci se iveau problema urgentă a unei traheotomii făcute fulgerător ! Trebuia oare să operez imediat, fără să am măcar o masă pe care să întind copilul, pe patul scund ori pe genunchii mamei, la lumina chioară a unei lămpi cu gaz, fără alt asistent decît un măturător de stradă ? Nu puteam aștepta pînă a doua zi dimineață, ca să încerc a pune mîna pe un chirurg mai iscusit decît mine ? Puteam să aștept ? Voi îndrăzni oare să aștept ? Vai ! așteptasem uneori pînă dimineața, cînd fusese prea tîrziu și văzusem copilul murind sub ochii mei. Alteori operasem pe loc și fără îndoială că salvasem viața unui copil ; dar mai operasem pe loc și văzusem copilul murind sub cuțitul meu. Mă afluam într-o situație mai grea decît alți medici ce lucrau în aceleași condiții, căci mie îmi era o frică teribilă de difterie, o frică pe care n-am putut-o niciodată birui. Dar Arcangelo Fusco nu se temea. Își da seama tot așa de bine ca mine de primejdie, văzînd cum se molipsesc unii de la alții de acea teribilă boală infecțioasă, dar nu se gîndise o clipă să-și apere viața, căci gîndul lui era numai la ceilalți. După ce totul trecu, am primit din toate părțile felicitări, chiar și de la Assistance Publique¹, dar nimeni nu spuse o

¹ Instituție publică de ajutor.

vorbă lui Arcangelo Fusco ce-și vinduse hainele de duminică pentru a plăti dricarului ca să ia trupul fetei.

Da, sosi și ziua cînd totul se sfîrși, cînd Arcangelo Fusco se apucă iar de măturat străzile și eu m-am întors la clienții mei eleganți. Cît îmi petrecusem zilele la Villette și Montparnasse, parizienii își făcuseră de zor bagajele ca să plece la castelele lor și spre plajele preferate. Bulevardele căzuseră în stăpînirea străinilor însetați de distracții ce umpluseră Parisul, sosind din toate colțurile lumii civilizate și necivilizate ca să-și cheltuiască prisosul de bani. Mulți dintre ei stăteau în salonul meu de așteptare, citind cu înfrigurare ghidul, fiecare insistînd să intre primul, cerînd mai totdeauna doar un stimulent celui care avea mai multă nevoie de așa ceva decît ei. Unele doamne, lungite alene în șezlonguri, în toaletele lor cele mai elegante de după-amiază, ultima creație Worth, trimiteau să mă cheme de la hotelurile lor luxoase la cele mai nepotrivite ore din zi și din noapte, cerîndu-mi să le „pun la punct“ pentru *Le Bal Masqué de L'Opéra*, de a doua zi. Dar nu mai trimiteau după mine a doua oară și asta nu mă mira deloc.

Cît timp pierdut ! mă gîndeam eu pe cînd mă înforceam acasă tîrîndu-mi picioarele obosite pe asfaltul fierbinte al bulevardelor, sub castanii prăfuiți ale căror frunze pleoștite tîneau după o adiere proaspătă.

„Știi ce se petrece cu voi și cu mine, am spus eu castanilor ; avem nevoie de o schimbare de aer ; să ieșim din atmosfera marelui oraș. Dar cum să ieșim din asemenea infern, voi cu rădăcinile voastre îndurerate prinse sub asfalt și cu cătușele de fier în jurul picioarelor, iar eu cu atîția americani bogați în sala de așteptare și cu o droaie de bolnavi zăcînd în pat ? Și de-ar fi să plec, cine să mai aibă grijă de maimuțele din Jardin des Plantes ? Cine să-l mai încurajeze pe ursul polar ce gîfîie de căldură cînd se apropie vremea cea mai grea pentru el ? N-are să înțeleagă un singur cuvînt din ce-i

vor spune alți oameni milostivi, căci nu știe decît limba suedeză ! Dar cartierul Montparnasse ?“ Montparnasse ! M-am înfiorat cînd cuvîntul îmi fulgeră prin minte ; îmi apăru în fața ochilor chipul vînat al unui copilăș, slab luminat de o lămpușoară mizerabilă, vedeam sîngele prelingîndu-se din tăietura pe care o făcusem cu o clipă înainte în gîtlejul lui și auzeam țipătul de groază ce izbucnea din inima mamei. Ce-ar spune Contesa ?... Contesa ! Nu, hotărît se detracase ceva în mine, trebuia neapărat să mă ocup de nervii mei, nu numai de-ai altora, dacă ajunsesem să văd și să aud asemenea lucruri pe Boulevard Malesherbes. Și, pînă la urmă, ce-mi păsa mie de contesă ? Îi mergea minunat în castelul ei din Touraine, după cum îmi spunea în ultima scrisoare abatele, și mie îmi mergea minunat la Paris, orașul cel mai frumos din lume. Aveam nevoie doar de puțin somn, atîta tot. Dar ce-ar zice contele dacă i-aș scrie deseară că primesc cu plăcere amabila-i invitație și că pornesc la drum mîine ? Numai de-aș putea dormi la noapte ! De ce n-aș lua și eu vreun soporific dintr-acele faimoase pe care le combinam pentru pacienții mei, un somnifer puternic care să mă adoarmă pentru douăzeci și patru de ore, făcîndu-mă să uit totul : Montparnasse, castelul din Touraine, pe contesă și celelalte toate ? M-am întins pe pat fără să mă mai dezbrac ; eram atît de obosit ! Dar n-am luat somniferul, *les cuisiniers n'ont pas faim*¹, cum spun parizienii. Cînd am intrat în biroul de consultații a doua zi dimineată, am găsit pe masă o scrisoare. Era de la monsieur l'Abbé avînd și un P.S. scris de mîna contelui :

„Spuneai că-ți place mai mult ca orice viersul ciocîrliei. Mai cîntă încă, dar curînd va înceta, așa că ai face bine să vii cît de degrabă !“

Ciocîrlia ! Și eu, care de doi ani de zile nu auzisem nici o altă pasăre în afară de vrăbiile din grădinile Tui-leries !

¹ Bucătarilor nu le e foame.

Caii care mă aduseră de la gară erau splendizi, castelul de pe vremea lui Richelieu cu întinsul parc de tei seculari era splendid, mobila Louis XVI din somptuoasa mea cameră era splendidă, splendid și enormul Saint-Bernard ce mă întovărăși pe scări, sus —totul era splendid. La fel și contesa în rochia-i albă, simplă, cu un trandafir *France* prins în cingătoare. Ochii ei mi s-au părut mai mari ca niciodată. Contele era de nerecunoscut, cu obrajii rumeni și ochii plini de vioiciune. Primirea lui prietenoasă mă făcu să-mi pierd imediat timiditatea, căci eram încă un barbar din Ultima Thule¹, ce nu trăise niciodată într-un cadru atît de somptuos. Monsieur l'Abbé mă întâmpină ca pe un vechi prieten. Contele își dădu părerea că aveam destul timp ca să facem o plimbare prin grădină pînă la ora ceaiului, ori poate m-ar interesa mai mult să vizitez grajdurile ?

Mi s-a dat un coșuleț cu morcovi ca să-i împart celor doisprezece cai superbi, cu părul țesălat strălucind, ce stăteau aliniați în boxele lor de stejar lustruit.

— Ar fi bine să-i mai dai calului ăsta un morcov, ca să te împrietenești cu el de la început. Îți aparține cît stai aici și uite-l pe *groom*-ul dumitale, spuse contele, arătînd spre un englez tînerel ce-și ridică mîna la șapcă și mă salută.

Da, contesei îi mergea minunat, mă informă contele în timp ce ne întorceam prin grădină. Nu mai vorbea aproape deloc de colita ei, se ducea în fiecare dimineață pînă în sat ca să-și viziteze săracii și să discute cu doctorul satului cum să prefacă o fermă veche într-o infirmerie pentru copiii bolnavi. Cînd își sărbătorise ziua ei de naștere, fuseseră chemați la castel toți copiii săraci din sat ca să fie tratați cu cafea și prăjituri și la plecare dăruise fiecăruia cîte o păpușă. Nu-i așa că avusese o idee minunată ?

¹ Regiune socotită în antichitate la capătul pămîntului, spre nord.

— Dacă-ți vorbește despre păpușile ei, nu uita să-i spui cîteva cuvinte de laudă.

— Nu, n-am să uit, *je ne demande pas mieux* ¹.

Luarăm ceaiul sub teiul cel mare din fața casei.

— Uite pe unul din prietenii tăi, dragă Ann, zise contesa doamnei ce ședea lîngă ea; pe cînd ne apropiam de masă. Păcat că pare să prefere societatea cailor, tovărășiei noastre. Pînă în prezent nici n-a avut vreme să-mi adreseze o vorbă, dar cu caii din grajd a stat la taifas o jumătate de oră.

— Am avut impresia că și cailor le plăcea grozav să stea de vorbă cu el, rîse contele; chiar bătrînul meu cal de vînătoare, pe care-l știți cît este de năbădăios cu străinii, și-a întors botul spre obrazul doctorului și l-a adîlmecat foarte prietenos.

Baroana Ann se arată bucuroasă că mă vede și-mi dădu știri foarte bune despre soacra ei, bătrîna marchiză.

— Are chiar impresia că aude mai bine, dar eu mă cam îndoiesc, căci n-aude sforăielile lui Loulou și se mînie rău cînd soțul meu spune că el îl aude tocmai din fumoar. În tot cazul, scumpul ei Loulou a fost o binecuvîntare pentru noi toți, căci înainte nu putea suporta să stea singură și era așa de obositor să-i vorbești toată vremea prin cornetul acustic! Acum stă ore în șir singură cu Loulou al ei pe genunchi și dacă ai vedea-o cum o ia la galop prin grădină în fiecare dimineață ca să facă mișcare lui Loulou, nu ți-ar veni să crezi ochilor, ea care nu se scula niciodată din jîlt. Îmi amintesc cînd i-ai spus că trebuie să se plimbe zilnic cîte puțin și cît de supărat păreai cînd ți-a răspuns că nu-i în stare. Este într-adevăr o schimbare minunată. Pretinzi, desigur, că drogurile dumitale groaznice au săvîrșit asta, eu însă susțin că totul se datorește lui Loulou, drăguțul de el! Să sforăie cît o vrea, că merită!

¹ Tocmai asta doresc și eu.

— Uitați-vă la Leo,, schimbă vorba contele; priviți-l cum stă cu capul pe genunchii doctorului, parcă-l cunoaște de cînd lumea. A uitat pînă și să-și mai ceară biscuitul.

— Ce-i cu tine, Leo ? zise contesa. Ia seama, bătrîne, că îndată te hipnotizează doctorul. A lucrat cu Charcot la Salpêtrière și poate face pe oricine să săvîrșească tot ce vrea el, numai cu puterea ochilor. De ce nu-l faci pe Leo să vorbească în suedeză cu dumneata ?

— Nici nu mă gîndesc ; nu există pentru urechea mea limbaj mai plăcut decît tăcerea lui. Nu sînt hipnotizor, ci doar un mare iubitor de animale și asta toate animalele o simt imediat, îndrăgindu-te la rîndul lor.

— Pare-mi-se că încerci s-o mesmerizezi ¹ și pe veverița aceea care stă pe creanga de deasupra capului dumitale, zise baroana. Ai stat tot timpul cu ochii ațintiți la ea, fără să ne dai cea mai mică atenție. De ce n-o faci să coboare din copac și să se urce pe genunchii dumitale, alături de Leo ?

— Dacă mi-ați da o nucă și ați pleca cu toții, cred că aș putea-o face să coboare și să mi-o ia din mînă.

— Dar politicos mai ești, *Monsieur le suédois* ², rîse contesa. Hai să plecăm, dragă Ann ; vrea să-l lăsăm singur cu veverița lui.

— De ce mă luați peste picior ? Tocmai eu să doresc una ca asta, cînd sînt atît de bucuros că vă văd ?

— *Vous êtes très galant, Monsieur le Docteur* ³, este cel dintîi compliment pe care mi-l faci, și-mi plac complimentele.

— Aici nu sînt doctor, ci doar musafirul dumitale.

— Și doctorul meu nu-mi poate face un compliment ?

¹ Să fascinezi.

² Domnule suedez.

³ Sînteți foarte curtenitor, domnule doctor.

— Nu, dacă bolnava vă seamănă iar doctorul este mai tânăr decît tatăl dumitale ; nici măcar dacă ar arde de dorința de a-i face un compliment.

— Atunci pot spune că ai rezistat admirabil ispitei, dacă ai avut vreodată asemenea chef. Aproape întotdeauna cînd te-am văzut m-ai terorizat. Întîia oară cînd te-am cunoscut ai fost așa de aspru cu mine, că-mi venea să fug. Îți mai amintești ? Ann dragă, știi ce mi-a spus ? M-a privit sever și a rostit cu accentul lui groaznic, suedez : Madame la Comtesse, aveți nevoie mai curînd de disciplină decît de doctorii ! Disciplină ! Așa trebuie să vorbească un doctor suedez unei doamne tinere care vine prima oară la consultație ?

— Nu-s doctor suedez, mi-am luat diploma la Paris.

— Ei bine, am consultat duzini de doctori la Paris și nici unul n-a îndrăznit să-mi vorbească despre disciplină.

— Asta-i și pricina pentru care ai fost nevoită să consulți așa de mulți.

— Știi ce i-a spus soacrei mele ? se amestecă baroana. Cu un glas mînios i-a pus în vedere că de nu-l ascultă, pleacă și nu mai vine niciodată, chiar dacă marchiza ar avea colită ! Am auzit asta cu urechile mele, din salon, și m-am repezit înăuntru crezînd că soacra-mea are să aibă un atac. Știi că te recomand tuturor prietenilor mei, dar nu trebuie să-mi iei în nume de rău dacă-ți spun că voi, doctorii suedezi, aveți metode prea brutale pentru noi, latinii. Mai mulți dintre bolnavii dumitale mi s-au plîns că-i revoltător felul cum te porți cînd vii la patul lor. Noi nu sîntem deprinse să ni se comande ca unor copii de școală.

— De ce nu încerci să fii puțin mai blînd ? spuse zîmbind contesa pe care jocul acela o distra grozav.

— Voi încerca.

— Povestește-ne ceva, zise baroana, pe cînd stăteam în salon, după cină. Voi, doctorii, întîlniți atîția oameni

ciudați și sînteți martorii unor întîmplări atît de bizare ! Cunoașteți mai bine ca oricine viața adevărată și sînt sigură că ne-ai putea spune multe, dacă ai vrea.

— Poate că ai dreptate, dar nouă, medicilor, nu ne e îngăduit să vorbim despre bolnavii noștri ; cît privește viața, mă tem că sînt prea tînăr ca s-o cunosc bine.

— Povestește-ne atunci ce știi, stăruie baroana.

— Știu că viața-i frumoasă, dar mai știu de asemeni că adesea ne-o stricăm singuri, transformînd-o într-o comedie proastă ori o tragedie crîncenă, ori amîndouă în același timp, așa fel că pînă la urmă nu mai știi dacă să plîngi ori să rîzi. Mai ușor este să plîngi, însă cu mult mai bine-i să rîzi, dar nu în gura mare.

— Povestește-ne o întîmplare cu animale, zise contesa ca să mă ajute să trec într-un domeniu ce-mi convenea mai mult. Se spune că țara dumitale este plină de urși ; vorbește-ne despre ei, spune o istorioară cu urși.

— A fost odată o doamnă care trăia într-un conac mare, vechi, la marginea unor codri mari, hăt, departe, în Nord. Doamna aceea avea un urs îmblînzit la care ținea foarte mult. Îl găsiseră în pădure aproape mort de foame, așa de mititel și de neputincios încît doamna și bătrîna bucătăreasă trebuiseră să-l crească cu biberonul. Asta se petrecuse cu cîțiva ani în urmă, și acum puiul se făcuse un urs mare, așa de mare și de voinic încît ar fi putut să ucidă o vacă și s-o care în brînci, dacă ar fi vrut. Dar nu voia, căci era un urs tare blajin, căruia nici prin gînd nu i-ar fi trecut să facă vreun rău oamenilor ori animalelor. Obișnuia să stea afară, lîngă cușca lui, și să privească cu ochișori inteligenți și prietenoși la vitele ce pășteau pe cîmpia din apropiere. Cei trei ponei munteni păroși din grajd îl cunoșteau bine și nu se tulburau deloc cînd intra acolo mergînd piș-piș în urma stăpînei lui. Copiii obișnuiau să-l călărească și adesea fuseseră găsiți dormind în cușcă, între labele lui. Și celor trei cîni laponi le plăcea

să se joace cu el în fel și chip, trăgându-l de urechi ori de ciompu lui de coadă și sîciîndu-l în toate felurile, dar el nu se supăra deloc. Nu cunoștea gustul cărnii, se hrănea cu aceeași mîncare ca și cîinii, de multe ori înfulecînd din același blid pîne, *porridge*¹, cartofi, varză și morcov. Era grozav de mîncăcios, dar prietena lui bucătăreasa avea grijă săi dea îndeajûns, după pofta lui. Urșii sînt vegetarieni cînd le stă în putință și dintre toate, fructele le plac cel mai tare. Toamna stătea în livadă, privind cu ochi visători la merele coapte și-n zilele copilăriei lui nu se putuse uneori împotrivi ispitei de a se cățăra în pomi ca să le culeagă el singur. Ursul pare stîngaci și greoi, dar îndeamnă-l numai să se urce într-un măr și vei descoperi îndată că la asemenea sport bate ușor pe orice băiețaș. Acuma învățase că așa ceva era oprit, dar ochișorii lui atenți pîndeau fiecare măr ce cădea pe jos. Avusese puțin necaz și cu stupii ; cu ocazia aceea fusese pedepsit să stea în lanț două zile, cu nasul însîngerat — și nu mai păcătuisese a doua oară. Altfel, nu era ținut legat decît noaptea ; o măsură înțeleaptă, căci urșii, ca și cîinii, lesne se fac răi dacă sînt ținuți numai în lanț, și nu-i de mirare. Mai era pus în legătoare și duminica, cînd stăpîna pleca să-și petreacă după-amiaza la sora ei măritată, ce trăia într-o casă singuratică, de cealaltă parte a lacului de munte, cale de mai bine de-un ceas prin desiș de pădure. Socoteau că nu-i bine pentru el să hoinărească prin codrul plin de tot felul de ispite și-n tot cazul era mai prudent. Apoi era un marinar nepriceput și într-o zi se speriasese așa de tare de-o vijelie ce izbucnise pe neașteptate, încît răsturnase barca, fiind siliți, el și stăpîna lui, să iasă înot la mal. Acum știa foarte bine ce însemna cînd stăpîna îl punea în lanț duminica, mîngîindu-l pe cap și făgăduindu-i un măr la întoarcere, dacă are să fie cuminte în lipsa ei. Era mîhnit, dar resemnat, ca un cîne cuminte cînd îi spunea stăpîna

¹ Fiertură de ovăz.

că nu-l poate lua cu ea la plimbare. Într-o duminică, după ce-l legase ca de obicei și era cam pe la jumătatea drumului prin pădure, i se păru deodată că aude un trosnet de creangă în urma ei pe cărarea șerpuită. Se uită înapoi și văzu cu groază pe urs apropiindu-se în fuga mare. Urșii par că se mișcă încet dar își tîrșie picioarele mult mai iute decît un cal de trap. O ajunsese numaidecît gîfîind și se opri chiar la picioarele ei, cum îi era obiceiul, urmînd-o ca un cîne. Doamna se minie foarte tare, căci întîrziase la ceai și nu mai avea timp să-l ducă acasă, iar cu dînsa nu voia să-l ia. Și-n afară de asta, era foarte urît din partea lui că n-o ascultase și-și rupsesse lanțul. Se răsti la el, poruncindu-i cu mare asprime să se întoarcă numaidecît amenințîndu-l cu umbreluța. El se opri o clipă privind-o cu ochii lui șireți, dar nu voia să se întoarcă, ci tot o adulmeca. Cînd doamna observă că își pierduse și zgarda cea nouă, se înfurie rău de tot și-l lovi așa de tare peste nas cu umbreluța, încît o rupse. El se opri din nou, scutură din cap și căscă de cîteva ori gura-mare ca și cum ar fi vrut să spuie ceva. Apoi se întoarse în loc și-o porni agale înapoi pe drumul pe care venise, oprindu-se din cînd în cînd ca să se uite la stăpînă, pînă ce în sfîrșit dispăru. Cînd doamna se întoarse acasă seara, îl găsi pe urs stînd ca de obicei în fața cuștii lui c-un aer foarte mîhnit. Fiind încă supărată tare, se duse la dînsul și începu a-l certa cu multă asprime, amenințîndu-l că n-are să-i dea nici măr, nici mîncare în seara aceea și că pe deasupra are să-l ție două zile în lanț. Bătrîna bucătăreasă, care-l iubea pe urs ca pe fiul ei, se repezi afară din bucătărie, mînioasă foc.

— Da de ce-l ocăriți așa, conîță ! strigă ea. Doar a fost cuminte ca un mieluşel toată ziua, nu-i fie de deochi. A stat acolo unde-l vezi, liniștit, așezat pe coadă, blînd ca un îngerăș și tot timpul a fost cu ochii la poartă, așteptînd să te vadă întorcîndu-te.

Fusesse alt urs.

Orologiul din turn bătu unsprezece ceasuri.

— E vremea să ne culcăm, spuse contele. Am poruncit ca mine, la ora șapte, să se înhame.

— Noapte bună și vise plăcute, îmi spuse contesa, pe cînd mă urcam spre camera mea.

Am dormit un somn scurt, dar cu vise multe.

A doua zi dimineată la ora șase, Leo zgreptănă la ușă și, la șapte precis, împreună cu contele, coboram călare splendidă alee de tei bătrîni ce ducea spre pădure. Îndată intrăm într-un adevărat codru de ulmi și fagi ; ici-colo, se iveau și cîte-un stejar falnic. Pădurea era tăcută, doar în răstimpuri se auzeau bătăile ritmice ale ciocănitorei, gurguritul turturelelor, strigătul ascuțit al gaiței, ori vocea joasă și plină a mierloii ce-și cînta ultimele strofe ale baladei. Nu după multă vreme, ieșirăm la un luminiș larg, scăldat în soare ; pînă în depărtare se întindeau numai ogoare și finețe. Iat-o pe draga mea ciocîrlie, fluturînd din aripi nevăzute în înalțul văzduhului, revărsîndu-și parcă întreg sufletul spre cer și pămînt în trilurile-i ce slăveau bucuria de-a trăi. Am privit gingașa păsărică binecuvîntînd-o iar ca în atîtea alte rînduri odinioară, în nordul înghețat al copilăriei mele, cînd stam urmărind cu ochi recunoscători pe micul sol cenușiu al verii, fiind în sfîrșit sigur că iarna cea lungă se sfîrșise.

— Dă ultimii-i concert, zise contele. S-a încheiat vremea ei, curînd trebuie să se apuce de treabă, să ajute la hrănitul puilor și nu va mai avea răgaz să cînte și să-și înalțe trilurile spre cer. Ai dreptate, este un neasemuit artist, căci viersul ei vine din adîncul inimii.

— Și cînd te gîndești că există oameni în stare să ucidă pe micuțul și inofensivul nostru lăutar ! Du-te numai la *Halles*, să vezi cum se vînd acolo ciocîrlii cu sutele celor care au poftă să le mănînce. Glasul lor umple văzduhul de veselie, dar bietele lor trupușoare moarte sînt atît de mici că și-un copil le poate ține în pumn ; le mîncăm totuși cu

lăcomie, de parcă n-ar mai fi nimic altceva de mâncat pe lumea asta. Ne cutremurăm numai auzind cuvîntul canibalism și-l spînzurăm pe sălbaticul ce nu se poate dezbara de obiceiul străbunilor, dar uciderea și mîncatul păsărelor rămîn nepedepsite.

— Ești un idealist, dragă doctore.

— Nu, oamenii îi spun sentimentalism, în bătaie de joc. N-au decît să rîdă cît vor, puțin îmi pasă. Ia aminte însă la vorbele mele ! Va sosi și vremea cînd vor înceta de-a mai rîde cu dispreț, cînd vor înțelege că lumea animalelor a fost lăsată de Creator sub ocrotirea noastră, și nu la dispoziția noastră ; că animalele au tot atîta drept de a trăi cît și noi și că dreptul nostru de a le lua viața este strict limitat la dreptul nostru de apărare și dreptul nostru de a exista. Va veni o vreme cînd plăcerea de a ucide pentru a ucide se va stinge în om. Atîta timp cît stăruie în noi, omul n-are dreptul să se numească civilizat, nu-i decît un simplu barbar, o verigă ce unește lanțul străbunilor lui sălbatici, care se ucideau între ei cu topoare de piatră pentru o bucată de carne crudă, cu omul viitorului. Necesitatea de a omorî animale sălbatice este indiscutabilă, dar călăii lor, semeții vînători de azi, vor coborî la nivelul măcelarilor de animale domestice.

— Se poate să ai dreptate, zise contele, mai privind o dată sus, către cer, pe cînd întorceam caii spre castel.

În timpul dejunului, valetul aduse contesei o telegramă ; ea o întinse contelui, care o citi fără să spuie nimic.

— Mi se pare că l-ai cunoscut pe vărul meu, Maurice, mă întrebă contesa. Sosește la cină dacă va prinde trenul de ora patru ; se află în garnizoană la Tours.

Da, viconte Maurice fu prezent la masa de seară, chiar foarte prezent, aș putea spune ! Era un tînăr înalt și chipeș, cu o frunte îngustă și teșită, cu urechi enorme, fălci puternice și brutale și-o mustață *à la général Gallifet*.

— *Quel plaisir inattendu, monsieur le suédois*¹, să te întilnesc aici ; cu totul neașteptată, spun drept !

De data asta, binevoi să dea mîna cu mine. Avea o mîină molatică și un fel de a strînge deosebit de neplăcut, ce-mi înlesni clasificarea tipului. Rămînea să-l mai aud rîzînd, prilej pe care mi-l oferi îndată. Nechezatul lui răsunător și monoton răsună tot timpul prînzului. Începu numaidecît să-i povestească contesei o istorioară picantă, pătania unui camarad de-al lui, care-și prinsese amanta în patul ordonanței. Monsieur l'Abbé începuse a face fețe-fețe, dar contele i-o tăie scurt începînd a vorbi soției peste masă despre plimbarea noastră matinală călare, de recolta de grîu ce se anunța frumoasă, de trifoiul ce se făcuse din belșug și cum ascultasem concertul de adio al unei ciocîrlii întirziată.

— Mofturi ! zise vicontele. Mai sînt încă o mulțime ; am împușcat chiar ieri una. În viața mea n-am izbutit o lovitură mai bună. Bestiuța părea abia cît un fluture.

M-am înroșit dintr-o dată pînă la rădăcina părului ; noroc că abatele mă opri la timp, punîndu-mi mîna pe genunchi.

— Ești o brută, Maurice, zise contesa ; să ucizi o ciocîrlie !

— Și de ce n-aș ucide o ciocîrlie ? Sînt prea destule și afară de asta sînt o excelentă țintă pentru antrenament ; alta mai bună nici nu cunosc, în afară de rîndunică. Află, dragă Juliette, că sînt cel mai bun țintaș din regiment și dacă nu fac regulat exerciții, prind îndată rugină. Din ferircire, sînt rîndunele cîte vrei în jurul barăcilor noastre și cuibăresc cu sutele sub streășina grajdurilor. Tocmai acum sînt foarte ocupate să-și hrănească puii, așa că săgetează incolo și înapoi tot timpul chiar prin fața ferestrei mele. O adevărată distracție ! Mă antrenez în fiecare dimineață fără măcar să ies din cameră. Ieri am făcut pariu cu Gaston, pe o mie de franci, că voi ochi șase din zece și, ce să

¹ Ce plăcere neașteptată, domnule suedez !

vezi, am nimerit opt ! Cred că nu există ceva mai bun ca rîndunelele pentru exercițiu zilnic. Am spus întotdeauna că ar trebui introdus ca antrenament obligatoriu în toate școlile de tir.

Se opri o clipă ca să numere cu atenție picăturile ce și le turna, dintr-o sticlură de doctorii, în paharul cu vin.

— Ascultă, Juliette dragă, nu fi proastă ; hai cu mine la Paris mîine dimineață. Ai nevoie de puțină distracție după ce-ai stat singură săptămîni întregi în colțul ăsta pierdut. Are să fie un spectacol splendid, cel mai frumos concurs ce s-a văzut vreodată. Vor lua parte toți țintașii de elită din Franța și să nu-mi mai spui pe nume dacă n-ai să-l vezi pe președintele Republicii oferind medalia de aur vărului tău. Apoi îți ofer o cină veselă la Café Anglais, după care te duc la Palais Royal să vezi *Un nuit de noces*¹. E-o bomboană de piesă, te distrezi grozav ; am văzut-o de patru ori pînă acum, dar mi-ar face plăcere s-o mai văd încă o dată împreună cu tine. Patul este așezat în mijlocul scenei, amantul stă ascuns dedesubt, iar mirele, care-i un hodorog...

Contele, vădit enervat, făcu un semn soției și ne ridicarm de la masă.

— Niciodată n-aș putea ucide o ciocîrlie, zise el pe un ton sec.

— Nu, dragă Robert, hohoti vicontele, de asta sînt sigur, fiindcă n-ai nimeri !

M-am urcat în camera mea clocotind de minie și aproape plîngînd de rușine că trebuise să mă stăpînesc. Pe cînd îmi făceam valiza, abatele intră în cameră. L-am rugat să-i spuie contelui că fusesem chemat la Paris și eram silit să plec cu trenul de miezul nopții.

— Nu vreau să mai dau niciodată ochii cu bestia aceea, căci nu m-aș putea stăpîni să nu-i zbor monoclul acela impertinent din căpățîna-i seacă !

¹ „Noaptea nunții“.

— Nu care cumva să încerci una ca asta, căci te-ar uicide pe loc. Este foarte adevărat că-i un țințaș cu faimă. S-a bătut nu știu de câte ori în duel, veșnic caută ccartă și-i foarte rău de gură. Nu-ți cer decît să-ți stăpînești nervii treizeci și șase de ore. Mîne seară trebuie să plece la concursul de la Paris și, fie vorba între noi, voi fi la fel de bucuros ca dumneata cînd îl voi vedea plecînd.

— De ce ?

Abatele rămase tăcut.

— Ei bine, monsieur l'Abbé, îți voi spune eu de ce. Din pricină că-i îndrăgostit de verișoara lui, iar dumneata nu-l poți suferi și n-ai încredere în el.

— Deoarece ai ghicit adevărul, Dumnezeu știe cum, mai bine să-ți spun că i-a cerut mîna, dar ea l-a refuzat. Din fericire, contesa nu ține la el.

— Dar se teme de el, ceea ce-i poate și mai rău.

— Contelui îi displace foarte tare prietenia lui cu contesa, de asta nu vrea s-o lase singură la Paris, unde viconte-tele o ia veșnic pe la petreceri și teatre.

— Eu nu cred că pleacă mîne.

— Cu siguranță, pleacă ; jinduiește prea mult medalia de aur, pe care mai mult ca sigur o va cîștiga, căci într-adevăr este un țințaș fără pereche.

— Aș vrea să fiu și eu, căci aș coborî cu plăcere o astfel de bestie, ca să răzbun rîndunelele. Ce știi despre părinții lui ? Cred că este ceva putred în neamul său.

— Mama lui era o contesă germană foarte frumoasă, înfățișarea-i arătoasă o moștenește de la ea, dar am priceput că a fost o căsnicie nefericită. Tatăl lui era un mare bețivan, fiind știut ca om supărăcios și ciudat. Spre sfîrșitul vieții ajunsese aproape nebun. Unii spun că s-ar fi sinucis.

— Sper din tot sufletul că fiul îi va urma exemplul ; cu cît mai curînd, cu-atît mai bine. Cît despre nebulie, nu mai are mult pînă acolo.

— Ai dreptate, este adevărat că vicontele se arată foarte ciudat în multe privinți. Bunăoară, așa cum îl vezi, voinic cît un taur, este veșnic îngrijorat de sănătatea lui și mereu i-e frică să nu ia tot felul de boli. Ultima dată cînd a stat aici, fiindcă băiatul grădinarului se îmbolnăvise de febră tifoidă, a plecat imediat. Ia într-una doctorii, trebuie să fi observat că-n timpul mesei și-a turnat în pahar niște picături.

— Da, a fost singura clipă cînd s-a oprit din pălăvrăgeală.

— Mereu consultă noi doctori. Păcat că nu te are la inimă, altfel sint sigur că ai căpăta un nou client... Ce Dumnezeu te-a apucat de rîzi ?

— Rid de o idee năstrușnică ce mi-a trecut chiar acum prin minte. Nu există ceva mai bun decît rîsul pentru un om furios ! Ai văzut în ce stare mă aflam cînd ai intrat în cameră. Ai să te bucuri cînd îți voi spune că m-am liniștit și sint cît se poate de bine dispus. M-am răzgîndit, nu mai plec la noapte. Hai să mergem jos, să stăm cu ceilalți în fumoar. Îți făgăduiesc că purtarea mea va fi ireproșabilă.

Vicontele, congestionat la față, sta în picioare înaintea oglinzii celei mari, răsucindu-și nervos mustața *à la général Galliffet*. Lîngă fereastră, contele citea *Figaro*.

— Ce plăcere neașteptată să te întîlnesc aici, *Monsieur le suédois* ! rînji batjocoritor vicontele, fixîndu-și monoculul în ochi, ca și cum ar fi vrut să vadă mai bine cît voi fi în stare să îndur. Sper că nu te-a adus înapoi un nou caz de colită ?

— Nu, pînă acum, dar nu se știe niciodată.

— După cît înțeleg, te-ai specializat în colită ; păcat că nimeni nu știe nimic despre boala asta atît de interesantă ! Fără îndoială că toată știința o păstrezi numai pentru dumneata. Ești bun, te rog, să-mi spui și mie ce-i colita ? Este cumva molipsitoare ?

— Nu, nu în înțelesul obișnuit al cuvîntului.

— Este primejdioasă ?

— Nu, dacă-i descoperită imediat și tratată cum trebuie.

— De dumneata, desigur ?

— N-am venit aici în calitate de medic. Contele a avut amabilitatea să mă invite și-s musafirul său.

— A ! Într-adevăr ! Și ce se va întâmpla cu toți bolnavii dumitale de la Paris, cît timp lipsești ?

— Probabil că se vor însănătoși.

— De asta sînt sigur, răcni înveselit viconte.

A trebuit să mă așez lîngă abate și să iau în mină un jurnal, ca să mă pot stăpîni. Viconte privea nervos pendula de pe cămin.

— Urc s-o caut pe Juliette, ca să facem o plimbare prin parc ; este o crimă să stai în casă cînd afară-i o lună atît de frumoasă.

— Soția mea s-a dus la culcare, rosti sec contele din fotoliul său ; nu se simțea tocmai bine.

— De ce naiba nu mi-ai spus pînă acum ? îi întoarse vorba înciudat viconte mai turnîndu-și un pahar de coniac.

Abatele cetea *Journal des Débats*, dar am observat că bătrînii lui ochi șireți ne pîndeau într-una.

— Ce mai e nou, Monsieur l'Abbé ?

— Tocmai citeam că poimîine are loc competiția sportivă organizată de *La Société du Tir de France* și că președintele Republicii oferă cîștigătorului o medalie de aur.

— Pun pariu cu dumneata pe-o mie de franci că va fi a mea, strigă viconte bătîndu-se cu pumnul în pieptu-i lat ; afară de cazul c-ar deraia expresul de noapte pentru Paris, ori, adăogă el cu un rînjat răutăcios spre mine, ori că m-aș îmbolnăvi de colită !

— Încetează cu coniacul, Maurice, zise contele din colțul lui. Ai bătut mai mult decît poți suporta, tu es *saoûl comme un polonais* !¹

¹ Ești beat turtă.

— Curaj, doctore Colită, pufni de ris viconte, nu fi atit de deprimat. Bea un coniac, poate că nu-i totul pierdut pentru dumneata ! Sînt dezolat că nu-ți pot fi pe plac, dar de ce nu-l cercetezi pe abate, care veșnic se plînge de ficatul și digestia lui ? Monsieur l'Abbé, de ce nu vrei să-i faci o plăcere doctorului Colită ? Nu-l vezi că moare de poftă să-ți examineze limba ?

Abatele urmă să-și citească în tăcere *Journal des Débats*.

— Nu vrei ? Dar tu, Robert ? Aveai o mutră cam îmbufnată în timpul mesei. Dar ce nu-i arăți suedezului limba ? Sînt sigur că ai colită ! Nu vrei să-i faci o plăcere doctorului ? Nu ! Ei, doctore Colită, n-ai noroc ! Dar ca să te mai înviiorezi puțin, am să ți-o arăt pe-a mea ; privește-o cu atenție.

Și cu un rînjat drăcesc, scoase limba la mine. Parcă era o himeră de pe Notre-Dame.

M-am ridicat și i-am examinat cu atenție limba.

— Limba dumitale arată foarte prost, am rostit eu cu gravitate după un moment de tăcere ; arată foarte prost !

Imediat se răsuci în loc și-și cercetă limba în oglindă — o limbă urîță, încărcată, de vechi fumător. I-am luat mîna căutîndu-i pulsul care bătea precipitat și febril din pricina sticlei de șampanie și a celor trei coniacuri.

— Ai pulsul foarte rapid, am rostit eu.

I-am pus mîna pe fruntea teșită.

— Durere de cap ?

— Nu.

— O să te doară cu siguranță mine dimineață, cînd te vei trezi.

Abatele scăpă din mîină *Journal des Débats*.

— Descheie-ți pantalonii, am rostit cu severitate.

Se supuse automat, blind ca un mieluşel.

I-am repezit peste diafragmă o lovitură ușoară, care-i stîrni un sughițat.

— Aha ! am exclamat eu ; apoi, cu voce domoală, ui-tîndu-mă țintă în ochii lui : mulțumesc, îmi ajunge.

Contele scăpă din mină *Figaro*. Abatele, cu gura căscată, își înalță brațele spre ceruri. Vicontele sta încremenit înaintea mea.

— Încheie-ți pantalonii, i-am poruncit, și bea un coniac, căci vei avea nevoie.

Își încheie mașinal pantalonii și dădu de dușcă paharul cu coniac pe care i-l întindeam.

— În sănătatea dumitale, Monsieur le vicomte, i-am spus, ridicându-mi și eu paharul la buze ; în sănătatea dumitale !

El își șterse broboanele de sudoare de pe frunte și se întoarse spre oglindă ca să-și privească din nou limba. Făcu o sforțare desperată să ridă, fără a izbuti.

— Vrei să spui că... crezi că... vrei să spui că...

— Nu vreau să spun nimic, n-am nimic de spus, nu sînt medicul dumitale.

— Și ce trebuie să fac ? bîlbîi el.

— Trebuie să te așezi în pat — și cu cît mai repede cu atît mai bine ; altfel, va trebui să te ducem pe sus pînă acolo.

M-am îndreptat spre cămin și-am tras cordonul soneriei.

— Condu-l pe domnul viconte în camera lui, m-am adresat eu valetului, și spune-i servitorului său să-l culce imediat.

Sprijinindu-se cu toată greutatea de brațul valetului, vicontele se îndreptă spre ușă împleticindu-se.

A doua zi dimineată am făcut o plimbare minunată călare, numai eu singur, și am găsit din nou ciocîrlia sus, în înaltul văzduhului, cîntînd soarelui imnul dimineții.

— Am răzbunat uciderea surorilor tale, i-am spus ciocîrliei. Cît privește rîndunelele, va veni și pentru ele vremea.

Îmi luam gustarea de dimineată în cameră împreună cu Leo, cînd cineva bătu la ușă. În prag apără un omuleț

cu înfățișare timidă, care mă salută cu multă politețe. Era doctorul satului ce venise, spuse el, să prezinte omagiile sale colegului de la Paris. Mă simțeam foarte măgulit, i-am răspuns, rugîndu-l să ia loc și oferindu-i o țigară. Îmi povesti despre cîteva cazuri interesante pe care le tratase în ultima vreme, apoi, conversația începînd a lîncezi, doctorul se sculă să plece.

— A ! uitasem ; am fost chemat noaptea trecută la viconte Maurice și l-am văzut din nou chiar adineaori.

Eram dezolat să aud că viconte se simțea rău, dar speram că nu-i nimic serios. Avusesem deosebită plăcere să-l văd noaptea trecută la cină, într-o splendidă formă și dispoziție.

— Nu știu ce să spun, zise doctorul, cazul este cam ciudat și cred că-i mai prudent să nu mă pripesc a trage o concluzie definitivă.

— Ești un om înțelept, *mon cher confrère* ; desigur că-l ții în pat ?

— Desigur. Nenorocirea-i că viconte trebuie să plece astăzi la Paris ; se-nțelege însă că nici nu mai poate fi vorba de așa ceva.

— Desigur. Este conștient ?

— Oarecum.

— Atît cît te poți aștepta de la dînsul, presupun ?

— Spun drept, la început am crezut că are o simplă indigestie gastrică. S-a trezit însă cu o teribilă migrenă și acum s-a pornit pe-un sughiț ce nu mai încetează. Arată rău de tot și-i convins că suferă de colită. Mărturisesc că n-am tratat niciodată un caz de colită. Am avut intenția să-i prescriu ulei de ricin, căci are o limbă foarte urîță ; dacă însă colita este ceva în genul apendicitei, atunci cred că uleiul de ricin nu-i indicat. Ce părere aveți ? Nu face altceva tot timpul decît să-și ia pulsul și să-și cerceteze limba. Și mai curios este că simte o foame grozavă. Ce s-a infuriat cînd nu i-am dat voie să-și mănînce gustarea de dimineață !

— Ai avut dreptate. E mai bine să fii sever și să iei măsurile de precauție; încă patruzeci și opt de ore de-acum înainte n-are voie nimic altceva decît apă.

— De acord.

— N-are rost să-ți dau eu sfaturi, se vede bine că te pricepi în meserie, nu sînt însă de aceeași părere în privința uleiului de ricin. Eu, în locul dumitale, n-aș ezita să-i dau o doză mare. Nu trebuie să te zgîrcești; trei linguri pline au să-i priască grozav.

— Trei linguri mari pline, ați spus?

— Da, cel puțin trei și mai ales cu nici un preț mincare, numai apă goală.

— De acord.

Îmi plăcea foarte mult doctorul satului și ne-am despărțit buni prieteni.

După-amiază, contesa îmi propuse o plimbare cu trăsură, pentru a face o vizită bătrînei marchize. Plimbare minunată, pe alei umbroase, pline de ciripit de păsărele și zumzet de gîze. Contesa se săturase de a mă tot tachina, dar era foarte bine dispusă și nu părea deloc îngrijorată de subita indispoziție a vărului ei. Marchiza se simțea minunată, îmi spuse ea, dar săptămîna trecută fusese teribil de tulburată de dispariția subită a lui Loulou. Sculase toată slujitorimea în puterea nopții ca să-l caute. Marchiza nu închisese o clipă ochii și zăcea încă în pat cînd își făcuse Loulou apariția, după amiază, cu o ureche sfîrtecă și un ochi aproape scos din cap. Stăpînă-sa telefonase imediat veterinarului din Tours, și Loulou se afla acum iarăși în perfectă stare.

Eu și Loulou am fost prezentați unul altuia de către marchiză după toate regulele etichetei. Mai văzusem vreodată un cățeluș așa de frumos? Nu, niciodată.

„Cum se poate?“ horcăi Loulou, cu reproș, la mine.
„Te pretinzi mare iubitor de cîni și nu mă mai recunoști?”

Nu-ți amintești cum m-ai scos din magazinul acela de cîni, groaznic...”

Dornic să schimb conversația, l-am îmbiat pe Loulou să-mi miroase mîna. El se opri brusc și prinse a-mi adulmeca degetele, pe rînd.

„Da, desigur, îți recunosc perfect mirosul dumitale aparte. Mi-l reamintesc foarte bine de data trecută, cînd l-am simțit în prăvălia de cîni ; drept să-ți spun, îmi cam place... Ah ! — adulmecă lacom — pe sfîntul Rocco, ocrotitorul tuturor cățeilor ! îmi miroase a ciolan, a ciolan mare ! Unde-i ciolanul ? De ce nu mi l-ai dat ? Nătărăii ăștia nu-mi dau niciodată ciolane, își închipuie că-s primejdioase pentru cățeluși. Ce proști ! Cui i-ai dat osul ?”

Dintr-un salt, sări pe genunchii mei, adulmecînd cu furie. „Ei ! Asta-i bună ! Alt cîne ! Și numai un cap de cîne ! Un coșcogea dulău ! Un cîne uriaș, și-i curg și balele pe la colțurile gurii ! S-ar putea să fie un Saint-Bernard ! Eu sînt un cățel mic și cam sufăr de astmă, dar am inimă vitează și nu cunosc frica. Ai face bine să-i spui elefantomului dumitale de cîne să-și caute de treabă și să nu cumva să se apropie de mine ori de stăpîna mea, că-l mănînc de viu ! — Miroși iar cu dispreț. — Biscuiți Spratt ! așa, va să zică, asta ai mîncat aseară, namilă ordinară. Îmi vine greață numai cînd miroase a biscuiți de-aceia tari și scîrboși pe care mă sileau să-i mănînc la prăvălie ! Foarte mulțumesc, nu-mi trebuie biscuiți Spratt. Prefer biscuiți Albert, turtă dulce sau o bucată mare din tortul cu migdale de pe masă. Biscuiți Spratt !”

Se aburcă din nou cît putu de repede cu piciorușele-i scurte și butucănoase în poala stăpînii.

— Mai vino pe la noi înainte de a te întoarce la Paris, îmi spuse simpatica marchiză.

„Da, mai vino, smîrcii și Loulou ; la drept vorbind, n-aș putea spune că ești un tip nesuferit ! Ia ascultă, îmi făcu semn Loulou pe cînd mă ridicam să plec, mîne-i lună plină și-s foarte agitat ; nu mi-ar strica și mie o mică es-

capadă." Apoi, clipind șiret din ochi : „Nu cumva știi în-
împlător dacă nu sînt ceva dame mops, mai micuțe, prin
împrejurimi ? Nu-i spune nimic stăpînei, nu pricepe nimic
în asemenea chestiuni... Ascultă ! n-are nici o importanță
statura, mă acomodez cu orice mărime dacă n-am încotro!"

Da, Loulou avea dreptate, era lună plină. Nu iubesc
luna. Tainica necunoscută a răpit prea mult somn ochilor
mei și mi-a șoptit prea multe la ureche. Soarele n-are nici
o taină ; strălucitorul zeu al zilei, care a dat viață și lu-
mină înneguratei noastre lumi, veghează încă asupra-ne
cu ochiul lui sclipitor, pe cînd ceilalți zei de pe malurile
Nilului, din Olimp și Walhala s-au mistuit de mult în
umbră. Nimeni însă nu știe ceva despre lună, despre pa-
lida hoinară rătăcitoare printre stele, care ne privește stă-
ruitor din depărtări cu ochii ei ce nu cunosc somnul, scîin-
teietori și înghețați, cu zîmbet batjocoritor pe buze.

Contele nu se sinchisea de lună cită vreme putea sta
tihnît în fumoar cu țigara lui de după-masă și *Figaro*
în mîna. Contesa iubea luna. Îi plăcea nespus tainica-i lu-
mină, îi erau dragi visele-i tulburătoare. Îi plăcea să stea
lungită în barcă și să privească în sus, la stele, pe cînd eu
visleam încet pe lacul scînteietor. Îi plăcea mult să rătă-
cească pe sub teii bătrîni din parc, cînd scăldați într-o lu-
mină argintie, cînd învăluți într-o umbră atît de adîncă
încît trebuia să mă ia de braț ca să nu se rătăcească. Îi mai
plăcea să se așeze pe-o bancă singuratică și să rămîie cu
ochii ei mari, pierduți în noaptea tăcută. Din cînd în cînd
vorbea, dar arar — și-mi plăcea tăcerea la fel de mult
ca vorbele ei.

— De ce nu-ți place luna ?

— Nu știu. Poate că mă tem de ea.

— De ce te temi ?

— Știu eu ? E-atîta lumină că-ți pot vedea ochii ca
două stele strălucitoare și totuși atît de întuneric că mă

tem să nu rătăcesc drumul. Sint un străin în lumea viselor.

— Dă-mi mîna, să-ți arăt eu drumul. Credeam că ai o mîna atît de puternică, de ce tremură așa ? Da, ai dreptate, e numai un vis, nu vorbi ca să nu-și ia zborul. Ascultă ! Auzi ? E privighetoarea.

— Nu, e pitulicea.

— Sint sigură că-i privighetoarea. Nu vorbi. Ascultă ! Ascultă !

Juliette începu a cînta cu vocea ei dulce, mîngîioasă ca zefirul de seară printre frunze.

*Non, non, ce n'est pas le jour,
Ce n'est pas l'alouette,
Dont les chants ont frappé ton oreille inquiète ;
C'est le rossignol
Messager de l'amour. ¹*

— Nu vorbi ! Nu vorbi !

O bufniță slobozi strigătu-i rău prevestitor deasupra capetelor noastre, în copac. Contesa sări în picioare cu un țipăt de spaimă. Ne întoarserăm tăcuți.

— Noapte bună, îmi spuse ea cînd ne despărțirăm în hol. Mîne-i lună plină. Pe mîne.

Leo dormea în camera mea ; era un secret mare și ne simțeam amîndoi cam vinovați.

— Unde-ați fost și de ce ești așa de palid ? mă întrebă Leo în vreme ce urcam pe furiș scara. Toate luminile din castel sint stinse și toți cîinii din sat au tăcut. Trebuie să fie foarte tîrziu.

¹ Nu-s zorii ce apar,
Nu-i viers de ciocîrlie,
Aceea ce-nfioară urechea ta e doar
Privighetoarea,
A dragostei solie.

— Am fost departe tare, într-o țară stranie plină de taine și visuri și era cît pe ce să mă rătăcesc.

— Nu mai puteam de somn și era să adorm în cușca mea cînd bufnița m-a trezit tocmai la timp ca să mă pot strecura în hol, în urma ta.

— Și pe mine m-a trezit tocmai la timp, dragă Leo ; îți place bufnița ?

— Nu, răspunse Leo. Prefer un făzănaș. Mai adineaori am mîncat unul ce alerga într-o rază de lună, chiar pe la nasul meu. Știi că-i oprit, dar nu m-am putut împotrivi ispitei. Nu-ai să mă trădezi paznicului, nu-i așa ?

— Nu, prietene ; iar tu n-ai să mă vinzi majordomului că ne-am întors acasă așa de tîrziu.

— Mai încape îndoială !

— Leo, nu-ți pare rău cel puțin că ai furat puiul de fazan ?

— Mă silesc să-mi pară rău.

— Dar nu-i ușor, i-am spus eu.

— Nu, mormăi Leo, lingîndu-se pe bot.

— Leo, ești un hoț, și nu ești singurul de aici, și ești... un prost cîne de pază ! Tu, care ești pus să alungi hoții, de ce nu-ți scoli stăpînul în clipă cu glasul tău puternic, în loc să stai și să mă privești cu ochi atît de prietenoși ?

— Nu pot. Îmi ești drag.

— Prietene Leo, de vină-i numai somnorosul paznic-de-noapte din înaltul bolții cerești ! De ce nu-și întoarce felinarul spre fiecare ungher întunecos din parc pe unde se află cite-o bancă sub un tei bătrîn în loc să-și tragă scufia de noapte ȧesută din nori peste bătrîna-i scăfîrlie pleșuvă și să se lase furat de somn, încredințînd misiunea de paznic prietenei lui, bufnița. Ori poate se prefăcuse numai c-a adormit și ne pîndise tot timpul cu coada ochiului său răutăcios, păcătosul și prefăcutul de moșneag, bătrîn donjuan ramolît, ce se plimbă ȧanțos printre stele ca un *vieux marcheur*¹ al bulevardelor, prea uzat ca să mai

¹ Crai bătrîn.

poată face dragoste, găsiînd însă plăcere să-i vadă pe ceilalți pierzîndu-și capul și făcîndu-se ridicoli.

— Unii pretind că luna-i o femeie tînără și frumoasă, zise Leo.

— Nu-i crede, prietene ! Luna-i o fată bătrînă și smochinită, care spionează de departe, cu ochi otrăviți, nemuritoare tragedia a iubirii muritoare.

— Luna-i o stafie, zise Leo.

— O stafie ? Cine ți-a spus ?

— Un strămoș de-al meu a aflat în urmă cu veacuri, în trecătoarea Saint-Bernard de la un urs bătrîn, care aflase și el de la Atta Troll ¹, care aflase la rîndul lui chiar de la Ursul cel Mare ce domnește peste toți urșii. De asta se tem cu toții de luna din cer. Nu-i de mirare că și nouă, cînilor, ne este frică și urlăm la ea ; chiar și strălucitul Sirius, care-i mai marele tuturor cînilor, se face palid cînd o vede strecurîndu-se afară din mormîntul ei, înălțîndu-și din întuneric chipul sinistru. Aici, jos, pe pămîntul nostru, îți închipui că ești singurul care nu poți dormi cînd luna-i sus ? Află că toate sălbătăciunile, toate vietățile ce se tîrăsc, toate cîte mișună prin păduri și cîmpii își părăsesc viziunile și-o iau razna înspăimîntate de razele ei primejdioase. Se vede că ai fost foarte absorbit în contemplarea altcuiva astă noapte în parc, altfel cu siguranță ai fi observat că era o stafie cea care te-a pîndit tot timpul. Îi place strigoicei să se furișeze pe sub teii unui parc bătrîn, să viziteze ruini de castel ori de biserică, să rătăcească prin vechi cimitire, aplecîndu-se asupra fiecărui mormînt pentru a citi numele morților. Îi place să se așeze și să contemple cu ochii ei cenușii ca oțelul tristețea cîmpiilor înzăpezite ce acoperă pămîntul ca un lîntoliu, ori să tragă cu ochiul prin ferestrele unui dormitor pentru a speria cu vreun vis rău pe adormit.

¹ Ființă demonică (în mitologia scandinavă).

— Destul, Leo, să nu mai vorbim de lună, căci altfel nu mai închidem ochii toată noaptea ; mă face să mă-nfior ! Noapte bună, îmbrățișază-mă, prietene, și haidem la culcare.

— Dar ai să tragi obloanele, nu-i așa ? zise Leo.

— Da, întotdeauna le trag cînd e lună.

A doua zi dimineată, pe cînd ne luam gustarea, i-am spus lui Leo că trebuie să mă întorc imediat la Paris ; era mai prudent, căci era lună plină astăzi și eu aveam douăzeci și șase de ani, iar stăpîna lui douăzeci și cinci — ori poate douăzeci și nouă ? Leo mă văzuse făcîndu-mi bagajele și toți cîinii știu ce înseamnă asta. Am coborît la Monsieur l'Abbé și i-am spus obișnuita minciună : că eram chemat la un consult important și trebuia să plec cu trenul de dimineată. Îi părea foarte rău. Conte, care tocmai se urca în șa ca să plece în plimbarea de dimineată, își exprimă și el părerea de rău ; natural, nici vorbă nu putea fi s-o deranjez pe contesă atît de devreme. De altfel, aveam să mă întorc foarte curînd.

În drum spre gară m-am întîlnit cu prietenul meu, doctorul satului, întorcîndu-se cu docarul de la vizita lui matinală la viconte. Bolnavul se simțea foarte slăbit și făcea gălăgie mare că vrea să mănînce. Doctorul însă fusese neduplicat, refuzînd să-și ia răspunderea de a-i îngădui altceva în afară de apă. Cataplasma de pe stomah și punga de gheață de la cap, care trebuiseră mereu schimbate în timpul nopții, îl împiedicaseră pe bolnav să doarmă. Îi puteam da vreun sfat ?

Nu, eram încredințat că bolnavul se află pe mîni bune. Poate, dacă starea rămîne staționară, ar putea încerca, pentru variație, să-i puie punga de gheață pe stomah și cataplasma la cap.

Cîtă vreme socoteam eu că ar trebui ținut bolnavul la pat, dacă nu se ivește vreo complicație ?

— Cel puțin încă o săptămînă, pînă la lună nouă.

Ziua mi se păruse lungă. Eram bucuros că mă întorsesem în Avenue de Villiers. M-am culcat imediat. Nu prea mă simțeam bine, mă întrebam dacă n-oi fi avînd puțină febră, dar doctorii nu știu niciodată dacă au ori n-au febră. Am adormit numaidecît, așa de obosit mă simțeam. Nu știu de cîtă vreme dormeam cînd dintr-o dată am băgat de seamă că nu mai sînt singur în cameră. Deschizînd ochii, am zărit afară, la geam, un chip livid ce mă ațîntea cu găvanele albe ale ochilor ; uitasem de data asta să închid obloanele. Încet, pe tăcute, ceva se strecură în odaie întinzînd un braț deșirat ca tentaculul unei uriașe caracatițe de-a lungul podelei, pînă la pat.

— Așa, va să zică, pînă la urma urmei tot vrei să te întorci la castel ! chicoti gura știrbă cu buze vinete. Era atît de bine și plăcut noaptea trecută sub tei, nu-i așa ? Eu, cavalier de onoare la cununie, și-n jurul vostru corul privighetorilor ! Auzi, privighetori în august ! Într-adevăr că trebuie să fi fost plecați tare departe amîndoi, cine știe tocmai pe ce tărîmuri ! Și-acuma vrei să te întorci în astă noapte acolo, hai ? Bine, pune-ți hainele și suie-te pe alba mea rază de lună pe care-ai numit-o atît de politicoș tentacul de caracatiță și te voi readuce într-o clipă sub tei ; lumina mea călătorește tot atît de iute ca visurile tale.

— Nu mai visez, m-am trezit de tot și nu doresc să mă întorc, spectru al lui Mefisto !

— Ia te uită, acum visezi că ești treaz ! Și încă nu ți-ai isprăvit vocabularul de invective stupide ! Spectru al lui Mefisto ! M-ai poreclit pînă acum *vieux marcheur*, don-juan și fată bătrînă și intrigantă. Da, te-am pîndit noaptea trecută în parc și aș dori să știu care dintre noi doi juca rolul lui Don Juan, afară dacă nu cumva ai dori să-ți spun Romeo ? Pe Jupiter ! Nu-i semeți deloc ! Imbecil

orb ! Țsta-i numele tău adevărat, imbecil care nu poate vedea nici măcar ce-a văzut atît de bine dobitocul tău de cîne, că eu n-am nici vîrstă, nici sex, nici viață, că sînt o fantasmă.

— Fantasma cui ?

— Fantasma unei lumi moarte. Ferește-te de fantasme ! Ai face bine să încetezi cu ocările de nu vrei să te orbesc pe loc cu fulgerul razelor mele străvezii, dar mult mai ucigătoare pentru ochii oamenilor decît săgeata de aur a zeului Soare. Atît îți mai spun, visătorule care blestemi. Zorile se pregătesc să apară pe cerul răsăritului, trebuie să mă întorc în mormîntul meu, altfel nu mai văd calea. Sînt bătrînă și obosită. Îți închipui că-i ușor lucru să fii sortită a rătăci de seara pînă dimineața cînd toate se odihnesc ? Mă numești fantasmă sinistră și întunecată, crezi că-i ușor să fii vesel cînd trebuie să trăiești într-un mormînt, dacă se poate chema trai așa ceva, cum spuneți unii dintre voi muritorii. Și tu vei cobori în mormînt într-o zi, la fel ca și pămîntul pe care stai acum, ce-i sortit morții la fel ca tine.

M-am uitat la fantomă și-am observat pentru prima oară cît de bătrînă și ostenită părea și era cît pe ce să-mi fie milă de dînsa dacă amenințarea ei de a mă orbi nu m-ar fi infuriat din nou.

— Cară-te de-aici, cioclu bătrîn și morocănos, am strigat ; nu-i nici o speranță să-ți găsești de lucru, sînt plin de viață !

— Știi, chicoti ea strecurîndu-se în patul meu și punîndu-mi o mînă lungă și albă pe umăr, știi de ce l-ai pus la pat pe imbecilul acela de viconte cu o pungă de gheață pe stomah ? Ca să răzbuni rîndunelele ? Știu eu mai bine de ce. Ești un șarlatan, Othello. Ca să-l împiedici de a se plimba noaptea pe lună cu...

— Ia-ți gheara de pe mine, păianjen bătrîn și veninos, de nu vrei să sar din pat și s-o sfîrșesc cu tine !

Făcînd o sforțare violentă să-mi ridic brațele adormite, m-am trezit lac de sudoare.

Camera era inundată de o dulce lumină argintie. Deodată, vîlul de pe ochii mei vrăjiți dispăru și prin fereastra deschisă am văzut luna plină, frumoasă și senină, privindu-mă din înaltul unui cer fără de nouri.

Lună, feciorelnică zeiță ! Mă auzi oare în liniștea nopții ? Pari așa de blîndă, dar și așa de tristă ; poți înțelege suferința ? Poți ierta ? Poți vindeca răni cu balsamul curatei tale lumini ? Poți să mă înveți uitarea ? Vîno, dulce surioară, așază-te lîngă mine, sînt atît de obosit ! Pune mîna ta rece pe fruntea mea arzătoare și potolește-mi zbuciumul gîndurilor ! Șoptește-mi la ureche ce trebuie să fac, încotro să mă îndrept ca să uit cîntecul Sirenelor !

M-am dus la fereastră și m-am uitat multă vreme urmărind-o pe regina nopții în drumul ei printre stele. Ce bine le cunoșteam pe toate dintr-atîtea nopți de nesomn și le rosteam pe rînd numele : înflăcăratul Sirius, Castor și Pollux cei atît de iubiți de navigatorii antichității, Arcturus, Aldebaran, Capella, Vega, Casiopeea ! Dar cum se numea steaua luminoasă ce scînteia deasupra capului meu, chemîndu-mă cu lumina ei cristalină, stăruitoare ? O cunoșteam bine ! Lumina ei îmi călăuzise de-atîtea ori barca pe mări furioase, îmi arătase de-atîtea ori calea pe întinderile înzăpezite și-n codrii patriei mele : Stella Polaris, Steaua Polară !

Iată calea, vîno după mine și vei fi mîntuit !

.

LE DOCTEUR SERA ABSENT PENDANT UN MOIS. PRIÈRE
S'ADRESSER AU DR. NORSTROM, BOULEVARD HAUS-
SMANN, 66. ¹

¹ Doctorul va lipsi o lună. Vă rugăm să vă adresați doctorului Norstrom, Boulevard Haussmann, 66.

LAPONIA

Soarele se și coborîse după Vassojarvi, dar ziua mai dura încă, înflăcărată de o lumină vie ce se întuneca încetul cu încetul schimbîndu-se în portocaliu și rubiniu. O piclă de aur cobora peste munții albaștri cu sclipitoare cîmpuri de zăpadă purpurie și mesteceni argintii, colorați în galben-viu, pe care scinteia cea dintîi promoroacă.

Munca zilei se sfîrșise. Bărbații se întorceau în tabără cu lasso-urile pe umăr, femeile cu donițele mari, din lemn de mesteacăn, pline cu lapte proaspăt. Cireada de o mie de reni, vegheată pe de lături de cîini păzitori, era adunată în jurul taberei pentru a fi noaptea la adăpost de primejdia lupilor și a lincșilor. Mugetul neconținut al vițelilor și tropotul sonor al copitelor se stînsese treptat și totul intră în tăcere ; numai din cînd în cînd se auzea lătratul unui cîne, strigătul ascuțit al rîndunelii de noapte ori glasul puternic al vreunei bufnițe răsunînd în depărtările munților. Stăteam la locul de cîinste, lingă Turi, în cortul plin de fum. Ellekare, femeia lui, aruncă o bucată de brînză de ren în oala atîrnată deasupra focului și ne dădu pe rînd, întîi bărbaților și apoi femeilor și copiilor, cite o strachină de supă groasă, pe care o mîncarăm în tăcere. Cît rămăsese în oală se împărți la cîinii ce nu erau de strajă și care se strecurară înăuntru unul cite unul, culcîndu-se lingă foc. Băurăm apoi pe rînd, din cele două cești ale gospodărici, cite-o cafea neagră gustoasă, după care își scoaseră cu toții pipele scurte din pungile de piele și prînseră a fuma cu mare poftă. Bărbații se descălțară de ghetele de ren și întinseră la uscat în fața focului smocurile de iarbă carex ; laponii nu poartă ciorapi. Am admirat iarăși forma perfectă a picioarelor mici, cu scobitura tălpii elastică și călcîiele viguroase și bombate. Cîteva femei își luară pruncii

adormiți din leagănele de scoarță de mestecăcăn căptușite cu mușchi moale, atîrnate de stîlpii cortului și le dădura să sugă. Altele începura a căuta în cap copiii mai mărișori ce stăteau pe burtă în poala lor.

— Îmi pare rău că ne părăsești așa de repede, zise moș Turi. Șederea ta aici a fost plăcută și te-am îndrăgit.

Turi vorbea bine suedeza. Cu mulți ani în urmă fusese chiar și la Lulea ca să predea plîngerea laponilor împotriva noilor coloni guvernatorului provinciei, un îndirjit apărător al cauzei lor pierdute și unchi de-al meu. Turi era bărbat semeț, șef absolut al tribului său de cinci *kător*-i, locuite de cei cinci feciori ai lui, cu soțiile și copiii, toți muncind din greu din zori și pînă-n noapte ca să-i îngrijească ci-reada de o mie de reni.

— Acuși vine vremea să plecăm și noi cu corturile aiurea, urmă Turi. Sînt sigur că vom avea o iarnă timpurie. Curînd, zăpada va fi tare pe sub mesteceni ca să mai poată ajunge renii la mușchiul dedesubt. Înainte de sfîrșitul lunii trebuie să pornim în jos, spre pădurile de pini. Cunosc după felul cum latră cîinii că au adulmecat pu-toare de lup. Nu spuneai tu că ai dat peste urmele ursului cel bătrîn cînd ai trecut ieri prin cheile Sulmö ? întrebă el pe-un băiețan lapon care tocmai intrase în cort și se cinchise lingă foc.

Da, văzuse urmele și încă o mulțime altele, de lup.

Eram încîntat să aud că mai existau urși pe acolo, am spus eu ; auzisem că nu mai rămăseseră decît foarte puțini prin părțile acelea. Aveam dreptate, îmi răspunse Turi, ursul cu pricină era un animal bătrîn, care sălășluia în împrejurimi de ani de zile ; fusese văzut de multe ori dînd tîrcoale prin trecătoare. De trei ori îl încolțiseră iarna cînd dormea, dar el izbutise de fiecare dată să scape ; era un urs bătrîn, foarte viclean. Turi trăsese și cu pușca într-în-sul, dar el clătina-se numai din cap și-l privise cu ochii lui șireți. Știa prea bine că nici un glonț obișnuit nu-l poate ucide. Numai un glonț de argint, turnat într-o sim-

bătă noaptea lingă cimitir îl putea omori, căci era ocrotit de Uldra.

— De Uldra ?

Da, n-auzisem de Uldra, poporul cel mărunț care locuiește sub pământ ? Cînd ursul se așază pe somn iarna, ei îi aduc hrană noaptea ; se-nțelege că nici un animal nu poate dormi iarna întreagă fără mîncare, rîse pe înfundate Turi. Există o lege a urșilor că nu le este îngăduit să ucidă om. Dacă o calcă, Uldra cei mărunți nu mai aduc hrană și-atunci ursul nu mai poate dormi iarna. Ursul nu-i viclean și perfid ca lupul. Are putere cît doisprezece oameni și istețime cît unul singur. Lupul însă este isteț cît doisprezece oameni și are putere numai cît unul. Ursului îl place lupta dreaptă. Dacă întilnește un om și omul acela se duce la el și-i spune : „Hai să ne luăm la trîntă, nu mi-e frică de tine“, ursul îl pălește numai, doborîndu-l și-o ia la picior fără să-i facă vreo stricăciune. Nu atacă niciodată femeia, trebuie numai să-i arate că-i femeie și nu bărbat.

L-am întrebat pe Turi dacă a văzut vreodată pe acei Uldra.

El nu, soția lui îi văzuse și copiii îi zăriseră de multe ori. Îi auzise însă trebăluind sub pământ. Uldra cei mărunți umblă în timpul nopții și dorm în timpul zilei, căci nu văd deloc la lumina zilei. Uneori, cînd se întîmplă să-și așeze laponii corturile chiar deasupra locului unde trăiesc ei, aceștia le dau semn să-și mute în altă parte așezările. Sînt foarte prietenoși dacă-i lași în pace. Însă de-i tulburi, presară o pulbere pe mușchi de mor renii pe capete. S-a întîmplat chiar să le răpească cîte-un prunc lapon din leagăn și să puie în loc unul dintr-ai lor. Pruncii lor au fața acoperită de păr negru și dinți lungi, ascuțiți. Unii spun că trebuie să-l bați pe copil c-o vîrguță de mesteacăn aprinsă pînă ce maica lui nu-i mai poate îndura țipetele și-ți aduce înapoi pruncul, luîndu-și-l pe-al ei. Alți oameni spun că trebuie să te porți cu dînsul ca și cum ar fi copilul tău, atunci mama Uldra, recunoscătoare, îți aduce

singură pruncul. Pe cînd Turi povestea, se iscă ceartă mare între femei — care din cele două metode ar fi mai bună — și mamele, cu priviri îngrijorate, își strîngeau pruncii la sîn. Lupul este cel mai mare dușman al laponilor. Nu îndrăznește să atace o cireadă de reni, stă nemișcat și lasă vîntul să-i poarte duhoarea lui într-acolo. Cum simt renii miros de lup, se răzlețesc care-ncotro spăimîntați, și-atunci fiara se repede și-i ucide unul cîte unul, de multe ori pînă la doisprezece într-o singură noapte. Dumnezeu a zămislit toate animalele afară de lup, care-i scornit de diavol. Cînd un om s-a mînjit cu sîngele altuî om, adesea diavolul îl preface în lup dacă nu și-a mărturisit păcatul. Lupul are puterea să adoarmă pe laponii ce păzesc cireada noaptea numai uitîndu-se la dînșii din întuneric cu ochii lui sticliți. Nu-l poți ucide cu un glonț obișnuit decît dacă l-ai purtat în buzunar două duminici de-a rîndul la biserică. Cel-mai bun mijloc este să-l întreci cu schiurile pe zăpadă moale și să-l pălești cu bîta peste virful botului; atunci numaidecît se rostogolește și moare. Chiar el, Turi, ucisese în asemenea chip zeci de lupi. O singură dată nu nimerise lovitura iar lupul îl mușcase de picior. Și în timp ce povestea, îmi arată o cicatrice urîță. Iarna trecută un lapon fusese mușcat de un lup care se rostogolea pe moarte. Laponul pierdu atîta sînge, încît căzu în zăpadă și adormi. A doua zi îl găsiseră mort, înghețat alături de lupul ucis. Apoi mai este și jderul care sare la beregata renului și-l apucă chiar de vîna cea mare, rămînînd agățat așa, kilometri întregi, pînă ce renul pierde atîta sînge încît cade jos și moare. Mai este și vulturul, care înșfacă în gheare vițeii noi născuți scăpați numai pentru o clipă de sub supravegherea mamei lor. Și linxul ce se furișează nesimțit ca o pisică și sare la renul răzlețit ce și-a pierdut drumul.

Turi mărturisi că nu-l ducea deloc mintea cum putuseră laponii din străvechi timpuri să-și păzească cirezile pînă a nu se fi întovărășit cu cînele. În acele zile de

demult, cînele obișnuia să vîneze renul în tovărășia lupului. Dar cînele, care-i cel mai deștept dintre toate animalele, descoperise repede că-i mai priincios pentru el să lucreze cu laponul decît cu lupul. Așa că veni și propuse laponului să-l primească în slujba lui cu condiția să se poarte ca un prieten cu el toată viața, iar cînd îi va sosi ceasul morții să-l spînzure. De asta pînă în ziua de azi laponii își spînzură întotdeauna cîinii cînd ajung prea bătrîni și nu mai pot munci ; chiar și cățelii abia născuți care trebuie sacrificați din lipsă de hrană sînt întotdeauna spînzurați. Cînele a pierdut dărul vorbirii cînd l-a dobîndit omul, dar pricepe tot ce-i spui. Odinioară toate animalele grăiau, chiar florile, copacii și pietrele, toate lucrurile neînsufleteite care erau zămislite de același Dumnezeu ce l-a făcut pe om. De aceea omul trebuie să fie bun cu toate lighioanele și să se poarte cu toate lucrurile neînsufleteite ca și cum ar mai auzi și-ar mai înțelege. În ziua judecării de apoi, Dumnezeu va chema întîi pe dobitoace să adune mărturie împotriva oamenilor morți. Numai după ce animalele vor fi grăit, îi va chema și pe oameni să mărturisească.

L-am întrebat pe Turi dacă nu se află cumva vreun *stalo* prin împrejurimi. Auzisem atîtea despre ei, în copilărie ; ce n-aș da să îl întilnesc și eu vreunul din acei căpcăuni uriași.

— Să ne ferească Dumnezeu ! răspunse Turi tulburat. Nu știi că riul pe care-l treci mîine prin vad se mai cheamă încă riul *Stalo*, în amintirea bătrînului căpcăun care trăia acolo de mult cu vrăjitoarea de nevastă-sa ? N-aveau decît un singur ochi amîndoi așa că veșnic se certau și se băteau de la dînsul, care din ei să-l poarte. Își mînceau întotdeauna copiii, ba pe deasupra și o mulțime de copii laponi cînd le venea la îndemînă. *Stalo* spunea că-i plăceau mai mult pruncii de lapon, căci ai lui prea aveau gust de pucioasă. Odată, pe cînd străbăteau ei lacul într-o sanie trasă de doisprezece lupi, au prins a se certa

ca de obicei de la ochi și Stalo s-a înfuriat așa de cumplit c-a dat o lovitură de-a găurit fundul lacului, iar peștii au ieșit cu toții pe acolo și nu s-au mai întors înapoi niciodată. De asta lacul acela se cheamă pînă în ziua de azi lacul Siva. Mine-l vei trece cu barca și vei vedea singur că nu este țipenie de pește într-însul.

L-am mai întrebat pe Turi ce se întîmplă cînd se îmbolnăvesc laponii, cum o scot la capăt fără doctor. Erau foarte rar bolnavi, îmi răspunse, mai ales în timpul iernii. Numai în iernile foarte geroase se întîmpla uneori să degere și să moară noii născuți. Doctorul venea să-i vadă de două ori pe an din porunca regelui și Turi socotea că era de ajuns. Două zile îi trebuiau pentru a străbate mlaștinile călare și încă una ca să treacă muntele cu piciorul, iar ultima oară cînd trecuse riul prin vad era cît pe ce să se înece. Aveau noroc că printre ei se aflau o mulțime de vraci care puteau lecu aproape toate boalele lor cu mult mai bine decît doctorul regelui. Tămăduitorii erau ocrotiți de Uldra, care-i învățaseră arta lor. Unii dintre ei aveau puterea să-ți aline suferința numai punînd mîna pe locul dureros. Pentru cele mai multe betesuguri foloseau luarea de sînge și fricțiunile. Mercurul și sulful erau și ele foarte bune, de asemeni o linguriță de tabac într-o ceașcă cu cafea. Două broaște fierte două ore în lapte erau un leac tare bun ce alina tusea; un broscoi mare era și mai bun dacă-l puteai găsi... Broscoii vin din nourii; cînd nourii umblă pe jos, broscorii cad cu sutele pe zăpadă. Altcum nu poate fi, căci îi găsești uneori pe cele mai pustii întinderi de zăpadă unde nu afli urmă de ființă viețuitoare. Zece păduchi fierți în lapte cu multă sare și băuți pe stomacul gol sînt un leac sigur împotriva gîlbănării, o boală foarte obișnuită la laponi primăvara. Mușcătura de cîine se vindecă frecînd rana cu sîngele aceluși cîine. Dacă frece locul bolnav cu lîna unui miel, îți trece pe dată durerea, căci Isus Cristos a vorbit adesea de miel. Cînd cineva trage să moară, dă de veste întotdeauna

un corb ori o cioară care vine și se așează pe stîlpul cor-tului. Atunci nu trebuie nici să vorbești, nici să faci zgomot ca nu cumva Viața speriată să-și ia zborul și cel ce moare să fie condamnat a trăi o săptămînă între două lumi. Dacă-ți pătrunde în nări miros de mort, ești în primejdie să mori și tu.

Nu se afla cumva prin împrejurimi vreun vraci dintre aceia ? l-am întreat pe Turi ; doream mult să stau de vorbă cu unul din ei.

Nu, cel mai aproape se afla un lapon bătrîn, pe nume Mirko, care trăia de cealaltă parte a muntelui. Era bătrîn tare ; Turi îl știe din copilărie. Era un strașnic tămăduitor și foarte iubit de seminția Uldra. Toate dobitoacele se apropiau de el fără teamă, nefăcîndu-i nici un rău, căci ele recunosc îndată pe cei ocrotiți de Uldra. Îți ia durerea numai atingîndu-te cu mîna. Pe tămăduitori îi poți recunoaște întotdeauna după forma mîinii. Dacă pui în palma unui astfel de vraci o pasăre împușcată în aripă, ea rămîne cuminte acolo căci îl simte că-i tămăduitor.

Am întins mîna spre Turi, care nu bănuia că sînt medic. El o privi cu atenție fără să rostească o vorbă, îmi îndoi fiecare deget în parte cu multă grijă, măsură distanța dintre degetul mare și arătător, apoi murmură ceva soției care îmi luă la rîndul ei mîna în gheara-i mică, cafenie ca de pasăre, cu o expresie de neliniște în ochii ei migdalați.

— Maică-ta nu ți-a spus că te-ai născut cu scufia norocului ? De ce nu ți-a dat sîn ? Cine te-a alăptat ? Ce limbă vorbea doica ? N-a pus cumva vreodată sînge de corb în laptele tău ? Nu ți-a atîrnat la gît o gheară de lup ? Nu te-a pus să atingi o hîrcă de mort cînd erai copil ? Ai văzut vreodată un Uldra ? Ai auzit vreodată zurgălăii renului lor alb în străfundul pădurii ?

— E tămăduitor, e tămăduitor, rosti soția lui Turi arun-cîndu-mi o privire iute, neliniștită.

— Este ocrotit de Uldra, repetară cu toții, și în ochii lor se citea o expresie aproape de spaimă.

Mi-am tras mîna înapoi, cuprins parcă și eu de spaimă.

Era vremea să ne culcăm, spuse Turi ; ziua fusese lungă, iar eu trebuia să pornesc în zori. Ne-am întins cu toții în jurul focului ce ardea mocnit și îndată se lăsă întunericul în cortul plin de fum. Nu vedeam decît Steaua Polară ce scăpăra în jos spre mine prin gaura de fum a cortului. Prin somn am simțit apăsarea caldă a unui trup de cîne pe piept și botu-i moale rezemat în palma mea. La revărsatul zorilor eram cu toții în picioare. Întreaga tabără se trezise ca să asiste la plecarea mea. Am împărțit prietenilor mei modeste daruri de tabac și bomboane atît de prețuite de ei și cu toții îmi urară călătorie bună. Dacă totul mergea bine, trebuia să ajung a doua zi la Forsstugan, care era cea mai apropiată așezare omenească în acea sălbăticie a mlaștinilor, torentelor, lacurilor și codrilor în care-și statorniciseră patria nestatornicii laponi. Ristin, nepoata lui Turi în vîrstă de șaisprezece ani, avea să-mi fie călăuză. Rupea puțin suedeza, mai fusese o dată pînă la Forsstugan și trebuia să se ducă mai departe, pînă la primul sat cu biserică pentru a urma din nou la școala laponă.

Ristin mergea înaintea mea îmbrăcată cu tunică lungă, albă de ren, pe cap cu căciuliță de lînă roșie. Era încinsă cu un chimir lat de piele, brodat cu fir albastru și galben și împodobit cu paftale și cataramे din argint masiv. La cingătoare purta cuțitul, punga de tutun și scafa. Am observat că avea și o toporiște de tăiat lemne trecută pe sub cingătoare. Era încălțată cu jambiere de piele moale, albe de ren, bine strinse peste pantalonii largi bufanți, tot de piele. În picioarele micuțe avea ghetе cochete, albe, tot de ren, frumos cusute cu ață albastră. În spate purta *laukos*-ul, o raniță din coajă de mesteacăn, în care-și ducea cele cîteva lucrșoare și merindea noastră. Era de două ori mai mare decît rucsacul meu, dar greutatea lui nu părea s-o apese deloc. Își dădea drumul la vale, pe povîrnișul prăpăstios, cu pas iute și nesimțit de animal, sărind vioaie ca un iepuraș peste trunchiuri răsturnate și băl-

toace. Din cînd în cînd, sprintenă ca o capră, se avînta pe vreun stei ca să privească împrejur. La poalele colinei am dat peste un rîu lat ; nici n-avusesem bine timp să mă întreb cum îl vom trece, că ea se și virîse în apă pînă la șolduri. Nu-mi rămînea altceva de făcut decît s-o urmez în rîul rece ca gheața. Îndată însă m-am încălzit cînd începurăm a urca dealul rîpos din partea cealaltă cu o viteză vertiginoasă. Fata rar scotea cite-o vorbă, de altfel asta n-avea nici o importanță deoarece tot nu înțelegeam mai nimic din ce-mi spunea. Suedeza ei era la fel de stîlciță ca lapona mea. Ne-am așezat pe mușchiul moale dinaintea unui prînz gustos alcătuit din biscuiți de secară, unt proaspăt, brînză, limbă de ren afumată și o apă rece, minunată luată din pîrîiașul de munte și băută din srafa Ristinei. Ne-am aprins pipele și-am încercat din nou să ne înțelegem.

— Știi numele acelei păsări ? am întrebat-o.

— Lahol, surîse Ristin, recunoscînd imediat dulcele fluierat, ca de flaut, al ploierului care împărtășește singurătatea laponilor și-i foarte iubit de ei.

Dintr-o tufă de sălcii se înalță cîntecul fermecător al măcăleandrului.

— Jilou ! Jilou ! rîse Ristin.

Laponii spun că măcăleandrul are în gușă un clopoțel și că știe o sută de cîntece. Sus, deasupra capetelor noastre, sta ca țintuită pe cerul albastru o cruce neagră. Era vulturul regal, supraveghind, nemișcat pe aripile lui, pustiia-i împărăție. Dinspre lacul din munte ajungea pînă la noi chemarea stranie a cufundacului.

— Ro, ro, raik, îl imită la perfecție Ristin. Asta înseamnă : Azi va fi frumos ! Azi va fi frumos ! Cînd cufundacul spune : Var luk, var luk, luk, luk, înseamnă : iar va ploua, iar va ploua, iar, iar, îmi explică ea.

Stăteam acolo, întins pe spate în mușchiul moale, fumîndu-mi pipa și privind pe Ristin cum își aranja cu

grijă lucrurile în *laukos*-ul ei ; un şaluţ albastru de lină, încă o pereche nouă de ghetuţe de ren, o pereche de mănuşii roşii, frumos brodate pentru biserică şi o biblie. Din nou mă uimi forma delicată a minilor ei micuţe ca la tuturor laponilor. Am întrebat-o ce avea în cutiuţa făcută din rădăcină de mesteacăn. Cum nu puteam înţelege o vorbă din lunga-i explicaţie într-un amestec de suedeză, şi laponă, m-am ridicat şi am deschis cutia. Înăuntru parcă ar fi fost un pumn de ţărână. Ce voia să facă cu ea ? Iarăşi se strădui să-mi lămurească şi iarăşi n-am izbutit s-o înţeleg. Scutură din cap nerăbdătoare ; sînt sigur că mă socotea tare prost. Deodată se trînti jos pe muşchi şi rămase aşa lungită, nemişcată, cu ochii închişi. După asta se ridică şi scormoni în muşchi ca să scoată un pumn de ţărână pe care mi-l întinse cu o faţă foarte serioasă. Atunci am priceput ce ţinea în cutioara din rădăcină de mesteacăn. Era puţin pămînt de pe mormîntul unui lapon ce murise în pustietate, îngropat sub zăpadă, iarna trecută. Ristin îl ducea preotului, ca să citească deasupra lui rugăciunea morţilor şi apoi să-l presare în cimitir.

Ne-am pus raniţele în spinare şi-am pornit mai departe. Pe măsură ce coboram panta, aspectul peisajului se schimba din ce în ce. Străbăteam acum nesfîrşite tundre acoperite de iarbă carex prin care creşteau ici-colo tufe galben-aurii de zmeură pe care-o culegeam din mers şi o mîncam. Singuraticii mesteceni pitici, *betula nana*, ai înălţimilor creşteau în crîngurile de mesteceni argintii amestecaţi cu plop, frasin, tufişuri de soc, cireşi sălbateci şi coacăze. Pătrunserăm apoi într-o pădure deasă de brazi falnici. După vreo două ore de mers, intrarăm în nişte chei înalte, cu pereţi prăpăstioşi de stîncă acoperiţi de muşchi. Deasupra capetelor noastre cerul era încă luminat de soarele înserării, dar în văgăună era aproape întuneric. Ristin arunca priviri neliniştite în jur ; se vedea bine că avea grabă să iasă din trecătoare înainte de căderea nopţii. Deodată rămase locului neclintită. Am auzit tros-

netul unei crengi rupte și am zărit o matahală neagră la mai puțin de cincizeci de metri înaintea mea.

— Fugi ! îmi șopti Ristin, albă ca varul, cu mînuța înclăștată pe toporiștea de la chimir.

Bucuros aș fi fugit dacă aș fi fost în stare. Am rămas neclintit, ținut locului de o crampă violentă în pulpele picioarelor. Îl puteam vedea acum foarte deslușit : sta ridicat în două picioare într-un tufiș de afine ce-i ajungea pînă la genunchi și în botu-i mare atirna o mlădiță încărcată cu fructele lui preferate. Se vedea bine că-l tulburasem în mijlocul ospățului. Era un exemplar neobișnuit de mare și, după înfățișarea jerpelită a hainei, se cunoștea că-i un urs foarte bătrîn ; nu mai încăpea îndoială că era același despre care îmi vorbise Turi.

— Fugi, am șoptit la rîndul meu Ristinei, vrînd să fac pe cavalerul, să mă port bărbătește, acoperindu-i retragerea. Valoarea morală a acestei intenții era oarecum micșorată de faptul că nu eram încă în stare să mă clintesc din loc. Ristin nu fugi. În loc s-o ia la goană, mă făcu martorul unei scene de neuitat ce merita într-adevăr oste-neala unei călătorii de la Paris pînă în Laponia. N-aveți decît să nu dați crezare celor ce vă povestesc, că nu mă supăr. Ristin, cu o mîină pe toporiște, făcu cîteva pași înainte spre urs ; cu cealaltă mîină își ridică tunica, dîndu-și la iveală pantalonii largi de piele purtați de femeile lapone. Ursul scăpă din bot creanga de afine, adulmecă puternic de cîteva ori și-o porni cu pasul lui apăsat spre desișul brazilor, dispărînd în pădure.

— Se vede că eu îi plac mai puțin decît afinele, rîse Ristin în vreme ce-o luam la picior cît puteam de repede.

Îmi povesti apoi cum în primăvară, cînd maica ei o adusesese acasă de la școala laponă, dăduseră peste ursul cel bătrîn aproape în același loc, în mijlocul cheilor și cum o tulise la sănătoasa îndată ce mama ei îi arătase că-i femeie.

Ieșirăm curînd din chei și meraserăm, prin codrul ce se întuneca, pe covor de mușchi argintiu moale ca o catifea

și înflorat cu tufe de căline și perișor. Nu era nici lumină, nici întuneric, ci minunatul crepuscul al nopții de vară polară. Cum de nimerea Ristin drumul prin pădurea fără cărare era ceva de neînțeles pentru mintea mea mărginită. Pe neașteptate, am dat iar peste prietenul nostru pîrîiașul și de-abia am avut vreme să mă aplec să-i sărut fața răcoroasă ca noaptea pe cînd el sălta grăbit pe lingă noi. Ristin mă vesti că trebuie să cinăm. Cu o iuțea! nemaipomenită, ciopli cu toporiștea niște surcele și aprinse focul de popas între doi bolovani. Am mîncat, apoi ne-am fumat pipele și-am adormit imediat adînc, cu ranițele căpătii. Ristin mă trezi întinzîndu-mi căciulița ei roșie plină cu afine ; nu era de mirare că-i plăceau așa de tare ursului celui bătrîn asemenea fructe. În viața mea nu mi s-a părut mai bună o gustare de dimineață. Am plecat mai departe. Hei ! iată-l din nou pe prietenul nostru pîriul dănțuind voios la vale peste movile și pietre, indeminîndu-ne cu cîntecul lui să coborîm cu el jos, la lacul de munte. Și l-am ascultat, de teamă să nu se piardă singur prin întunecime ! Din cînd în cînd, îl scăpam din ochi, dar îl auzeam cîntîndu-și lui singur, mereu. Din cînd în cînd se oprea ca să ne aștepte la poalele unei stînci prăpăstioase ori lingă un arbore doborît, repezindu-se apoi și mai iute ca niciodată pentru a cîștiga timpul pierdut. Curînd scăpă de primejdia de a-și pierde drumul în întuneric, căci noaptea o zbughise înapoi pe picioarele-i sprintene de spiriduș, afundîndu-se în codru. O flăcără de lumină aurie pîlpii pe vîrfurile copacilor.

— *Piavi !* zise Ristin ; răsare soarele !

Prin ceața văii de la picioarele noastre un lac de munte își deschidea pleoapa.

M-am apropiat de lac cu bănuiala neplăcută a altei băi reci. Din fericire, mă înșelam. Ristin se opri deodată înaintea unei *eka* mici, o barcă cu fundul plat, pe jumătate ascunsă sub un brad răsturnat. Era a nimănui și-a tuturor,

slujind laponilor să treacă, în rarele lor vizite, spre cel mai apropiat sat cu biserică, unde-și schimbau pieile de ren pe cafea, zahăr și tutun, cele trei articole de lux din viața lor. Apa lacului era de culoarea albastră a cobaltului, mai frumoasă chiar decît albastrul de safir al Grotei Albastre de la Capri. Era atît de străvezie încît mi s-a părut chiar că zăresc în fundul lui gaura pe care o făcuse fiorosul Stalo. Pe la mijlocul lacului ne-am întîlnit cu doi călători maiestuoși ce înotau unul lîngă altul cu mîndrele lor coarne înălțate deasupra apei. Noroc că m-au luat drept un lapon, așa că ne-au lăsat să ne apropiem atît de mult că le puteam vedea ochii frumoși, catifelați ce ne priveau fără teamă. Foarte ciudat lucru, ochii elanului ca și ai renului par să te privească țintă drept în ochi ori din ce poziție te-ai uita la ei. Am urcat repede malul pieptiș din cealaltă parte și străbăturăm din nou o nesfîrșită cîmpie mlăștinoasă unde nu ne puteam călăuzi decît după soare. Încercările mele de a explica Ristinei întrebuițarea bușolei de buzunar avură atît de puțin succes, încît am renunțat și eu de a mă mai uita la ea, încredințîndu-mi instinctului de animal abia domesticit al fetei lapone. Era vădit că se grăbea tare și în curînd am avut impresia că nu mai recunoștea bine drumul. Uneori o pornea cît putea de iute într-o direcție, apoi se oprea brusc, adulmeca vîntul cu nări palpitînde și se repezea în altă direcție, repetînd manevra. Din cînd în cînd, se apleca amirosînd pămîntul ca un cîne.

— Rog, zise ea deodată, arătînd cu mîna spre un nor jos ce venea spre noi cu o iuțeață vertiginoasă, lățindu-se peste mlăștini.

Ceață, într-adevăr ! Într-o clipă ne-am pomenit învăluiți într-o negură opacă, deasă ca o ceață londoneză de noiembrie. Trebuia să ne ținem de mîna ca să nu ne pierdem unul de altul. Am luptat așa vreo oră ori două, cufundați pînă la genunchi în apa rece ca gheața. În cele din urmă, Ristin mărturisi că a pierdut drumul și va

trebui să așteptăm pînă se va ridica ceața. Cît va mai dura oare ?

Ristin nu știa ; poate o zi și-o noapte, poate numai o oră, totul depindea de vînt. Treceam prin cea mai grea încercare a vieții mele. Știam prea bine că din pricina echipamentului nostru sumar o întîlnire cu ceața în neșfîrșitele mlaștini era cu mult mai primejdioasă decît întîlnirea cu ursul în pădure. Știam de asemeni că nu era altceva de făcut decît să stăm locului și să așteptăm. Ore de-a rîndul am rămas acolo, așezați pe ranițele noastre, înfășurați de ceață ca într-un cearșaf rece ca gheața. Dar culmea desperării am atins-o cînd am vrut să-mi aprind pipa și am descoperit că buzunarul vestei era plin de apă. Pe cînd priveam încă amărit cutia de chibrituri udă, Ristin își aprinse pipa cu amnarul. O altă înfrîngere a civilizației a fost în clipa cînd am vrut să-mi pun o pereche de ciorapi uscați și am descoperit că rucsacul meu impermeabil londonez, de cea mai bună calitate, era răzbit de apă, pe cînd toate lucrurile Ristinei, din *laukos*-ul din scoarță de mesteacăn făcut acasă, erau uscate ca paiul. Tocmai cînd așteptam să fiarbă apa pentru o mult dorită ceașcă de cafea, o neașteptată pală de vînt stinse flacăra lămpii mele de spirt. Cît ai clipi, Ristin se și avîntă în direcția vîntului și se întoarce poruncindu-mi să-mi pun imediat ranița în spate. În mai puțin de o minută, un vînt puternic și constant ne bătea drept în față și vălurile ceții se înălțară repede deasupra capetelor noastre. Tocmai în afundul văii, chiar la picioarele noastre, văzurăm un rîu mareț strălucind ca un paloș în soare. De-a lungul țărmlui celălalt, o pădure neagră de pini se întindea cît cuprindeai cu ochii. Ristin ridică mîna și arătă spre o coloană subțire de fum ce se înălța peste vîrfurile arborilor.

— Forsstugan, zise ea.

Se repezi pe pantă la vale și, fără să șovăie o clipă, se virî pînă la gît, iar eu după ea. Curînd nu mai atinserăm

fundul cu piciorul și trecurăm riul înot, întocmai ca elanii în lacul din pădure. După o jumătate de oră de mers prin pădure, de partea cealaltă a riului, am ajuns într-un luminiș ce se cunoștea că-i deschis de mină omenească. O namilă de dulău lapon se repezi în goana mare spre noi, lătrind îndirjit. Dar după ce ne adulmecă bine, îl cuprinse o nespusă veselie că ne vede și o luă înaintea noastră ca să ne arate drumul dînd prietenos din coadă.

Lars Anders din Forsstugan sta în bătătura casei lui spoite roș, cu cojoc lung din piele de oaie, înalt de aproape doi metri în saboții lui de lemn.

— Bun sosit în pădure ! zise el. De unde vii tu ? De ce n-ai lăsat-o pe fetița laponă să treacă singură înot riul, ca să-ți aducă barca mea ? Mai pune un buștean pe foc, Kerstin, strigă el în casă către nevastă. A trecut riul înot cu o copilă laponă și trebuie să-și usuce hainele amîndoi.

M-am așezat împreună cu Ristin pe-o bancă scundă, în fața focului.

— E ud ca o vidră, zise mama Kerstin, ajutîndu-mă să-mi scot ciorapii, pantalonii bufanți, puloverul și cămașa de flanelă de pe trupul șiroind de apă și atîrîndu-le la uscat pe o frînghie prinsă de-a lungul tavanului. Ristin își scoase haina de ren, jambierele, pantalonii și vesta de lînă ; cămașă n-avea. Și stăturăm acolo, unul lingă altul pe banca de lemn, dinaintea flăcărilor focului, goi-goluți așa cum ne făcuse Dumnezeu. Cei doi bătrîni socoteau că-i un lucru foarte firesc — și chiar așa era.

Peste o oră, inspectam noua mea locuință — îmbrăcat cu paltonul cel lung negru, de duminică, din stofă de lînă țesută în casă, al lui moș Lars și cu saboții lui în picioare pe cînd Ristin sta lingă cuptorul din bucătăria unde mama Kerstin frămînta de zor pîne. Străinul care poposisese ieri acolo împreună cu un lapon finlandez mîncase toată pînea din casă. Feciorul lor era plecat la tăiat lemne de cealaltă parte a lacului și în cămăruța lui de deasupra

staulului aveam să dorm eu. Sperau că n-are să mă supere mirosul vacilor. Defel, ba chiar îmi plăcea. Moș Lars spuse că se duce în *herbre*¹ să caute o piele de oaie cu care să-mi învelescă patul ; era sigur că voi avea nevoie de ea, căci nopțile începuseră a fi reci. Herbre-ul era ridicat pe patru stâlpi groși de lemn, la înălțimea unui stat de om deasupra solului, la adăpost de vizitatorii cu patru picioare și de troienele iernii. Cămara de provizii era plină de haine și blăni ordonat atârinate de coarne ținute în pereți. Se afla acolo haina de blană de lup a lui moș Lars, blănurile de iarnă ale nevastei lui și jumătate duzină de piei de lup. Pe podea era întinsă o învelitoare de sanie splendidă, din blană de urs. Pe alt cuier atârna rochia de mireasă a Mamei Kerstin, cu corsaju-i de mătase în culori vesele, frumos brodat cu fir de argint și fusta lungă verde de lână, capa de blană de veveriță, boneta garnisită cu horbotă veche, cordonul de piele roșie cu paftale de argint masiv. Pe cînd coboram din herbre pe scară, i-am atras atenția lui moș Lars că uitase să încuie ușa. Nu-i nimic, mi-a răspuns el ; lupii, vulpile și nevăstuicile n-aveau să le ia hainele, iar lucruri de mîncare nu erau în herbre. După o raită prin pădure, m-am așezat sub un brad mare de lîngă ușa bucătăriei, la o cină strașnică : păstrăv de Laponia, cel mai bun din lume, pîne de casă abia scoasă din cuptor, brînză proaspătă și bere făcută acasă. Am vrut s-o chem și pe Ristin să mînce cu mine, dar mi-am dat seama că nu îngăduia eticheta. Avea să stea la masă cu nepoții, în bucătărie. Bătrînii se așezaseră amîndoi lîngă mine, privindu-mă cum mînc.

— L-ai văzut pe rege ?

Nu, nu-l văzusem, nu veneam de la Stockholm, ci de-a dreptul din altă țară, din alt oraș cu mult mai mare decît Stockholmul.

¹ Adăpost de provizii.

Moș Lars nu știa că se află pe lume un oraș mai mare ca Stockholmul.

I-am spus mamei Kerstin cît de mult admirasem frumoasa-i rochie de mireasă. Surîse și-mi răspunse că înaintea ei o purtase maică-sa cînd se cununase. Dumnezeu știe cîți ani or fi de-întunci.

— Desigur că nu lăsați herbre-ul deschis noaptea ? am întrebat.

— De ce nu ? zise moș Lars. Nu este nimic de mîncare acolo, iar lupii și vulpile, după cum ți-am mai spus, nu-i nici o primejdie să ne șterpelească hainele.

— Dar le-ar putea lua altcineva, herbre-ul se află izolat în pădure, la cîteva sute de metri departe de casa dumitale. Numai învelitoarea din blană de urs face o mulțime de parale și orice anticar din Stockholm ar plăti bucuros cîteva sute de *riksdaler* pe rochia de mireasă a soției dumitale.

Cei doi bătrîni mă priviră vădit surprinși.

— Dar n-ai auzit cînd ți-am spus că eu singur am împușcat și ursul acela și toți lupii ? Nu pricepi că-i haina de nuntă a femeii mele și că o are de la maică-sa ? Că toate ne aparțin nouă cît timp trăim, iar cînd vom muri vor trece în stăpînirea fiului nostru ? Cine să le ia ? Ce vrei să spui ?

Moș Lars și Mama Kerstin mă priveau ca și cum întrebarea mea aproape că-i jignise. Deodată, Lars Anders se scărpină în cap cu o expresie șireată în ochii lui bătrîni.

— Acum am priceput ce vrea să spuie, se întoarse el spre femeia lui, rîzînd încetîșor ; e vorba de cei pe care dumnealor îi numesc hoți !

L-am întrebat pe Lars Anders ce știa despre lacul Siva și dacă era adevărat ce-mi spusese Turi că uriașul Stalo spărsese cu pumnul fundul lacului dînd drumul peștilor pe acolo. Da, era foarte adevărat, nu se afla nici un pește

în lac, pe cînd în toate celelalte lacuri din munte erau berechet.

Însă n-ar fi putut spune dacă răul acela fusese săvîrșit de-un stalo. Laponii erau superstițioși și ignoranți. Nu-s nici măcar creștini și nimeni nu știe de unde-s veniți. Vorbesc o limbă care nu se aseamănă cu nici una de pe suprafața pămîntului.

Se aflau cumva uriași ori *trolli*¹ aici, peste rîu ?

— În vremurile de demult se-nțelege c-au fost, zise moș Lars. Cînd era copil, auzise tot felul de întîmplări cu trollul cel mare care trăia acolo, în munte. Era foarte bogat și-avea sute de pitici sluți care-i păzeau aurul de sub munte și mii de vite, albe toate, ca neaua și cu tălângi de argint la gît. Dar de cînd regele a început să arunce în aer stîncile ca să scoată minereu de fier și s-a apucat să construiască drum de fier, n-am mai auzit nimic despre troll. Bineînțeles că mai există încă *Skogsra*, muma pădurii care cerca mereu să momească pe oameni spre adîncurile codrului ca să-i rătăcească. Uneori îi chema cu glas de pasăre, alteori cu glas dulce de femeie. Mulți spuneau că era chiar o femeie adevărată, foarte rea și foarte frumoasă. Dacă o întîlnești în pădure trebuie s-o iei imediat la fugă și de întorci cumva capul o singură clipă ca să te uiți la ea, ești pierdut. Nu trebuie să stai niciodată jos sub un copac în pădure la lună plină, căci numaidecît vine să se așeze lîngă tine și te înlănțuie cu brațele pe după grumaz, ca o femeie ce dorește dragostea bărbatului. Dar ea vrea numai să-ți sugă sîngele din inimă.

— Are ochi negri, foarte mari ? am întrebat tulburat.

Lars Anders nu știa, el n-o văzuse niciodată, însă fratele nevastei lui o întîlnise în pădure pe o noapte cu lună. De atunci și-a pierdut somnul și n-a mai fost nici-

¹ Ființe supranaturale din folclorul și mitologia germană și scandinavă apărînd sub înfățișare de uriași ori pitici și viețuind sub pămînt în peșteri.

odată cu mintea întreagă ; rămăsese neom pînă în ziua de azi.

Dar spiriduși nu se aflau cumva prin împrejurimi ?

Ba da, din neamul cel mărunț erau destui pe-acolo, furișîndu-se prin jurul casei la vremea înseratului. Era unul care trăia în grajdul vacilor. Nepoței îl văzuseră de multe ori. Nu făcea nici un rău dacă era lăsat în pace și i se puneă regulat strachina lui cu arpacaș în cotlonul știut. Nu se cade să-ți bați joc de el. Odată, un inginer de la calea ferată, care trebuia să construiască podul peste rîu, mînase peste noapte în Forsstugan. Îmbătîndu-se el, scuipase în castronul cu arpacaș spunînd : „Să fiu afurisit dacă există cu-adevărat spiriduși !” Spre înserat, cînd trecuse înapoi peste lacul înghețat, calul îi alunecase pe gheață, căzuse și fusese sfișiat de o haită de lupi. A doua zi dimineață, niște oameni care se întorceau de la biserică îl găsiseră pe inginer stînd în sanie, înghețat bocnă. Împușcase doi lupi — și dacă n-ar fi avut pușca, fără doar și poate că l-ar fi mîncat și pe el dihăniile.

— La ce depărtare de Forsstugan se afla cea mai apropiată așezare omenească ?

— La opt ore de mers călare prin pădure, cu un cal bun.

— Am auzit glas de tălângi cînd m-am plimbat prin pădure acum o oră ; probabil că sînt multe vite prin împrejurimi.

Lars Anders scuipă tutunul din gură și-mi răspunse scurt că mi se păruse. Nu se aflau vite în pădure la o distanță mai mică de o sută de mile. Cele patru vaci ale lui erau în grajd.

Eram sigur, am stăruit eu, că auzisem tălăngile departe, în pădure, ba chiar mă uimise sunetul lor frumos, parcă ar fi fost de argint.

Lars Anders și Mama Kerstin se priviră tulburați, dar nici unul nu spuse nimic. Le-am urat noapte bună și m-am dus în odaia mea, deasupra grajdului vacilor.

Pădurea se înălța, tăcută și sumbră, în fața ferestrei. Am aprins lumînarea de seu de pe masă și m-am lungit pe pielea de oaie, obosit și somnoros după atîta umblet. Am ascultat un timp cum rumegau vacile prin somn, apoi mi s-a părut că aud strigătul unei bufnițe departe, în funduri de păduri. Priveam flacăra palidă a lumînării de seu de pe masă, și era ca o mîngîiere pentru ochii mei, căci nu mai văzusem lumînare de seu de cînd eram copil în bătrîna casă părintească. Mi se părea că văd, printre pleoapele ce mi se închideau, un băiețel ce-și deschidea anevoie calea prin zăpada înaltă, într-o mohorită dimineată de iarnă pe cînd se îndrepta spre școală ducînd în spate o legăturică de cărți prinse într-o curea și ținînd în mînă o lumînare de seu întocmai ca aceea. Fiecare școlar trebuia să-și aducă lumînarea lui ca s-o aprindă la pupitru, în clasă. Unii copii aduceau lumînări groase, alții subțiri, la fel de subțiri ca cea care ardea acum pe masă. Părinții mei erau oameni cu stare, și pe pupitrul meu ardea o lumînare groasă. Pe banca de alături ardea cea mai subțirică lumînare din toată clasa, căci mama băiatului de lîngă mine era săracă tare. Dar eu am căzut la examenul de Crăciun, iar el a ieșit premiantul întîi, căci mîntea lui era mai luminată.

Parcă auzeam zăngănind ceva pe masă. Se vede că dormisem o toană, căci lumînarea de seu își sfîrșea ultimele pîlpiuturi. Am zărit totuși foarte limpede un omuleț numai cît palma mîinii mele, așezat pe masă turcește, cu picioarele sub el, care tot trăgea de lanțul ceasului, aplecîndu-și capul cărunț, bătrîncios într-o parte ca să poată auzi mai bine ticăitul ceasornicului meu de buzunar. Era atît de interesat, încît nu observă că eu mă ridicasem din așternut și-l priveam. Dar dînd deodată cu ochii de mine, scăpă lanțul și, lăsîndu-se să alunece în jos pe piciorul mesei, ca marinarii, o zbughi spre ușă cu toată viteza piciorușelor lui mititele.

— Nu te teme, spiriduș micuț, i-am spus ; sînt eu. Nu fugi de-aici, c-am să-ți arăt ce-i înăuntrul cutiei de aur care te interesa așa de tare. Poate suna întocmai ca un clopot de biserică, duminică.

Spiridușul se opri numaidecît și mă privi cu ochișorii lui blînzi.

— Zău că nu mai pricep nimic, făcu el. Parcă simțisem miros de copil în camera asta, altfel n-aș fi intrat, doamne ferește ; dar tu pari a fi om mare. Ia te uită ! N-aș fi crezut... strigă el aburcîndu-se pe scaunul de lîngă pat. N-aș fi crezut în asemenea noroc ! Să te găsesc tocmai aici, pe meleagurile astea îndepărtate ! Ai rămas tot copilul de altădată — așa cum te-am văzut ultima oară în odăița ta din bătrîna casă părintească — altfel nici nu m-ai fi putut vedea în astă noapte, stînd pe masă. Nu mă recunoști ? Eu eram cel ce venea în fiecare seară în cămăruța ta de copil, cînd toată casa dormea, ca să-ți pun toate în ordine, alinîndu-ți necazurile de peste zi. Îmi aduceai întotdeauna de ziua ta o bucată de cozonac și o mulțime de nuci, struguri și dulciuri din pomul de Crăciun. Nu uitai niciodată să-mi pui castronașul meu cu arpacaș. De ce ți-ai părăsit vechea casă părintească din mijlocul codrilor ? Pe-atunci erai veșnic cu zîmbetul pe buze, de ce ai un aer atît de trist acum ?

— Pentru că mintea mi-e veșnic frămîntată, pentru că nu pot rămîne nicăieri, nu pot uita, nu pot dormi.

— Întocmai ca tatăl tău. De cîte ori nu l-am pîndit plimbîndu-se încolo și înapoi prin cameră noaptea întregă !

— Spune-mi ceva despre tata, îmi amintesc atît de puțin de dînsul.

— Tatăl tău era un om ciudat, posomorît și tăcut. Era bun cu toți săracii și cu toate animalele, dar adesea se arăta aspru cu cei din juru-i. Mîncai multă bătaie de la dînsul, dar și erai un soi rău. Nu ascultai de nimeni și se părea că nu ții nici la taică-tu, nici la maică-ta, nici la

surioara și nici la fratele tău ; nu iubeai pe nimeni. Ba mi se pare că țineai la doica ta. Ți-o mai amintești pe Lena ? Nimănui nu-i era dragă, toți se temeau de ea. Fusesse adusă ca să-ți fie doică, de nevoie, deoarece maică-ta nu te putea alăpta. Nimeni nu știa de unde vine. Avea pielea oacheșă ca a copilei lapone ce te-a adus aici ieri, era însă foarte înaltă. Avea obiceiul să-ți cînte într-o limbă necunoscută, în timp ce sugeai la sînul ei și te-a alăptat pînă la vîrsta de doi ani. Nimeni, nici chiar mama ta nu îndrăznea să se apropie de dînsa, mîrîia ca o lupoaică mînioasă cînd cerca cineva să te ia din brațele ei. Pînă la sfîrșit au dat-o afară ; ea însă s-a întors noaptea, încercînd să te fure. Maică-ta a fost așa de înspăimîntată c-a trebuit să o primească înapoi. Îți aducea tot soiul de animale : lilieci, arici, veverițe, șobolani, șerpi, bufnițe și corbi, ca să te joci cu ele. O dată am văzut-o cu ochii mei tăind gîtul unui corb și lăsînd să curgă cîteva picături de sînge în laptele tău. Într-o zi, pe cînd aveai patru ani, a venit șeriful cu doi jandarmi și au luat-o, după ce-i puseseră cătuși la mîni. Am auzit că era ceva în legătură cu copilul ei. Toți ai casei au fost încîntați, tu însă ai aiurat cîteva zile. Cele mai multe necazuri le aveai din pricina animalelor tale. Odaia îți era plină de tot felul de dihănii, ba chiar dormeai cu ele în pat. Îți amintești ce sfîntă de bătaie ai mîncat pentru că ai vrut să clocești ouă ? Toate ouăle de păsărele pe care izbuteai să pui mîna cercai să le clocești în pat.

Se-nțelege că un prunc mic nu poate sta treaz noaptea ; în fiecare dimineață patul era tot murdărit cu ouă strivite, din care pricină în fiecare dimineață mîncai bătaie, dar degeaba. Îți mai aduci aminte de seara aceea, cînd părinții tăi s-au întors acasă tîrziu de la o serată și-au găsit-o pe soră-ta în cămașă de noapte stînd pe masă sub o umbrelă și țipînd îngrozită ? Toate dihăniile tale pe care le țineai închise în cameră scăpaseră ; un liliac își înfipsese ghearele în părul fetei, toți șerpui, broscii și șobolanii fojgă-

iau pe podele și-n patul tău au găsit un cuiar de șoareci. Tatăl tău ți-a tras o chelfăneală grozavă, iar tu te-ai repezit la el și l-ai mușcat de mână. A doua zi, în revărsatul zorilor, ai fugit de acasă, după ce în timpul nopții ai forțat ușa camării ca să-ți umpli ranița cu tot ce-ai putut găsi de-ale mîncării, și-ai spart pușculița cu bani a surioarei tale, furîndu-i toate economiile, căci tu niciodată nu puneai deoparte un ban. O zi și-o noapte te-au căutat oamenii casei. Zadarnic. La urmă, tatăl tău, care se repezise călare pînă în sat pentru a vesti poliția, te-a găsit la marginea drumului în zăpadă, dormind adînc ; cînele tău lătrase în clipa cînd trecea pe-acolo călare. Am auzit din întîmplare calul de vînătoare al părintelui tău povestind celorlalți cai din grajd cum te-a ridicat în șa fără să rostească o vorbă, cum s-a întors acasă cu tine și te-a închis într-o cămară întunecoasă, ținîndu-te acolo două zile și două nopți numai cu pîne și apă. A treia zi ai fost dus în camera tatălui tău, care te-a întrebat de ce-ai fugit de acasă ? I-ai răspuns că acasă nimeni nu te înțelegea și că voiai să emigrezi în America. Te-a mai întrebat dacă-ți părea rău că l-ai mușcat de mână și i-ai spus că nu. A doua zi ai fost trimis la școală în oraș și nu ți s-a mai îngăduit să vii acasă pînă la vacanța Crăciunului. În ziua de Crăciun v-ați suit cu toții în sanie și ați pornit spre biserică pentru slujba de la ora patru dimineața. O haită mare de lupi s-a luat după voi pe cînd traversați lacul înghețat ; era o iarnă tare geroasă și lupii strașnic de înfometați. Biserica strălucea toată de lumini și doi brazi mari de Crăciun erau așezați de o parte și de alta a altarului. Toți credincioșii se sculară în picioare ca să cînte : „Fii binevenită, dimineață fericită“. Cînd s-a sfîrșit imnul, i-ai spus tatălui tău cît îți părea de rău că l-ai mușcat de mână și el te-a mîngîiat pe creștet. Cînd ați trecut iar lacul, la întoarcere, ai cercat să sari din sanie ; spuneai că vrei să apuci pe urmele lupilor, să descoperi unde s-au duș. După amiază ai dispărut din nou și te-au căutat

zadarnic cu toții întreaga noapte. Te-a găsit dimineța pădurarul, dormind sub un brad mare. De jur împrejurul copacului se vedeau urme de lupi — și paznicul se minuna cum de nu te mîncaseră. Dar pozna care-a pus virf la toate s-a petrecut în vacanța de vară, într-o zi cînd fata din casă a găsit sub patul tău o țeastă omenească, o hîrcă căreia îi mai atîrna încă la ceafă un smoc de păr roș. S-a iscat mare zarvă în toată casa. Maică-ta a leșinat și taică-tu ți-a tras o bătaie mai grozavă ca niciodată, încuindu-te după aceea într-o cameră făr'de lumină, numai cu pîne și apă. S-a descoperit că în noaptea trecută te-ai dus călare pe poneiul tău pînă la cimitirul satului, ai pătruns în osuar și-ai furat craniul dintr-un morman de oase depuse în cavou. Pastorul, fost director al unei școli de băieți, a spus tatălui tău că nu mai pomenise ca un băiețel de zece ani să săvîrșească un păcat atît de grozav împotriva lui Dumnezeu și-a oamenilor. Mama ta, care era o femeie foarte cucernică, nu și-a mai revenit dintr-asta. Aproape că se temea de tine, și nu numai ea. Spunea că nu putea pricepe cum de dăduse naștere unui asemenea monstru. Cu siguranță că nu erai zămislit de dînsul, ci de diavol, declarase tatăl tău. Bătrîna menajeră pretindea că de vină era numai doica ta, care te vrăjise turnîndu-ți ceva în lapte și atîrnîndu-ți la gît o gheară de lup.

— Sînt adevărate toate cîte mi-ai povestit despre copilăria mea ? Trebuie să fi fost un copil ciudat, într-adevăr !

— Tot ce ți-am spus este întru totul adevărat, răspunse spiridușul. Nu garantez însă pentru cele ce-ai putea istorisi altora. Am impresia că amesteci întotdeauna realitatea cu închipuirea, ca toți copiii.

— Dar nu mai sînt copil ; luna viitoare împlinesc douăzeci și șapte de ani.

— Bineînțeles, ești un copil mare, căci altfel nici nu m-ai fi putut vedea ; numai copiii ne pot vedea pe noi, spiridușii.

— Și tu ce vîrstă ai, omulețule ?

— Șase sute de ani. Se-ntîmplă să știu, pentru că m-am născut în același an cu bradul cel bătrîn de la fereastră odăiței tale de copil, în care își are cuibul bufnița cea mare. Tatăl tău spunea întotdeauna că era cel mai bătrîn arbore din toată pădurea. Nu-ți mai amintești de bufnița cea mare ? Nu-ți mai amintești cum stătea cocoțată, ațintindu-te prin fereastră cu ochii ei rotunzi ?

— Ești însurat ?

— Nu. Sînt flăcău, zise spiridușul. Dar tu ?

— Încă nu, dar...

— Să nu faci una ca asta ! Tata ne spunea mereu că însurătoarea este un pas foarte primejdios și tare-i înțeleaptă vechea zicală că soacră niciodată nu poți să ți-o alegi cu destulă băgare de seamă.

— Ai șase sute de ani ! Într-adevăr ? Nu pari. N-aș fi crezut, Doamne ferește, văzîndu-te cu ce agerime ai alunecat jos pe piciorul mesei și-ai rupt-o la fugă pe podele cînd m-ai zărit ridicat în pat.

— Mulțumesc, picioarele mi-s încă zdravene, numai ochii au început a cam obosi. Aproape nu mai văd la lumina zilei. Am și-o huruială ciudată în urechi de cînd voi, oamenii mari, ați început a trăsni în munții din jurul nostru. Unii spiriduși spun că vreți să prădați pe trolli de aurul și fierul lor, alții că vreți să faceți o gaură pentru balaurul cel galben cu două vîrci negre pe spinare care-și taie drum prin cîmpii și păduri, peste rîuri, scoțînd fum și pară pe gură. Noi toți sîntem înspăimîntați de el, la fel și toate jivinele din pădure și din cîmpie, toate păsările aerului, toți peștii din rîuri și lacuri ; pînă și trollii de sub munte o iau la fugă spre miazănoapte, îngroziți la apropierea lui. Ce-are să se întîmple cu noi, sărmanii spiriduși ? Ce-are să se întîmple cu toți copiii, cînd nu vom mai veni în odăile lor ca să-i adormim cu basme și să le veghem visele ? Cine va avea grijă de caii din grajd, cine îi va păzi să nu cadă pe gheața alunecoasă ca să nu-și

frîngă picioarele ? Cine va trezi vacile și le va ajuta să-și îngrijească vițelii nou-născuți ? Să știi că vremurile sînt grele, ceva merge rău în lumea voastră, nu mai există pace nicăieri. Huruitul și larma asta neîncetată îmi zdruncină nervii. Dar nu îndrăznesc să mai stau mult cu tine. Bufnițele au început a fi somnoroase, toate jivinele tîrtoare din pădure se duc la culcare, veverițele au și prins a ronțai cucuruzi de brad, curînd vor cînta cocoșii, iar peste lac vor începe din nou groaznicele bubuituri. Crede-mă că nu mai pot îndura. A fost ultima noapte pe care am mai petrecut-o aici, sînt silit să te părăsesc. Trebuie să mă grăbesc să ajung sus, la Kebnekajse, înainte de răsăritul soarelui.

— Kebnekajse ! Kebnekajse este la sute de kilometri spre nord, cum naiba ai să ajungi pînă acolo cu piciorușele tale scurte ?

— Poate că mă va lua pe sus un cocor ori o gîscă sălbatică, căci se adună toate laolaltă aici pentru zborul cel lung spre țara cea fără de iarnă. Dacă n-o să am întotdeauna, voi călători o parte din drum pe spinarea unui urs ori a vreunui lup, căci sînt toți prieteni cu noi, spiridușii. Trebuie să plec.

— Nu pleca, mai stai puțin cu mine să-ți arăt ce se află în cutia de aur care te interesa așa de mult.

— Ce ții în cutia de aur ? Vreun animal ? Am auzit bătăile inimei lui înlăuntrul cutiuței.

— Ceea ce ai auzit este inima Timpului ; ea bate.

— Ce-i Timpul ? întrebă spiridușul.

— Nu pot să-ți spun și nimeni pe lume nu-ți poate spune ce înseamnă timpul. Se zice că-i alcătuit din trei lucruri deosebite : trecutul, prezentul și viitorul.

— Și-l porți mereu cu tine în cutiuța de aur ?

— Da, și niciodată nu se odihnește, niciodată nu doarme, niciodată nu încetează de a-mi repeta același cuvînt la ureche.

— Îl înțelegi ce-ți spune ?

— Vai, prea bine ! Îmi șoptește în fiecare secundă, în fiecare minută, în fiecare oră din zi și din noapte că îmbătrinesc și că voi muri. Spune-mi, omulețule, înainte de a pleca : ți-e frică de Moarte ?

— Frică de cine ?

— Frică de ziua cînd bătaile inimii îți vor înceta, zimții și roțițele întregii mașinării se vor desface în bucăți, gîndurile se vor opri și viața, pîlpîind, se va stinge ca lumina plătîndă a lumînării de seu de pe masă.

— Cine ți-a vîrit asemenea nerozii în cap ? Nu mai lua în seamă glasul din cutiuța de aur cu scornelile acelea că-rora le spui trecut, prezent și viitor. Nu pricepi că toate-s unul și același lucru ? Nă pricepi că cineva din cutioara de aur își bate joc de tine ? În locul tău, aș arunca comedia asta în rîu și aș îneca duhul rău închis înăuntru. Nu crede o vorbă din tot ce-ți spune, toate-s minciuni ! Vei rămîne veșnic copil, nu vei îmbătrîni și nu vei muri niciodată. Culcă-te mai bine și dormi puțin ! Curînd, soarele se va înălța iarăși peste vîrfurile brazilor ; curînd, o zi nouă va privi înăuntru pe fereastră ; curînd, vei vedea mult mai limpede decît ai văzut vreodată la lumina lumînării de seu. Trebuie să plec. Adio, visătorule ! Îmi pare tare bine că ne-am întîlnit !

— Și mie îmi pare bine, spiridușule !

Piticuțul se lăsă să alunece jos de pe scaunul de lingă pat și tropăi spre ușă cu saboții lui de lemn. Pe cînd scotocea prin buzunar după șperaclu, izbucni deodată într-un hohot de rîs așa de grozav, că trebui să se ție cu amîndouă mîinile de burtă.

— Moartea ! rosti el printre sughiuțuri de rîs. Formidabil ! N-am auzit de cînd sînt asemenea gogomănie ! Dar orbi mai sînt nătingii ăștia de maimuțoi mari în comparație cu noi, spiridușii cei mărunți. Moartea ! Pe Robin cel Istet ! De cînd sînt, n-am auzit asemenea prostie !

Privind pe fereastră afară, cînd m-am trezit, am văzut pămîntul alb de zăpadă proaspătă. Sus de tot, deasupra capului, am auzit bătăile de aripi și chemările unui cîrd de găște sălbatice. Drum bun, spiridușule !

Gustarea de dimineată a fost o strachină de arpacaș, lapte proaspăt abia muls și o ceașcă de cafea excelentă. Moș Lars îmi spuse că se trezise de două ori în timpul nopții, iar cînele lapon mîriise într-una neliniștit, parcă auzea ori vedea ceva. Zărise parcă și el o mogildeață neagră, ce-ar fi putut fi lup, dînd tîrcoale casei. O dată, i se păruse că aude zgomot de voci venind dinspre grajd ; s-a arătat foarte ușurat cînd i-am lămurit că aveam obiceiul să vorbesc prin somn. Găinile cîrîiseră și se zburătăciseră toată noaptea.

— Vezi colo ? zise moș Lars, arătîndu-mi cu degetul urme proaspete pe zăpadă, ce se sfîrșeau chiar sub fereastră mea. Trebuie să fi fost cel puțin trei. Trăiesc aici de mai bine de treizeci de ani și încă n-am văzut urmă de lup așa aproape de casă. Vezi și aici ? rosti el iar, arătînd spre altă urmă pe zăpadă, mare cît talpa unui om. Am crezut că visez cînd am văzut-o întîi. Să nu-mi mai spui mie Lars Anders, dacă n-a venit astă-noapte ursoaica aici, iar astea sînt urmele puiului ei. De zece ani n-am mai împușcat urs în pădurea asta. Auzi larma din bradul cel mare de lîngă grajd ? Trebuie să fie vreo două duzini în el, n-am pomenit de cînd sînt atîtea veverițe într-un singur copac. Ai auzit strigătul bufniței în pădure și chemarea cufundacului de pe lac noaptea întreagă ? Ai auzit caprimulgul zburînd în jurul casei în zori ? Nu pricep deloc, de obicei toată pădurea-
tăcută ca un mormînt după căderea nopții. De ce au venit toate lighioanele astea aici, astă-noapte ? Nici Kerstin, nici eu n-am închis o clipă ochii. Kerstin crede că a vrăjit casa copila laponă, dar aceea zice că a fost botezată vara trecută în Rukne. De la laponii ăștia te poți aștepta la orice. Toți se pricep la vrăjitorie și la tot soiul de farmece diavolești. Oricum, eu am trimis-o de cum s-a crăpat de ziuă ; este

iute de picior și va ajunge la școala laponă din Rukne înainte de apusul soarelui. Dar tu când pleci ?

I-am răspuns că nu eram grăbit și că mi-ar face plăcere să mai rămân încă două zile ; îndrăgisem foarte mult Forsstugan-ul.

Feciorul lui trebuia să se întoarcă de la tăiatul lemnului către seară și nu mai avea cameră ca să mă găzduiască, spuse moș Lars. Puteam foarte bine dormi și în grajd, am stăruit eu, îmi plăcea mireazma finului. Ideea mea nu păru să suridă nici lui moș Lars, nici Mamei Kerstin. Simțeam, fără voie, că ar fi fost bucuroși să scape de prezența mea ; se fereau să-mi vorbească, parcă le-ar fi fost teamă de mine.

L-am întrebat pe moș Lars despre străinul care venise cu două zile în urmă la Forsstugan și mîncase toată pînea. Nu vorbea suedeza, zise moș Lars ; nu știa o boabă. Laponul finlandez care-i căra undițele și celelalte scule de pescuit îi spusese că rătăciseră drumul. Erau lihniți de foame cînd sosiseră, așa că hăpăiseră tot ce se afla în casă. Moș Lars îmi arătă banul pe care străinul ținuse morțiș să-l lase copiilor. Era cu puțință să fie auriu adevărat ?

Era o liră sterlină. Pe podea, lingă fereastră, rămăsese aruncat un număr din *Times*, pe adresa lui Sir John Scott. Cum l-am desfăcut, am dat cu ochii de un titlu tipărit cu litere uriașe :

Groaznică epidemie de holeră în Neapole ; pestă o mie de cazuri zilnic.

Peste o oră, Pelle, nepotul lui moș Lars, sta în fața casei împreună cu poneiul cel mic norvegian, cu păr mișos. Moș Lars a rămas înmărmurit cînd am vrut să-i plătesc cel puțin proviziile din rucsac. N-auzise în viața lui una ca asta, se indignase el. În privința drumului să n-am nici o grijă, mă îndreptă el, Pelle îl cunoștea foarte bine. Era o călătorie cît se poate de ușoară și plăcută în acea epocă a anului : opt ore călare prin pădurea Rukne, trei ore de coborît pe riu cu barca lui Liss Jocum, șase ore cu piciorul

peste munte pînă la satul parohial, două ore peste lac pînă la Losso Jarvi, apoi de acolo opt ore de mers comod cu trăsura pînă la gara cea nouă. Nu există încă tren de călători, dar mașinistul cu siguranță mă va lăsa să stau în picioare pe locomotivă două sute de mile, pînă voi putea prinde trenul de marfă.

Moș Lars avusese dreptate ; a fost o călătorie ușoară și plăcută, cel puțin așa mi s-a părut mie atunci. Dar cum mi s-ar părea oare azi ? La fel de ușoară și plăcută a fost călătoria prin Europa Centrală, cu infamele trenuri din acea vreme, în care n-am putut închide aproape deloc ochii. Din Laponia pînă la Neapole — priviți pe hartă !

8

NEAPOLE

Cei care sînt curioși să afle amănunte despre șederea mea la Neapole, să le caute în *Scrisori dintr-o cetate îndoliată*, dacă izbutesc să mai descopere vreun exemplar, lucru foarte puțin probabil, cărtitica fiind de mult epuizată și dată uitării. Tocmai am recitit și eu, cu un deosebit interes, acele *Scrisori din Neapole*, cum este titlul original al cărții în suedeză. N-aș mai putea scrie azi o asemenea carte pentru nimic în lume. Sînt niște scrisori pline de o exaltare tinerească, ce vădesc și multă încredere în sine — ca să nu spun vanitate. Se vede foarte limpede cît eram de încîntat că mă repezisem din Laponia la Neapole în momentul cînd toți îl părăseau. Găsești destulă fanfaronadă în felul cum povestesc despre umbletele mele zi și noapte prin mahalalele sărace cotropite de molimă, plin de păduchi, hrănindu-mă cu fructe putrede,

dormind prin hanuri infecte. Toate sînt perfect adevărate, n-am nimic de retractat, descrierea Neapolului în timpul holerei este exactă, cum am văzut-o atunci, cu ochi de entuziast.

Descrierea persoanei mele însă este mult mai puțin exactă. Am avut neobrăzarea să scriu că nu mă temeam de holeră, că nu mă temeam de Moarte. Mințeam. Mi-a fost teribil de frică de amindouă, de la început pînă la sfîrșit. Descriu în prima scrisoare cum am coborît, seara tîrziu, aproape asfixiat de acidul fenic, din trenul gol în *Piazza* pustie, cum am întîlnit pe străzi lungi convoaie de căruțe și camioane încărcate cu cadavre ce se îndreptau către cimitirul holericii și cum mi-am petrecut noaptea întreagă printre muribunzi, în infectele taverne ale mahalalelor. Dar nu se istorisește cum, după două ore de la sosire, mă aflăm din nou la gară, informîndu-mă febril de primul tren spre Roma, Calabria, Abruzzi, spre oriunde — cu cît mai departe cu putință, cu atît mai bine — numai să ies din iadul acela. Dacă ar fi fost vreunul, n-ar mai fi existat acele *Scrisori dintr-o cetate îndoliată*. S-a întîmplat să nu fie însă nici un tren pînă a doua zi la amiază, legătura cu orașul contaminat fiind aproape întreruptă. Nu-mi rămînea altceva de făcut decît să mă duc la Santa Lucia ca să înot în mare la răsăritul soarelui și să mă întorc în mahalale cu mintea limpezită, dar încă tremurînd de spaimă. După-amiază, oferta mea de a servi în echipa spitalului holericii Santa Maddalena a fost primită. Dar după două zile dispăream din spital, deoarece descoperisem că, de drept, locul meu nu era printre muribunzii din spital, ci printre muribunzii nenorocitelor mahalale.

Cu cît mai ușor ar fi fost pentru ei și pentru mine dacă măcar agonia lor n-ar fi fost atît de lungă, atît de îngrozitoare! Zăceau acolo ore întregi, zile de-a rîndul, în *stadium algidum*¹, reci ca niște cadavre, cu ochii holbați

¹ Cu trupul răcit.

și gura căscată ; după toate aparențele, morți și totuși trăind încă. Mai simțeau ei ceva, mai înțelegeau ceva ? Era mai bine pentru puținii ce mai puteau încă să înghită lingurița de laudanum pe care vreun voluntar de la *Croce Bianca* venea grăbit să le-o verse în gură. Cel puțin îi ajuta să se sfîrșească înainte de sosirea echipelor de soldați și de *beccamorti*¹, aproape toți beți, ce-i luau noaptea ca să-i azvîrle pe toți grămadă în groapa imensă de la Campo-santo dei Colerosi². Cîți vor fi fost aruncați acolo de vii ? Cred că sute. Toți arătau la fel, nici eu singur nu eram adeseori în stare să spun dacă erau morți ori vii. Nu era vreme de pierdut, stăteau cu zecile în fiecare mahala, ordinul era sever, trebuiau îngropați toți în timpul nopții.

Cînd molima atinse apogeul, n-am mai avut motiv să mă plîng de lunga lor agonie. În scurt timp, oamenii începură a cădea în stradă ca loviți de trăsnet și erau ridicați de poliție care-i ducea la spitalul holericii, unde mureau în cîteva ore. Birjarul trăsorii care mă duse dimineața plin de voie bună la închisoarea Granatello de lîngă Portici și trebuia să mă aducă înapoi la Neapole, zăcea mort țepăn în trăsură cînd m-am întors să-l caut seara. Nimeni n-a vrut să aibă a face cu el în Portici, nimeni n-a vrut să mă ajute să-l scot măcar din trăsură. A trebuit să mă-sui pe capră și să-l duc eu singur înapoi la Neapole. Nici aici n-a vrut nimeni să se ocupe de el și pînă la urmă am fost silit să-l duc la cimitirul holericii ca să mă descotoresc de dînsul.

De multe ori mă întorceam seara la *locanda*³ atît de obosit încît mă trînteam pe pat așa cum eram, fără să

¹ După vechiul obicei napolitan, morții sînt ridicați de oameni travestiți. Găteala lor se trage din vremurile ciumei și se spune că ferește de molipsire. Acești ciocli fac parte din anumite obști denumite *beccamorti*.

² Cimitirul holericii.

³ Han.

mă dezbrac, fără să mă spăl măcar. La ce bun să mă mai spăl în apa aceea murdară ? La ce bun să mă mai dezinfectez, cînd toți și toate din juru-mi erau infectate, alimentele pe care le mîncam, apa pe care-o beam, patul în care dormeam, aerul pe care-l respiram ! De multe ori eram așa de înfricoșat, că nu mă puteam culca, nu puteam sta singur. Spaima mă gonea afară, în stradă, și-mi petreceam restul nopții în vreo biserică. Refugiul meu de noapte favorit era Santa Maria del Carmine ; somnul cel mai bun din viața mea l-am dormit pe o bancă din latura stîngă a acelei vechi biserici. La tot pasul se găseau biserici în care puteam dormi, cînd nu mă încumetam să mă întorc acasă. Sutele de capele și biserici ale Neapolului erau toate deschise noaptea întreagă, iluminate de luminările acatistelor și înțesate de lume. Sutele de madone și de sfinți nu mai pridideau de atîta treabă zi și noapte, vizitîndu-și fiecare în cartierul său muribunzii. Vai de cei ce îndrăzneau să apară în cartierul vreunui rival ! Chiar și venerabila Madonna delle Colera, care salvase orașul cînd bîntuise groaznica mîlîmă din 1834, fusese huiduită cu cîteva zile înainte la Bianchi Nuovi.

Dar nu mă înspăimînta numai holera. Șobolanii m-au înfricoșat de la început pînă la sfîrșit. Păreau să se simtă tot atît de la locul lor în *bassi*¹ și *sotterranei*² din mahalalele calicimii, ca și nenorocitele ființe omenești ce trăiau și mureau acolo. Ca să fim drepți, nu erau decît niște șobolani inofensivi și cuviincioși, cel puțin față de cei vii, și care-și vedeau de meseria lor de gunoieri, al cărui monopol îl dețineau tocmai din vremea romanilor, fiind singurii membri ai comunității ce aveau siguranța că se pot îndes-tula. Erau blînzi ca niște pisici și aproape la fel de mari.

Odată am dat peste o babă, numai pielea și oasele, aproape goală, zăcînd pe un mindir de paie putrezit, într-o

¹ Pivnițe.

² Subterane.

pivniță întunecoasă. Mi s-a spus că e „vavama” — bunica. Era paralizică și complet oarbă ; ședea întinsă acolo de ani de zile. Pe jos era o murdărie groaznică și vreo șase șobolani stăteau roată instalați pe coadă în jurul gustării lor de dimineață, cu neputință de descris. M-au privit foarte liniștiți, fără să se clintească din loc. Baba își întinse brațul scheletic, strigând cu un glas răgușit : *pane, pane !*

Dar când comisia sanitară își începu zădarnicele încercări de a dezinfecta canalele de scurgere, situația se schimbă, spaima mea se prefăcu în oroare. Milioanele de șobolani care, de pe vremea romanilor, viețuiseră netulburați în canale, invadară partea de jos a orașului. Otrăviți de fumul de pucioasă și de acidul carbonic, năvăleau prin mahalale ca niște câini turbați. Nu semănau cu nici unul dintre soiurile de șobolani pe care le văzusem pînă atunci. Erau complet pleșuvi, cu cozi roșii extraordinar de lungi, ochi feroci injectați de sînge și dinți negri ascuțiți, lungi ca ai nevăstuicilor. Cînd îi loveai cu bățul, se întorceau în loc și se agățau de el ca niște buldogi. În viața mea n-am fost mai înspăimîntat de un animal ca de șobolanii aceia turbați, căci sînt sigur că erau turbați. Tot cartierul Basso Porto era îngrozit. Peste o sută de bărbați, femei și copii grav mușcați fuseseră transportați la spitalul Pellegrini în prima zi a invaziei. Cîțiva prunci fuseseră pur și simplu mîncăți. N-am să uit niciodată de acea noapte petrecută într-un *fondaco*¹ din Vicolo della Duchessa. Camera, beciul mai bine zis, era aproape în beznă, numai candela din fața madonei răspîndea o pîlpiire de lumină. Tatăl era mort de două zile, dar stîrvul se mai afla încă acolo sub un morman de zdrențe. Familia izbutise să-l ascundă de poliția ce căuta morții ca să-i ducă la cimitir ; era un obicei foarte răspîndit atunci prin mahalale. Mă așezasem jos, lîngă fața mortului, alungînd șobolanii cu bastonul. Copila era deja rece, dar conștientă încă.

¹ Han de negustori.

Îi auzeam întruna cronțâind trupul tatălui. Pînă la sfîrșit, nemaiputînd suferi, ieșit din fire, l-am proptit pe mort în picioare într-un colț ca pe-o pendulă. În scurtă vreme, șobolanii începură a-i cronțâi cu lăcomie picioarele. N-am mai putut îndura ; năuc de groază, m-am repezit afară.

Și farmacia San Gennaro se număra printre refugiile mele favorite cînd mă cuprindea spaima de singurătate. Sta deschisă zi și noapte. Don Bartolo era întotdeauna în picioare, pregătind felurite amestecuri și miraculoase leacuri din șiru-i de bocale de Faenza, vechi din secolul al șaptesprezecelea, cu inscripția drogurilor în latină, cele mai multe necunoscute mie. Două borcane mari de sticlă, cu șerpi și foetuși în alcool, îi împodobeau etajera. Lîngă icoana lui San Gennaro, sfîntul ocrotitor al Neapolului, ardea candelă sfîntită și printre pînzele de păianjen de pe tavan atirna o pisică împăiată cu două capete. Specialitatea farmaciei era vestita licoare antiholerică a lui don Bartolo, avînd o etichetă cu chipul lui San Gennaro pe o parte și un cap de mort pe cealaltă, dedesubtul căruia scria : „*Morte alla colera.*“¹ Compoziția aceluia amestec era un secret de familie, transmis din tată în fiu tocmai din vremea moliemei de la 1834 cînd, în colaborare cu San Gennaro, salvase orașul. Altă specialitate a spișeriei era o sticlută misterioasă, ce avea pe etichetă o inimă străpunsă de săgeata lui Cupidon, un *filtro d'amore*². Și compoziția aceea era o taină de familie ce avea mare căutare, după cîte am priceput. Mușteriii lui don Bartolo păreau să aparție mai ales numeroaselor mănăstiri și biserici din vecinătate. Întotdeauna găseai acolo cîțiva preoți, călugări ori frați instalați pe scaune în fața tejghelei, discutînd cu însuflețire evenimentele zilei, ultimele minuni săvîrșite de cutare ori cutare sfînt și eficacitatea diferitelor madone : la Madonna del Carmine, la Madona dell'Aiuto, la Madonna della Buona Morte, la Madonna delle Coléra, l'Addolorata,

¹ „Moarte holerei“.

² Elixir de dragoste.

la Madonna Egiziaca. Rar, foarte rar auzeam menționat numele lui Dumnezeu, iar numele fiului său niciodată. Am îndrăznit o dată să-mi exprim mirarea față de un frate bătrîn și jerpelit, cu care legasem o strînsă prietenie. în privința acestei excluderi a lui Cristos din discuțiile lor. Bătrînul frate nu-și ascunse părerea personală că Cristos nu-și datora faima decît faptului că fusese fiul madonei. După cît știa el, Cristos nu tămăduise pe nimeni de holeră. Preasfințita lui Maică își secase ochii de lacrimi pentru dînsul. Și cu ce-o răsplătise el în schimb ? „Femeie, îi spusese, ce am eu de împărțit cu tine ?“

— *Perciò ba finito male*, din pricina asta a sfîrșit-o rău.

Cu cît se apropia sîmbăta, numele feluriților sfinți și madone dispărea treptat din conversații. Vineri seara, farmacia era plină de oameni gesticulînd frenetic și discutînd cu înfocare despre șansele pe care le aveau la *Banco di Lotto*¹ de-a doua zi.

Trentaquattro, sessantanove, quarantatre, diciassette !² Don Antonio visase că mătușă-sa murise subit, lăsîndu-i cinci mii de lire : moarte subită — 49 bani — 70 ! Don Onorata îl consultase pe cocoșatul din Via Forcella și era sigur de *terno*³-ul lui — 9, 39, 29 ! Pisica lui don Bartolo fătase peste noapte șapte pisoi — numerele 7, 16, 64 ! Don Dionisio citise în *Pungolo* că un *camorrista*⁴ înjunghiasse pe-un bărbier din Immacolatella : bărbier — 21, cuțit — 41 !! Don Pasquale căpătase numerele de la paznicul cimitirului, care le auzise rostite limpede dintr-o mormînt : *il morto che parla*⁵ — 48 !

¹ Loterie.

² Treizeci și patru, șaizeci și nouă, patruzeci și trei, șaptesprezece.

³ Cele trei numere.

⁴ Un derbedeu.

⁵ Mortul care vorbește.

La farmacia di San Gennaro am făcut cunoștință cu doctorul Villari. Știam de la don Bartolo că venise cu doi ani în urmă la Neapole ca asistent al bătrînului doctor Rispù, binécunoscutul medic al tuturor mănăstirilor și congregațiilor din cartier, care la moartea lui lăsase numeroasa-i clientelă tinărului său asistent. Îmi făcea întotdeauna plăcere să-mi întîlnesc colegul, căci îmi fusese foarte simpatîc chiar dintru început. Era un om de o rară frumuseță, cu o fire blindă și liniștită, foarte deosebită de a napolitanilor. Venea din Abruzzi. De la el am auzit pentru întîia oară de mănăstirea Sepolte Vive, vechea clădire mohorîtă din colțul străzii, cu ferestruici gotice și porți uriașe, masive de fier, sumbră și tăcută ca un mormînt. Era adevărat că maicile intrau pe porțile acelea înfășurate în giulgiu, întinse într-un sicriu și că nu mai puteau ieși de-acolo pînă la sfîrșitul vieții lor ?

Da, era adevărat, călugărițele nu comunicau deloc cu lumea din afară. Chiar și el, în timpul rarelor vizite profesionale la mănăstire, era precedat de o maică bătrînă care suna dintr-un clopot pentru a preveni pe celelalte călugărițe să se închidă în celulele lor.

Era adevărat ce auzisem de la Padre Anselmo, duhovnicul lor, că grădina mănăstirii era plină de marmure antice ?

Da, văzuse o mulțime de bucăți împrăștiate prin livadă și aflate că mănăstirea era așezată pe ruinele unui templu grec.

După toate aparențele, colegului meu îi făcea plăcere să stea de vorbă cu mine ; îmi mărturisî că n-avea nici un prieten la Neapole ; ca toți compatrioții lui, ura și disprețuia pe napolitani. Scenele la care asistasese de cînd izbucnise holera îl făcuseră să-i urască și mai mult. Îți venea într-adevăr să crezi că se abătuse pedeapsa lui Dumnezeu asupra aceluia oraș plin de stricăciune. Sodoma și Gomora nu erau nimic în comparație cu Neapole. Nu vedeam ce se petrecea în mahalalele calicimii, pe uliți, în casele con-

taminate, chiar în biserici unde se rugau unui sfânt și blestemau pe altul ? Frenezia dezmățului cuprinsese întreg Neapolul ; peste tot, imoralitate și vițiu, chiar în fața Morții. Atașurile asupra femeilor ajunseseră atât de frecvente încît nici o femeie de treabă nu mai îndrăznea să iasă din casă.

Nu părea înfricoșat de holeră. Se simțea în perfectă siguranță sub ocrotirea Madonei, îmi spuse el. Cît îi invidiam credința ! Îmi arătase cele două medalioane pe care i le pusese la gît soția în ziua izbucnirii holerei ; unul era cu Madonna del Carmine și celălalt cu Santa Lucia, sfînta patroană a soției lui, pe care-o chema Lucia. Purtase la gîtul ei medalionul acela micuț de cînd era o copilă. O cunoșteam bine pe Santa Lucia, îi spusese eu, era sfînta ocrotitoare a ochilor. De multe ori dorisem să aprînd o luminare la altarul ei, căci trăisem ani de-a rîndul cu teama să nu-mi pierd vederea. Va spune soției lui, mă încredințase, să amintească de mine în rugăciunile ei sfîntei Lucia care-și pierduse lumina ochilor, dar o redase atîtor oameni. Îmi mai povestise că de cum pleca de-acasă dimineața, soția lui se așeza la fereastră așteptîndu-l să se întoarcă. Nu-l avea decît pe el pe lume și se măritase împotriva voinței părinților. Voise s-o ducă din orașul contaminat dar ea refuzase să-l părăsească. L-am întrebat dacă nu-i era frică de moarte. Îmi răspunse că nu se temea pentru el, ci pentru soție. Măcar de n-ar fi atît de hidoasă moartea de holeră ! E mai bine să fii dus pe loc la cimitir, ca să nu mai fii văzut de ochii care te iubesc !

— Sînt încredințat că vei trece cu bine prin toate, i-am spus. Cel puțin ai pe cineva care se roagă pentru dumenea ; eu n-am pe nimeni.

O umbră trecuse pe chipul lui frumos.

— Făgăduiește-mi că...

— Să nu vorbim de moarte, l-am întrerupt eu, înfiorîndu-mă.

Mica Osteria dell'Allegria din dosul pieței Mercato era încă unul din locurile mele preferate de odihnă. Mîncarea era infectă, dar vinul excelent : treizeci de centime litrul — și beam virtos. Adesea îmi petreceam acolo jumătate de noapte cînd nu îndrăzneau să mă duc acasă. Cu Cesare, chelnerul de noapte, mă împrietenisem repede la cataramă. După-al treilea caz de holeră din *locanda* mea, în sfîrșit m-am mutat într-o odaie goală din casa unde locuia Cesare. Noua mea locuință era tot așa de murdară ca și *locanda*, dar prietenul meu avea dreptate, era mult mai bine să fii în *compagnia* ¹. Soția îi murise, dar fata lui, Mariuccia, trăia și era chiar foarte vie ! Credea că are vreo cincisprezece ani, dar era deja în plină înflorire, cu ochi negri și buze roșii, aidoma micuței Venus de la Muzeul Capitoliului. Îmi spăla rufările, îmi fierbea macaroane și-mi strîngea patul dacă nu uita. Nu mai văzuse niciodată pînă atunci un *forestiere*. Intra întotdeauna în camera mea cu cîte-un strugure, o felie de hârbuz ori o farfurie plină de smochine. Cînd n-avea ce-mi oferi, își scotea trandafirul din buclele-i negre și mi-l întindea cu un zîmbet fermecător de sirenă și cu o privire în care scăpăra o întrebare arzătoare : nu doream să-mi dea și buzele ei roșii ? De dimineață pînă seara cînta în bucătărie cu vocea ei puternică, ascuțită : *Amore ! Amore !*

Noaptea o auzeam cum se răsucesc în patul ei de după peretele despărțitor. Spunea că nu poate dormi, că i-e frică să stea noaptea singură, îi era frică *di dormire sola*. Eu nu mă temeam *di dormire solo* ?

— *Dormite, signorino* ? șoptea, din patul ei.

— Nu, nu dormeam, îmi pierise tot somnul ; nu-mi plăcea nici mie mai mult ca ei *di dormire solo*.

Dar ce nouă spaimă făcea să-mi bată atît de năvalnic inima, să-mi alerge sîngele prin vine ca în febră ? De-atîtea ori stătusem dormitînd în latura aceea ferită a bisericii

¹ Tovărășie.

Santa Maria del Carmine, cum de nu observasem oare pînă atunci pe fetele acelea frumoase, în mantiile negre, îngennuncheate pe dalele de marmură aproape de mine, ce-mi zîmbeau pe furiș în vreme ce rosteau rugăciuni și descîntece ? Cum putusem trece zilnic, săptămîni de-a rîndul pe lîngă *fruttivendola*¹ din colțul străzii, fără să mă opresc ca să stau de vorbă cu Nannina, fata ei cea frumoasă care avea în obraji culoarea piersicilor pe care le vindea ? Cum de nu descoperisem pînă atunci că *fioraia*² din Piazza Mercato avea fermecătorul suris al Primăverii lui Botticelli ? Cum putusem să-mi pierd atîtea seri în osteria dell'Allegria fără să-mi dau seama că nu vinul de Gragnano ci scînteierea ochilor Carmelei era pricina ameteleii mele ? Cum era cu putință să aud numai gemetele muribunzilor și dangătul clopotelor de la biserici cînd toate străzile răsunau de risete și cîntece de dragoste, cînd sub fiecare *portico* zăreai cîte-o fată șușotind unui *amoroso* ?

„O ! Mari, o ! Mari, quanto sonno ho perso per te !

Fammi dormire

abbracciato un poco con te.“³

cînta un tinerel sub fereastra Mariucciei.

„O Carmé ! O Carmé !“ cînta altul afară, la Osteria.

„Vorrei baciare i tuoi capelli neri“⁴ răsuna în Piazza Mercato.

„Vorrei baciare i tuoi capelli neri“, îmi răsuna în ureche pe cînd stam lungit pe pat ascultînd respirația Mariucciei care dormea de partea cealaltă a peretelui.

Ce se întîmplase cu mine ? Fusesem oare vrăjit de o *strega*⁵ ? Îmi turnase cumva vreuna din fetele acelea în

¹ Fructăreasa.

² Florăreasa.

³ O ! Mari, o ! Mari, cît somn am pierdut din pricina ta ! Îngăduie-mi să dorm puțin în brațele tale.

⁴ Aș vrea să-ți sărut șuvițele negre.

⁵ Vrajitoare.

vin cîteva picături din *filtro d'amore* al lui don Bartolo ? Ce pățiseră toți oamenii din jurul meu ? Se îmbătaseră cu vinul cel nou, ori se dezlănțuiseră în ei desfrîul chiar în fața Morții ?

*Morta la colera, evviva la gioia !*¹

Stăteam la masa mea obișnuită din osteria, dormitînd dinaintea garafei cu vin. Trecuse de miezul nopții și mă gîndeam că ar fi mai bine să aștept acolo pentru a mă întoarce acasă cu Cesare după ce-și va isprăvi serviciul, cînd un puști veni în fugă la masa mea și-mi înmînă o hîrtiuță.

„Vino“ era mîzgălit pe hîrtie cu un scris aproape indecifrabil.

Peste cinci minute ne opream în fața grilajului masiv al porților mănăstirii Sepolte Vive. Îmi dădu drumul înăuntru o călugăriță bătrînă, care mă conduse prin grădina mănăstirii sunînd dintr-un clopot. Am străbătut un coridor imens, pustiu, apoi o altă călugăriță ridică un felinar la înălțimea feței mele și deschise o ușă ce da într-o cameră slab luminată. Doctorul Villari era culcat jos, pe o saltea. În primul moment, nici nu l-am recunoscut. Padre Anselmo îi dădea chiar atunci sfînta cuminecătură. Intrase deja în *stadium algidum*, trupul i se răcise dar mi-am dat seama după ochii lui că-i conștient încă. I-am privit chipul, cutremurîndu-mă ; nu era prietenul meu cel la care mă uitam, ci Moartea, înfiorătoarea, respingătoarea Moarte. Își înălță de cîteva ori minile, arătînd spre mine cu fața-i oribilă crispată într-o desperată sforțare de a vorbi. Buzele-i schimonosite rostiră limpede : *Specchio*². După cîteva clipe de așteptare, o călugăriță aduse o oglinjoară ; am ridicat-o ținînd-o înaintea ochilor lui întredeschiși. El clătină de cîteva ori din cap. A fost ultimul semn de viață pe care l-a mai dat ; peste o oră, inima încetă de a-i mai bate.

¹ Holera e moartă, trăiască veselia !

² Oglinză.

Căruța aștepta în fața porții ca să care trupurile celor două călugărițe moarte în timpul zilei. Știam că de mine depinde ca trupul lui să fie luat o dată cu celelalte, ori lăsat pînă a doua zi seara. M-ar fi crezut dacă aș fi afirmat că-i încă viu, căci arăta la fel ca în clipa cînd sosisem. N-am spus nimic. Două ore mai tirziu, stîrvul lui a fost aruncat, o dată cu alte cîteva sute, în groapa comună din cimitirul holericilor. Înțelesesem de ce ridicase mîna arătînd spre mine și de ce clătina-se din cap cînd i-am ținut oglinda în fața ochilor. Nu voia ca soția lui să vadă ce văzuse el în oglindă, voia însă ca eu să mă duc s-o înștiințez după ce totul se va fi sfîrșit.

Cînd m-am oprit în fața casei lui, am zărit la fereastră chipul alb al unei femei ; părea o copilă aproape. Se dădu îndărăt clătînîndu-se, cu ochii plini de spaimă, cînd am deschis ușa.

— Ești doctorul cel străin despre care mi-a spus atîtea soțul meu. El nu s-a întors încă ; am stat la fereastră toată noaptea. Unde-i ?

Își azvîrli în grabă un șal pe umeri și se repezi spre ușă.

— Du-mă repede la el, trebuie să-l văd cît mai repede !

Am oprit-o, spunîndu-i că trebuie să-i vorbesc mai înții. I-am explicat că soțul ei se îmbolnăvisese în mănăstirea Sepolte Vive, care era contaminată toată, și că ea nu putea să intre acolo ; trebuia să se gîndească la copilul pe care avea să-l nască curînd.

— Ajută-mi să cobor scările ! Ajută-mi să cobor scările ! Trebuie să ajung cît mai iute la el. De ce nu mă ajuți ? zise ea hohotînd de plîns.

Deodată scoase un țipăt sfișietor și se prăbuși pe un scaun, gata să leșine.

— Nu-i adevărat, n-a murit, de ce nu vorbești ? Ești un mincinos, nu se poate să fie mort și să nu-l mai văd ! Se năpusti din nou spre ușă.

— Trebuie să-l văd ! Trebuie să-l văd !

Am oprit-o din nou.

— Nu-l poți vedea, nu mai este acolo este...

Se repezi la mine ca un animal rănit.

— N-aveai dreptul să-l iei de-acolo înainte de a-l vedea eu, răcni ea turbată de minie. Era lumina ochilor mei, mi-ai luat lumina ochilor ! Ești un mincinos, un uci-gaș ! Sfântă Lucia, ia-i lumina ochilor, așa cum mi-a luat-o el pe-a mea ! Scoate-i ochii, cum ți i-ai scos și pe ai tăi !

O babă dădu buzna în odaie, năpustindu-se cu minile ridicate asupra mea, parc-ar fi vrut să-mi sfișie fața.

— Sfântă Lucia, ia-i lumina ochilor ! Orbește-l ! prinse ea a răcni cît o ținea gura.

— *Potess' essere ciecatò, potess, essere ciecatò !*¹ urla ea într-una de sus, din capul scăriilor, pe cînd eu coboram în goană treptele.

Blestemul acela teribil, cel mai groaznic ce putea fi rostit împotriva mea, mi-a răsunat în urechi toată noaptea. Nu îndrăzneam să mă duc acasă, îmi era frică de întuneric. Am stat restul nopții în Santa Maria del Carmine ; mi se părea că n-are să se mai facă niciodată ziuă.

Cînd am intrat a doua zi, abia ținîndu-mă pe picioare, în farmacia San Gennario ca să-mi iau întăritorul meu obișnuit, altă specialitate de-a lui don Bartolo, extraordinar de eficace, am găsit o scrisoare lăsată cu puțin înainte de Padre Anselmo, în care mă ruga să vin fără întârziere la mănăstire.

Am găsit mare tulburare acolo : se iviseră trei cazuri noi de holeră. Padre Anselmo mă informă că, după o lungă consfătuire între patru ochi cu stareța, hotărîseră, dat fiind că nici un alt doctor nu era disponibil, să-mi propuie locul colegului meu mort. Maici înspăimîntate alergau în toate părțile pe coridoare, o parte se rugau și cîntau psalmi în capelă. Cele trei călugărițe zăceau pe mindirele lor, fiecare în celula ei. Una din ele muri seara. A doua zi, maica cea bătrînă care mă ajutase căzu și ea bolnavă. O înlocui

¹ Dar-ar Dumnezeu să orbești !

o maică tânără, pe care o remarcasem chiar de la prima vizită. Adevărat că ar fi fost greu să n-o remarci, căci era foarte tânără și de o frumusețe uluitoare. Nu-mi adresă nici o vorbă. Nu-mi răspunse nici cînd am întreb-o care i-e numele, dar am aflat de la Padre Anselmo că o chema Suora Ursula. Mai tîrziu, în cursul zilei, am cerut să vorbesc cu stareța și am fost condus la celula ei de Suora Ursula. Bătrîna stareță mă privi cu ochii ei reci, străpungători, severi și scrutători ca ai unui judecător. Chipul îi era împietrit, lipsit de viață, ca cioplit în marmură, buzele subțiri păreau că nu se deschiseseră niciodată într-un zîmbet. I-am spus că întreaga mănăstire era contaminată, condițiile sanitare erau groaznice, apa fin-tinii din grădină infectată, așa că trebuia evacuată întreaga obște a mănăstirii, altfel vor muri toate de holeră.

Era cu neputință, răspunse ea, așa ceva era împotriva regulilor ordinului lor. Nici o călugăriță care a intrat în mănăstire n-a părăsit-o vreodată vie. Trebuiau să rămîie toate acolo unde se aflau, soarta lor era în mîinile Madonei și-ale lui San Gennaro.

Cu excepția unei singure vizite scurte la farmacie, ca să-mi iau doza, mereu sporită, din stimulentele miraculos al lui don Bartolo, n-am părăsit deloc mănăstirea timp de mai multe zile de teroare, pe care nu le voi uita niciodată. Am fost silit să-i spun lui Padre Anselmo că aveam neapărată nevoie de vin — și îndată mi s-a pus la dispoziție din belșug, ba probabil prea mult. Somn nu mai aveam aproape deloc și mi se părea că nici nu-mi trebuie. Cred că nici n-aș fi putut să dorm, chiar să fi avut timp ; spaima, plus nenumăratele cești de cafea neagră, îmi țineau întregul mecanism mintal într-o asemenea stare de extraordinară surescitare, încît nu mai simțeam deloc oboseala. Singurele clipe de destindere erau atunci cînd puteam să mă furîșez pînă la vechea bancă de marmură așezată sub chiparoșii din grădina mănăstirii și să stau acolo fumînd nenumărate țigări. Cioburi de marmură antică erau împrăștiate prin

toată grădina, pînă și ghizdelele fîntinii erau făcute dintr-un *cippo*, un altar roman de odinioară, care acum se află în curtea locuinței mele de la San Michele. La picioarele mele zăcea un faun ciopîrțit sculptat în *rosso antico*¹ — și, pe jumătate ascuns printre chiparoși, un Eros mititel sta încă în picioare pe coloana-i de marmură africană. De două ori am găsit-o pe Suora Ursula stînd pe bancă ; ieșise afară ca să mai respire aer curat, îmi spusese ea, căci îi venea leșin de duhoarea ce domnea în întreaga clădire. O dată mi-a adus o ceașcă de cafea și a rămas în picioare înaintea mea așteptînd să ia înapoi ceașca în vreme ce eu beam cafeaua cît puteam de încet ca s-o silesc să stea cîteva clipe mai mult. Parcă începuse a fi ceva mai puțin sfioasă, parcă nu se simțea stingherită că întîrziem atîta să-i înapoiiez ceașca goală. S-o privesc mi se părea o odihnă pentru ochii mei obosiți. În scurt timp, deveni o bucurie, căci era foarte frumoasă. Înțelegea oare ce-i spuneau ochii mei și nu îndrăzneau să rostească buzele : că eu eram tînăr și ea frumoasă ? În unele clipe, aproape îmi venea să cred că da.

Am întrebat-o de ce venise să-și îngroape tinerețea aici în mormîntul de la Sepolte Vive ? Nu știa că în afara aceluia lăcaș al spaimei și morții lumea era tot așa de frumoasă ca înainte, că viața era plină de veselie, nu numai de întristare ?

— Știi cine-i băiețelul acela ? am spus eu, arătînd cu mîna spre micuțul Eros de sub chiparoși.

O fi vreun înger.

Nu, este un zeu, cel mai mare dintre toți zeii și probabil cel mai bătrîn. Domnea odinioară peste Olimp și mai domnește încă peste lumea de azi.

— Mănăstirea voastră a fost clădită pe ruinele unui templu antic, ale cărui ziduri nimicite de timp și de om s-au prefăcut în pulbere. Numai copilașul acela rămăsese

¹ Marmură roșie antică.

la locul lui, cu torba de săgeți în mână, gata să-și ridice arcul. Este indestructibil, fiindcă-i nemuritor. Anticii îi spuneau Eros și-i zeul iubirii.

Pe cînd rosteam cuvîntul acela nelegiuit, clopotul capelei începu a suna chemînd maicile la rugăciunea de seară. Suora Ursula își făcu semnul crucii și ieși în grabă din grădină.

Peste cîteva clipe, altă călugăriță veni în fugă să mă cheme la stareță, care leșinase în capelă și fusese dusă imediat în celula ei. Bătrîna mă privi cu ochii ei teribili. Își ridică mîna, arătînd spre crucifixul din perete ; îi aduseră sfînta împărtășanie. Nu-și mai reveni, nu mai putu vorbi, bătăile inimii deveneau tot mai slabe ; se stîngea repede. Zăcu astfel toată ziua, cu crucifixul pe piept și mătaniile în mînă, cu ochii închiși, cu trupul răcindu-se încetul cu încetul. O dată sau de două ori mi s-a părut că mai percep o slabă bătaie de inimă ; curînd, n-am mai auzit nimic. Am privit chipul rigid și crud al bătrînei stărete, pe care nici moartea nu-l putuse îmblîndi. Simțeam aproape ca o ușurare că ochii i se închiseră pe veci ; era ceva care mă înspăimînta în ochii aceia. M-am uitat la călugărița cea tînără de lîngă mine.

— Nu mai pot sta aici, am rostit ; n-am dormit aproape deloc de cînd stau în mănăstire, capul mi se învîrtește, nu mai sînt stăpîn pe mine, nu mai știu ce fac. Mi-i teamă de mine însumi, mi-e teamă de dumneata, mi-e teamă de...

N-am mai avut vreme să rostesc cuvîntul, iar ea n-avu vreme să se dea înapoi ; brațele mele o cuprinsă și simțeam bătînd năvalnic inima ei pe inima mea.

— *Pieta*¹, șopti ea.

Deodată arătă spre pat și se repezi afară din celulă cu un strigăt de groază. Ochii bătrînei stărete mă priveau țintă, larg deschiși, teribili, amenințători. M-am aplecat asupra ei și mi s-a părut că aud o slabă zbatere a inimii.

¹ Îndurare.

Era moartă ori vie ? Puteau oare vedea ochii aceia teribili ? Văzuseră ? Buzele acele vor mai vorbi oare vreodată ? Nu îndrăzneam să-i mai privesc ochii ; i-am acoperit fața cu cearșaful și m-am năpustit afară din celulă, afară din Sepolte Vive pentru a nu mă mai întoarce niciodată acolo.

A doua zi am leșinat pe strada Piliero. Când mi-am venit în fire, mă afluam întins într-o trăsură și un polițist îngrozit sta pe banchetă în fața mea. Ne îndreptam spre Santa Maddalena, spitalul holericilor.

Am povestit în altă parte cum s-a sfârșit plimbarea aceea, cum trei săptămîni mai tîrziu șederea mea în Neapole s-a încheiat cu o minunată croazieră prin golf, cu cea mai bună corabie din Sorrento, împreună cu vreo doisprezece pescari din Capri și cum am petrecut o zi întreagă, de neuitat, în larg înaintea Marinei din Capri, neputînd debarca din pricina carantinei.

M-am ferit să povestesc în „Scrisori dintr-o cetate îndoliată“ cele petrecute în mănăstirea Sepolte Vive. N-am îndrăznit să spun nimănui atunci, nici chiar devotatului meu prieten, doctorul Norstrom, care ținea un jurnal cu mai toate isprăvile tinereții mele. Amintirea rușinoasei mele purtări m-a urmărit ani de zile. Cu cît mă gîndeam mai mult la ea, cu atît îmi apărea mai de neînțeles. Ce se întimplase cu mine ? Ce forță necunoscută se declanșase în mine ca să mă facă să-mi pierd controlul simțurilor imperioase, dar stăpînite de o rațiune mult mai puternică decît ele ? Nu eram un nou-venit în Neapole. Mai stătusem și-n alte dăți la vorbe și la ris cu fetele acelea fcoase. De cîte ori nu dansasem cu ele *tarantella* seara, în Capri ! Se întimplase, poate, să le fur o sărutare, două, în cel mai grav caz, dar rămăsesem întotdeauna căpitanul corăbiei, în stare să înăbuș orice semn de răzvrătire a echipajului. În zilele studenției mele din Quartier Latin mă îndrăgostisem aproape de Soeur Philomène, sora cea tînără și frumoasă din Salle Sainte Claire. Nu îndrăznisem decît să-i

întind mîna cu timiditate și să-i spun rămas bun în ziua cînd am părăsit pentru totdeauna spitalul, iar ea nici măcar nu mi-o atinsese. Acum, în Neapole, dorisem să strîng în brațe pe toate fetele care-mi ieșeau în cale și fără îndoială că aș fi făcut-o dacă nu mi-aș fi pierdut cunoștința pe strada Piliero în ziua cînd am sîrutat o călugăriță lîngă patul de moarte al unei starețe !

Privind în urmă la zilele mele napolitane după o trecere de atîția ani, nu pot fi mai iertător acum ca atunci pentru purtarea mea, pot însă, într-o oarecare măsură, s-o explic.

N-am pîndit doar fără încetare, în scurgerea atîtor ani, bătălia dintre Viață și Moarte fără a ajunge să cunosc cîte ceva despre cele două combatante. Cînd am văzut întîi Moartea la lucru în sălile spitalelor, nu era decît un simplu meci între ele, un joc copilăresc, în comparație cu ce-am văzut mai tîrziu. Am întîlnit-o la Neapole, ucigînd mai mult de o mie de oameni pe zi, sub ochii mei. Am văzut-o la Messina îngropînd mai mult de o sută de mii de bărbați, femei și copii într-o singură minută, sub casele ce se prăbușeau. Mai tîrziu, am văzut-o la Verdun, cu mîinile pline de sînge pînă la coate, măcelărînd patru sute de mii de oameni și secerînd floarea unei armate întregi în cîmpiile din Flandra și de pe Somme. Numai de cînd am văzut-o operînd în stil mare, am început a pricepe cîte ceva din tactica războiului. E un studiu fascinant, plin de mistere și de contradicții. La început, totul pare un haos spăimîntător, un măcel orb, fără sens, țesut numai din încurcături și erori. La un moment dat, Viața, mînuind o armă nouă, înaintează victorioasă, ca peste o clipă să se retragă învinsă de Moartea triumfătoare. Dar nu-i așa. Bătălia este dirijată în cele mai mici amănunte de o lege imuabilă a echilibrului dintre Viață și Moarte. De cîte ori acel echilibru este stricat de o pricină întîmplătoare, fie ea molimă, cutremur, ori război, Natura care veghează, numaidecît se pune pe treabă ca să restabilească echilibrul, aducînd pe

lume ființe noi care să înlocuiască pe cele căzute. Împinși de forța irezistibilă a unei legi naturale, bărbați și femei cad unii în brațele altora, orbiți de poftă trupestă, nedîndu-și seama că cea care prezidează la unirea lor este Moartea ținînd într-o mînă afrodisiacul și în cealaltă narcoticul — Moartea, dătătoare de Viață, distrugătoarea de Viață, începutul și sfîrșitul.

9

ÎNAPOI LA PARIS

Lipsisem trei luni în loc de o lună. Eram incredințat că mulți dintre pacienții mei vor rămîne credincioși prietenului meu, doctorul Norstrom, care-i îngrijise cît timp fusesem plecat. Mă înșelam însă; se întoarseră toți la mine, unii mai sănătoși, alții mai bolnavi, avînd numai cuvinte de laudă pentru colegul meu, dar la fel și pentru mine. Nu mi-ar fi părut deloc rău dacă i-ar fi rămas credincioși lui; eu, oricum, tot eram peste seamă de ocupat și știam că clientela lui scădea din ce în ce, că fusese nevoit chiar să se mute din boulevard Haussmann într-un apartament mai modest, din rue Pigalle. Norstrom fusese întotdeauna un prieten sincer, scăpîndu-mă din multe încurcături la începutul carierei mele, pe cînd mai bijbiam încă în chirurgie, întotdeauna gata să împartă cu mine răspunderea numeroaselor mele pozne. Îmi amintesc, de pildă, cazul baronului B. Cred că-i bine să vă istorisesc întîmplarea, ca să înțelegeți ce fel de om era prietenul meu. Baronul B., unul dintre cei mai vechi membri ai coloniei suedeze, om cu o sănătate șubredă, fusese ani de zile îngrijit de

Norstrom. Într-o bună zi, Norstrom — din pricina timidității lui care era o adevărată pacoste — îi dădu ideea să mă cheme la o consultație. Baronul prinse mare simpatie pentru mine. Pe un doctor nou ești întotdeauna înclinat să-l crezi doctor bun pînă se dovedește contrariul. Norstrom era pentru operație imediată, eu contra. Baronul îmi scrisese că începuse a se sătura de mutra posomorită a lui Norstrom și-mi cerea să-l tratez eu. Am refuzat, bineînțeles, dar Norstrom stăruia să mă ocup de cazul acela, căci el oricum tot îl abandona. Starea generală a baronului se amelioră repede și eram feliicitat de toată lumea. Dar după o lună mi-am dat seama că Norstrom pusese bine diagnosticul și că acum era prea tîrziu pentru operație, că omul acela era condamnat. Am scris nepotului său de la Stockholm să vie să-l ia acasă, ca să moară în patrie. Cu greu am izbutit să-l conving pe bătrînul baron. Nu voia cu nici un chip să se despartă de mine : eu eram singurul medic care pricepuse cazul lui. Peste două luni, am primit o scrisoare de la nepot în care mă înștiința că baronul îmi lăsase prin testament un ceas de aur cu sonerie de mare valoare, ca amintire pentru tot binele pe care i-l făcusem. Îl pun deseori să sune ora, pentru a-mi aminti din ce-i clădită faima unui medic.

De cîtăva vreme se cam schimbase situația între Norstrom și mine. Eram din ce în ce mai des chemat la consultație de pacienții lui ; chiar prea des. Într-o după amiază, tocmai eram de față cînd unul dintre ei muri pe neașteptate. Adevărat ghinion pentru Norstrom, căci bolnavul era unul dintre cei mai de seamă membri ai coloniei. Norstrom era foarte amărît din pricina asta, așa că l-am luat să cinăm împreună la Café de la Régence, ca să-l mai îmbărbătez.

— Aș dori să-mi poți explica taina succesului tău și-a nereușitei mele, spuse Norstrom privindu-mă cu tristețe pe deasupra sticlei de Saint-Julien.

— Mai întâi de toate, e o chestiune de noroc, i-am răspuns ; apoi mai este deosebirea de temperament dintre noi. Pe cînd eu înşfăc Norocul de păr, tu stai liniştit cu minile în buzunare şi-l laşi să-şi ia zborul. Sînt convins că ştii cu mult mai multe decît mine despre sănătatea şi bolile trupului omenesc ; s-ar putea însă, deşi tu eşti de două ori mai vîrstnic ca mine, ca eu să ştiu mai multe ca tine despre mintea omenească. De ce ai spus profesorului rus, pe care ţi l-am trimis, că are angină pectorală ? De ce i-ai explicat toate simptomele bolii lui necruţătoare ?

— Voia cu orice preţ să cunoască adevărul. Trebuia să i-l spun, altfel nu m-ar fi ascultat.

— Eu nu i-am spus nimic despre asta şi totuşi m-a ascultat. Te-a minţit cînd ţi-a spus că vrea să ştie tot şi că nu se teme de moarte. Nimeni nu doreşte să ştie cît este de bolnav, toţi se tem de moarte şi pe bună dreptate. Omul acela e acum mult mai grav bolnav. Existenţa lui e paralizată de spaimă şi vina o porţi tu.

— Vorbeşti veşnic despre nervi şi minte ca şi cum trupul nostru n-ar fi făcut şi din altceva. Pricina anginei pectorale este arterio-scleroza arterelor coronare.

— Întreabă-l pe profesorul Huchard ce s-a întîmplat în clinica lui săptămîna trecută, pe cînd ne explica un caz de angină pectorală ! Bolnava a fost apucată deodată de un acces aşa de teribil, încît chiar şi profesorul a crezut că-i pierdută. I-am cerut atunci voie să fac o încercare de a-i opri accesul cu tratament mintal ; mi-a răspuns că era zadarnic, dar consimţi. Am pus mîna pe fruntea bolnavei, spunîndu-i că-i va trece imediat. Peste o minută, spaima fi dispăru din privire, respiră adînc şi spuse că se simţea acum perfect. Desigur, ai să replici că era un caz de pseudo-angină, falsă angină pectorală, dar eu pot să-ţi dovedesc contrariul. Peste patru zile a avut un nou atac, după toate aparenţele identic, şi a murit în mai puţin de cinci minute. Întotdeauna încerci să explici bolnavilor ceea ce nu-ţi poţi lămuri nici măcar ţie însuţi. Uîţi că-i numai o chestiune de

credință, nu de știință, la fel ca și credința în Dumnezeu. Biserica catolică nu explică niciodată nimic și rămîne cea mai mare putere din lume ; biserica protestantă cearcă să explice totul și se dărimă treptat. Cu cît bolnavii tăi cunosc mai puțin adevărul, cu-atît e mai bine pentru ei. Nu-i firesc să controlăm cu creierul funcția organelor din trupul nostru. A-i face pe pacienți să se gîndească la boala lor, înseamnă a nesocoti legile naturii. Spune-le că trebuie să facă într-un fel sau altul, să ia cutare ori cutare doctorie ca să le fie mai bine și, dacă n-au intenția să te asculte, să se ducă mai bine la alt medic. Nu te duce să-i vezi decît atunci cînd au neapărată nevoie de tine, nu fi prea vorbăreț cu ei, căci vor descoperi repede cît de puțin știm. Medicii, ca și capetele încoronate, trebuie să se țină cît mai la distanță cu putință, căci altfel prestigiul lor are de suferit ; pe toți ne avantajează o lumină mai învăluită. Uită-te la familiile doctorilor care preferă întotdeauna să consulte un medic străin ! În momentul de față, tratez în ascuns pe soția unuia dintre cei mai vestiți doctori din Paris ; chiar astăzi mi-a arătat ultima lui rețetă, întrebîndu-mă dacă socoteam că-i poate fi de vreun folos.

— Tu ești veșnic înconjurat de femei. Ce n-aș da să mă-ndrăgească femeile ca pe tine ! Pînă și bătrîna mea bucătăreasa s-a amoretat de tine, de cînd ai vindecat-o de zona-zoster.

— Ce na-ș da, o, Doamne sfinte, să nu mă mai îndrăgească ! Ți-aș lăsa bucuros toate nevropatele mele ! Știu că lor le datorez într-o mare măsură reputația mea de așa-zis medic la modă, dar să știi de la mine că-s o mare pacoste, de multe ori chiar o primejdie. Spui c-ai vrea să te iubească femeile ; ei, atunci, nu le spune asta niciodată, nu face prea mult caz de ele, nu le lăsa să-ți impuie voința lor. Femeilor le place cu mult mai mult să asculte de cineva decît să fie ascultate, deși nu par a ști asta. Se pretind egale cu noi, dar știu perfect că nu sînt — din fericire pentru ele — căci dacă ar fi, le-am iubi cu mult

mai puțin. În fond, am o părere mai bună despre femei decât despre bărbați, dar asta nu le-o spun lor. Au o fire cu mult mai curajoasă ca noi, înfruntă boala și moartea mai ușor, sînt mult mai mîloase și mai puțin vanitoase. În general, instinctul le călăuzește cu mult mai mare siguranță în viață decât pe noi inteligența, și nu se dau așa des ca noi în spectacol. Dragostea, pentru o femeie, înseamnă cu mult mai mult decât pentru un bărbat ; e totul. Și-i mai puțin o chestiune de simțuri decât își închipuie în general bărbatul. O femeie se poate îndrăgosti de un om urît, chiar de unul bătrîn, dacă-i înflăcărează imaginația. Un bărbat nu se poate îndrăgosti de-o femeie decât dacă ea îi ațîță instinctul sexual care, contrar legilor Naturii, supraviețuiește la bărbatul modern puterii lui sexuale. Așa că nu există limită de vîrstă pentru dragoste. Richelieu era irezistibil la optzeci de ani cînd abia se mai ținea pe picioare, iar Goethe avea șaptezeci cînd și-a pierdut capul după Ulrike von Levetzow.

Dragostea, ca și floarea, are o viață scurtă. La bărbați se stinge de moarte naturală în căsnicie, la femei supraviețuiește ades pînă la urmă, transformată într-o tandrețe pur maternă pentru eroul dispărut al viselor ei. Femeile nu pot pricepe că bărbatul este prin natura lui poligam. Poate fi înduplecat să rabde noul nostru cod de morală socială, dar neînfrîntu-i instinct este numai adormit. El rămîne același animal pe care l-a făcut Creatorul lui, gata să se lase dus de pornirile naturale fără să-i pese de piedicile ce i se pun în cale.

Femeia nu-i mai puțin inteligentă ca bărbatul ; în general, poate că-i mai inteligentă. Dar inteligența ei este de altă natură. Nu putem trece cu vederea faptul că creierul bărbătesc este superior ca greutate celui femeiesc. Circumvoluțiile cerebrale, care se pot observa de cum te naști, sînt cu totul diferite în cele două creiere. Deosebirea anatomică devine și mai izbitoare cînd compari loburile occipitale ; tocmai din pricina pseudo-atrofiei acestui lob din creierul femeii, îi atribuie Husche o importanță atît de

mare psihică. Legea diferențierii dintre sexe este o lege constantă a Naturii, căreia i se supune întreaga creație, devenind din ce în ce mai accentuată cu cît tipurile sînt mai evolute. Se spune că totul se poate explica prin faptul că noi am acaparat întreaga cultură, păstrînd-o ca pe un monopol numai pentru sexul nostru, iar femeile n-au avut niciodată condiții favorabile. Adevărat ? Chiar la Atena, situația femeilor nu era inferioară situației bărbaților, toate căile culturii le erau deschise. Popoarele ioniene și doricē le-au recunoscut întotdeauna independența ; era chiar exagerată la lacedemonieni. Tot timpul imperiului roman, în patru secole de înaltă cultură, femeile s-au bucurat de o mare libertate. Este de ajuns să ne amintim că erau stăpîne absolut pe proprietatea lor. În perioada evului mediu, femeile erau cu mult mai instruite decît bărbații. Cavalerii se pricepeau să minuiască mai bine sabia decît pana ; cărturari erau călugării, dar și multe mănăstiri de maici aveau la dispoziție aceleași mijloace de instruire pentru ființele ce viețuiau în acele locașuri. Uite, de pildă, în meseria noastră femeile nu-s nou-venite ! Existau la școala din Salerno femei-profesori. Louise Bourgeois, medicul Mariei de Medici, soția lui Henri IV, a scris un tratat fără valoare despre obstetrică. Marguerite la Marche a fost moașă și medic-șef la Hôtel-Dieu, în 1677. Madame de Chapelle și Madame Boivin au scris nenumărate cărți despre bolile-femeiești, dar care nu fac două parale. În secolele șaptesprezece și optsprezece au fost o mulțime de femei-profesori în vestitele universități italiene din Bologna, Pavia, Ferrara, Neapole. N-au făcut niciodată nimic pentru progresul științei în care erau specializate. Tocmai din pricină că obstetrica și ginecologia au fost lăsate în seama femeilor, au rămas atîta vreme într-un jalnic stadiu de înapoiere. Progresul a început abia cînd au luat și-aici conducerea bărbații. Chiar și-n ziua de azi, cînd este în primejdie viața ei ori a copilului, femeia nu se bizuie pe-un doctor-femeie.

Uite, în muzică ! Toate doamnele Renașterii cîntau din lăută și mai tîrziu din alăută, harfă și clavecin. Timp de-un secol, toate fetele din înalta societate au studiat cu rîvnă pianul, dar pînă acum nu știu nici o operă muzicală de calitate compusă de o femeie, nici nu cunosc vreo femeie care să poată interpreta după gustul meu *Adagio Sostenuto* din *Opus 106* de Beethoven. Aproape nu există tinăra domnișoară care să nu se ocupe cu pictura, dar, după cîte știu, în nici un muzeu din Europa nu găsești picturi de mare valoare semnate de pictori-femei, cu excepția poate a *Rosei Bonheur*, care trebuia să-și radă bărbia și se îmbrăca bărbătește.

Unul din cei mai mari poeți ai antichității a fost o femeie. Din cununa de flori care-i încercuia fermecătoare-i frunte n-au mai rămas decît cîteva petale de trandafir ce răspîndesc și-acum parfumul veșnicei primăveri. Cîtă eternă bucurie, cîtă eternă tristețe ne trezește în suflet ecoul îndepărtat al celui cîntec de sirenă de pe țărmurile Eladei ! Frumoasă Sapho ! Voi mai auzi vreodată din nou vocea ta ? Cine știe dacă nu mai cînti încă în vreun pierdut fragment al Antologiei, păstrat sub lava de la Herculaneum !

— Nu vreau să mai aud nimic despre Sapho a ta ! bombăni Norstrom. Îmi răs-ajunge cîte știu despre ea și adoratoarele ei. Nu-mi mai trebuie s-aud nimic despre femei. Ai băut mai mult decît se cuvenea, ai pălăvrăgit spunînd tot felul de nerozii, hai să mergem acasă !

Am pornit pe bulevard la vale, dar, pe la jumătatea drumului, prietenului meu îi veni chef de-un țap de bere, așa că ne-am așezat la o masă, afară, în fața unei cafenele.

— *Bonsoir, chéri*, se adresa prietenului meu doamna de la masa vecină. Nu mă tratezi cu un țap ? N-am cînat.

Cu o voce enervată, Norstrom îi răspunse să-l lase în pace.

— *Bonsoir, Chloé*, am spus eu. Ce mai face Flopette ?

— Lucrează pe străzile dosnice ; pe bulevard nu-i bună decît după miezul nopții.

În timp ce vorbea, Flopette apăru și veni să se așeze lângă camarada ei.

— Iar fi băut, Flopette, i-am spus eu ; vrei numaidecît să te ia dracu ?

— Da, răspunse fata, cu voce răgușită, mai rău ca aici nu poate fi în iad.

— Nu ești prea dificil în privința relațiilor, bombăni prietenul meu, privind cu scîrbă la cele două prostituate.

— Am avut cunoștințe și mai puțin onorabile decît astea două, i-am răspuns. De altfel, sînt consilierul lor medical. Amîndouă au sifilis, absintul le va da gata, așa că vor sfîrși curînd la Saint-Lazare ori într-un șant. Ele cel puțin nu pretind că-s altceva decît ce sînt. Nu uita că pentru ceea ce sînt trebuie să mulțumească unui bărbat și că alt bărbat le așteaptă la celălalt capăt al străzii ca să le ia banii pe care i-au cîpătat de la noi. Nu-s chiar așa de stricate cum crezi tu, prostituatele astea ; rămîn femei pînă la sfîrșit, cu toate defectele femeiești, dar și cu unele calități ce supraviețuiesc decăderii lor. Pare ciudat, dar sînt capabile să se îndrăgostească în sensul cel mai înalt al cuvîntului și-i un spectacol mai mișcător decît îți poți închipui. Am cunoscut o prostituată care se îndrăgostise de mine ; devenise timidă și rușinoasă ca o copiliță, izbutea chiar să roșească sub stratul gros de suliman. Pînă și ființa asta dezgustătoare de la masa vecină ar fi putut fi o femeie simpatcă, să fi avut numai puțin noroc. Am să-ți spun povestea ei.

— Îți mai amintești — am început eu pe cînd porneam în josul bulevardului braț la braț — îți mai amintești de școala de fete din Passy, condusă de Surorile Sainte-Thérèse, unde m-ai dus tu anul trecut ca să văd pe-o tînără suedeză ce-a murit de febră tifoidă ? Nu mult după aceea am mai avut încă un caz în aceeași școală, o fată foarte frumoasă de vreo cincisprezece ani, o franțuzoaică.

Într-o seară, pe cînd ieşeam de la şcoală, am fost acostat în mod obişnuit de o femeie care făcea trotuarul pe partea cealaltă. Cînd i-am răspuns aspru să mă lase în pace, ea mă rugă cu voce umilită s-o ascult căci voia numai să-mi spuie cîteva vorbe. De o săptămînă mă pîndea zilnic cînd ieşeam din şcoală, dar n-avusese curajul să-mi adreseze vreo vorbă cît timp plecasem ziua. Îmi spunea „domnule doctor“ şi mă întrebă cu voce tremurîndă cum îi mergea fetei care se îmbolnăvisese de febră tifoidă ; era în primejdie ?

— Trebuie s-o văd numaidecît înainte de a se prăpădi, rostise ea printre sughituri de plîns, lacrimi curgîndu-i de-a lungul obrazilor sulemeniţi. Trebuie s-o văd, sînt mama ei. Călugăriţele nu bănuiau nimic. Copilul fusese dus acolo la vîrstă de trei ani şi banii îi trimitea prin bancă. Nu-şi mai văzuse fetiţa de atunci decît de departe, pîndind-o de la colţul străzii joia, cînd fetele erau scoase la plimbarea de după-amiază. I-am mărturisit că eram foarte îngrijorat de starea copilei şi că o voi înştiinţa dacă-i va merge mai rău. Nu voi să-mi dea adresa ei, ci mă rugă să-i îngădui să mă aştepte în fiecare seară în stradă, ca să-i dau veşti. Timp de o săptămînă am găsit-o acolo regulat, tremurînd de îngrijorare. Am fost nevoit să-i spun că fetei îi mergea mai rău. Ştiam bine că era exclus s-o pot duce pe nenorocita aceea de prostituată să-şi vadă copilul pe moarte. Tot ce puteam face era să-i promit c-o voi vesti cînd se va apropia sfîrşitul, aşa că pînă la urmă consimţi să-mi dea adresa ei. În seara următoare, la o oră tirzie, m-am dus la adresa dată, pe o stradă rău famată, din dosul Operei Comice. Birjarul îmi zîmbi cu subînţeles şi-mi propuse să se întoarcă peste o oră ca să mă ia. I-am răspuns că un sfert de oră îmi era de ajuns. După ce patroana bordelului mă cercetă o clipă cu privirea, mă conduse în prezenţa unei duzini de doamne pe jumătate dezbrăcate, purtînd tunici scurte de muselină, roşii, galbene şi verzi. Pe care o alegeam ? Am răspuns că alegerea

mea era deja făcută, că o doream pe Mademoiselle Flopette. Patroana era dezolată. Mademoiselle Flopette nu coborâse încă ; în ultima vreme își neglijase cam mult îndatoririle. Era sus, în dormitorul ei, se îmbrăca. I-am pretins să mă ducă imediat la dinsa. Costa douăzeci de franci, plătiți înainte și un suvenir, à discrétion ¹, pentru Flopette dacă eram mulțumit de ea ; și cu siguranță voi fi, căci era o fată încântătoare, gata la orice și foarte *rigolo* ². Nu doream să-mi trimită sus în cameră și-o sticlă de șampanie ?

Flopette, în fața oglinzii, muncea din greu să-și aco- pere obrajii cu vopsea roșie. Sări de pe scaun, înhăță un șal ca să-și ascundă oribila goliciune a uniformei și-și întoarse spre mine chipu-i de clown, cu pete roșii în obraji, cu un ochi înnegrit de rimmel și celălalt înroșit de plîns.

— Nu, n-a murit, dar starea ei este foarte gravă. Călugărița care-i de serviciu în astă-noapte e sleită de oboseală și i-am spus că-i aduc pentru la noapte o infirmieră de-a mea. Șterge-ți sulimanul acela oribil de pe față, netezește-ți părul cu ulei, vaselină ori cu ce-ți place, scoate-ți rochia asta îngrozitoare de muselină și îmbracă uniforma de infirmieră pe care ți-am adus-o în pachet. Am împrumutat-o de la una dintre infirmierele mele, cred că are să-ți vină căci ești cam de aceeași talie. Mă întorc să te iau peste o jumătate de oră.

Rămase privind țintă după mine, mută, pe cînd eu coboram scările.

— Așa repede ? exclamă patroana, părăind foarte surprinsă.

Doream ca Mademoiselle Flopette să-și petreacă noaptea cu mine, i-am spus eu, așa că mă voi întoarce s-o iau. Cînd m-am oprit cu trăsura în fața casei, peste o jumătate de oră, Flopette apărui în pragul ușii îmbrăcată cu

¹ Cit dorești..

² Nostimă.

pelarina neagră de infirmieră, avînd în juru-i pe toate doamnele în sumarele lor uniforme de muselină.

— Mare noroc ai, fetiço, chicoteau ele, să fii poftită la bal mascat în ultima noapte de carnaval ; arăți șic de tot și pari o persoană cit se poate de respectabilă. Am dori ca domnul tău să ne invite pe toate.

— Petrecere bună, copiii mei, ne zîmbi matroana însoțind-o pe Flopette pînă la trăsură ; costă cincizeci de franci, plățiți înainte.

Nu mai era nevoie de multă îngrijire. Fetița se stinge repede, era complet inconștientă, se vedea clar că sfîrșitul se apropia. Mama stătu toată noaptea la căpătiul patului, privind țintă printre lacrimi la copilul ei pe moarte.

— Sărut-o pentru ultima oară, i-am spus eu cînd începu agonia ; nu te teme, este inconștientă.

Se aplecă asupra copilei, dar se dădu brusc înapoi.

— Nu îndrăznesc s-o sărut, rosti ea printre suspine, știi doar că-s putredă toată.

Cînd am revăzut-o pe Flopette după aceea, era beată turtă. O săptămînă mai tîrziu, se arunca în Sena. Au scos-o vie și-am încercat s-o internez la Saint-Lazare, dar nu era nici un pat liber. O lună mai tîrziu, a băut o sticlă întreagă de laudanum ; era aproape moartă cînd am sosit și nu mi-am iertat niciodată că i-am spălat stomacul de otravă. Ținea în mîna încheștată un pantofior de copil și în el am găsit o buclă de păr. S-a apucat apoi de băut absint, o otravă tot atît de sigură ca oricare alta, care însă, din păcate, ucide încet. Oricum, curînd va ajunge în mocirlă, un loc în care te poți îneca mai sigur decît în Sena.

Ne-am oprit în fața casei lui Norstrom, din Rue Pigalle.

— Noapte bună, îmi ură prietenul meu ; și-ți mulțumesc pentru o seară atât de plăcută.

— Asemenea, i-am răspuns.

INSOTITORUL DE CADAVRE

Poate că ar fi bine să vorbesc cât se poate de puțin despre călătoria mea în Suedia, din vara aceluia an. Norstrom, flegmaticul cronicar al multor aventuri din tinerețea mea, spunea că este cea mai deșucheată întâmplare pe care i-am povestit-o vreodată. Astăzi, însă, nu mai poate face nimănui nici un rău, decât doar mie, așa că pot să v-o povestesc aici.

Profesorul Bruzelius, pe vremea aceea cel mai vestit medic din Suedia, mă rugase să plec la San Remo pentru a întovărăși acasă pe unul din pacienții lui, un tânăr de optsprezece ani ce-și petrecuse iarna acolo și era într-un stadiu înaintat de tuberculoză. Avusese mai multe hemoptizii în ultimul timp. Starea lui era atât de gravă încât n-am consimțit să-l duc acasă decât cu condiția să mai fiu întovărășit și de un membru al familiei, ori măcar de o infirmieră suedeză pricepută, trebuind să se ție seamă de eventualitatea decedării bolnavului pe drum. Mama lui sosi peste patru zile la San Remo. Trebuia să ne întreprinem călătoria la Basel și la Heidelberg, iar la Lübeck să luăm vaporul suedez spre Stockholm. Am ajuns în Basel seara, după o călătorie în care fusesem nespus de îngrijorat. Peste noapte, mama tânărului suferi un atac de inimă care aproape o dădu gata. Specialistul pe care l-am chemat dimineața a fost de aceeași părere cu mine,

că în nici un caz nu mai putea călători cîteva săptămîni. N-aveam decît o alternativă : să-l las pe băiat să moară în Basel, ori să plec mai departe numai cu el. Ca toți cei ce se află în preajma morții, bolnavul era foarte nerăbdător să ajungă acasă. Nu știam de-i bine ori rău, dar am hotărît să pornesc mai departe, spre Suedia, cu el. A doua zi după sosirea noastră la hotelul Victoria din Heidelberg, băiatul a mai avut încă o hemoptizie gravă, așa că a trebuit să abandonăm orice speranță de a ne continua drumul. I-am spus că trebuia s-o așteptăm acolo cîteva zile pe mama lui. Se împotriva cu îndîrjire să amîne plecarea chiar și o singură zi. Spre seară, se apucă să studieze cu înfrigurare mersul trenurilor. Dormea liniștit cînd m-am dus să-l văd după miezul nopții. Dimineată l-am găsit mort în pat ; fără îndoială, din pricina unei hemoragii interne. Am telegrafiat colegului meu din Basel să comunice știrea mamei băiatului și să-mi transmită instrucțiunile ei. Profesorul îmi răspunse tot telegrafic că starea ei era așa de gravă, că nu îndrăznea s-o înștiințeze. Fiind convins că dorea să-și înmormînteze fiul în Suedia, m-am dus la o întreprindere de pompe funebre pentru îndeplinirea formalităților necesare. Antreprenorul mă informă că legea cerea ca trupul să fie îmbălsămat. Prețul : două mii de mărci. Știam că familia tinărului nu era bogată așa că m-am hotărît să îmbălsămez eu singur mortul. N-aveam timp de pierdut ; era o căldură teribilă de sfîrșit de iulie. Cu ajutorul unui om de la Institutul de Anatomie, am făcut în timpul nopții o îmbălsămare sumară, care a costat două sute de mărci. Era prima îmbălsămare pe care-o făceam și, drept să spun, n-a fost deloc un succes. Siciul de plumb a fost sudat în prezența mea, iar siciul exterior de stejar vîrit într-o ladă de ambalaj obișnuită, după cum cerea regulamentul căilor ferate. De rest trebuia să aibă grijă antreprenorul de pompe funebre, care-și luase însărcinarea să transporte trupul cu trenul pînă la Lübeck și de acolo

cu vaporul la Stockholm. Suma de bani pe care o primisem de la mama băiatului pentru drumul pînă acasă abia mi-a ajuns ca să plătesc nota hotelului. Am protestat zadarnic împotriva prețului exorbitant pe care l-au adăugat notei pentru lenjeria patului și covorului din camera unde murise tînărul. După ce-am încheiat socotelile, abia îmi mai rămaseră destui bani ca să-mi plătesc drumul înapoi la Paris. Nu ieșisem deloc din casă de la sosire și tot ce văzusem din Heidelberg era grădina hotelului Europa de sub ferestrele mele. M-am gîndit că ar trebui să vizitez măcar o clipă vestitele ruine ale vechiului castel înainte de a părăsi Heidelbergul, unde speram să nu mă mai întorc niciodată. Pe cînd stam lîngă parapetul terasei turnului privind valea Neckarului, ce se întindea jos la picioarele mele, un pui de baset veni în fugă spre mine, purtîndu-și cît putea de iute pe piciorușele-i strîmbe trupul lunguiet, zvelt și începu a mă linge pe toată fața. Ochii lui șmecheri descoperiseră dintr-o privire taina mea. Taina era că dorisem întotdeauna să am un Waldmann mititel, cum sînt numiți în țara lor de baștină cățeii aceștia nemaipomenit de nostimi. Deși eram strîmtorat cu banii, am cumpărat pe Waldmann cu cincizeci de mărci, după care ne-am întors împreună triumfători la hotelul Victoria, Waldmann mergînd fără lesă în urma mea, convins că nimeni pe lume afară de mine nu putea fi stăpînul lui. A doua zi dimineată s-a mai pus un adaos la nota mea de plată pentru ceva care se întîmplase pe covorul din camera mea. Ajunsesem la capătul răbdării, cheltuisem pînă atunci opt sute de mărci pentru covoarele de la Hotel Victoria. Două ore mai tîrziu dădeam de pomană covorul din camera tînărului unui bătrîn cîrpaci pe care-l zărisem reparînd o pereche de pantofi pe pragul locuinței lui sărmane, plină de copii zdrențăroși. Directorul hotelului spumega de furie, dar cîrpaciul se alesese cu un covor. Misiunea mea în Heidelberg se sfîrșise, așa că m-am decis să iau trenul de dimineată spre Paris. Peste noapte, însă,

m-am răzgîndit, luînd hotărîrea să mă duc totuși în Suedia. Dat fiind că-mi aranjasem toate treburile pentru o absență de două săptămîni, Norstrom avînd grijă de bolnavii mei cît lipseam, i-am telegrafiat fratelui meu că veneam să stau la el cîteva zile, în vechea casă părintească. Fără îndoială că asemenea prilej de vacanță în Suedia n-avea să se mai ivească niciodată. N-aveam decît un gînd : să scap cît mai repede de Hotel Victoria. Era prea tîrziu ca să mai pot prinde personalul de Berlin, și am hotărît să iau trenul de marfă care pleca seara, chiar acel ce transporta trupul tînărului la Lübeck și să mă îmbarc pe același vapor spre Stockholm.

Mă instalasem la bufetul gării ca să mînc ceva, cînd chelnerul veni să mă înștiințeze că în restaurant cîinii erau *verboten*¹. I-am furișat în palmă o monedă de cinci mărci și l-am pitit pe Waldmann sub masă. Abia începusem să mînc cînd o voce de stentor strigă din ușa :

— *Der Leichenbegleiter* !²

Toți consumatorii de pe la mese își ridicară ochii din farfurii, zgiîndu-se unii la alții, dar nimeni nu se clinti.

— *Der Leichenbegleiter* !

Omul trînti ușa și se întoarse peste cîteva clipe cu un tip pe care l-am recunoscut îndată că era funcționarul întreprinderii de pompe funebre. Posesorul vocii de stentor se apropie de mine și-mi răcni în față :

— *Der Leichenbegleiter* !

Toată lumea mă privi cu interes. I-am spus individului să mă lase în pace ; voiam să mînc. Nu, trebuia să vin imediat, căci șeful gării vroia să-mi vorbească într-o chestiune urgentă. Un uriaș cu o mustață zbîrlită ca un arici și ochelari cu ramă de aur îmi dădu un vraf de documente și-mi urlă la ureche ceva despre un vagon de marfă care trebuia plumbuit, unde trebuia să mă sui fără

¹ Interzis.

² Însotitorul de cadavre !

întîrziere. I-am replicat într-o nemţească cît am putut mai corectă că-mi cumpărasem loc într-un compartiment de clasa a doua. Asta era *verboten*, răspunse el, trebuia să mă închidă imediat în vagonul de marfă împreună cu sicriul.

— Ce naiba îmi tot îndrugi ?

— Nu eşti *der Leichenbegleiter* ! Nu ştii că în Germania este *verboten* unui cadavru să călătorească fără *Leichenbegleiter*-ul lui şi că trebuie încuiaţi împreună ?

I-am arătat biletul de clasa a doua pentru Lübeck, explicîndu-i că eram un călător liber şi că mă duceam să-mi petrec vacanţa în Suedia. N-aveam nici în clin nici în mîneacă cu sicriul.

— Eşti ori nu eşti *Leichenbegleiter* ? zbiră el furios.

— Se-nţelege că nu. Cu plăcere pot da o mîină de ajutor la orice, dar refuz să fiu *Leichenbegleiter* ; îmi displace cuvîntul.

Şeful gării se uită zăpăcit la teancul de hîrtoage şi anunţă că dacă în cinci minute nu apare *Leichenbegleiter*-ul, vagonul în care-i sicriul cu destinaţia Lübeck va fi trecut pe o linie moartă, rămînînd la Heidelberg. Pe cînd vorbea, un cocoşat mic cu ochi iscoditori şi obrazul stricat de vărsat se repezi spre biroul şefului, cu un vraf de documente în braţe.

— *Ich bin der Leichenbegleiter* ¹, anunţă el, plin de demnitate.

Îmi venea să-l îmbrăţişez ; am avut întotdeauna o slăbiciune ascunsă pentru cocoşaţi. Eram încîntat de cunoştinţă, i-am spus ; plecam la Lübeck ca şi el şi luam acelaşi vapor pentru Stockholm. A trebuit să mă reazem de biroul şefului de gară cînd mi-a răspuns că el nu merge la Stockholm, ci la Petersburg, cu generalul rus şi de acolo la Nijni-Novgorod.

¹ Eu sînt însoţitorul de cadavre.

Şeful gării își ridică ochii de pe teancul de documente și mustața-i de arici i se zburli și mai tare de uimire.

— *Potzdonnerwetter!*¹ răcni el. Pleacă doi morți cu trenul la Lübeck! Am numai un sicriu în vagon, nu poți pune două cadavre, într-un singur sicriu, este *verboten*. Unde-i sicriul celălalt?

Sicriul generalului rus, lămuri cocoșatul, fusese chiar atunci descărcat din droagă și urma să fie urcat în vagon. Vina era numai a dulgherului care abia în ultima clipă terminase a doua ladă de ambalaj. Cum să-și închipuie că i se va cere să facă două lăzi așa de mari într-o singură zi!

Generalul rus! Deodată mi-am amintit că auzisem de moartea unui general rus, care avusese un atac de apoplexie în hotelul de peste drum de-al nostru, în aceeași zi cu tînărul. Ba chiar mi-am adus aminte că zărisem de la fereastra mea un domn bătrîn cu o înfățișare dîrză și o barbă lungă, sură, stînd într-un fotoliu de invalid, cu roțițe, în grădina hotelului. Portarul mă informase că era un vestit general rus, erou din războiul Crimei. N-am văzut de cînd sînt un om cu înfățișare mai sălbatică.

Pe cînd şeful gării se întorsese la cercetarea documentelor lui încurcate, l-am tras deoparte pe cocoșat și, bătîndu-l prietenește pe spate, i-am oferit cincizeci de mărci pe loc și alte cincizeci pe care aveam să le împrumut de la consulul suedez din Lübeck, dacă se învoia să fie *Leichenbegleiter* și la sicriul generalului rus și la al tînărului. Primi numaidecît propunerea mea. Era un caz fără precedent, zise şeful gării, și din punct de vedere legal chestiunea se prezenta foarte delicată. Avea convingerea că era *verboten* să călătorească două sicrie cu un singur *Leichenbegleiter*. Trebuia să consulte *Kaiserliche Oberliche Eisenbahn Amt Direction Büro!* și răspunsul îl va căpăta în cel mai bun caz într-o săptămînă. Din situația asta ne-a salvat

¹ Drăcia dracului!

² Biroul direcției administrative a căilor ferate imperiale.

Waldmann. În mai multe rinduri, în timpul discuțiilor surprinsesem cum, dindărătul ochelarilor cu ramă de aur, șeful de gară arunca priviri amicale spre cățeluș și de citeva ori chiar întinsese mîna-i enormă ca să-i dezmiere de cu delicatețe urechile lungi și mătăsoase. M-am hotărit la o ultimă încercare desperată, ca să-i moi inima. - Fără să rostesc o vorbă, i l-am așezat pe Waldmann pe genunchi. Cînd cățelul începu a-l linge pe toată fața, ba se apucă să-l și tragă de mustața-i zbîrlită, chipul i se descreți treptat și pînă la urmă se lumină de-un zîmbet larg, plin de bunăvoință pentru încurcătura noastră. În cinci minute, cocoșatul semnase o duzină de acte în calitate de *Leichenbegleiter* al celor două coșciuge, iar eu cu Waldmann și valiza mea gladstone am fost îmbrînciți într-un compartiment ticsit de clasa a doua, în clipa cînd trenul se punea în mișcare. Waldmann propuse unei doamne grase de alături să se joace cu el, dar aceasta se uită sever la mine spunîndu-mi că era *verboten* să călătorești cu cîni într-un compartiment de clasa a doua ; cel puțin era *stubenrein*¹ ? Se înțelege că era *stubenrein*, niciodată nu fusese altfel. Îndată după asta, Waldmann își îndreptă atenția asupra coșulețului de pe genunchii doamnei grase pe care-l adulmecă foarte interesat, începînd a hămăi îndîrjit. Tot mai lătra cînd trenul se opri în stația următoare. Doamna cea grasă chemă pe controlor și arată cu mîna spre podeaua vagonului. Era *verboten*, zise controlorul, să călătorești cu cîni fără botniță. Zadarnic am căscat eu botul lui Waldmann ca să-i arăt individului că nici nu-i crescuseră încă bine dinții, zadarnic i-am pus în palmă ultimele cinci mărci pe care le mai aveam ; Waldmann trebuia adus pe loc în cușca cînilor. Însetat de răzbunare, am arătat spre coșulețul de pe genunchii grăsaniei, întrebîndu-l pe controlor dacă nu era *verboten* să călătorești cu o pisică ce n-are bilet ? Da, desigur că era

¹ Deprins să nu facă murdărie în cameră.

verboten. Doamna grasă și controlorul încă se mai certau cînd am coborît pe peron. Pe vremea aceea locul de călătorie rezervat cînilor era o adevărată rușine : o ladă fără geamuri, chiar deasupra roților, îmbîcsită de fumul locomotivei. Cum să-l las eu acolo pe Waldmann ? Am alergat la vagonul de bagaje și l-am rugat pe însoțitor să-l ia în grija lui pe cățeluș. Era *verboten*, mi-a răspuns el. Ușile glisante ale vagonului următor se deschiseră cu multă precauție numai atît cît să se poată strecura afară capul *Leichenbegleiter*-ului, cu o pipă lungă în gură. Agil ca o pisică, am sărit în vagon împreună cu Waldmann și valiza mea gladstone.

Cincizeci de mărci plătite la sosire, dacă-l ascundea pe Waldmann în vagonul lui pînă la Lübeck ! Înainte de a putea răspunde, ușile fură închise de afară, locomotiva suieră strident și trenul se puse în mișcare. În afară de cele două lăzi cu sicriele, vagonul era mare și gol. Era o căldură cumplită, dar loc berechet ca să-ți întinzi picioarele. Cățelul adormi numaidecît pe vestonul meu, *Leichenbegleiter*-ul scoase la iveală o sticlă de bere fierbinte din coșul cu provizii, ne-am aprins pipele și ne-am așezat jos, pe podeaua vagonului, ca să discutăm situația. Eram în afară de orice primejdie, nimeni nu mă văzuse sărind înăuntru cu cîinele și nici un controlor nu se apropia de vagon, mă asigură omul. Cînd, peste o oră, trenul încetini la stația următoare, i-am mărturisit *Leichenbegleiter*-ului că numai silit ori luat cu forța m-aș lipsi de tovărășia lui. Mă hotărîsem să rămîn acolo pînă la Lübeck. Orele treceau ușor în timp ce tăifăsuiam prietenește, conversația fiind susținută mai ales de *Leichenbegleiter* ; eu vorbesc foarte prost germana, deși o înțeleg perfect. Prietenul meu îmi spuse că făcuse în multe rînduri călătoria aceea, știa pînă și numele tuturor stațiilor pe unde ne opream, deși nu se vedea nimic din lumea de afară din acel vagon-termită. Era de mai bine de zece ani *Leichenbegleiter*, găsea plăcută și comodă meseria lui, îi plăcea să călătorească și să vadă

locuri noi. Mai fusese încă de şase ori în Rusia, îi plăceau ruşii căci doreau întotdeauna să fie înmormîntaţi în ţara lor. Veneau la Heidelberg o grămadă ca să consulte pe mulţi profesori vestiţi de acolo. Erau cei mai buni clienţi. Soţia lui era de meserie *Leichenwäscherin*¹. Rar se întîmpla ca o îmbălsămare mai de seamă să se facă fără ajutorul lor. Se simţea oarecum jignit că nici el, nici soţia lui nu fuseseră chemaţi la domnul suedez, zise el, arătînd cu degetul spre cealaltă ladă. Bănuia că fusese victima unor intrigi ; era multă gelozie profesională între el şi ceilalţi doi colegi ai lui. Toată afacerea rămăsese învăluită într-un fel de mister, nu putuse nici măcar afla ce doctor făcuse îmbălsămarea. Nu erau toţi la fel de pricepuţi la treaba asta. Îmbălsămarea era un lucru foarte delicat şi complicat, nu se ştie niciodată ce se poate întîmpla în timpul unei călătorii lungi pe asemenea călduri mari. Am asistat vreodată la o îmbălsămare ?

La una singură, am răspuns, înfiorîndu-mă.

— Aş vrea să-l vezi pe generalul rus, zise plin de entuziasm cocoşatul, arătînd cu pipa spre cealaltă ladă. E o adevărată minune, nici nu-ţi vine a crede că-i un cadavru ; pînă şi ochii îi ţine deschişi. Mă mir de ce ţi-o fi făcut atîtea mizerii şeful de gară. Adevărat că eşti cam tinerel pentru un *Leichenbegleiter*, dar pari un om destul de respectabil. N-ai nevoie decît de-un bărbierit şi de puţin periat, căci hainele ţi-s pline de păr de cîine ; şi-apoi se-înţelege că nu te poţi prezenta mîine dimineată la consulatul suedez cu asemenea barbă. Pun rămăşag că nu te-ai bărbierit de-o săptămînă. Semenii mai mult a bandit decît a respectabil *Leichenbegleiter*. Ce păcat că nu mi-am luat briciul, te-aş bărbieri eu la staţia următoare.

Am deschis valiza, spunîndu-i că i-aş fi recunoscător să mă scutească de corvoada asta, căci nu mă bărbieream niciodată singur decît cînd n-aveam încotro. Îmi exa-

¹ Femeie care spală morţii.

mină briciul cu un ochi de cunoscător și declară că bricele suedeze erau cele mai bune din lume și că el nu întrebuintează niciodată altele. Avea o mină foarte ușoară, bărbierise sute de oameni și n-auzise niciodată pe cineva plângându-se.

În viața mea n-am fost ras mai bine, i-am spus eu felicitându-l, pe cînd trenul se punea în mișcare.

— Nimic nu se poate asemui cu o călătorie prin țări străine, am spus eu pe cînd îmi spălam săpunul de pe față. În fiecare zi descoperi ceva nou și interesant. Cu cît văd mai mult țara asta, îmi dau mai bine seama de deosebiri fundamentale dintre germani și celelalte popoare. Rasele latine și anglo-saxone obișnuiesc să stea pe scaun la bărbierit, în Germania trebuie să te culci pe spate cu fața în sus. Chestiune de gust, *chacun tue ses puces à sa façon*¹, cum se spune la Paris.

— Chestiune de obișnuință, îmi explică *Leichenbegleiter*-ul; pe-un mort nu-l poți așeza pe scaun. Dume-neata ești primul om viu pe care-l bărbieresc.

Tovarășul meu întinse un șervet curat pe lada lui și deschise coșul cu provizii. Un miros complex de cîrnați, brînză și varză acră îmi gîdilă plăcut nările. Waldmann se trezi brusc și el și amîndoi ațintirăm coșul cu ochi hulpavi. Mare mi-a fost bucuria cînd cocoșatul m-a poftit să mă infrupt din cina lui; mi se părea că pînă și varza acră își pierduse gustu-i oribil, obișnuit. M-a cîștigat cu totul cînd a oferit lui Waldmann o felie groasă de *Blutwurst*². Efectul a fost fulgerător și a durat pînă la Lübeck. După a doua sticlă de Moselle, eu și noul meu prieten aproape că nu mai aveam secrete unul față de altul. Ba da, mai aveam o taină pe care o păstram cu strășnicie: că eram medic. Experiența căpătată în multe țări mă învățase că cea mai mică aluzie la o diferență de clasă între mine și gazda mea

¹ Fiecare își ucide puricii în felul său; zicală care înseamnă: fiecare cu obiceiul lui

² Tobă.

m-ar fi făcut să pierd o ocazie unică de a vedea viața din unghiul vizual al unui *Leichenbegleiter*. Puțina psihologie pe care o știu o datorez unei anumite ușurințe înăscute de a mă adapta nivelului social al celui cu care stau de vorbă. Când iau masa cu un duce, mă simt la largul meu și egal cu dînsul. Când cinez cu un *Leichenbegleiter* devin și eu, pe cît îmi stă în putință, un *Leichenbegleiter*.

Și într-adevăr, cînd am destupat a treia sticlă de Mo-selle nu-mi mai rămînea decît să devin de-a binelea un *Leichenbegleiter*.

— Sus inima, Fritz ! îmi spuse gazda, făcîndu-mi vesel cu ochiul ; nu-ți pierde curajul ! Știu că n-ai o para chioară și că ai pățit ceva neplăcut. Nu-ți face sînge rău, mai bea un păhărel de vin și să stăm serios de vîrbă. Nu degeaba sînt eu *Leichenbegleiter* de mai bine de zece ani ; am învățat a cunoaște oamenii cu care am a face ! Inteligența nu-i totul. Sînt convins că ești născut sub o stea norocoasă, alt-fel nu te-ai afla acum aici, lîngă mine. Ți-a ieșit norocul în cale, norocul cel mare al vieții tale ! Predă sicriul în Suedia, în vreme ce eu îl predau pe-al meu în Rusia, și întoarce-te cu primul tren la Heidelberg. Te fac asociatul meu. Cît timp trăiește profesorul Friedrich va fi de lucru pentru doi *Leichenbegleiter*-i ; să nu-mi mai spui mie Zacharias Schweinfuss dacă nu-i așa ! Suedia nu-i mare scofală pentru tine, acolo nu-s medici vestiți, pe cînd în Heidelberg sînt o droaie. Heidelbergul e locul nimerit pentru tine.

I-am mulțumit călduros noului meu prieten, spunîndu-i că-i voi da răspunsul a doua zi dimineța, cînd mințile ni se vor fi limpezit puțin. Cîteva minute mai tîrziu, dormeam amîndoi buștean pe podeaua *Leichenwagen*-ului ¹. În noaptea aceea m-am odihnit minunat, Waldmann însă mai puțin bine. Cînd trenul intră în gara Lübeck se făcuse ziuă. Un funcționar de la consulatul suedez aștepta pe peron ca să supravegheze transportul sicriului pe puntea

¹ Vagon mortuar.

vaporului suedez ce pleca spre Stockholm. După ce-am adresat *Leichenbegleiter*-ului, un cald *Aufwiedersehen*¹, am plecat cu trăsura spre consulatul suedez. Consulul, cum văzu cățelul mă preveni că importul cînilor era oprit, deoarece în ultima vreme se iviseră cîteva cazuri de turbare în Germania de Nord. Puteam cerca să-l înduplec pe căpitan, dar el era sigur că Waldmann nu va fi primit pe vapor. L-am găsit pe căpitan foarte prost dispus, ca toți marinarii cînd se află un sicriu în încărcătura navei. Pledoaria mea a fost zădarnică. Încurajat de succesul pe care-l avusesem cu șeful gării din Heidelberg, am hotărît să-l ispitesc cu cățelușul. Dar degeaba îl linse Waldmann pe toată fața. Am încercat atunci să-l înduplec cu ajutorul fratelui meu. Da, fără îndoială că-l cunoștea foarte bine pe comandantul Munthe. Navigaseră împreună pe „Vandis” ca aspiranți de marină : erau buni prieteni.

Putea fi atît de hain la inimă încît să-l lase în Lübeck, părăsit printre străini, pe scumpul cățeluș al fratelui meu ?

Nu, nu putea fi atît de hain. Cinci minute mai tîrziu, Waldmann era încuiat în cabina mea, cu condiția să fie debarcat în ascuns, pe riscul și răspunderea mea, la Stockholm.

Iubesc marea, pe corabie era plăcut, am mîncat la masa căpitanului, toți de pe vas erau cît se poate de politicoși cu mine. Femeia de serviciu părea cam bosumflată a doua zi dimineată cînd veni să-mi deretice prin cabină, deveni însă imediat aliata noastră cînd vinovatul începu s-o lingă pe obraz. Nu mai văzuse niciodată un cățeluș așa de drăgălaș. Cînd Waldmann apăru fără învoire pe punte, toți mate-loții începură să se joace cu el, iar căpitanul își întoarse privirea în altă parte, prefăcîndu-se că nu vede nimic. Am acostat noaptea tîrziu la cheiul din Stockholm și am sărit pe țarm, de la prova corăbiei, cu Waldmann în brațe. M-am dus a doua zi dimineată la profesorul Bruzelius, care-mi arată o telegramă din Basel anunțînd că mama

¹ La revedere.

băiatului nu mai era în primejdie și că înmormîntarea se ținea pînă la venirea ei, cam peste două săptămîni. Spera că voi fi încă în Suedia atunci, deoarece mama dorea, firește, să audă chiar din gura mea amănunte despre ultimele clipe ale fiului ei și nu mai încăpea îndoială că trebuia să asist la ceremonia înmormîntării. I-am răspuns că venisem să-mi văd fratele înainte de a mă întoarce la Paris și aveam mare grabă să mă întorc la bolnavii mei.

Nu-i putusem ierta fratelui meu că mă împovărase cu acea îngrozitoare moștenire care se chema Mamsell Agata. Îi scrisesem atunci o scrisoare furioasă. Din fericire, părea să fi uitat de ea. Era încîntat că mă vede, spuse el, și nădăjduiau amîndoi, el și soția, că voi rămîne în vechea casă părintească cel puțin două săptămîni. Două zile după sosirea mea, își exprimă mirarea că un doctor așa de ocupat ca mine putea sta așa de mult departe de bolnavii lui. Cînd aveam de gînd să plec ? Cumnata mea parcă era un sloi de gheață. Nu-i nimic de făcut cu oamenii care nu pot suferi cîinii decît să-i plîngi și, luîndu-ți cățelul și ranița în spinare, să pornești în excursie. Nu există ceva mai sănătos pentru un cățeluș ca popasurile sub cerul liber și dormitul sub brazi prietenoși, pe un covor de mușchi moale în loc de unul de Smirna. Cumnata mea avea o migrenă și nu coborî la micul dejun în dimineata plecării noastre. Am vrut să mă duc în camera ei, să-mi iau rămas bun ; frate-meu însă mă sfătui să renunț. N-am mai stăruit după ce-mi spuse că fata-din-casă găsise puțin mai nainte sub patul meu pălăria de duminică a soției lui, papucii brodați, boaul de pene, două volume din „Encyclopaedia Britanica“ făcute ferfeniță, niște rămășițe dintr-un iepure și pisoiul, pe care-l căutase peste tot, cu capul aproape smuls din trup. Cît despre covorul de Smirna, din salon, straturile de flori din grădină și cele șase rățuște din bazin... M-am uitat la ceas, spunînd fratelui meu că întotdeauna îmi plăcuse să ajung devreme la gară.

— Olle ! strigă fratele meu bătrînului vizitiu al tatii, pe cînd trăsura pornea ; pentru numele lui Dumnezeu, bagă de seamă, nu cumva doctorul să piardă trenul !

Peste două săptămîni, eram din nou la Stockholm. Profesorul Bruzelius mă vesti că mama băiatului sosise de pe continent chiar în dimineața aceia. În mormîntarea urma să aibă loc a doua zi și bineînțeles că trebuia să asist și eu. Spre marea mea spaimă, adăugă că nefericita mamă cerea insistent să-și revadă fiul înainte de a fi îngropat, așa că a doua zi, dis-de-dimineață, sicriul trebuia deschis în prezența ei. Desigur că nu i-aș fi îmbălsămat cu nici un chip trupul, dacă mi-ar fi trecut prin minte că se poate întîmpla una ca asta. Știam că intenția mea fusese bună, dar că o realizasem prost și, după toate probabilitățile, deschiderea sicriului va fi un spectacol înspăimîntător. Primul meu gînd a fost s-o șterg grabnic, să iau primul tren de noapte spre Paris ; al doilea gînd, să rămîn cu orice risc. Nu era vreme de pierdut. Cu puternicul sprijin al profesorului Bruzelius am obținut, dar cu greu, învoirea să deschid sicriul în vederea unei sumare dezinfectări a rămășițelor, dacă se va dovedi necesar — și de asta eram convins. Îndată după miezul nopții am coborît în cripta de sub biserică, întovărășit de paznicul cimitirului și de un lucrător care trebuia să deschidă cele două sicrie. Cînd capacul sicriului de plumb, al celui interior, a fost dezlipit, cei doi oameni se traseră îndărăt tăcuți, cuprinși de acea respectuoasă teamă pe care o însuflă moartea. Am luat felinarul din mîna paznicului și am dezvelit chipul. Lanterna căzu jos, iar eu m-am dat înapoi, împleticindu-mă ca izbit de o mîină nevăzută.

Adeseori m-am minunat de prezența de spirit pe care-am dovedit-o în noaptea aceia. Trebuie să fi avut nervi de oțel pe atunci.

— Totul e în ordine, am rostit eu acoperind repede chipul. Înșurubați capacul la loc, nu-i nevoie de nici o dezinfecție, corpul s-a conservat perfect.

M-am dus dis-de-dimineață la profesorul Bruzelius să-i spun că privesc pe care-am văzut-o în noaptea aceea ar putea s-o urmărească viața întreagă pe sărmana mamă, că trebuie să împiedice cu orice preț deschiderea coșciugului.

M-am dus la înmormintare. De-atunci n-am mai asistat niciodată la alta. Șase colegi de-ai tinărului purtară pe umeri sicriul pînă la groapă. Preotul, într-un discurs mișcător, arată că Dumnezeu, în nepătrunsă-i înțelepciune, voise ca viața aceea tină, atît de plină de făgăduințe și bucurie să fie cosită de moartea crudă. Dar faptul că se înapoiase pentru a se odihni printre ai lui, în pămîntul unde se născuse, era totuși o mîngiere pentru cei ce plîngeau în jurul timpuriului său mormînt. Cel puțin vor ști unde să depună florile în amintirea lui dragă și unde să se roage. Un cor studentesc din Upsala cîntă tradiționalul :

*„Integer vitae scelerisque purus“.*¹

N-am mai putut suferi de-atunci minunata odă a lui Horațiu.

Susținută de bătrînu-i tată, mama băiatului păși pînă la marginea gropii deschise și așează o coroană de nu-mă-uita pe sicriu.

— Era floarea lui preferată, suspină ea.

Pe rînd, unul cîte unul, cei care-l plîngeau înaintară cu buchete de flori, privind în fundul gropii cu ochii plini de lacrimi, pentru cel din urmă adio. Corul intona vechiul imn cunoscut :

„Odihnește în pace, lupta s-a sfîrșit !“

¹ „Cu viață nepătată și curat de orice crimă.“

.Groparii începură a arunca țărină cu hîrlețele peste sicriu ; ceremonia se terminase.

După plecarea tuturor, am privit și eu în mormîntul pe jumătate umplut.

„Da, odihnește în pace, bătrîn războinic cu chip cumplit, lupta s-a sfîrșit ! Odihnește în pace ! Nu mă mai urmări mereu cu ochii tăi larg deschiși, că innebunesc ! De ce m-ai privit atît de minios astă-noapte cînd ți-am dezvelit fața în cripta de sub capelă ? Crezi că mie mi-a făcut mai multă plăcere să te privesc ? M-ai luat drept un jefuitor de morminte care ți-a pîngărit sicriul pentru a-ți fura icoana de aur de pe piept ? Crezi că eu am fost cel ce te-a adus aici ? Nu, n-am fost eu. După cît știu, chiar Scaraoțchi în persoană, sub înfățișarea unui cocoșat beat, e de vină că ai ajuns aici. Căci cine altul decît Mefisto, eternul farsor, ar fi putut înscena sinistru farsă care s-a jucat aici ? Mi s-a părut chiar că i-am auzit rîsul batjocoritor răsunînd în timpul imnului religios și, Doamne, iartă-mă, era cît pe ce să izbucnesc și eu în rîs cînd sicriul tău a coborît în groapă. Ce-ți pasă că-i groapa altuia ? Tot nu poți citi numele de pe crucea de marmoră ; ce-ți pasă ție de numele scris pe ea ? Nu poți auzi vocile celor vii de deasupra ta, așa că ce-ți pasă în ce limbă vorbesc ? Aici nu ești culcat între străini, stai cot la cot cu semenii tăi. La fel și tînărul suedez care-a fost coborît la odihna de veci în inima Rusiei, pe cînd gornîștii vechiului tău regiment dădeau ultimul onor mormîntului tău. Împărăția morții n-are hotare, mormîntul n-are naționalitate. Acum sînteți cu toții unul și același popor, ba în curînd veți arăta la fel toți. Aceeași soartă vă așteaptă pe toți, oriunde vă veți odihni rămășițele trupești ; să fiți dați uitării și să vă prefaceți în pulbere, căci așa este legea vieții. Odihnește în pace, lupta s-a sfîrșit !“

MADAME REQUIN

Nu departe de Avenue de Villiers locuia un doctor străin ; după cit am înțeles, un specialist în nașteri și ginecologie.

Era un tip vulgar și cinic, care mă chemase de vreo două ori la consult, nu atât pentru a-l lumina cu făclia științei mele superioare cât pentru a trece o parte din răspundere pe umerii mei. Ultima oară mă chemase să asist la agonia unei tinere fete, care făcuse peritonită în împrejurări foarte suspecte, atât de suspecte încît ezitasem întii să-mi pun iscălitura sub a lui pe certificatul de deces. Într-o seară, întorcîndu-mă tîrziu acasă, am găsit la poartă o trăsură ce mă aștepta cu o chemare urgentă din partea acelui individ să vin numaidecît la clinica lui particulară din Rue Granet. Mă hotărîsem să nu mai am de-a face cu el, dar apelul era atât de insistent încît m-am gîndit că aș face totuși mai bine să mă duc chiar atunci cu trăsura. M-a primit un zdrahon de femeie, cu înfățișare antipatică, care se prezentă *Madame Requin, sage-femme de I-ère classe*¹ și mă conduse într-o cameră de la etaj, aceeași în care murise tînăra fată. Prosoape pline de sînge, cearșafuri, cuverturi erau împrăștiate peste tot ; sînge picura sub pat cu un clipocit sinistru. Doctorul era într-o stare de mare tulburare și-mi mulțumi călduros că-i veneam în ajutor. Nu era timp de pierdut, îmi spuse el — și aici avea dreptate — căci femeia căre zăcea în nesimțire pe un *lit de travail*² părea mai mult moartă decît vie. După o rapidă examinare, l-am întrebat supărat de ce nu trimisese după un chirurg ori un mamoș în loc

¹ Doamna Requin, moașă de categoria întii.

² Pat de naștere.

să mă cheme pe mine ; ştia doar prea bine că nici unul din noi doi nu eram calificaţi pentru asemenea caz. Femeia îşi reveni puţin după două injecţii cu camfor şi eter. Cam şovăind, am hotărît ca doctorul să-i dea puţin cloroform în timp ce eu mă apucam de lucru. Cu obişnuitu-mi noroc, toate au decurs destul de bine şi, după o energică respiraţie artificială, chiar şi pruncul aproape sufocat reveni la viaţă, spre marea noastră surpriză. Amîndoi, mama şi copilul, scăpaseră ca prin urechile acului. Nu mai aveam deloc nici vată, nici pînză şi nici un fel de material pentru pansamente ca să stăvilim hemoragia, noroc că am dat peste o valiză gladstone deschisă, plină de lenjerie fină şi jupóane de damă, pe care le-am rupt iute fişii, ca să facem tampoane.

— N-am văzut niciodată lenjerie aşa de frumoasă, spuse colegul meu ridicînd în sus o cămaşă de linon — şi ia uite ! exclamă el, arătîndu-mi o coroană brodată cu roş deasupra literei M. *Ma foi, mon cher confrère* ! iată c-am ajuns şi-n lumea mare ! Să ştii că-i o fată grozav de frumoasă, deşi în clipa de faţă n-a mai rămas mare lucru. O fată excepţional de frumoasă. Nu mi-ar dispăcea să reinnoiesc cunoştinţa cu ea, dacă se mai face bine vreodată.

*Ah ! la jolie broche !*² exclamă el iar, ridicînd de jos o broşă cu diamante care căzuse probabil pe duşumea pe cînd cotrobăiam prin valiză. *Ma foi !* am impresia că mi-aş putea acoperi nota de plată cu ea, în cazul cel mai rău. Nu ştii niciodată la ce te poţi aştepta cu doamnele astea străine. Te pomeneşti că-i vine chef să dispară tot aşa de misterios cum a venit, Dumnezeu ştie de unde !

— N-am ajuns încă acolo, am spus eu, smulgîndu-i broşa dintre degetele-i roşii şi vîrînd-o în buzunar. După legea franceză, factura antreprenorului de pompe funebre

¹ Pe cîntecul meu, dragă confrate.

² A, ce broşă frumoasă !

are întâietatea asupra facturii medicului. Încă nu știm care din cele două facturi va fi prezentată mai înainte pentru achitare. În privința copilului...

— Nu-ți face griji în privința copilului, rânji el ; avem aici destui copii la dispoziție cu care să-l înlocuim, dacă se-ntîmplă ceva rău. Madame Requin expediază săptămînal o jumătate de duzină de prunci cu trenul doicilor din Gare d'Orléans. Dar nu-mi convine deloc să-mi scape printre degete mama. Trebuie să fiu grijuliu cu statisticile mele, căci în ultimile două săptămîni am mai semnat încă două certificate de deces.

Femeia nu-și revenise decît pe jumătate cînd am plecat eu, în zorii zilei, dar avea pulsul mai bun ; i-am spus doctorului că o socoteam salvată. Și eu trebuie să fi fost într-un hal fără de hal, altfel n-aș fi primit cu nici un chip ceașca de cafea neagră pe care mi-o oferî Madame Requin în sinistru-i salonaș, după ce coborisem scările clătîindu-mă pe picioare.

— Ah, *la jolie broche*, zise și Madame Requin cînd i-am dat broșa în păstrare. Crezi că pietrele sînt veritabile ? mă întrebă ea, apropiînd broșa de lumina lămpii.

Era o broșă splendidă, cu diamante, avînd o coroană de rubine deasupra literei M. Strălucirea pietrelor era foarte pură, dar sticlirea ochilor hrăpăreți foarte suspectă.

— Nu, am spus eu pentru a dregе prostia că îi dădusem broșa. Sînt sigur că-s toate false.

Madame Requin trăgea nădejde că mă înșelam. Doamna n-avusese timp să plătească înainte, cum se obișnuia la clinică, ajunsese tocmai la timp, pe jumătate leșinată, iar pe bagaj nu era nici un nume, numai o etichetă pe care scria „Londra“.

— Este de ajuns, nu-ți face griji, vei fi cu siguranță plătită. Madame Requin își exprimă speranța că mă va revedea în curînd — și-am părăsit casa scuturat de-un fior.

Peste vreo două săptămîni am primit o scrisoare de la colegul meu, care mă înștiința că totul se sfîrșise cu bine, doamna plecase spre o destinație necunoscută îndată ce se putuse ține pe picioare, toate cheltuielile fuseseră achitate și o sumă mare lăsată în mîinile doamnei Requin pentru adoptarea copilului de niște persoane respectabile. I-am trimis înapoi bancnota, împreună cu o scurtă scrisoare în care-l rugam să nu mă cheme data viitoare cînd va mai fi pe cale să ucidă pe cineva. Trăgeam nădejde să nu-i mai văd niciodată în ochi; nici pe el, nici pe Madame Requin.

Speranțele mele se realizară în privința doctorului. Cît despre Madame Requin, o să vă mai povestesc despre ea, la timpul cuvenit.

12

URIAȘUL

De ce trecea timpul, îmi dădeam tot mai bine seama cît de repede se topea clientela lui Norstrom și că ar putea sosi ziua cînd va trebui să-și tragă definitiv obloanele. Curînd, chiar numeroasa colonie scandinavă, bogați și calici, începură a se scurge din Rue Pigalle spre Avenue de Villiers. Zadarnic am încercat să stăvilesc năvala. Din fericire, Norstrom nu s-a îndoit niciodată de buna mea credință; astfel, am rămas buni prieteni pînă la sfîrșit. Dar numai Dumnezeu știe cît de puțin rentabilă era acea clientelă scandinavă. Tot timpul cît am practicat medicina la Paris, a fost ca un pietroi atîrnat de gîtul meu, care m-ar fi putut trage la fund dacă n-aș fi găsit un sprijin de nădejde în coloniile engleză și americană, și chiar printre

francezi. În orice caz, îmi răpea o mare parte din timp și mă vîra în tot soiul de încurcături, ba, pînă la urmă, m-a vîrit chiar și la închisoare. A fost o întîmplare foarte nostimă, pe care o povestesc adesea prietenilor mei scriitori, ca un surprinzător exemplu al legii coincidențelor, mult-folositul *cheval de bataille*¹ al romancierilor.

Pe lîngă lucrătorii scandinavi din Pantin și La Villette, peste o mie în total, avînd mereu nevoie de doctor, mai era și colonia de artiști din Montmartre și Montparnasse, veșnic în lipsă de bani, sute de pictori, sculptori, autori de capodopere nescrise, în proză și în versuri, exotice rămășițe din „Vie de Bohème” a lui Murger. Cîțiva dintre ei, ca de pildă Edelfeld, Carl Larson, Zorn și Strindberg erau de pe atunci în pragul succesului, dar majoritatea trebuiau să trăiască cu speranțe. Cel mai mare de statură și mai mic la pungă era prietenul meu poreclit Uriașul, un sculptor cu barbă bălaie, cîrlionțată, de viking și ochi albaștri, nevinovați, de copil. Apărea arareori pe la Café de L’Hermitage unde-și petreceau serile mai toți camarazii lui. Cum izbutea să-și hrănească trupul, înalt de doi metri, era, pentru noi toți, o taină. Trăia într-un hambar enorm și cumplit de friguros din Montparnasse, transformat în atelier de sculptură, unde lucra, își gătea de mîncare, își spăla cămașa și-și visa visele de glorie viitoare. Avea nevoie de spațiu vast pentru el și statuile lui, care erau toate de proporții supraomenești și veșnic neterminate din lipsă de lut. Într-o bună zi, își făcu apariția în Avenue de Villiers rugîndu-mă să-i fiu cavaler de onoare la nuntă, căci se căsătorea duminica următoare la biserica suedeză, după care dădea o recepție în noul său apartament, *pour pendre la crémaillère*². Aleasa inimii lui era o plăpîndă suedeză, pictoriță de miniaturi, ce-i ajungea abia pînă la brîu. Bineînțeles, am primit cu mare plăcere. După ceremonie,

¹ Cal de bătaie.

² Pentru a sărbători instalarea în casă nouă.

pastorul suedez ținu un scurt și drăguț discurs noilor căsătorii, ce stăteau în picioare unul lângă altul în fața altărilor. Îmi aminteau de gigantica statuie a lui Ramses al II-lea de la Luxor, unde-i înfățișat stînd pe tron lângă micuța lui soție care abia de-i ajunge pînă la șold. Peste o oră, băteam cu toții la ușa atelierului, curioși să vedem ce ne așteaptă. Ne deschise chiar uriașul, introducîndu-ne cu infinite precauții printr-un vestibul liliputan de hîrtie în salon, unde ne pofti călduros să ne servim cu aperitive și să stăm cu rîndul pe scaunul lui. Prietenul său, Skornberg — poate i-ați văzut portretul în mărime naturală la Salonul din anul acela ; lesne de reamintit, căci era cocoșatul cel mai mic pe care l-am văzut vreodată — propuse să bem în sănătatea gazdei. Ridicînd paharul cu un gest entuziast și larg al minii, răsturnă fără voie peretele despărțitor, descoperind ochilor noștri uimiți camera conjugală, cu patul nupțial aranjat de mîni dibace dintr-o ladă de ambalaj a unui Bechstein de concert cu coadă lungă. În timp ce Skornberg își isprăvea cuvîntarea fără alt accident, uriașul reclădi repede peretele despărțitor din două ziare „Figaro“. Ridică apoi o draperie, arătîndu-ne, cu o otheadă poznașă spre mireasa îmbujorată, încă o încăpere, de data asta construită numai din „Le Petit Journal“ : odaia copiilor.

Peste o oră am plecat din casa de hîrtie dîndu-ne cu toții întîlnire la Brasserie Montmartre, unde avea loc banchetul. Eu trebuia să vizitez cîțiva bolnavi, așa că se făcuse aproape miezul nopții cînd am ajuns la petrecere. În sala cea mare, la mijloc, se aflau prietenii mei, toți sta-cojii la față, cîntînd cît îi ținea gura imnul suedez, alcătuind un cor asurzitor, intercalat cu tunete de solo-uri ce izbucneau din pieptul lat al Uriașului și de pițigăieli stridente scoase de micul cocoșat. Pe cînd îmi croiam drum prin sala ticsită de lume, o voce strigă : *À la porte les*

*prussiens ! A la porte les prussiens !*¹ și-un țap de bere zbură pe deasupra capului meu, lovindu-l pe Uriaș, drept în față. Plin de sînge, prietenul meu sări de pe scaun, înșfăcă de guler pe un francez care n-avea nici o vină și-l azvîrli ca pe-o minge de tenis peste tejghea, drept în brațele patronului, care prinse a zbiera cît îl ținea gura : *La police ! La police !*² Al doilea țap mă lovi în nas, spărgîndu-mi ochelarii și un altul îl trînti pe Skornberg sub masă. „Azvîrliți-i afară ! Azvîrliții-i afară !” răcnea întreaga berărie, năpădind pe noi din toate părțile. Uriașul, cu cîte un scaun în fiecare mînă, secera pe atacanți ca pe niște spice de grîu copt, iar micul cocoșat se repezi de sub masă, țipînd și mușcind ca un maimuțoi înfuriat, pînă ce alt țap de bere îl prăvăli la pămînt, unde rămase în nesimțire. Uriașul îl culese de jos, bătu ușurel cu palma peste cocoșa celui mai bun prieten al lui și, ținîndu-l strîns sub un braț, acoperi cît putu mai bine inevitabila noastră retragere spre ușă, unde am fost înșfăcați de vreo șase polițiști și duși sub escortă la comisariatul din Rue Douai. După ce ne dădurăm numele și adresele, am fost încuiați într-o încăpere cu gratii la ferestre ; eram *au violon*³. După două ore de meditare, am fost duși înaintea brigadierului care mi se adresă cu o voce aspră, întrebîndu-mă dacă eu eram doctorul Munthe din Avenue de Villiers. Am răspuns că eu eram. Privind la nasul meu umflat căre-și dublase volumul și la hainele rupte și pline de sînge, îmi răspunse că nu aduceam deloc cu el. Mă întrebă apoi dacă aveam ceva de lămurit, dat fiind că păream cel mai puțin afumat din toată banda aceea de nemți sălbatici și, în plus, singurul care părea să știe franțuzește. I-am explicat că nu eram decît o pașnică nuntă suedeză și că fusesem atacați cu brutalitate în berărie, fiind probabil luați drept nemți. În timpul intero-

¹ Afară cu prusacii !

² Poliția ! Poliția !

³ Arestul unui post de poliție.

gatoriului, vocea lui începu a se face mai puțin severă și din timp în timp arunca câte o ocheadă parcă admirativă către Urias ce ținea pe genunchi ca pe-un copilăș pe micul Skornberg, încă pe jumătate leșinat. Pînă la urmă, spuse cu o adevărată curtenie franțuzească că era într-adevăr păcat să lași o mireasă să aștepte noaptea întreagă un asemenea splendid exemplar de mire și că deocamdată pînă la anchetă ne dădea drumul. I-am mulțumit din tot sufletul și ne-am ridicat să plecăm. Dar, spre marea mea groază, îmi spuse :

— Te rog să rămii, am de vorbit cu dumneata.

Se uită din-nou în hîrțiile lui, consultă un registru de pe masă și rosti cu severitate :

— Ți-ai dat un nume fals ; te avertizez că-i un delict foarte grav. Ca să-ți dovedesc bunăvoința mea, îți mai ofer o ocazie de a retracta declarația făcută la poliție. Cine ești ?

— Sînt doctorul Munthe, i-am răspuns.

— Îți pot dovedi că nu ești, replică el cu asprime. Uite aici, adăogă, arătînd cu degetul pe registru. Doctorul Munthe din Avenue de Villiers este cavaler al legiunii de onoare ; e drept că văd o mulțime de pete roșii pe hainele dumitale, dar nu zăresc nici o panglică roșie.

O purtam numai cîteodată, i-am răspuns. Începu a rîde cu poftă privindu-și butoniera goală, spunîndu-mi că n-auzise încă de cînd trăia să existe vreun om în Franța care să aibă panglica roșie și să n-o poarte. I-am propus să trimită după portăreasa mea ca să mă identifice, dar îmi răspunse că era de prisos ; cazul trebuia descurcat de comisarul de poliție în persoană, a doua zi dimineată. Sună.

— Percheziționați-l, porunci el celor doi polițiști.

Am protestat plin de indignare, susținînd că n-avea nici un drept să mă perchebiționeze. Nu numai că avea dreptul, îmi replică el, ci, după regulamentul poliției, era dator să facă asta pentru a mă ocroti. Arestul era plin cu

tot soiul de ticăloși și nu-mi putea garanta că nu-mi vor fi furate obiectele de valoare pe care le aveam asupra mea. N-aveam nimic de preț în buzunare, i-am replicat, în afară de-o mică sumă de bani pe care i-am și înmînat-o.

— Percheziționați-l, repetă el.

Pe vremea aceea eram foarte voinic ; au trebuit să mă țină doi agenți în timp ce al treilea îmi scotocea hainele. În buzunări găsiră două ceasuri de aur cu sonerie, două ceasuri vechi Bréguet și un ceas de vînătoare, englezesc.

Fără nici o vorbă, mă încuiară imediat într-o celulă rău-mirositoare. M-am trîntit jos pe salteaua de paie, întrebîndu-mă ce se va întîmpla mai departe. Desigur că cel mai bun lucru era să insist să fiu pus în legătură cu legația Suediei, totuși m-am hotărît să aștept pînă a doua zi dimineată. Ușa se deschise, lăsînd să intre un individ cu înfățișare sinistră, jumătate apaș, jumătate *souteneur*¹, care mă făcu să înțeleg dintr-o privire cît de înțelept era regulamentul poliției pe baza căruia fusesem percheziționat.

— Sus inima, Charlot, mi se adresează noul venit, *on t'a princé, eh ?*² Nu mai face mutra asta pleoștită, că n-ai de ce. După douăsprezece luni te scuipă din nou în lume, dacă ai noroc. Și, între noi fie zis, nu-ți lipsește norocul, altfel n-ai fi ciordit cinci ceasuri mișto într-o singură zi. Cinci ceasuri ! Măi, al naibii să fie ! Îmi scot pălăria în fața dumatăle ; pe voi, englezii, nu vă întrece nimeni !

I-am răspuns că nu eram englez, ci colecționar de ceasuri. Ca și mine, zise el. Se trînti pe cealaltă saltea, îmi ură noapte bună și visuri plăcute și după o minută începu a horăi. De cealaltă parte a peretelui, o femeie beată începu a cînta cu glas răgușit. Individul bodogăni furios :

¹ Traficant de femei.

² Au pus laba pe tine, hai ?

— Tacă-ți cloanța, Ffine, că de nu, îți fac boiangerie la gură !

Cintăreața, oprindu-se imediat, șopti :

— Alphonse, trebuie să-ți spun ceva important. Ești singur ?

Omul îi răspunse că era cu un tânăr prieten simpatic care dorea grozav să știe cît e ora deoarece, din păcate, uitase să-și învîrtă cele cinci ceasuri pe care le purta întotdeauna la el. Adormi îndată din nou. Gunguritul doamnelor de alături se stinse treptat și se făcu liniște deplină ; numai din oră în oră răsunau pașii paznicului care venea să ne privească prin ferestruica ușii. Cînd orologiul bătu ora șapte la Saint-Augustin, am fost scos din celulă și dus în fața comisarului în persoană care ascultă cu atenție istorisirea aventurii mele, ațintindu-mă tot-timpul cu ochi inteligenți și pătrunzători. Cînd am ajuns să-i spun de mania mea pentru pendule și ceasuri și că toată ziua avusesem intenția să mă duc la Le Roy pentru a da la reparat cele cinci ceasuri de care uitasem cu totul cînd fusesem percheziționat, începu a rîde cu poftă spunînd că era cea mai grozavă istorie pe care-o auzise vreodată, curat Balzac, nu alta. Deschise unul din sertarele mesei și-mi înapoie cele cinci ceasuri.

— N-am stat douăzeci de ani la masa asta fără să învăț într-o oarecare măsură a categorisi pe vizitatorii mei. Sinteți în regulă.

Sună pe brigadierul care mă ținuse la arest toată noaptea.

— Ești suspendat pe-o săptămînă pentru nerespectarea regulamentului care te obliga să intri în legătură cu consulul suedez. *Vous êtes un imbécile !*¹

¹ Ești un nătărău !

MAMSELL AGATA

Bătrînul ornic din vestibul bătea orele șapte și jumătate cînd am intrat în Avenue de Villiers, tăcut ca o fantomă. Era ora precisă, la minut, cînd Mamsell Agata se apuca să frece patina mesei mele vechi din sufragerie; exista deci șansa să pot ajunge fără piedici în dormitor, singurul meu ostrov de liniște. Tot restul casei era în mâinile Mamsell-ei Agata. Tăcută și neastîmpărată ca o mangustă, umbla mereu ziua întreagă din cameră în cameră, cu o cîrpă de praf în mină, în căutarea vreunui obiect de frecat ori a unei scrisori mototolite aruncate pe jos. M-am oprit incremenit cînd am deschis ușa cabinetului meu de consultație. Mamsell Agata, aplecată peste masa mea de scris, îmi cerceta curierul de dimineată. Ridică capul și rămase cu ochii holbați la hainele mele sfîșiate și pătate de sînge, într-o tăcere sinistră — și pentru întîia oară, gura ei fără de buze nu putu găsi în clipă cel mai nimerit cuvînt neplăcut.

— Sfinte Dumnezeu! De pe unde-o fi venind dumnealui? șuieră ea printre dinți, pînă la urmă.

Ori de cîte ori era furioasă, obișnuia să-mi spuie „dumnealui” și vai! prea rar îmi spunea altfel!

— Am avut un accident pe stradă, am răspuns.

Luasem de multă vreme obiceiul s-o mint, în legitimă apărare. Cercetă zdrențele de pe mine cu ochiul pătrunzător al cunoscutului care stă veșnic la pîndă să descopere ceva de cîrpit, țesut ori reparat. Vocea ei mi s-a părut ceva mai împlinzită cînd îmi porunci să-i predau imediat toate hainele de pe mine. M-am strecurat în dormitor, am făcut o baie, apoi Rosație îmi aduse cafeaua; nimeni nu putea face o ceașcă de cafea ca Mamsell Agata.

— *Pauvre monsieur* ¹, rosti Rosalie cînd i-am dat străiele ca să le ducă la Mamsell Agata ; sper, cel puțin, că nu sînteți rănit ?

— Nu, i-am răspuns ; sînt numai înfricoșat.

Rosalie și cu mine n-aveam secrete unul față de altul cînd era vorba de Mamsell Agata. Amîndoi aveam o frică teribilă de dînsa. Eram tovarăși de suferință în zilnica luptă pentru existența noastră lipsită de apărare. Rosalie, care de fapt era de profesie femeie cu ziua, îmi venise în ajutor în ziua cînd bucătăreasa își luase lumea în cap și-apoi, fiindcă și fata în casă o ștersese, rămăsese la mine ca un fel de *bonne à tout faire* ². De pierderea bucătăresei fusesem foarte amărît ; a trebuit însă să recunosc îndată că, de cînd pusese stăpînire pe bucătărie Mamsell Agata, mîncam mai bine ca întotdeauna. Și de fata în casă care plecase, o bretonă voinică, fusesem foarte mulțumit, căci respectase întocmai cele convenite între noi la angajare, anume, să nu se apropie niciodată de masa mea de scris și să nu se atingă de mobilele vechi. La o săptămînă după ce sosise Mamsell Agata, sănătatea ei dăduse semne de declin, minile începuseră a-i tremura, scăpase cel mai prețios dintre vechile mele vase de Faenza și nu mult după aceea o ștersese în așa grabă încît uitase să-și ia pînă și șorțurile. Chiar în ziua plecării ei, Mamsell Agata se apucă de treabă, curățînd și frecînd delicatele mele scaune Louis XVI, bătînd fără de milă neprețuitele carpete persiene cu un băț solid, spălînd palidul chip de marmură al madonei florentine cu apă și săpun ; ba izbutise să șteargă pînă și minunatul lustru al vazei de Gubbio de pe masa de scris. Dacă Mamsell Agata s-ar fi născut cu patru sute de ani mai devreme, n-ar mai fi rămas pînă azi nici urmă din arta medievală. Cît de îndepărtată să fi fost epoca în care se născuse ? Arăta exact la fel ca în copilăria mea, cînd o văzusem întîi în casa bătrînească din

¹ Bietul domn.

² Femeie la toate.

Suedia. Fratele meu mai mare o moștenise cînd vechiul cămin părintesc se desfăcuse. Ca om excepțional de curajos ce este, izbuti să scape de ea și să mi-o treacă mie. Mamsell Agata era întocmai ce-mi trebuia, îmi scrisese el ; menajeră ca ea nu există pe lume. În privința asta avea dreptate. De atunci, la rîndul meu, am cercat mereu să scap de dînsa. Obișnuiam să poftesc la masă prieteni celibatari, cunoștințe ocazionale și cu toții mă fereceau că am asemenea bucătăreasă minunată. Le spuneam că sînt pe punctul de a mă căsători și că lui Mamsell Agata nu-i plăceau decît celibatarii, așa că își căuta un alt loc. Toți se arătau foarte interesați, dorind s-o vadă. Și asta lămurirea lucrurilor : ar fi dorit să n-o mai vadă niciodată în ochi, dacă s-ar fi putut. S-o descriu cum arăta îmi este cu neputință. Avea cîrlionți aurii subțiri, aranjați după moda primei epoci victoriene — Rosalie pretindea că-i perucă ; nu știu de-o fi fost. Fruntea era excepțional de îngustă, ochii mici, albicioși, fără de sprîncene, aproape că n-avea față, ci numai un nas lung ce atîrna deasupra unei tăieturi subțiri care se deschidea rareori pentru a descoperi un șirag de dinți lungi și ascuțiți ca de nevăstuică. Culoarea feței și a degetelor era de un albastrui cadaveric, atingerea mîinii viscoasă și rece ca de mort. Zîmbetul ei — nu, cred că n-am să vă descriu ce fel de zîmbet avea ; de el ne temeam cel mai tare, eu și Rosalie. Mamsell Agata nu vorbea decît suedeză, dar se certa cu mare ușurință pe franțuzește și englezește. Cred că pînă la urmă tot izbutise să înțeleagă puțin franceza, altfel n-ar fi putut aduna toate cîte părea să știe despre bolnavii mei. Am surprins-o de multe ori ascultînd la ușa cabinetului meu de consultație, mai ales cînd primeam doamne. Avea o mare slăbiciune pentru morți. Părea întotdeauna mai veselă cînd unul dintre pacienții mei trăgea să moară și foarte rar se întîmpla să nu apară pe balcon cînd trecea o înmormîntare pe Avenue de Villiers. Nu putea suferi copii și n-a iertat-o niciodată pe Rosalie că dăduse o bucată din tortul

de Crăciun copiilor portăresei. Nu putea să-l vadă în ochi pe cățelul meu și umbla într-una prin casă pufăind praf de purici, și cum mă zărea începea să se scarpine în semn de protest. Nici cățelul n-o putuse suferi din prima clipă, poate din pricina mirosului cu totul aparte pe care-l exala întreaga-i persoană. Îmi amintea de mirosul de șoarece al lui Cousin Pons¹, dar cu un iz deosebit, propriu, pe care l-am mai simțit doar încă o singură dată în viața mea. Asta s-a petrecut cu mulți ani mai târziu, când am intrat într-un mormînt părăsit din Valea Regilor, la Teba, plin de sute de lilieci mari ce atirnau ca niște ciorchini negri pe ziduri.

Mamsell Agata nu ieșea din casă decît duminica pentru a se duce la biserica suedeză din Boulevard Ornano, unde sta în completă reculegere pe o bancă, rugîndu-se Dumnezeui Mîniei. Banca era întotdeauna goală, căci nimeni nu îndrăznea să se așeze lîngă dînsa. Prietenul meu, pastorul suedez, mi-a mărturisit că, primă oară cînd i-a virît în gură pînea sfintei împărtășanii, s-a holbat la el așa de fioros încît i-a fost frică să nu-l muște de deget.

Rosalie își pierduse toată voioșia de odinioară, arăta slăbită, nenorocită, și mereu spunea că s-ar duce să trăiască pe lîngă soră-sa, care era măritată în Touraine. Desigur, că era mai ușor pentru mine, care eram plecat ziua întreagă. Cum mă întorceam acasă, toată vloga din mine parcă seca și o oboeală de moarte, cenușie, se lăsa ca praful peste gîndurile mele. De cînd descoperisem că Mamsell Agata era somnambulă, nopțile mele deveniseră mai neli-niștite și mai agitate. Adesea aveam impresia că simt mirosul prezenței ei chiar și în dormitorul meu. Pînă la urmă, mi-am deschis inima lui Flygare, pastorul suedez, care venea des la mine, și cred că avea o vagă bănuială în privința cumplitului adevăr.

¹ Vărul Pons, eroul din romanul cu același nume al lui Balzac.

— De ce n-o concediezi ? îmi spuse el într-o bună zi ; n-o mai poți duce așa înainte. Am început a crede într-adevăr că ți-e frică de ea. Dacă n-ai curajul s-o concediezi, am s-o fac eu pentru dumneata.

I-am oferit o mie de franci pentru fondul bisericii dacă mă poate scăpa de dînsa.

— Am s-o concediez chiar în astă-seară pe Mamsell Agata, fiți fără grijă. Vino la sacristie mine dimineață după slujbă și-ți voi da vești bune.

A doua zi nu se făcu slujbă în biserica suedeză, căci pastorul se îmbolnăvise subit în ajun și fusese prea târziu ca să găsească un înlocuitor. M-am dus numaidecît acasă la el, în Place des Termes. Soția lui mă întâmpină spunîndu-mi că tocmai voia să trimită după mine. Pastorul se întorsese acasă în ajun seara, într-o stare cumplită, aproape leșinat. Arăta parcă ar fi văzut un strigoi, adăuga ea.

Poate chiar văzuse, mi-am spus eu în gînd, pe cînd mă îndreptam spre camera lui. Îmi povesti că tocmai începuse a-i transmite Mamsell-ei Agata hotărîrea mea ; se așteptase s-o vadă foarte furioasă, dar în loc de asta, ea îi zîmbise numai. Atunci simțise dintr-odată un miros teribil de ciudat în cameră și avusese impresia că-i vine leșin ; era sigur că mirosul fusese de vină.

— Nu, i-am replicat eu ; de vină a fost zîmbetul.

I-am hotărît să rămîie în pat pînă voi veni din nou să-l văd. Ce Dumnezeu o fi cu dînsul, îmi puse el întrebarea, la care i-am răspuns că nu puteam ști — ceea ce nu era adevărat, căci știam foarte bine, recunoscusem simptomele.

— Uite ce-i, am rostit eu ridicîndu-mă să plec ; aș dori să-mi povestești ceva despre Lazăr. Dumneata, ca pastor, desigur știi mai multe despre el decît mine. Există paremi-se o legendă veche...

— Lazăr, spuse pastorul cu voce stinsă, a fost omul care s-a întors viu, la locuința lui, din mormînt unde moartea îl ținuse în puterea ei trei zile și trei nopți. Nu mai rămîne nici o îndoială asupra minunii care a fost văzută de Maria, Marta și mulți din prietenii lui de înainte.

— Mă întreb cum o fi arătat ?

— Legenda spune că stricăciunea începută de Moarte asupra trupului său, și care fusese oprită de o putere miraculoasă, se vedea încă pe chipu-i vinăt, cadaveric, în degetele-i lungi, înghețate de răceala morții ; unghiile îi erau negre și crescuseră înspăimântător de lungi, veșmintele de pe el încă mai răspindeau în jur putoarea grețoasă a mormintului. Pe cînd Lazăr se apropia de mulțimea ce se strînsese ca să-l firitisească pentru întoarcerea lui înapoi la viață, vorbele vesele de urare li se stinseră pe buze și-o umbră înfiorătoare pogori ca o pulbere pe mințile lor. Unul cite unul o rupseră la fugă, cu sufletele înghețate de groază.

În timp ce recita legenda cea veche, pastorul începu a se foi neliniștit în așternut, vocea i se stingea din ce în ce, chipul i se făcuse alb ca perna pe care își rezema capul.

— Ești sigur că Lazăr este singurul om care s-a sculat din mormînt ? l-am întrebat eu. Ești sigur că n-avea o soră ?

Scotînd un strigăt de spaimă, pastorul își acoperi fața cu minile.

Pe scări l-am întîlnit pe colonelul Staaff, atașatul militar suedez, care venea să se intereseze de sănătatea pastorului. Fiind cu trăsura, mă pofti să merg la el acasă, avînd a-mi vorbi într-o chestiune foarte urgentă. Luptase în războiul din '70 în armata franceză, distingîndu-se pentru mari merite și fusese rănit la Gravelotte. Se însurase cu o franțuzoaică și era foarte apreciat în înalta societate pariziană.

— Știi, începu colonelul pe cînd ne așezam la ceai ; știi doar că-ți sînt prieten și că am mai mult de două ori vîrsta dumitale. Să nu-mi iel în nume de rău ceea ce îți voi spune în propriu-ți interes. Și eu, și nevastă-mea am auzit adesea în ultima vreme oameni plîngîndu-se de felul tiranic în care te porți cu pacienții. Nimănui nu-i place să

i se arunce mereu în obraz cuvintele : disciplină, supunere. Doamnele, mai ales cele franceze, nu sînt obișnuite să fie tratate așa de aspru de către un tinerel ca dumneata ; te-au și poreclit Tiberius. Dar partea cea mai gravă este, mă tem, faptul că ți se pare natural să poruncești dumneata și ceilalți să te asculte. Te înșeli, tinere prieten, nimănui nu-i place să asculte, fiecare dorește să comande.

— Nu sînt de aceeași părere ; multor oameni și mai tuturor femeilor le place să asculte.

— Așteaptă întîi să te însori, spuse viteazul meu prieten aruncînd o privire furișă spre ușa salonului. Dar să trecem acum la lucruri mai serioase, urmă colonelul. Au început să circule anumite zvonuri, că nu-ți dai nici o osteneală să salvezi aparențele în ceea ce privește viața dumitale particulară, că există o femeie misterioasă care trăiește cu dumneata în pretinsa situație de menajeră. Pînă și soția consulului englez a făcut o aluzie soției mele, care ți-a luat apărarea cu multă energie. Ce-are să spună ministrul Suediei și soția lui, care te tratează ca pe fiul lor, cînd le vor ajunge la urechi asemenea zvonuri, ceea ce se va întîmpla cu siguranță mai devreme ori mai tîrziu. Drept să-ți spun, prietene, nu se cade să faci așa ceva un doctor în situația dumitale, cu atîtea doamne englezoaice și franțuzaice care vin să te consulte. Îți repet, nu se cade ! Dacă ai chef să-ți iei o metresă, n-ai decît, e treaba dumitale, dar, pentru numele lui Dumnezeu, scoate-o din casă ! Nici chiar francezii nu pot suporta asemenea scandal !

I-am mulțumit colonelului, recunoscînd că avea dreptate, că cercasem de mai multe ori s-o scot din casă, dar nu avusesem destulă tărie.

— Știu că nu-i ușor, recunosc colonelul ; am fost și eu tînr. Dacă n-ai curajul s-o scoți din casă, am să te ajut eu. Sînt omul care-ți trebuie. Niciodată nu m-am temut de cineva, fie că era bărbat ori femeie ; am atacat pe

prusaci la Gravelotte, am înfruntat moartea în şase bă-
tălii mari...

— Aşteaptă pînă ai s-o înfrunţi pe Mamsell Agata
Svenson, am replicat eu.

— Cum adică, vrei să spui că-i suedeză ? Cu-atît mai
bine, în cazul cel mai rău fac aşa ca să fie expulzată din
Franţa prin legăţie. Mîine dimineată la zece voi fi în
Avenue de Villiers ; vezi să fii acolo.

— Nu, mulţumesc, fără mine ; nu mă apropii niciodată
de ea cînd pot s-o evit.

— *Et pourtant, tu couches avec elle*¹, exclamă colo-
nelul, privindu-mă înmărmurit de uimire.

Era cît pe ce să vomit pe covorul lui ; noroc că mi-a
dat la timp un pahar de rachiu tare cu sifon, şi am pără-
sit casa împleticindu-mă, după ce primisem invitaţia lui la
masă pe a doua zi pentru a sărbători victoria.

A doua zi am luat masa numai cu Madame Staaff. Co-
lonelul nu se simţea tocmai bine. Trebuia să mă duc după
masă să-l văd ; probabil că-l supăra iarăşi vechea rană de
la Gravelotte, bănuia soţia lui. Viteazul colonel zăcea în
pat, cu o compresă rece pe creştetul capului. Arăta foarte
slăbit şi îmbătrînit, şi ochii lui aveau o expresie rătăcită
pe care nu i-o mai văzusem pînă atunci.

— Ți-a zîmbit ? l-am întrebat.

Se înfioră şi întinse mîna spre paharul de rachiu cu
sifon.

— Ai băgat de seamă ce gheară lungă şi neagră are la
degetul mare, parcă-i o gheară de liliac ?

Se făcu palid şi-şi şterse fruntea îmbrobonată de
sudoare.

¹ Şi cu toate astea, te culci cu ea.

— Ce să fac ? m-am tînguit eu, luîndu-mi capul în mîni.

— N-ai decît o singură scăpare, răspunse colonelul cu voce stînsă ; să te însori, altfel vei cădea la patima beţiei.

VICONTELE MAURICE

Nici nu m-am însurat, nici n-am căzut la patima beţiei. Am ales altă cale ; am părăsit cu totul locuinţa din Avenue de Villiers. Rosalie, îmi aducea la ora şapte ceaiul şi ziarul „Figaro“, în dormitor ; peste jumătate de oră plecam şi mă întorceam la ora două cînd începeau consultaţiile. Plecam din nou o dată cu ultimul pacient şi reveneam noaptea tîrziu, strecurîndu-mă tiptil, hoţeşte, în dormitor. Dublasem leafa Rosaliei care-şi păstră postul cu mult curaj, plîngîndu-se doar că n-are de făcut altceva toată ziua decît să deschidă uşa. Toate celelalte, bătutul covoarelor, reparatul hainelor, curăţatul ghetelor, spălatul rufelor, gătitul bucatelor, le făcea Mamsell Agata. Dîndu-şi seama de necesitatea unei legături între ea şi lumea exterioară şi de cineva oricînd la îndemînă cu care să se certe, Mamsell Agata tolera acum prezenţa Rosaliei cu o sumbră resemnare. Ba chiar îi şi zîmbise odată, îmi spuse Rosalie cu un uşor tremur în voce. Şi Tom luă obiceiul s-o şteargă de acasă de frica Mamsell-ei Agata. Îşi petrecea zilele umblînd cu trăsura, vizitînd împreună cu mine bolnavii. Rareori mînca acasă şi nu intra niciodată în bucătărie, unde le place aşa de mult, să stea tuturor cînilor. Cum se întorcea de la munca zilnică, se furişa la paneraşul lui din

dormitorul meu, unde ştia că-i oarecum în siguranţă. Pe măsură ce clientela mea creştea, era tot mai greu să rup câte-o fărîmă din timp pentru obişnuita noastră excapadă de duminică, la Bois de Boulogne. Cîinii, ca şi oamenii, trebuie să simtă din cînd în cînd în nări mirosul mamei noastre Terra, ca să-şi poată păstra curajul. Nimic nu se poate compara cu o plimbare vioaie printre copacii primitivi, fie ei chiar şi cei aproape domesticiţi de la Bois de Boulogne, şi o partidă spontană de-a v-aţi ascunselea prin tufişuri, cu câte-o cunoştinţă ocazională. Într-o zi, cum mergeam noi pe o alee mai lăturalnică, fericiţi că sîntem împreună, am auzit deodată departe în urmă gîfiieli şi horcăituri desperate, întrerupte de accese de tuse cu sufocare. Am crezut că-i cineva apucat de-o criză de astmă, dar Tom diagnostică imediat un caz de sufocare a unui bulldog sau mops mic ce se apropia cu viteză maximă de noi, implorindu-ne, cu ultima-i suflare, să-l aşteptăm. Peste o clipă, Loulou se prăbuşea la picioarele mele mai mult mort decît viu, prea gras ca să poată respira, prea obosit ca să poată vorbi, cu o limbă neagră atîrnîndu-i toată afară din gură şi ochi injectaţi ieşindu-i din cap de bucurie şi emoţie.

— Loulou ! Loulou ! chema o voce desperată într-un cupeu ce trecea pe aleea principală.

— Loulou ! Loulou ! striga un valet, alergînd spre noi prin dosul tufişurilor.

Slujitorul mă informă că întovărăşea pe marchiză şi pe Loulou în plimbarea lor igienică de cinci minute pe lingă trăsură cînd, deodată, Loulou începuse a adulmeca în toate direcţiile cu frenezie şi-o zbughise cu aşa iuţeală în tufişuri că-l pierduseră imediat din vedere. Camerista o urcase în trăsură pe marchiză aproape leşinată, iar el îl căuta de o jumătate de oră în vreme ce vizitiul umbla cu trăsura la deal şi la vale întrebînd pe toţi trecătorii dacă n-aveau veşti despre Loulou. Lacrimi de fericire izbucniră

din ochii marchizei cînd i-am așezat pe genunchi cățelul — încă fără glas din pricină că tot se mai înăbușea. „Are să dea peste el un atac de apoplexie“, se tîngui marchiza. Am răcnit în cornetul ei acustic că nu era decît emoția. În realitate, ca orice bulldog bătrîn și gras, era foarte expus unui atac. Fiind pricina involuntară a celor întîmplate, am primit invitația stăpînei lui la ceai. Cînd Tom sări pe genunchii mei, Loulou avu o criză de furie, sufocîndu-se aproape. Restul drumului rămase nemișcat în poala stăpînei lui, complet istovit, holbîndu-se sălbatic cu un ochi spre Tom și clipind drăgăstos cu celălalt spre mine.

„Am mirosit multe lucruri în viața mea, spunea ochiul, dar n-am uitat niciodată mirosul tău cu totul aparte. Îmi place mai tare decît mirosurile tuturor celorlalți. Ce mult m-am bucurat că în sfîrșit te-am găsit ! Ia-mă pe mine pe genunchi în loc s-o ții pe corcitura asta neagră. N-avea grijă, îi fac eu de petrecanie, numai să-mi vin în fire !“

„Nu-mi pun eu mintea cu tine, stîrpitură ce ești ! Monstru bătrîn !“ îi răspunse cu demnitate Tom. „De cînd sînt, n-am văzut asemenea arătare ! Te face aproape să te rușinezi că ești cîne ! Un caniş campion ca mine nu-și arată colții unui cîrnat ; mai bine ți-ai vîri în gură negreața de limbă să nu-ți cadă pe jos din botul cel slut !“

După a doua ceașcă de ceai intră în salon Monsieur l'abbé, care obișnuia să facă vizită marchizei duminica după-amiază. Blajinul abate îmi reproșă că nu-l înștiințasem de întoarcerea mea la Paris. Conte le întrebasese adesea de mine și ar fi încîntat să mă vadă. Contesa era plecată la Monte-Carlo pentru o schimbare de aer. Îi mergea excelent cu sănătatea și era bine dispusă. Din păcate, nu putea spune același lucru despre conte, care se întorsese la viața sedentară, petrecîndu-și ziua întreagă în fotoliul

lui, fumînd obișnuitele-i țigări de foi. Abatele socotea de datoria lui să mă previe că viconte Maurice era furios pe mine din pricina renghiului pe care i-l jucasem la Château Rameaux. Hipnotizîndu-i, pe el și pe doctorașul satului, îi convinsesem că are colită pentru a-l împiedica să cîștige medalia de aur la concursul Societății de Tir a Franței. Abatele mă imploră să mă feresc din calea lui, căci era cunoscut pentru caracteru-i violent, nestăpînit, certîndu-se mereu cu cei din juru-i. Chiar luna trecută se bătuse din nou în duel și Dumnezeu știe ce se putea întîmpla dacă ne întîlneam.

— Nu se poate întîmpla nimic, i-am răspuns eu. N-are de ce-mi fi teamă de bruta aceea, căci îi este frică de mine. Astă-toamnă, în fumoarul de la Château Rameaux, am dovedit că sînt mai tare ca el și mă bucur aflînd de la dumneata că n-a uitat lecția pe care i-am dat-o. Singura-i superioritate asupra mea este că poate ochi o rîndunică ori o ciocîrlie cu arma lui de la cincizeci de metri, pe cînd eu probabil n-aș nimeri nici măcar un elefant de la asemenea distanță. Dar este foarte puțin probabil să poată profita vreodată de superioritatea aceasta, deoarece mă socoate inferior lui pe scara socială. Adineaori ai rostit cuvîntul hipnotism ; ei bine, mă dezgustă pînă și cuvîntul, toată lumea mi-l aruncă în obraz fiindcă am fost elevul lui Charcot. Înțelegeți o dată pentru totdeauna că toate neroziile acestea despre puterea hipnozei fac parte dintr-un sistem perimat, pe care știința modernă nu-l recunoaște. Aici nu-i vorba de hipnoză, ci de imaginație. Imbecilul acela își închipuie că l-am hipnotizat ; nu eu i-am băgat în cap ideea asta stupidă, ci el singur. Noi numim așa ceva autosugestie. Cu atît mai bine pentru mine, căci este neputincios să-mi facă vreun rău, cel puțin cînd ne aflăm față în față.

— Dar l-ai putea hipnotiza dacă ai vrea ?

— Da, cu ușurință, este un medium foarte bun. Charcot ar fi încântat să-l aibă pentru conferințele lui experimentale pe care le ține marțea la Salpêtrière ?

— Deoarece spui că puterea hipnotică nu există, admiti atunci că eu, de pildă, l-aș putea sili să-mi asculte poruncile așa cum le-a ascultat pe-ale dumitale ?

— Da, cu condiția ca el să creadă că ai această putere, ceea ce cu siguranță că nu crede.

— Și de ce nu crede ?

— Aici începe adevărata dificultate : la întrebarea dumitale încă nu s-a găsit pînă în prezent un răspuns satisfăcător. Este o știință relativ nouă, încă în pruncie.

— Îl poți face să săvîrșească o crimă ?

— Nu, afară de cazul cînd ar fi în stare s-o săvîrșească și din proprie inițiativă. Deoarece sînt convins că omul acesta are instinct criminal, răspunsul meu în cazul de față este afirmativ.

— L-ai putea face să renunțe la contesă ?

— Numai dacă dorește el singur și s-ar supune unui tratament metodic prin sugestie hipnotică. Chiar și așa, ar fi nevoie de un timp îndelungat, instinctul sexual fiind cea mai covîrșitoare forță a naturii omenești.

— Făgăduiește-mi că-l vei ocoli. Spune că are să te biciuiască prima oară cînd te va întîlni.

— N-are decît să încerce, știu eu să mă descurc în asemenea împrejurare, nu-ți face griji. Sînt capabil să mă apăr foarte bine.

— Noroc că e plecat la Tours cu regimentul și foarte probabil are să lipsească multă vreme din Paris.

— Dragă abate, ești cu mult mai naiv decît te credeam. În clipa de față se află la Monte-Carlo cu contesa și va reveni la Paris cînd se va întoarce-și ea de la cura de aer.

Chiar a doua zi am fost chemat la conte în calitate de medic. Abatele avusese dreptate ; l-am găsit într-o stare foarte proastă, atât fizică cât și morală. Nu poți face mare lucru cînd e vorba de un domn în vîrstă care stă ziua întreagă într-un fotoliu, fumînd neîncetat țigări de foi, cu gîndul numai la frumoasa-i și tînăra-i soție plecată la Monte-Carlo pentru o cură de aer. Nu-i poți fi de ajutor nici cînd doamna se întoarce ca să-și reia locul printre cele mai admirate și mai curtate femei din societatea pariziană, își petrece zilele la Worth cercînd rochii noi, iar seara iese la teatre și baluri, după ce-a depus pe obrazul soțului un rece sărut drept noapte bună. Cu cît îl vedeam mai mult pe conte, îmi era tot mai drag. Era cel mai desăvîrșit prototip pe care l-am întîlnit vreodată al aristocratului francez din alte vremuri. De fapt, îmi era simpatic fără îndoială din pricină că-l compăttimeam. Pe vremea aceea, încă nu bănuiam că singurii oameni pe care-i simpatizam erau cei pe care-i compăttimeam. Cred că din pricina asta nu mi-a mai plăcut deloc contesa prima oară cînd am revăzut-o după ultima noastră întrevvedere sub teiul de la Château Rameaux, cînd fusese lună plină și bufnița mă salvase în clipa cînd simțeam c-o îndrăgesc peste seamă. Nu, nu-mi plăcea absolut deloc în timp ce-o observam de lîngă abate, de cealaltă parte a mesei din sufragerie, cum rîdea cu poftă de glumele proaste ale vicontelui Maurice — unele la adresa mea, după cît înțelegeam din privirile insolente pe care mi le arunca. Nici unul nu-mi adresă o vorbă. Singurul semn din partea contesei că mă recunoscuse fusese o distantă strîngere de mînă înainte de a ne așeza la masă. Vicontele mă ignorase complet. Ea era la fel de frumoasă ca întotdeauna, dar nu mai era aceeași femeie. Chipul îi radia de sănătate și bună dispoziție, însă n-am regăsit expresia nostalgică a ochilor ei mari. Am priceput dintr-o privire că fusese lună plină în parcul de la Monte-Carlo și că în teii de acolo nu se aflau

bufnițe prevestitoare. Vicontele Maurice părea nemaipomenit de încântat de sine ; era clar că-și dădea aere de erou cuceritor, lucru deosebit de enervant.

— *Ça y est*¹, i-am spus abatelui pe cînd stăteam în fumoa după masă. Cu siguranță că dragostea-i qarbă, dacă asta se poate numi dragoste. O plîng că a căzut în brațele unui imbecil degenerat ca el ; merita o soartă mai bună.

— Știi că acum aproape o lună, contele i-a plătit datoriile de joc ca să nu fie dat afară din armată și mai umblă un zvon despre un cec fără acoperire. Se spune că cheltuieste sume fabuloase pentru o vestită cocotă. Și cînd te gîndești că-i omul care o va conduce pe contesă în astăseară la balul mascat de la Operă !

— Ah ! de-aș ști să trag cu pistolul !

— Pentru numele lui Dumnezeu, nu vorbi așa ! Aș dori să te văd plecînd ; sînt sigur că are să vie aici să-și bea paharul de brandy cu sifon.

— Mai bine-ar fi prudent cu păhărelul. N-ai observat cum îi tremură mîna cînd își toarnă picăturile de doctorie în paharul cu vin ? În orice caz, asta-i de bun augur pentru rîndunele și ciocîrliei. Nu mai privi așa de îngrozit către ușa, căci el se desfată acum în salon făcînd curte contesei. De altfel, plec ; trăsura mea e la poartă.

M-am suit la etaj ca să-l văd o clipă pe conte înainte de a pleca. Se pregătea tocmai de culcare și-mi mărturisi că-i era foarte somn. Fericit om ! Pe cînd îi uram noapte bună, am auzit un urlet desperat de cine venind de jos. Știam că Tom mă aștepta în hol, în ungherul ce-i fusese rezervat anume lui de conte, care era mare iubitor de cîni și avusese grijă să i se așeze un covoraș special pe care să stea comod. M-am repezit în jos pe scări cît am putut de repede. Tom gemea slab, ghemuit jos, în ușa de la intrare

¹ E așa cum am spus.

și singele îi șiroia din bot. Aplecat asupra-i, vicontele Maurice îl lovea cu furie. M-am prăvălit peste brută atît de neașteptat încît își pierdu echilibrul și căzu. O a doua lovitură bine aplicată pe cînd sărea în picioare îl doborî din nou la pămînt. Înșfăcîndu-mi pălăria și pardesiul, am sărit cu cînele în brațe în trăsură și-am pornit în goana cailor spre Avenue de Villiers. Mi-am dat seama numai-decît că bietul cățel suferea de grave leziuni interne. L-am vegheat toată noaptea. Respirația i se făcea tot mai grea, hemoragia nu contenea. A doua zi dimineață, ca să-l cruț de lungi suferinți, mi-am împușcat singur prietenul credincios.

M-am simțit mai ușurat cînd am primit după-amiază o scrisoare de la doi ofițeri camarazi de-ai vicontelui Maurice care-mi cereau să-i pun în legătură cu martorii mei, deoarece vicontele se hotărîse, după oarecare șovăire, să-mi facă onoarea etc., etc.

Cu greu l-am putut convinge pe colonelul Staaff, atașatul militar suedez, să mă asiste în acea împrejurare. Prietenul meu Edelfeld, cunoscutul pictor finlandez, avea să-mi fie al doilea martor. Norstrom trebuia să mă însoțească în calitate de chirurg.

— N-am avut niciodată așa noroc ca-n ultimele douăzeci și patru de ore, i-am spus lui Norstrom pe cînd prînzeam la masa noastră obișnuită de la Café de la Régence. Îți mărturisesc că am tras o frică grozavă că are să-mi fie frică. Cînd colo, curiozitatea de a ști cum îmi voi juca rolul m-a preocupat într-atît, încît n-am avut timp să mă gîndesc la altceva. Știi doar ce mult mă interesează psihologia.

Se vedea cît de colo că în seara aceea psihologia nu-l interesa absolut de loc pe Norstrom ; de altfel, nu-l interesase niciodată. Era neobișnuit de taciturn și de solemn, dar am observat în ochii lui posomorîți o expresie oare-

cum duioasă ce m-a făcut aproape să mă rușinez de mine însumi.

— Ascultă, Axel, rosti el cu o voce cam răgușită, ascultă-mă...

— Nu mă mai privi așa și mai cu seamă nu fi sentimental, nu se potrivește deloc genului tău de frumusețe. Scarpină-ți bătrina căpățină nătingă și cere-ți să pricepi situația. Cum îți închipui măcar o clipă că aş putea să fiu atât de nebun încît să-l înfrunt pe sălbaticul acela mine dimineată la Bois de Saint-Cloud dacă n-aș fi sigur că nu mă poate ucide. Ideea este atât de absurdă încît n-o poți lua în serios nici un moment. Și-apoi, duelurile astea franțuzești sînt mai mult o farsă, știi la fel de bine ca mine. Amîndoi am asistat ca doctori la mai multe reprezentații de-acest fel, unde actorii nimeresc uneori vreun copac, dar niciodată unul pe altul. Hai să mai destupăm o sticlă de Chambertin și-apoi să mergem direct la culcare ; vinul de Burgundia îmi face somn. N-am dormit mai deloc de cînd a murit bietul meu cățel și-n noaptea asta trebuie să dorm cu orice preț.

Dimineata era rece și cețoasă. Aveam pulsul optzeci, constant, simțeam însă un tremur ciudat în pulpe, o dificultate destul de pronunțată la vorbire și, în ciuda tuturor efortărilor mele, n-am izbutit să înghit nici o picătură de coniac din plosca pe care mi-o întinse Norstrom cînd am coborît din trăsură. Nesfîrșitele formalități preliminare mi s-au părut foarte enervante, căci nu înțelegeam o boabă din cele ce se discutau. Ce neghiobie era totul și cîtă pierdere de vreme ! cugetam eu ; cu cît ar fi fost mai simplu să-i trag o bătaie zdravănă à l'anglaise ¹ și s-o sfîrșesc o dată ! Cineva spuse că ceața se ridicase îndeajuns ca

¹ Pe englezește, cu bățul la spate.

să permită o bună vizibilitate. Am fost surprins, căci mie mi se părea că ceața se îngroșase și mai mult. Îl puteam vedea totuși foarte bine pe viconte Maurice, în picioare în fața mea, cu obișnuitu-i aer impertinent, cu țigara în gură, simțindu-se foarte la largul lui, mi se păru mie. În clipa aceea, un măcăleandru începu a cînta în desișul din spatele meu. Tocmai cînd mă întrebam ce-o fi căutat mi-cuțul lăutar în Bois de Saint-Cloud la o vreme atît de tîrzie, colonelul Staaf îmi puse în mînă un pistol lung.

— Ochește jos ! îmi șopti el.

— Foc ! strigă o voce aspră.

Am auzit o detunătură. L-am zărit pe viconte scăpînd țigara dintre buze și pe profesorul Labbé repezindu-se către el. Peste cîteva clipe, m-am pomenit în trăsura colonelului Staaff și în fața mea sta Norstrom, cu chipul luminat de un zîmbet larg. Colonelul mă bătu pe umăr, dar nimeni nu rosti un cuvînt.

— Ce s-a întîmplat ? De ce n-a tras ? Nu vreau nici un fel de cruțare din partea acelei bestii. Am să-l provoc acum la rîndul meu, am să-l...

— Ba n-ai să faci nimic de felul ăsta. Mai bine mulțumește lui Dumnezeu că ai scăpat teafăr ca prin minune, mă întrerupse colonelul. Într-adevăr că a făcut tot ce i-a stat în putință să te ucidă și fără îndoială că ar fi izbutit dacă i-ai fi lăsat timp să tragă al doilea foc. Din fericire ați tras amîndoi deodată. Dacă ai fi întîrziat cu o fracțiune de secundă, n-ai mai sta acum lîngă mine. N-ai auzit glonțul vijiindu-ți pe deasupra capului ? Uite !

Deodată, pe cînd îmi priveam pălăria, cortina se lăsă peste isprava mea eroică. Despuiat de deghizamentul de viteaz ce nu i se potrivea, omul adevărat apăru, omul care se temea de moarte. Tremurînd de spaimă, m-am prăbușit într-un colț al trăsorii.

— Sînt mîndru de dumneata, tinere prietene, urmă colonelul. Inima mea de veteran tresăla de plăcere pe cînd te observam. Nici eu n-aş fi izbutit mai bine ! Cînd i-am atacat pe prusaci la Gravelotte...

Clănţaneala dinţilor mă împiedică să prind sfîrşitul frazei. Îmi era rău, mă cuprinsese o ameţală şi aş fi vrut să-i spun lui Norstrom să lase în jos geamul ca să respir puţin aer, dar nu puteam scoate o vorbă. Aş fi vrut să deschid deodată portiera şi s-o zbughesc la goană ca un iepure, dar nu-mi puteam mişca nici mîinile, nici picioarele.

— Că de mai sînge pierdea, rînji Norstrom. Profesorul Labbé spunea că glonţul străbătuse pe la baza plămînului drept şi că va avea noroc dacă va scăpa numai cu două luni de pat.

Clănţanitul dinţilor mi se opri în clipă ; ascultam atent.

— Nu te ştiam un ţintaş atît de iscusit, zise bravul colonel. De ce mi-ai spus că n-ai ţinut niciodată un pistol în mînă ?

Am izbucnit deodată în hohote de rîs, habar n-aveam însă pentru ce.

— Nu văd nici un motiv de rîs, rosti cu severitate colonelul. Omul e grav rănit şi profesorul Labbé părea foarte îngrijorat ; s-ar putea sfîrşi cu o tragedie.

— Cu-atît mai rău pentru el, am spus, recăpătîndu-mi ca prin minune graiul. L-a ucis pe bătrînul meu Tom, care nu se putea apăra, zdrobindu-l cu picioarele, îşi petrece timpul liber omorînd rîndunele şi ciocîrlii ; n-are decît ceea ce merită. Ştii că Areopagul din Atena a օsîndit la moarte pe un băiat pentru că scosese ochii unei păsărele ?

— Nu eşti însă Areopagul din Atena.

— Nu, dar nu sînt nici pricina morții acestui om, dacă lucrurile se sfîrșesc rău. N-am avut vreme nici să ochesc, pistolul a pornit de la sine. Nu-s eu cel care i-a sfredelit plămînul, ci altcineva. Deoarece însă îți pare aîit de rău pentru bestia aceea, dă-mi voie să te întreb dacă în speranța că voi da greș mi-ai șoptit la ureche să ochesc jos cînd mi-ai pus pistolul în mînă ?

— Mă bucur să constat că ți s-a dezlegat iar limba, fanfaron îndrăcit, zimbi colonelul. Degeaba mă căzneam să pricep o vorbă din tot ce îndrugai cînd te trăgeam spre trăsură — și cu siguranță că nici dumneata singur nu înțelegeai mai mult decît mine ; bolboroseai mereu nu știu ce despre un măcăleandru.

Cînd am intrat prin poarta Maillot, eram din nou perfect stăpîn pe nervii mei stupizi și mă simțeam foarte mulțumit de mine. În vreme ce ne apropiam de Avenue de Villiers, din ceața dimineții îmi apăru chipul de Meduză a Mamsell-ei Agata, fixîndu-mă amenințător cu ochii ei albi. M-am uitat la ceasul meu, arăta șapte și jumătate ; am prins curaj.

— În clipa de față roade patina de pe masa mea veche din sufragerie, m-am gîndit. Încă un pic de noroc și izbutesc să mă strecor neobservat în dormitor, ca s-o înștiințez pe Rosalie să-mi aducă o ceașcă de ceai.

Rosalie veni în vîrfurile picioarelor cu dejunul și obișnuitul „Figaro“.

— Rosalie, ești o comoară ! Pentru numele lui Dumnezeu, împiedec-o să intre în hol ; peste o jumătate de oră vreau s-o șterg. Dragă Rosalie, înainte de a pleca, perie-mă puțin, am mare nevoie.

— Vai, dar nu se poate ca Monsieur să-și viziteze pacienții cu pălăria asta veche. Ia uite, chiar aici în față are o gaură rotundă și dincoace în spate alta. Ce cara-

ghios ! Nu le-au putut face moliile căci de cînd a venit Mamsell Agata toată casa pute a naftalină. Să fie de vină vreun șobolan ? Camera Mamsell-ei Agata mișună de șobolani. Tare-i mai sînt dragi.

— Nu, Rosalie, este cariul numit ceasul-morții, cu dînți tari ca oțelul, ce pot face asemenea gaură și-n țeasta unui om, dacă norocul nu-i de partea lui.

— De ce nu dăruiește Monsieur pălăria lui don Gaetano, bătrînul flașnetar ? Astăzi e ziua lui, cînd vine și cîntă sub balcon.

— Poți să-i dai oricare pălărie poțtești, afară de asta. Vreau s-o păstrez ; îmi face bine cînd mă uit la cele două găuri, căci înseamnă noroc.

— De ce nu poartă Monsieur joben, ca toți doctorii ceilalți ? E cu-atît mai șic !

— Nu pălăria face pe om, ci capul — și capul meu este în perfectă stare cît timp poți s-o ții departe de ochii mei pe Mamsell Agata.

15

JOHN

M-am așezat să dejunez și să-mi citesc „Figaro“-ul. Nimic interesant. Deodată, ochii îmi căzură pe următorul titlu, scris cu litere mari : O AFACERE URÎTĂ.

„*Madame Requin, sage-femme de première classe, Rue Grenet, a fost arestată în urma decesului unei tinere fete, moartea ei survenind în împrejurări dubioase. A fost de*

asemeni lansat un mandat de arestare împotriva unui doctor străin. Sînt temeri că acesta a părăsit țara. Madame Requin mai este acuzată de a fi pricinuit dispariția mai multor nou-născuți ce fuseseră lăsați în grija ei“.

Ziarul îmi scăpă din mînă. *Madame Requin sage-femme de première classe, Rue Grenet !* Fusesem înconjurat de atîtea suferințe, atîtea tragedii se perindaseră prin fața ochilor mei în ultimii ani încît uitasem întreaga întîmplare. Cum stam așa, cu ochii ațintiți pe anunțul din „Figaro“, mi-am reamintit totul atît de limpede de parcă noaptea aceea groaznică în care făcusem cunoștință cu Madame Requin s-ar fi petrecut ieri, nu cu trei ani în urmă. Cum stam astfel, sorbindu-mi ceaiul și recitînd într-una informația din „Figaro“, o nespusă satisfacție mă cuprinsese la gîndul că femea aceea oribilă fusese în sfîrșit prinsă. Simteam în același timp și o mulțumire amintindu-mi că în noaptea aceea de pomină îmi fusesse hărăzit să salvez două vieți, a unei mame și a unui prunc, pe care ea, împreună cu infamul ei complice, voiau să le sacrifice. Deodată, alt gînd îmi fulgeră prin minte. Ce făcusem eu pentru cele două ființe pe care le întorsesem către viață ? Ce făcusem pentru mama părăsită de alt om în clipele cînd avea cea mai mare nevoie de el ?

„John ! John !“ striga ea sub stăpînirea cloroformului, c-un accent de desperare în voce, „John ! John !“

Mă purtasem mai bine ca el ? N-o abandonasem și eu în clipele cînd avea cea mai mare nevoie de sprijin ? Ce chinuri trebuie să fi îndurat înainte de a cădea în mîna acelei femei teribile și a brutalului meu coleg, care ar fi ucis-o dacă n-aș fi intervenit eu ? Ce chinuri trebuia să fi îndurat în clipa cînd conștiința trezindu-i-se o readusese în fața înspăimîntătoarei realități din juru-i. Dar copilașul aproape asfixiat ce mă privise cu ochisorii lui albaștri pe cînd sorbea pentru întîia oară aerul dătător de viață pe care i-l suflam în plămîni cu buzele mele lipite de ale

lui ! Ce făcusem pentru dînsul ? Îl smulsesem din brațele morții neîndurătoare, ca să-l arunc în brațele moașei Requin ! Cîți prunci abia născuți vor mai fi supt moartea la sinul ei enorm ? Ce făcuse ea cu băiețelul cel cu ochi albaștri ? Avusese oare soarta celor optzeci la sută dintre micuții și neputincioșii călători ai acelui *train des nourrices*¹ care, după statisticile oficiale, sucombau în primul an al vieții, ori se afla printre ceilalți douăzeci la sută care supraviețuiseră pentru a îndura o soartă și mai crudă ?

Într-o oră, obținusem de la direcția închisorii învoirea s-o vizitez pe Madame Requin. Mă recunosc numai decît și-mi făcu o primire atît de călduroasă încît, drept să spun, m-am simțit foarte prost față de funcționarul închisorii care mă condusesese la celula ei.

Băiețelul se afla în Normandia și o ducea minunat ; tocmai primise vești excelente de la părinții lui adoptivi, care-l iubeau foarte mult. Ce ghinion că nu-mi putea da adresa din pricina unor confuzii din registru. S-ar putea, deși e puțin probabil, ca soțul ei să-și amintească de adresa aceea.

Eram încredințat că băiatul murise, dar, ca să duc treaba pînă la capăt, i-am spus cu asprime că, dacă în patruzeci și opt de ore nu primeam adresa părinților adoptivi, o voi denunța autorităților pentru uciderea copilului și pentru furtul unei broșe cu diamante, de valoare, pe care i-o lăsasem în păstrare. Izbuti să-și stoarcă vreo două lacrimi din ochii ei reci, sticloși, jurîndu-se că nu furase broșa, ci o păstrase ca amintire de la doamna aceea tinăra și frumoasă, pe care o îngrijise cu atîta drag, ca pe fiica ei.

— Ai patruzeci și opt de ore, am spus, lăsînd-o pe Madame Requin la meditațiile ei.

În dimineața zilei a doua, am primit vizita onorabilului ei soț, ce-mi aducea chitanța de amanetare a broșei și numele celor trei sate din Normandia unde își trimisese

¹ Trenul doicilor.

doamna copiii în anul acela. Am scris imediat celor trei primari ai satelor respective cu rugămintea să cerceteze dacă nu se află printre copiii adoptați în comunele lor un băiețel de trei ani, cu ochii albaștri. După o lungă așteptare am primit răspunsuri negative de la doi dintre primari și nimic de la al treilea. Am scris atunci celor trei preoți ai satelor și după alte luni de așteptare preotul din Villeroy mă informă că descoperise la soția unui cizmar un băiețel ce-ar părea să corespundă descrierii mele. Sosise de la Paris cu trei ani în urmă și avea, bineînțeles, ochii albaștri.

Nu fusesem niciodată în Normandia ; Crăciunul bătea la ușă, m-am gândit că meritam și eu o mică vacanță. Chiar în ziua de Crăciun, am bătut la ușa cizmarului. Nici un răspuns. Am intrat într-o încăpere întunecoasă ; lângă fereastră, o masă scundă de cizmărie, pe jos aruncate ghete și cizme de toate mărimile, uzate și murdare, iar pe o frînghie întinsă de-a lungul tavanului erau atârinate la uscat câteva cămăși și juupoane de-abia spălate. Patul nu era strîns, cearșafurile și păturile vedeau o murdărie erasă. Pe dalele de piatră rău-mirositoare sta un copil aproape gol, mincînd un cartof crud.

Ochii lui albaștri mă priveră îngroziți. Scăpînd cartoful din mînă, ridică instinctiv brațul descărnăt, ca perar a se apăra de o lovitură, apoi se tirî în patru labe cît putu de repede în cealaltă odaie. L-am prins chiar cînd se strecura sub pat, și m-am așezat cu dînsul la masa cizmarului, lângă fereastră, ca să-i examinez dinții. Da, băiatul părea să aibă vrei trei ani și jumătate. Era un schelet mic, cu brațe și picioare subțiri ca niște bețe, pieptul strîmt și stomacul balonat, avînd de două ori mărimea lui normală. Rămase nemișcat pe genunchii mei, fără să crîcnească chiar cînd i-am deschis gura ca să-i cercetez dinții. Asupra culorii ochilor lui obosiți și triști nu mai rămînea nici o îndoială : erau tot așa de albaștri ca și ai mei. Ușa se deschise cu violență și, cu o înjurătură teribilă, cizmarul,

beat turtă, se prăvăli înăuntru clătinându-se. Îndărătul lui, o femeie oprită în pragul ușii cu un prunc la sân și încă doi agățați de poala fustei, se uita la mine, incremenită de uimire. Ar fi al naibii de bucuros să se descotorosească de copil, îmi declară cizmarul ; dăr trebuia mai întâi de toate să i se achite suma de bani care întârzia să vină. Îi scrisese de mai multe ori doamnei Requin, dar nu primise nici un răspuns. Își inchipuia cumva că avea de gând să hrănească pe stîrpitura aceea de plod din trudnicu-i cîstig ? Acum, cînd avea pruncul ei și încă doi copii în pensiuine, îmi spuse nevastă-sa, se înțelege că ar fi foarte mulțumită să scape de băiat. Șoșoti apoi ceva cizmarului și ochii lor umblară iscoditori de la chipul meu la al copilului. De cum intraseră în cameră, expresia de spaimă se ivise din nou în ochii micuțului, iar mînuța pe care i-o țineam într-a mea tremura ușor. Din fericire, mi-am amintit la timp că era Crăciunul și am scos din buzunar un căluț de lemn. Îl luă în tăcere cu un fel de indiferență foarte neobișnuită la un copil ; nu părea că face caz de dînsul.

— Vezi ce frumos cal ți-a adus tăticu de la Paris ? îi spuse femeia cizmarului. Primește-l, Jules !

— Îl chiamă John, am spus.

— *C'est un triste enfant* ¹, zise femeia. Nu scoate o vorbă, nu spune nici măcar „mamă” și nu știe să zîmbească.

L-am învelit în pătura mea de călătorie și m-am dus la *monsieur le curé* care, binevoitor, a trimis-o pe menajeră să cumpere o cămașă de lînă și un șal călduros pentru drum.

Preotul mă privi atent și-mi spuse :

— Este datoria mea de preot să condamn și să înfierez imoralitatea și vițiul, dar nu mă pot opri de a-ți spune,

¹ E un copil amărît.

dragă tinere, că te respect pentru că cerci măcar să-ți răscumperi păcatul, un păcat cu-atît mai odios cu cît pedeapsa cade asupra unor prunci nevinovați. Era timpul să-l iei grabnic de-aici. Am îngropat mulți copilași părăsiți dintre aceștia și fără îndoială că în curînd l-aș fi înmormîntat și pe-al dumatile. Bine-ai făcut, și-ți mulțumesc pentru asta, spuse bătrînul preot, bătîndu-mă prietenește pe umăr.

Mă temeam să nu pierdem expresul de noapte pentru Paris, așa că n-am mai avut vreme de explicații. John dormi liniștit toată noaptea, învelit bine în șalul lui cald, pe cînd eu stam alături, întrebîndu-mă ce Dumnezeu voi face cu el. Cred că de n-ar fi fost Mamsell Agata, l-aș fi dus de-a dreptul de la gară în Avenue de Villiers. În loc de asta, i-am dat birjarului adresa creșei Saint-Joseph din Rue de Seine, unde cunoșteam bine pe maici, care îmi făgăduiră să-l țină pe băiat douăzeci și patru de ore, pînă îi voi găsi un cămin convenabil. Cunoșteau, îmi spuseră ele, o familie respectabilă ; soțul lucra la fabrica norvegiană de margarină din Pantin. De curînd își pierduseră singurul copil. Ideea îmi surîse. M-am dus imediat cu trăsura acolo și a doua zi băiețelul era instalat în noul lui cămin. Femeia părea deșteaptă și vrednică, puțin cam iute din fire așa fi putut spune, judecînd-o după privire, dar călugărițele mă încredințară că se arătase o mamă devotată pentru copilul ei. I-am dat banii necesari pentru trusoul băiatului și i-am plătit pe trei luni înainte, o sumă mai mică decît cheltuiam cu țigările. Am preferat să nu-i dau adresa mea, căci Dumnezeu știe ce s-ar fi putut întîmpla dacă afla Mamsell Agata de existența lui. Joséphine avea să le înștiințeze pe călugărițe dacă avea vreun necaz, ori se îmbolnăvea copilul. Nu trecu mult și-mi dădu de știre. Băiatul se molipsise de scarlatină și era cît pe ce să se prăpădească. Toți copiii scandinavilor din cartierul Pantin

căzură la pat bolnavi de scarlatină și trebuia să mă duc mereu pe-acolo. La scarlatină, copiii n-au nevoie de nici o doctorie, ci numai de o îngrijire atentă și o jucărie pentru lungă lor convalescență. John avu noroc de amîndouă, căci noua lui mamă adoptivă era, fără îndoială, foarte bună cu el, iar eu învățasem de multă vreme să adaog păpușile și căluții de lemn la farmacopeea mea.

— E un copil ciudat, îmi spunea Joséphine. Nu spune niciodată „mamă“ și nu l-am văzut niciodată zîbind, nici chiar cînd a primit Moș-Crăciunul trimis de dumnea-voastră.

Căci venise din nou Crăciunul și băiețelul împlinise un an de cînd se afla la noua-i mamă adoptivă ; un an de griji și necazuri pentru mine și de relativă fericire pentru el. Joséphine se arătă într-adevăr a fi o fire iute și de multe ori se purta obraznic cu mine cînd eram silit s-o cert că nu-l ține curat pe băiat ori că nu deschide deloc ferestrele. N-am auzit-o însă niciodată adresîndu-i vreo vorbă aspră și, cu toate că nu cred că o îndrăgise, vedeam din privirea copilului că nu se temea de dînsa. Părea de o indiferență stranie față de toți și de toate. Am început de la o vreme a fi tot mai îngrijorat de el și tot mai nemulțumit de mama-i adoptivă. În ochii micuțului reapăruse expresia aceea de spaimă și nu mai încăpea nici o îndoială că Joséphine îl neglija tot mai mult. Între noi doi izbucniră de mai multe ori certuri, pe care femeia le încheia mai întotdeauna declarînd furioasă că n-aveam decît să iau copilul, dacă nu eram mulțumit, că ea se săturase pînă-n gît de el. Am înțeles care era pricina adevărată : curînd avea să fie mamă. Situația se înrăutăți după nașterea copilului. Pînă la urmă, i-am spus că mă hotărisem să iau băiatul îndată ce voi găsi un loc convenabil. Eram hotărît să nu mai fac greșeli cu el, acum, cînd mă puteam bizui pe experiența căpătată.

Peste cîteva zile, întorcîndu-mă acasă pentru consultații, am auzit, cînd am deschis ușa de la intrare, o voce furioasă de femeie răsunînd în salonul de așteptare. Încăperea era ticsită de lume ce mă aștepta cu obișnuita răbdare. John ședea ghemuit într-un colț al sofalei, lângă soția vicarului englez. În mijlocul încăperii, sta înfiptă Joséphine, țipînd cît o ținea gura și gesticulînd sălbatic. Cum mă zări în pragul ușii, se repezi spre sofa și, înșfăcînd în brațe pe John, mi-l zvîrli pur și simplu, că abia am avut vreme să-l prind.

— Desigur, nu-s destul de bună ca să-ngrijesc de-un domnișor ca dumneata, jupîn John ! urlă ea. Rămii mai bine la doctor, că mie mi s-a acrit de atîtea ocări și de toate minciunile lui c-ai fi un orfan ! Oricare poate vedea cine-i tatu-tău, numai să-ți privească ochii !

Ridicînd portiera, se repezi afară din cameră și dădu buzna peste Mamsell Agata, care-mi aruncă, cu ochii ei albi, o privire ce mă sfredeli, țintuindu-mă locului. Soția vicarului se ridică de pe sofa și ieși din încăpere, strîngîndu-și faldurile rochiei cînd trecu pe lângă mine.

— Du, te rog, pe băiețel în sufragerie și stai acolo cu el pînă ce vin, m-am adresat eu către Mamsell Agata.

Ea își întinse minile înainte cu oroare, ca și cum ar fi vrut să se apere de ceva murdar, tăietura de sub nasu-i încirligat se crăpă într-un zîmbet înfiorător, după care dispăru pe urmele soției vicarului.

M-am așezat la masă, i-am dat lui John un măr, apoi am sunat pe Rosalie.

— Rosalie, i-am spus ; uite, ia banii ăștia și du-te de-ți cumpără o rochie de stambă, două șorturi albe și ce crezi că ți-ar mai trebui ca să arăți o persoană respectabilă. De astăzi ești înaintată bonă la copil. În-noaptea asta va dormi în camera mea, iar de mîine cu dumneata, în camera Mamsell-ei Agata.

— Și Mamsell Agata ? întrebă cu spaimă Rosalie.

— Pe Mamsell Agata o voi concedia după ce-mi termin masa.

Mi-am trimis pacienții acasă și m-am dus să bat la ușa ei. De două ori am ridicat mîna ca să ciocănesc și de amîndouă dățile am lăsat-o în jos. N-am mai ciocănit. Am hotărît că-i mai cuminte să amîn întrevederea pe după amiază, cînd nervii îmi vor fi mai liniștiți. Mamsell Agata rămase invizibilă. Rosalie îmi servi la cină un excelent *pot-au-feu*¹ și o budincă cu lapte pe care am împărțit-o cu John — toate franțuzoaicele de condiția ei sînt bune bucătărese. După cîteva pahare suplimentare de vin pentru potolirea nervilor m-am dus iar să bat la ușa Mamsell-ei Agata, tremurînd încă de furie. Dar n-am bătut. Mi-am dat deodată seama că mă va costa o noapte de insomnie dacă am scandal cu ea la ora aceea și că somnul îmi era mai necesar ca niciodată. Cu mult mai bine era să amîn întrevederea pe a doua zi, dimineata.

Pe cînd îmi sfîrșeam gustarea, am ajuns la concluzia că cea mai nemerită cale era s-o înștiințez în scris. M-am așezat să ticluiesc o scrisoare numai fulgere și trăsnete, dar abia începusem cînd Rosalie îmi aduse un bilețel pe care am recunoscut scrisul mic și ascuțit al Mamsell-ei Agata. Îmi scria că nici o persoană respectabilă n-ar mai putea rămîne o zi în plus în casa mea, că pleca definitiv chiar în după amiaza aceea și că dorea să nu mă mai vadă niciodată — întocmai vorbele pe care îmi propusesem să i le spun și eu în scrisoare.

În vreme ce prezența invizibilă a Mamsell-ei Agata stăruia încă apăsătoare în toată casa, m-am dus la maga-

¹ Rasol.

zinul Le Printemps, ca să-i cumpăr lui John un pătuc și un cal basculant drept recompensă pentru ce-i datoram. Bucătăreasa mi se întoarse chiar de-a doua zi, bucuroasă și satisfăcută. Rosalie strălucea de veselie ; chiar și John părea mulțumit de noua-i locuință cînd m-am dus să-l văd seara, în pătuțul lui comod. Eu mă simțeam fericit ca un școlar în vacanță.

Cît despre o adevărată vacanță, nici vorbă nu putea fi. Munceam pe brînci, ocupat de dimineată pînă-n noapte cu bolnavii mei, adeseori și cu bolnavii altor colegi care începuseră să mă cheme la consult pentru a împărți cu mine răspunderea — fapt ce mă surprindea foarte mult, căci de pe-atunci, se vede, pe mine răspunderea nu mă speria niciodată. Am descoperit mai tîrziu, în viață, că asta era una din tainele succesului meu. O altă taină era, se-nțelege, norocul care se arăta acum mai extraordinar ca niciodată. În așa măsură mă copleșea, încît începusem a crede că aveam o mascotă în casă. Ba începusem să și dorm mai bine de cînd luasem obiceiul să intru o clipă la băiețel pentru a-l vedea dormind în pătucul lui, înainte de a mă duce seara la culcare.

Soția vicarului englez se lepădase de mine, dar mulți compatrioți de-ai ei îi ocupau acum locul pe sofaua din salonul meu de așteptare. Numele profesorului Charcot avea o aureolă atît de strălucitoare, că o parte din lumina ei se răsfrîngea chiar și pe cei mai mici sateliți din jurul său. Englezii păreau convinși că doctorii lor se pricepeau mai puțin în maladiile nervoase decît colegii lor francezi. Nu știu dacă aveau dreptate ori nu, dar pentru mine în orice caz era un mare noroc. Am fost chemat chiar și la Londra pentru un consult. Nu-i de mirare că eram încîntat și hotărît să-mi dau toată silința. Pe bolnavă n-o cunoș-

team, dar avusesem o șansă extraordinară cu altă persoană din familie și fără îndoială că asta era pricina pentru care fusesem chemat. Era un caz dificil, un caz desperat, după spusele celor doi colegi englezi care mă urmăreau cu priviri posomorîte, în picioare lângă pat, pe cînd eu examinam bolnava. Pesimismul lor molipsise întreaga casă, voința de însănătoșire a bolnavei era paralizată de descurajare și spaima morții. Nu mai încăpea îndoială că amîndoi colegii mei erau cu mult mai versați ca mine în patologie, dar era clar că eu știam un lucru de care ei habar n-aveau — și anume, că nu exista medicament mai bun decît speranța și că cel mai mic semn de pesimism pe chipul ori în cuvintele unui medic îl poate costa viața bolnavului-său. Fără să mai intru în detalii medicale, este de ajuns să spun că din examinarea bolnavei mi-am format convingerea că simptomele cele mai grave rezultau dintr-un dezechilibru nervos și o atonie mintală. Cei doi colegi ai mei ridicară din masivii lor umeri cînd m-au văzut că pun mîna pe fruntea bolnavei și-i spun cu glas liniștit că n-are nevoie de morfină pentru noapte. Are să doarmă bine și fără ajutorul ei și se va simți mult mai bine a doua zi dimineată. Pînă plec eu din Londra, în ziua următoare, va fi în afară de orice pericol. Peste cîteva minute, dormea adînc. În timpul nopții, temperatura scăzu aproape mai repede decît aș fi dorit, pulsul se făcu regulat și dimineata bolnava îmi spuse zîbindu-mi că se simțea cu mult mai bine.

Mama pacientei mă rugă să mai întîrzii o zi la Londra ca să văd pe-o cumnată, de care erau cu toții foarte îngrijați. Colonelul, soțul ei, o îndemnase să consulte un specialist de nervi, cercase și ea zadarnic s-o convingă să-l vadă pe doctorul Phillips. Era încredințată că s-ar face bine dacă ar avea un copil. Din nefericire, avea o inexplicabilă aversiune pentru doctori și desigur că ar refuza să mă consulte ; s-ar putea însă aranja să stau la masă lângă

dînsa, ca măcar să-mi fac o părere despre cazul ei. Poate Charcot ar fi în stare s-o vindece ? Soțul ei o adora, avea tot ce-ți poate oferi viața ; o casă frumoasă în Grosvenor Square și unul dintre cele mai vechi și mai minunate domenii din Kent. De-abia se întorseseră din India, unde fuseseră într-o lungă croazieră cu iahtul lor. Nu-și găsea nicăiri odihnă, veșnic rătăcea din loc în loc parcă ar fi căutat ceva. Ochii ei aveau o expresie de adîncă, chinuitoare tristețe. Altădată o interesase arta, picta frumos, petrecuse chiar o iarnă întreagă la Paris, în atelierul pictorului Julien. Acum n-o mai interesa nimic, nu mai ținea la nimic. Ba da, o interesa bunăstarea copiilor și dădea sume mari pentru fondul coloniilor de vacanță și orfelinatelor.

Am consimțit să rămîn, cam în silă. Eram nerăbdător să mă întorc cît mai degrabă la Paris, căci mă neliniștea tusea lui John. Gazda mea uitase să-mi spuie că cumnata ei, pe care-o așezase lingă mine la masă, era una dintre cele mai frumoase femei pe care le văzusem vreodată. M-a impresionat foarte tare și expresia tristă a acelor ochi negri, minunați. Chipul ei părea lipsit de viață. Aveam impresia că societatea mea o plictisea și că nici nu-și dădea osteneala s-o ascundă. I-am vorbit despre cîteva picturi bune de la Salonul din anul acela, adăogînd că aflasem de la cumnata ei că studiasе pictura în atelierul lui Julien. N-o înțilnisе acolo pe Marie Bashkirtseff ¹ ? Nu n-o înțilnisе, dar auzisе vorbindu-se de ea. Da, toată lumea auzisе de ea. „Moussia“ își petrecea cea mai mare parte din timp punîndu-se în valoare. O cunoșteam foarte bine, era una din cele mai inteligente fete pe care le înțilnisem, dar era lipsită de inimă și mai ales era o *poseuse* ² încă-

¹ Pictoriță franceză, de origine rusă (1860—1884).

² Persoană afectată.

pabilă să iubească pe cineva decît pe ea însăși. Vecina mea de masă părea mai plictisită ca oricînd. Spered să am mai mult noroc, am început să-i istorisesc cum îmi petrecusem după amiaza la spitalul de copii din Chêlseă și că fusese o revelație pentru mine, care eram un obișnuit al Spitalului de Copii Găsiți din Paris.

Crezuse că spitalele noastre de copii erau foarte bune, spuse ea.

I-am răspuns că, din păcate, nu era așa. În Franța, mortalitatea infantilă, înlăuntrul și în afara spitalelor, era înspăimîntătoare. I-am povestit de miile de nou-născuți părăsiți, expediați cu toptanul în acel *train des nourrices*, pretutindeni în provincie.

Se uită pentru întîia oară la mine cu ochii ei triști; expresia dură și lipsită de viață îi dispăruse de pe chip. Mi-am zis în sinea mea că poate era totuși o femeie bună la inimă, pînă la urma urmei. Cînd mi-am luat rămas bun de la gazdă, i-am spus că nu era un caz pentru mine ori pentru Charcot — cel mai nimerit era doctorul Phillips. Cumnata ei se va însănătoși cînd va avea un copil.

John păru bucuros că mă vede, dar arăta palid și slăbuț cînd se așeză pe scaunul lui lingă mine, la gustarea de dimineață. Rosalie mă informă că tușea mult noaptea. Seara temperatura i se ridică puțin, așa că l-am ținut în pat două zile. Curînd își reluă ocupațiile zilnice ale micuței lui vieți, asistînd, tăcut și serios ca de obicei, la micul dejun și ducîndu-se la plimbare cu Rosalie în Parc Monceau după amiaza. Într-o zi, la vreo două săptămîni după întorcerea mea de la Londra, am fost surprins găsindu-l pe colonel instalat în salonul meu de așteptare. Soția lui se răzgîndise și dorise să vie la Paris pentru niște cumpărături. Peste o săptămîină aveau să plece la Marsilia, de unde se vor îmbarca pe iahtul lor pentru o călătorie pe Mediter-

rana. Mă invită să iau masa cu ei a doua zi la Hôtel du Rhin. Soția lui ar fi încântată dacă aş conduce-o să viziteze un spital de copii, după amiază. Cum nu mă puteam duce să prinzesc cu ei, ne-am înțeles să vie ea în Avenue de Villiers să mă ia, după ce voi fi sfârșit consultațiile. Sala de așteptare era încă plină de lume când elegantul ei landou se opri în fața ușii. Am trimis-o pe Rosalie jos să-i spuie că o rog să facă o mică plimbare și să revie peste o jumătate de oră, ori, dacă preferă, să mă aștepte în sufragerie pînă voi sfîrși cu pacienții. Peste o jumătate de oră am găsit-o instalată în sufragerie, cu John pe genunchi, foarte interesată de demonstrațiile pe care i le făcea el cu diferitele-i jucării.

— Are ochii dumitale, îmi spuse ea privind la John și la mine. Nu știam că ești căsătorit.

I-am răspuns că nu eram căsătorit. Se înroși ușor și urmă să răsfoiască noua carte cu poze a lui John. Dar îndată își luă inima în dinți și, cu curiozitatea tenace proprie femeilor, mă întrebă dacă mama lui era suedeză, căci avea un păr atît de bălai și ochii așa de albaștri.

Știam foarte bine unde voia să ajungă. Știam că Rosalie, portăreasa, lăptarul și brutarul erau convinși că sînt tatăl lui John. Auzisem și pe vizitiul meu spunîndu-i, cînd vorbea de el, *le fils de monsieur*¹. Știam că orice explicație ar fi fost zadarnică, nu i-aș fi putut convinge și, în afară de asta, aproape ajunsesem să cred și eu că era adevărat. Am socotit însă că doamna aceea gingașă avea dreptul să știe adevărul. I-am spus pe un ton glumeț că-i eram tată la fel cum îi era ea mamă ; că era un orfan și povestea lui era nespus de tristă. Mai bine-ar fi dacă nu mi-ar cere să i-o spun, căci numai rău i-ar face. Ridicînd mîneca hăinuței, i-am arătat o cicatrice urîtă pe brațul copilului. Îi

¹ Fiul domnului.

mergea bine acum, îngrijit de mine și Rosalie, dar nu voi fi sigur că a uitat trecutul decît atunci cînd am să-l văd zîmbind. Niciodată nu zîmbea.

— Adevărat, spuse ea cu duioșie. N-a surîs deloc, măcar o clipă, așa cum fac copii cînd își arată jucăriile.

Cunoșteam foarte puțin mentalitatea copiilor mici. Eram străini în lumea în care trăiau ei. Numai o mamă putea să le ghicească uneori gîndurile, cu instinctul, am spus eu.

Drept răspuns, ea își înclină capul spre micuț și-l sărută cu tandrețe. John o privi, și în ochii lui albaștri se citea o mare uimire.

— Probabil că-i prima sărutare din viața lui, am spus eu.

Rosalie intră ca să-l ia la plimbarea zilnică în Parc Monceau, dar noua lui prietenă propuse să-l ia mai bine la o plimbare cu trăsura ei. Eram încîntat să scap de vizita plănuită la spital și am primit bucuros.

Din ziua aceea, o viață nouă începu pentru John — și cred că de asemeni și pentru altcineva. În fiecare dimineață, apărea în camera lui cu o nouă jucărie și în fiecare după amiază îl lua în landoul ei la Bois de Boulogne, împreună cu Rosalie care sta pe scăunelul din spate, îmbrăcată cu rochia ei cea mai frumoasă de duminică. Adesea călărea serios în Jardin d'Acclimation, cocoțat pe cîte-o cămilă și înconjurat de o ceată de copii veseli.

— Nu-i mai aduce atîtea jucării scumpe, îi spuneam eu. Copiii iubesc tot așa de mult pe cele ieftine, și sînt atîția care n-au deloc. Am observat ades că modesta păpușică de cîțiva bani are întotdeauna mare succes, chiar în camerele celor mai bogați copii. Cînd ei încep a cunoaște valoarea bănească a jucăriilor, sînt izgoniți din paradisul lor, încetează de a mai fi copii. De altfel, John are și-așa

1
prea multe, și socot că-i timpul să-l învățăm că trebuie să dea o parte din ele celor care n-au deloc. Asta-i o lecție pe care mulți copii o deprind cam anevoioe. Ușurința mai mică ori mai mare cu care o învață este o măsură ce indică cu precizie ce fel de oameni vor fi cînd vor ajunge bărbați și femei.

Rosalie îmi destăinuie că întotdeauna cînd se întorceau de la plimbare, doamna cea frumoasă insista să-l ducă ea pe John în brațe pe scări, pînă sus. În curînd, începu a rămîne ca să asiste la baia lui și nu mult după aceea îl îmbrăia chiar ea, rolul Rosaliei rezumîndu-se la prezentarea prosoapelor de șters. Rosalie îmi mai spusese ceva care mă mișcă foarte mult : după ce-i usca trupușorul slăbuț, îi săruta întotdeauna cicatricea urîtă de pe braț înainte de a-i pune cămașa. În scurtă vreme, ajunsese să-l culce tot ea, rămînînd cu dînsul pînă ce adormea. Eu o vedeam foarte puțin, fiind plecat toată ziua, și-mi era teamă că nici bietul colonel n-o vedea mai mult, căci ajunsese să stea ziua întreagă cu copilul. Colonelul îmi spusese că renunțaseră la croaziera pe Mediterană. Rămîneau în Paris — pentru cît timp, nu știa ; de altfel, nici nu-l interesa cîtă vreme soția lui era fericită. N-o văzuse niciodată atît de bine dispusă ca acum.

Avea dreptate colonelul : expresia feței i se schimbase cu totul, ochii ei negri străluceau de o nespusă duioșie.

Băiatul dormea prost ; adesea, cînd intram să-l văd o clipă înainte de a mă culca, mi se părea că are fața congestionată, iar Rosalie mă informă că tușea mult noaptea. Într-o dimineață, am auzit sinistrul horcăit la vîrfurile plămînilor lui drept. Știam prea bine ce însemna asta. A trebuit să-i spun noii lui prietene, care-mi răspunse că știa. Știusese probabil înaintea mea. Am vrut să iau o infirmieră ca s-o ajute pe Rosalie, dar ea nici nu voi să

audă. Mă imploră s-o iau pe dinsa infirmieră și am cedat. Într-adevăr, nu era altceva de făcut. Chiar prin somn, băiatul părea că devine neliniștit de îndată ce ieșea ea din cameră. Rosalie se mută să doarmă cu bucătăreasa la mansardă, fiica ducelui dormea în camera lui John, pe patul servitoarei. După două zile, copilul avu o ușoară hemoptizie, temperatura crescuse spre seară ; era limpede acum că boala făcea progrese rapide.

— Nu mai are mult de trăit, zicea Rosalie ștergându-și ochi cu batista. A căpătat de pe acum chip de îngeraș.

Îi plăcea să stea în poala drăgăstoasei lui infirmiere, în timp ce Rosalie aranja patul pentru noapte. Îl socotisem întotdeauna pe John un copil inteligent și drăgălaș, dar n-aș fi putut spune că era un copil frumos. Privindu-l acum, chiar trăsăturile feței mi se păreau schimbate, ochii se făcuseră parcă mult mai mari și mai închiși la culoare. Devenise un copil frumos, frumos ca Geniul Dragostei ori ca Geniul Morții. Uitându-mă la cele două chipuri alipite obraz lingă obraz, am rămas incremenit de uimire. Era oare cu puțință ca nețărnută iubire ce radia din inima acelei femei către copilul pe moarte să poată schimba gingașele contururi ale fețișoarei lui, dându-i o vagă asemănare cu a ei ? Să fi fost martorul altui nebănuit mister al Vieții ? Ori poate că Moartea, marele sculptor, se și apucase cu măiastra-i mână să remodeleze și să cizeleze trăsăturile aceluia copilăș, înainte de a-i închide ochii ? Aceeași frunte pură, aceleași sprâncene minunate arcuite, aceleași gene lungi. Până și conturul grațios al buzelor ar fi fost același dacă l-aș fi putut vedea zîmbind pe micuț, așa cum o văzusem zîmbind pe ea în noaptea când pentru prima oară îl auzise murmurând prin somn cuvântul pe care li-e atât de drag tuturor

copiilor să-l rostească și tuturor femeilor să-l audă :
Mamă ! Mamă !

Ea îl puse înapoi în pat și rămase la căpățiul lui, căci copilul avu o noapte chinuită. Spre dimineață, cînd copilul începu a respira mai liniștit și ațipi ușurel, i-am amintit că-mi făgăduise să mă ascutle, dar cu greu am izbutit s-o fac să se întindă pe pat o oră. Rosalie avea s-o cheme imediat ce se va scula John. Cînd m-am întors în camera lui în zori, Rosalie își duse un deget la buze, și-mi șopti că dormeau amîndoi.

— Privește-l, murmură ea ; privește-l ! Visează !

Fața îi era calmă și senină, buzele întredeschise într-un surîs încîntător. I-am pus mîna pe inimă. Murise. Mi-am întors privirea de la chipul surîzător al băiatului la chipul femeii adormite pe patul Rosaliei. Semăna leit unul cu altul.

Îl spălă și-l îmbracă pentru ultima oară. N-o lăsă nici măcar pe Rosalie s-o ajute cînd îl așează în sicriu. O trimise de două ori să caute perna cea mai potrivită pentru căpușorul lui, care i se părea că nu-i așezat destul de comod.

Mă rugă stăruitor să amîn țintuirea capacului pînă a doua zi. Cunoștea amărăciunea Vieții, i-am spus eu, dar prea puțin amărăciunea Morții ; eu, ca doctor, le cunoșteam pe amîndouă. Moartea avea două fețe : una frumoasă și senină, alta respingătoare și teribilă. Băiatul părăsise viața cu zîmbetul pe buze, moartea nu i-l va lăsa multă vreme pe chip. Capacul trebuia închis în noaptea aceea. Își aplecă capul și nu mai spuse nimic. Cînd am ridicat capacul, începu a plînge în hohote spunînd că nu poate să se despartă de dînsul și să-l lase așa, singur într-un cimitir străin.

— De ce să te desparti de el ? am zis eu. De ce să nu-l lei cu dumneata ? E atît de ușurel ! De ce nu-l duci în

Anglia pe iahtul dumitale ca să-l înmormîntezi lingă biserica cea frumoasă parohială, de la dumneata din Kent ?

Zîmbind printre lacrimi — și surîsul ei era aidoma cu al copilului. Sări în picioare.

— Crezi că pot ? Adevărat ? strigă ea aproape cu veselie.

— Se poate face, și se va face dacă mă lași să închid capacul acum. Nu-i timp de pierdut. Altfel, va fi dus mine dimineață la cimitirul din Passy.

Am ridicat capacul și ea așeză un buchet de violete lingă obrazul lui.

— N-am nimic altceva să-i dau, suspină ea. Tare-aș fi vrut să-i pot da ceva, un lucru pe care să-l ia cu dînsul.

— Cred că i-ar plăcea să ia cu el asta, am spus eu, scoțînd din buzunar broșa cu diamante și prinzînd-o de pernă. Aparținea mamei lui.

Nu scoase o vorbă ci, întinzînd doar brațele spre copilul ei, căzu jos, leșinată. Am luat-o în brațe și-am întins-o pe patul Rosaliei, am înșurubat capacul sicriului și m-am dus cu trăsura la Bureau des Pompes Funèbres, Place de la Madeleine. Am discutat între patru ochi cu antreprenorul pe care, vai, nu-l vedeam întîia oară ! L-am autorizat să cheltuiască oricît pentru ca sicriul să fie depus pe un iaht englez din portul Calais, în noaptea următoare. Mă încredință că se va putea face dacă-i promit să nu mă uit la factură. I-am răspuns că nimeni nu se va uita. Suindu-mă iar în trăsură, m-am dus apoi la Hôtel du Rhin, l-am trezit pe colonel și i-am spus că soția lui dorea să aibă iahtul în Calais în douăsprezece ore. Pe cînd el scria o telegramă căpitanului, m-am așezat și eu ca să scriu cîteva rînduri în grabă soției lui, spunîndu-i că sicriul va fi pe bordul iahtului în portul Calais în noaptea următoare. Am adăogat într-un post-scriptum că, fiind silit să

plec din Paris a doua zi dis-de-dimineată, îmi luam rămas
bun de la ea.

Am văzut mormîntul lui John — copilul își doarme
somnul cel veșnic în micul cimitir al uneia dintre cele mai
frumoase biserici din Kent. Vioarele și ciuboșica-cucului
îi cresc pe mormînt și mierle îi cîntă deasupra capului. Pe
mama lui n-am mai văzut-o niciodată. Mai bine așa.

CUPRINSUL

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cronologic</i>	XVIII
<i>Prefață la ediția întâi</i>	I
<i>Prefață la ediția a 12-a</i>	4
1. Tinerețe	11
2. Quartier Latin	28
3. Avenue de Villiers	37
4. Un doctor la modă	49
5. Bolnavi	59
6. Château Rameaux	78
7. Laponia	110
8. Neapole	139
9. Înapoi la Paris	158
10. Însoțitorul de cadavre	169
11. Madame Requin	185
12. Urișul	188
13. Mamsell Agata	195
14. Viconte Maurice	203
15. John	215

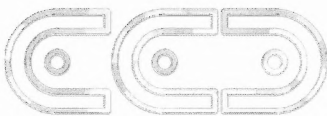

Lector : CORNEL SIMIONESCU
Tehnoredactor : ANTON AURELIA

Bun de tipar 25.11.1986.
Coli ed. 13,40. Coli tipar 8,5

Comanda 60 393
Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”,
Piața Scintei Nr. 1, București
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

EM

de
Anonim

și
CAT Graur

Antwerpen
2025

